

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Historický ústav

Úsilí o odtrestnění homosexuality za první republiky

rigorózní práce

2007

Mgr. Jan Seidl

1. Obsah

1. <u>Obsah</u>	1
2. <u>Úvod</u>	4
Stav dosavadního bádání	6
Klíčové pojmy	10
3. <u>Právo platné za první republiky, jeho vývoj a postoj k homosexualitě</u>	15
Trestní právo v českých zemích do roku 1852	15
Rakouský trestní zákon z roku 1852	18
Pokusy o reformu trestního práva v Předlitavsku	20
Právní dualismus Československé republiky	21
4. <u>Průkopníci homosexuální emancipace v Německu a českých zemích</u>	25
Karl Heinrich Ulrichs	25
Karl Maria Kertbeny	30
Severočeský anonym	32
5. <u>Vývoj názoru na homosexualitu a homosexuální emancipace v Německu</u>	35
Medicinalizace homosexuality	35
Magnus Hirschfeld, Vědecko-humanitní výbor a Světová liga za sexuální reformu	39
Adolf Brand a Společenství jedinečných	45
Německý svaz přátelství a Svaz pro lidská práva	47
6. <u>Česká diskuse o odrestnění homosexuality před vznikem republiky</u>	51
Václav Bělohradský	51
Ozvyky procesu s Oscarem Wildem	53

Václav Bouček	59	
Reakce na německé podněty		60
Anketa Samostatnosti		63
7. <u>Česká diskuse o odrestnění homosexuality po vzniku republiky</u>		67
Česká diskuse o odrestnění v předvečer Čerovského vystoupení		67
František Čerovský		68
Hugo Bondy		72
Debata na schůzi Purkyňovy společnosti		77
Tetra- až pentachotomie české diskuse	79	
Rostoucí intenzita diskuse		80
František Jelínek	87	
8. <u>Reformní úsilí akademických pracovníků</u>		93
Sjezd právníků v Brně	93	
Přípravné osnovy trestního zákona		105
Diskuse o přípravných osnovách	116	
9. <u>Organizovanost homosexuální menšiny v Československu</u>		126
Pokus o založení prvního homosexuálního spolku		126
Vývoj časopisů Hlas a Nový hlas		129
Československá liga pro sexuální reformu a Přátelství	140	
Kongres Světové ligy za sexuální reformu v Brně		150
10. <u>Referentská osnova trestního zákona</u>		160
Postupný vývoj referentské osnovy		160
Vliv ministerstva unifikace na vývoj osnovy	170	
11. <u>Závěr</u>		175

12. Přílohy

180

Projev Karla Heinricha Ulrichse na 6. sjezdu německých právníků v Mnichově dne 29. srpna 1867	180
Statistika trestání homosexuality 1914–1931	182
Hirschfeldova petice	184
Přehled ministrů spravedlnosti za první republiky	186
Koncept obžalovacího spisu pro zločin podle § 129 písm. b)	187
Návrh stanov Československé ligy pro sexuální reformu	189
Postupné zpřísnování trestních sazeb a rozšiřování skutkové podstaty v § 335 v důsledku činnosti Josefa Nožičky jako zástupce ministerstva unifikace	193

13. Prameny a literatura

195

Prameny	195
Literatura	201

2. Úvod

Předkládaná rigorózní práce vychází z magisterské diplomové práce, kterou jsem obhájil na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v roce 2006. Přejímá text diplomové práce, který doplňuje a podstatně rozšiřuje. Nově byly vloženy kapitoly 3.4., 4.1., 4.2., 5., 9. a 10. a přílohy 12.1. a 12.5–7, z původních kapitol byly některé upraveny (4.3, 8.3., 11.). Díky tomu se práce rozrostla ze 105 stran (diplomová) na 203 stran (rigorózní; počet stran při stejném formátování).

V roce 1961 došlo v Československu k přijetí trestního zákona, který poprvé v dějinách naší země nestanovil trestní postih na homosexuální chování. Statisíce československých občanů, kteří cítili náklonnost k lidem stejného pohlaví, tak byly zbaveny trestní hrozby, která nad jejich sexuální orientací od nepaměti visela jako Damoklův meč.

Tomuto aktu předcházelo několik let jednání a diskusí, během nichž sexuologové a právníci přesvědčovali orgány, které měly v komunistickém státě vliv na legislativní proces, o nutnosti změny právní kvalifikace homosexuality. Jejich reformní úsilí však nebylo novinkou konce padesátých let. Jednalo se o organické pokračování celoevropského myšlenkového proudu usilujícího o liberalizaci právních řádů jednotlivých zemí v oblasti mravů a sexuality, jehož kořeny sahají do 19. století. V českých zemích došlo k prvnímu veřejnému vystoupení, které z pozice soudně-lékařské vědy požadovalo odtrestnění homosexuality, roku 1893. Od té doby usilovali někteří lékaři a právníci, k nimž se záhy přidali také samotní homosexuálové, o odtrestnění homosexuality s čím dál větší intenzitou, velmi dlouho však neúspěšně.

Že tato a příbuzné snahy v Československu uspěly teprve na přelomu padesátých a šedesátých let (1957 dekriminální zákon, 1961 homosexualita), bylo dáno vzájemnou kombinací několika faktorů, která v té době nastala – státní ideologie se negativně vymezovala vůči tradiční křesťanské morálce a zakládala se na konceptu *pokroku*, tuhý politický režim se po XX. sjezdu KSSS poněkud uvolnil a objevili se odborníci, kteří dovedli se systémem pracovat takovým způsobem, že dosáhli skutečného provedení cíle, který si stanovili.

Během svého studia historie na Masarykově univerzitě jsem se začal procesem odtrestnění homosexuality v Československu – chápanému v nejširší časové perspektivě, od prvních předchůdců až po konečné dosažení cíle – badatelsky věnovat. Homosexualita ve

společnosti mě jako téma zaujala tím, že nabízí k historické analýze bohatou škálu problémů, jakož i skutečností, že jde v českém prostředí o prakticky neprobádanou látku. Jako každý proces postupné proměny něčeho v lidské společnosti, i vývoj vztahu této společnosti, potažmo jejího právního řádu, k homosexualitě vyvolává otázky po své povaze, příčinách a souvislostech s jinými jevy a stává se předmětem historického zkoumání. Výsledky tohoto bádání mají hodnotu coby příspěvek k poznání obecného procesu liberalizace a laicizace života společnosti a ke studiu dějin mentalit – z tohoto hlediska se téma homosexuality jeví tím více pertinentní, že je tradičně vnímáno jako výrazně kontroverzní.

V roce 2004 jsem zpracoval ta vystoupení za odrestnění homosexuality, ke kterým u nás došlo před první světovou válkou.¹ Magisterskou diplomovou práci, kterou jsem obhájil v roce 2006, jsem věnoval sledování veřejné diskuse týkající se odrestnění homosexuality ve dvacátých letech.² V roce 2005 jsem se se zkrácenou verzí diplomové práce, v níž jsem se zaměřil na sjezd československých právníků roku 1925 a jeho postoj k odrestnění homosexuality,³ zúčastnil Celostátní studentské vědecké konference, kde jsem obsadil 4.–5. místo.

V těchto pracích jsem soustředil texty, které v příslušných obdobích tvořily vlastní korpus diskuse o trestnosti homosexuality. Tyto texty jsem podrobil analýze, při které jsem kladl hlavní důraz na pochopení a vysvětlení jejich motivace, používané argumentace a jejich zdrojů, diskurzivní strategie a vzájemné provázanosti textů. U autorů, kteří se k otázce vyjadřovali systematicky, jsem zjišťoval jejich vzdělanostní a sociální zakotvení.

Předkládaná rigorózní práce tyto poznatky přebírá a rozšiřuje je o nové, a to z období třicátých let 20. století. Chronologicky tak na ně navazuje. Předmětem nově vložených kapitol však již není *diskuse* o odrestnění homosexuality, chápaná jako *souhrn textů* a pojednaná metodou diskurzivní analýzy, která privileguje jejich obsah, zatímco dění okolo nich si všímá pouze druhotně. Takový přístup by pro třicátá léta již žádné nové výsledky nepřinesl. Hnutí usilující o odrestnění homosexuality totiž již ve dvacátých letech dosáhlo stavu argumentačního nasycení a jediným rozměrem, v němž se mohlo vyvíjet, byl nikoli obsah argumentace, nýbrž nové organizační formy jejího šíření.

¹ Jan Seidl: Věznit, léčit, nebo respektovat? Názory na odrestnění homosexuality v letech 1868–1918. Práce k souborné zkoušce z historie na Filozofické fakultě MU. Brno, 2004, 35 s.

² Jan Seidl: Pokus o odrestnění homosexuality za první republiky. Magisterská diplomová práce na Filozofické fakultě MU. Brno, 2006, 105 s.

³ Jan Seidl: Sjezd československých právníků v roce 1925 jako platforma diskuse o odrestnění homosexuality, in: Celostátní studentská vědecká konference Historie 2005, (ed. Milan Svoboda), Liberec 2006.

Předmětem těchto nových kapitol, které představují *raison d'être* této práce, tedy bude nikoli diskuse, nýbrž *hnutí* usilující o odrestnění homosexuality a společenskou emancipaci homosexuálů cestou spolkové činnosti a aktivismu, chápané jakou *souhrn osob*, a posouzení šancí na úspěch, které toto hnutí mělo. Bude mě zde zajímat organizovanost homosexuální menšiny ve třicátých letech a pochody odehrávající se v prostředí ústředních orgánů státní správy, které se toto hnutí snažilo ovlivnit. Systematicky také pojednám o vývoji otázky trestnosti homosexuality v Německu, neboť tamní vývoj byl pro české prostředí do značné míry určující.

Při sledování těchto jevů budu vycházet zejména z tisku homosexuální menšiny, archivních pramenů z provenience státních orgánů, článků obecně pojednávajících reformu trestního práva a ze zahraniční historické literatury.

Pro označení osob, které cítí náklonnost k osobám stejného pohlaví nebo se dopustily činů, které byly trestné podle § 129 b) trestního zákona (v Německu § 175), užívám zpravidla slova *homosexuál*. Má sice nepříjemnou medicinalizující konotaci a v dnešní době se již pomalu stává anachronismem, avšak pro většinu období, jež se týká této práce, bylo nejužívanějším označením pro daný denotát.

2.1. Stav dosavadního bádání

Historiografie homosexuality má už sama o sobě poměrně dlouhé dějiny. První práce z této oblasti pocházejí od německy píšících badatelů a byly publikovány v 19. století. Za vůbec prvního, kdo se zabýval láskou mezi muži v historické perspektivě a výsledky svého zkoumání zveřejnil tiskem, je považován švýcarský kloboučník Heinrich Hösli (1784–1864). Svou práci vydal vlastním nákladem roku 1836 v Glarusu pod názvem *Die Unzuverlässigkeit der äusseren Kennzeichen im Geschlechtsleben des Leibes und der Seele. Oder: Forschungen über platonische Liebe, ihre Würdigung und Entwürdigung für Sitten-, Natur- und Völkerkunde. Eros. Die Männerliebe der Griechen. Ihre Beziehung zur Geschichte, Erziehung, Literatur und Gesetzgebung aller Zeiten.*⁴

⁴ Nespolehlivost vnějších příznaků v pohlavním životě těla a duše. Aneb: Bádání o platonické lásce a jejím uznání a pokoření z hlediska mravovědného, přírodovědného a národopisného. Eros. Řecká láska mezi muži. Její poměr k dějinám, výchově, písemnictví a zákonodárství všech dob.

Další badatel, hannoverský právník Karl Heinrich Ulrichs (1825–1895), vydal v rozmezí let 1864–1879 dvanáct studií (některé pod pseudonymem *Numa Numantius*), které byly po jeho smrti vydány souborně pod titulem *Forschungen über das Räthsel der mann männlichen Liebe*⁵ (1898). Ulrichsovo dílo inspirovalo prvního velkého německého sexuologa Richarda von Krafft-Ebing (1840–1902), na nějž se v diskusi o odrestnění homosexuality odvolávali čeští autoři před rokem 1938 takřka neustále.

Pro tuto ranou fázi historického zájmu o homosexualitu je charakteristické, že badatelé nebyli odborně vzdělanými historiky (k již zmíněným profesím je možné přidat lékaře, jazykovědce, důstojníky, úředníky, popř. soukromé učence nejrůznějšího druhu). Významnou součástí jejich pojednání byly soupisy, případně životopisy známých historických postav ze všech údobí, o kterých se lze z nějakých důvodů domnívat, že je přitahovaly osoby stejného pohlaví. V 19. století tak bylo posilováno sebevědomí a pocit identity homosexuálních lidí; rodící se hnutí za jejich emancipaci si pak odkazy na slavná jména dodávalo určitou legitimitu.

Tyto rysy vydržely historickému psaní o homosexualitě poměrně dlouho, zhruba sto let. Nové přístupy se objevily na přelomu 60. a 70. let minulého století, kdy došlo v západním akademickém prostředí k rozvoji zkoumání ženství, pohlavních rolí a sexuality vůbec (gender studies). V této souvislosti se dostává teoretické reflexe také fenoménu lesbické identity, potažmo homosexualitě vůbec.

Jedním z nejvýraznějších projevů postmoderní situace v dějepisectví jako celku jsou práce francouzského filozofa a historika Michela Foucaulta (1926–1984), z nichž nejvíce o našem tématu vypovídá třísvazková *Histoire de la sexualité* (1975–1984). Autor zakládá veškerý svůj výzkum na analýze *diskurzu*⁶, který na dané téma ve sledované době probíhal.

Co se týče sexuality, dospívá Foucault ke zjištění, že v průběhu 19. století již v psaní o ní nerezonovaly teologické pojmy předchozích staletí, naopak došlo k jeho výraznému zvědečtění. Tento diskurz se stal doménou lékařů.

O osoby cítící *zvráceně* se začali zajímat psychiatři, kteří mimo jiné přejali do svého slovníku slovo *homosexuál*⁷ a jeho odvozeniny. Byla tak vytvořena úplně nová kategorie lidské existence, která předtím v této podobě neexistovala: *sodomita*, případně *pederast* osvěcenského věku a předchozích období své sexuální aktivity nepovažoval za symptom

⁵ Bádání o záhadě lásky mezi muži.

⁶ Chápaného – velmi zjednodušeně – jako souhrn všech vyjádření týkajících se určitého problému, nazírajících jej z hlediska kterékoli disciplíny a dospívajících k jakémukoli závěru.

⁷ Tento pojem složený z řeckého a latinského kořene poprvé použil roku 1869 maďarský spisovatel Karl Maria Kertbény, vl. jm. Benkert (1824–1882). Jeho záměrem bylo nabídnout k užívání pojem, který by nebyl zatížen náboženskými konotacemi (*sodomita*, *pederast*). Slovo však velmi rychle nabralo nádech medicínský, kterého se nezbavilo dodnes. (Dominique Fernandez: *Le Rapt de Ganymède*, s. 62).

vrozeného založení, o kterém ostatně vůbec netušil; maximálně si mohl říci, že má zálibu v hříšném jednání. To pro něj ovšem nebyl důvod chápat se jako nějak substanciálně odlišný od ostatních.

Michel Foucault tak přispěl značnou měrou k profilaci směru v sociologii, který se označuje jako *sociální konstruktivismus*. Ten spočívá v nahlížení homosexuality (a nejen jí; v podstatě jakéhokoli jevu souvisejícího nějak s oborem sociologie) jako sociální konstrukce: že se v současné době někdo pojímá jako *gay* a má zcela jasno o svém životě, je v první řadě zásluhou vlivů, kterými na něj od rané puberty působí společnost, tj. škola, sdělovací prostředky apod. Zmíněný archaický sodomita v takovém prostředí nežil, proto ani neměl šanci se tímto způsobem chápat.

Je ovšem jasné, že přes veškerou pomoc nejrůznějšího původu, které může v současnosti člověk využít v období, kdy si uvědomuje svou homosexuální orientaci, se nikomu nepodaří přimět k takové sebeidentifikaci někoho, kdo k tomu nemá od přírody predispozice, tj. heterosexuála.

Právě biologickou – v opozici ke konstruktivistické sociální – danost homosexuality zdůrazňuje směr známý jako *esencialismus*. Sexuální orientace tvoří v tomto pojetí součást lidské přirozenosti (esence) a vlivy společnosti jsou pro její konstituování podružné. Za klasika esencialismu bývá považován německý lékař Magnus Hirschfeld (1868–1935, viz 5.2.), v oblasti dějepisectví pak americký historik John Boswell (1947–1994). Jeho klíčové dílo *Christianity, social tolerance and homosexuality. Gay people in Western Europe from the beginning of the Christian Era to the fourteenth century*⁸ (1980) prozrazuje esencialistické hledisko už svým názvem: pojem *gay* se rozšířil až po II. světové válce a označuje naprosto jinou realitu, než jaká mohla existovat v období, kterým se ve zmíněném díle zabývá Boswell. Ten však přesto důsledně užívá tohoto označení i pro lidi, kteří udržovali stejnopohlavní styky ve středověku, čímž dává najevo, že v *podstatě* (esence) jde o totéž.⁹

Spor mezi esencialismem a sociálním konstruktivismem je v západní Evropě a Spojených státech amerických svým způsobem platformou pro veškerou společenskovední

⁸ Křesťanství, sociální tolerance a homosexualita. Gayové v západní Evropě od počátku křesťanské éry do čtrnáctého století.

⁹ Náčrt západního dějepisného bádání na základě: Bernd-Ulrich Hergemöller: Einführung in die Historiographie der Homosexualitäten. Tübingen, Edition Diskord, 1999, 194 s.

reflexi homosexuality už zhruba dvacet let.¹⁰ Že se nyní toto bádání kvalitativně naprosto diametrálně odlišuje od průkopníků z 19. století, je očividné.

Situace v českém prostředí se však poněkud liší. Ve starším období přejímali autoři českých prací o homosexualitě dějepisné údaje z klasických německých publikací jako je Richard von Krafft-Ebing: *Psychopathia sexualis* (1886) nebo Albert Moll: *Die Conträre Sexualempfindung* (1891). Můžeme si tak ve třech různých českých pracích přečíst v podstatě tytéž údaje (Bělohradský 1893, Jelínek 1924, Češovský 1925). Kromě slavných homosexuálů z minulosti se zde přetřásá forma a míra výskytu homosexuality u různých etnik v diachronní i synchronní rovině a konstatuje se vývoj postoje trestního práva k homosexualitě v různých – zejména střeoevropských – státních útvarech (což vzhledem k německému původu zdrojového textu nepřekvapí). Tyto souhrny nelze považovat za tvůrčí historickou práci, což ovšem omlouvá ta skutečnost, že jsou součástí větších celků, které nebyly koncipovány jako historická díla; informace z dějin v nich mají spíše doplňkovou funkci.

Roku 1981 obhájl na Právnické fakultě tehdejší Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně (dnes Masarykova univerzita) svou diplomovou práci Josef Košela. Název práce zní *Homosexualita a její trestnost*; autor v ní rovněž uvádí tradiční informace o homosexualitě v dějinách, které se objevovaly ve zmíněné předválečné literatuře. Jádrem elaborátu je ovšem rozbor *legis latae* a úvahy *de lege ferenda*.

K prvnímu počínání, kde vylíčení dějin homosexuality bylo primárním cílem, došlo v českém prostředí až v 90. letech minulého století. Šlo o několikaletý seriál článků, které publikoval na stránkách gay a lesbického časopisu *Soho revue* autor vystupující pod pseudonymem *Jiří Fanel*. Roku 2000 je pak vydal knižně pod názvem *Gay historie*. I toto dílo se ovšem z větší části drží překonané koncepce dějin homosexuality jako souhrnu životopisných črt známých osobností (jehož záběr zde byl ovšem rozšířen i na české prostředí). Nejprínosnější z Fanelovy práce jsou závěrečné partie, kde popisuje život homosexuálních lidí v Československu v posledních desetiletích – zde vychází z vlastní zkušenosti, a text tak má charakter cenného svědectví.

Další studentskou prací – tentokrát bakalářskou – je *Postavení homosexuálů v ČSR v letech 1918–38* Petra Musiala. Obhájl ji na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v roce

¹⁰ Blíže k tomuto sporu viz Martin C. Putna: Veselá věda aneb alternativy uvnitř alternativy. *Souvislosti* 14, 2004, č. 4, s. 120–159.

1999. Jde o první historický výzkum podniknutý na toto téma v České republice na univerzitní půdě.

V prvních letech 21. století publikoval příspěvky o různých tématech souvisejících s životem českých homosexuálů v minulosti německý slavista Franz Schindler, který působí na Goethově univerzitě ve Frankfurtu nad Mohanem (např. studii o sexuologickém sjezdu v Brně roku 1932 nebo krátký životopis Františka Čerovského)¹¹. Britský historik Mark Cornwall, působící na historickém ústavu v Southamptonu, zveřejnil v roce 2002 studii o významném homosexuálním skandálu s politickým pozadím, k němuž došlo v Československu v roce 1937.¹² Tato práce představuje významný sumář informací o homosexualitě v meziválečném Československu nahlížených perspektivou německého obyvatelstva českých zemí.

Myšlenkové proudy, které se nyní uplatňují v souvislosti s myšlením o homosexualitě v zahraničí, u nás reflektují a zastupují např. Václav Jamek, Věra Sokolová a Martin C. Putna; zde však již nejde o historii ve vlastním slova smyslu, nýbrž o široce koncipovanou mezioborovou diskusi dotýkající se širokého spektra společenských věd.

2.2. Klíčové pojmy

Trestnost homosexuality

Vzhledem k vymezení pojmu *homosexualita* jako určitého stavu individua je sousloví *trestnost homosexuality* coby pojem poněkud nepřesné. Trestná totiž nebyla nikdy nikde homosexualita sama o sobě, nýbrž pouze její konkrétní projevy ve formě pohlavního styku (definovaného různě, viz 6.1.).

Pokud tedy homosexuálně založený člověk dokázal vést celý život heterosexuální nebo celibátní existenci, trestného činu se nikdy nedopustil. A i v případě, že si homosexuální pohlavní styky neodepřel, avšak dokázal je udržet v tajnosti do té míry, že na ně udavači nebo bezpečnostní orgány nepřišli, trestán nebyl. Přes svou pochybenost v otázce přístupu k homosexualitě trestaly právní řády příslušných států přeci jen pouze činy, nikoli myšlenky.

¹¹ Franz Schindler: Jak se stala Masarykova univerzita centrem světového hnutí pro sexuální reformu. Univerzitní noviny, list Masarykovy univerzity a nadace Universitas Masarykiana 8, 2001, č. 3, s. 29–32. Týž: František Čerovský, otec boje za dekriminizaci homosexuálů v Československu. Souvislosti 14, 2003, č. 4, s. 70–79.

¹² Mark Cornwall: Heinrich Rutha and the Unraveling of a Homosexual Scandal in 1930s Czechoslovakia. GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies 8, 2002, č. 3, s. 319–347.

Jako důkaz může posloužit existence úředně povoleného časopisu homosexuální menšiny v meziválečném Československu (*Hlas*, později *Nový hlas*).

Stejná vada, kterou konstatujeme u pojmu *trestnost homosexuality*, se pak logicky přenáší i na pojem od něj odvozený, a sice *odtrestnění homosexuality* a jeho synonyma *zrušení trestnosti homosexuality* nebo *dekriminalizace homosexuality*.

Všechny tyto výrazy jsou však v literatuře běžně používány a v podstatě se už vžily. Vymezili jsme zde jejich úskalí, můžeme je tedy s tímto vědomím jako termíny akceptovat a používat i v tomto textu.

Předkládaná práce nepojednává o dekriminalizaci žádných jiných deliktů než homosexuality, a proto budeme v textu tento neshodný a pro účely práce nadbytečný přívlastek tam, kde to bude vyžadovat stylistika, vynechávat. Tedy nikoli *zrušení trestnosti homosexuality*, ale pouze *zrušení trestnosti*.

Probrali jsme *signifiant*, obraťme tedy nyní pozornost k *signifié*. Stručně lze říci, že idea trestnosti homosexuálních činů úzce souvisí s židovsko-křesťanskými kořeny evropské společnosti. Jak Starý, tak Nový zákon obsahují pasáže, které ve středověkých právních systémech odvozených do určité míry z autority Písma¹³ vybízely státní moc, aby proti těmto jevům zakročovala:

Nebudeš obcovat s mužem jako s ženou. Je to ohavnost. (Lv 18,22)

Proto je Bůh vydal v moc hanebných vášní. Jejich ženy zaměnily přirozený styk za nepřirozený a stejně i muži zanechali přirozeného styku s ženami a vzplanuli žádostí jeden k druhému, muži s muži provádějí hanebnosti a tak sami na sobě dostávají zaslouženou odplatu za svou scestnost. (Ř 1, 26–27)

Opora, kterou tato perzekuce nacházela v pramenech práva, byla vzhledem k naprosté trestněprávní nejednotnosti a roztržičnosti v předmoderní Evropě v různých dobách na různých místech odlišná. Zprvu spočívala ve změní různých ustanovení kanonického, římského nebo příslušného lokálního práva.

Zhruba od 16. století jsme svědky toho, že evropští panovníci, kteří v souvislosti s procesem obecného vzrůstu ústřední moci v jednotlivých státech začali vydávat trestní zákoníky koncipované jako krok k unifikaci a centralizaci trestního práva na daném území, v těchto textech explicitně definují homosexuální činy jako trestné. O konkrétní podobě tohoto procesu v habsburské říši pojednává kapitola 3.1.

¹³ Ve věcech týkajících se rodiny, sexuality apod. ovšem do velmi značné míry.

Bylo-li začlenění fyzických projevů homosexuality mezi trestné činy založeno na autoritě křesťanské ideologie, nepřekvapí, že první liberalizační tendence v tomto ohledu přinesla myšlenková a z nich vyrůstající politická hnutí, která tuto autoritu zpochybňovala.

Díličí zmírnění nejprve zavedli osvícenští panovníci ve střední Evropě (viz 3.1.), plnou dekriminální pak poprvé realizovala revoluční Francie: trestní zákoník schválený Národním shromážděním 25. září a podepsaný králem 6. října 1791 už nezná pojem *sodomie*¹⁴ (jiné označení pro homosexuální pohlavní styk). Rozšiřování francouzské revoluce a práva s ní spojeného po západní Evropě pak mělo za následek odrestnění homosexuality i v dalších státech – Belgie a Lucembursko 1794, Nizozemí 1811, Španělsko 1822.

Další případ dekriminální homosexuality uskutečněné novým režimem, který se vymezoval negativně vůči církevním dogmatům, nastal v sovětském Rusku roku 1917 (trestnost zde byla ovšem znovuzavedena roku 1934).

V první polovině 20. století tento krok učinilo nezávisle na sobě i několik dalších států; v těchto případech nelze vliv nějaké revoluční ideologie vystopovat (Dánsko s Islandem 1930, Polsko 1932, Švédsko 1944, Portugalsko 1945, Řecko 1950).

V 60. a 70. letech pak nastala další vlna: Československo a Maďarsko 1961, Anglie a Wales 1967, Bulharsko a NDR 1968, SRN 1969, Rakousko a Finsko 1971, Slovinsko a Chorvatsko 1977, Skotsko 1980.¹⁵

Uvedené letopočty ovšem označují s výjimkou Slovinska pouze datum částečného odrestnění. Všeobecná trestnost byla sice zrušena, avšak zároveň byla uzákoněna opatření, která stále ještě nakládala s projevy homosexuality diskriminačním způsobem.¹⁶ K úplné dekriminální, tedy ke zrovnoprávnění podmínek pro homosexuální a heterosexuální styk, pak docházelo postupně až v dalších etapách (např. v Československu roku 1990).

Evropa tak dospěla k bodu, kdy ve většině jejích států byla homosexualita beztrestná. Důležitost tohoto stavu se projevila po zhroucení komunistických režimů ve střední a východní Evropě. Země, které se již po několik desetiletí účastnily evropské integrace, byly nyní v pozici, kdy mohly zemím, které o tuto účast nově projeví zájem, stanovit podmínky, za kterých bylo jejich přibrání vůbec myslitelné.

¹⁴ Scott Gunther: *La Construction de l'identité homosexuelle dans les lois aux États-Unis et en France*. Mémoire Principal DEA de Sciences sociales, EHESS, 1995, pod vedením Marie-Elisabeth Handman.

¹⁵ Přehled sestaven na základě: Kees Waaldijk: *Civil developments: Patterns of reform in the legal position of same-sex partners in Europe*. *Canadian Journal of Family Law* 17, 2000, č. 1.

¹⁶ Případ ČSSR: trestným zůstal pohlavní styk s osobou stejného pohlaví, pokud tato byla mladší 18 let (šlo-li o osobu opačného pohlaví, byl hranicí 15. rok věku) nebo byla za pohlavní styk poskytnuta odměna nebo bylo způsobeno veřejné pohoršení (tyto okolnosti nebyly v trestním zákoně v případě heterosexuálního styku uvedeny).

V rámci odstraňování diskrepancí mezi svými právními řády a západním pojetím lidských práv pak byly východoevropské země nuceny odrestnit i homosexualitu: Ukrajina 1991, Lotyšsko a Estonsko 1992, Rusko a Litva 1993, Bělorusko a Srbsko 1994, Moldávie a Albánie 1995, Rumunsko 1996, Bosna a Hercegovina a Makedonie 1998, Gruzie 1999.¹⁷

Trestní právo

„Právo je systém společenských vztahů odpovídajících zájmu vládnoucí třídy a chráněných její organizační silou.“¹⁸

Moderní světské právo se dělí na dvě základní části, právo veřejné a soukromé.¹⁹ Obě z nich se dále větví na další podskupiny, z nichž každá upravuje určitý typ zmíněných společenských vztahů. Do veřejného práva tak spadá např. právo ústavní (základní systém fungování státu), správní (upravuje vše, co souvisí s výkonem veřejné moci), finanční (upravuje podmínky hospodaření státu), živnostenské (upravuje soukromé podnikání občanů) atd., do soukromého práva pak např. právo občanské (týká se především majetkových vztahů fyzických a právnických osob mezi sebou navzájem a vůči státu), pracovní (upravuje vztahy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli), rodinné (upravuje z nejrůznějších úhlů pohledu rodinné vztahy). Existují ještě speciálnější právní odvětví na stejné úrovni, a kromě toho je možné tyto základní obory dále dělit, jako např. finanční právo na rozpočtové, měnové, bankovní, berní, celní atd.

Poněkud zvláštní postavení má v právním řádu právo trestní, charakteristické svou integrující povahou vůči ostatním odvětvím. Dělí se na trestní právo hmotné, které se zabývá tím, „co a proč považovat za trestné a jaké důsledky a pro koho s touto trestností spojovat“,²⁰ a trestní právo procesní, které stanovuje průběh trestního řízení (tedy procesu, který se v ideálním případě rozeběhne po spáchání trestného činu).

Základním pramenem trestního práva hmotného bývá v zemích s kontinentálně právním systémem norma označovaná jako trestní zákon, případně trestní zákoník.²¹ V tomto textu jsou vyjmenovány všechny činy, které v době vzniku zákona považuje zákonodárce

¹⁷ Kees Waaldijk: op. cit. V současné době zůstává v Evropě homosexualita trestnou v Arménii, Ázerbájdžánu a Čečensku.

¹⁸ Stučka, cit. dle: Karel Schelle a kol.: Základy práva /1/. Veřejné právo. 2. vyd., Brno, Masarykova univerzita v Brně – právnická fakulta v nakladatelství Doplněk, 1995, s. 31.

¹⁹ Církevní právo představuje zcela jinou dimenzi, než jakou se následující text zabývá.

²⁰ Karel Schelle a kol.: op. cit., s. 315.

²¹ Tedy nikoli tam, kde jsou pramenem práva precedenty (anglosaský systém) nebo náboženské texty (islámský systém).

(v demokratických systémech parlament, v nedemokratických nějaký jiný kolektivní orgán nebo dokonce jednotlivec) za hodny potrestání, a zároveň jsou ke každému stanoveny příslušné tresty.

Protože se během času názor zákonodárce na trestnost jednotlivých činů mění (některé již není účelné za takové považovat, u některých jiných, dosud beztrestných, se naopak ukáže potřeba je ztrestnit), mění se i trestní právo. Děje se tak buď novelami (tj. částečnými změnami textu) trestního zákona, nebo vydáním speciálního zákona obsahujícího trestní ustanovení, která se vztahují k jednomu konkrétnímu činu nebo skupině činů nesoucích nějaké společné rysy. Takový dílčí zákon má pak povahu vedlejšího pramene trestního práva.

Změní-li se zásadně celková státní ideově-politická koncepce nebo zjistí-li se, že je trestní právo již roztříštěno do příliš mnoha zvláštních zákonů, provede zákonodárce obvykle jeho celkovou reformu. Ta spočívá ve zrušení starého trestního zákona a vydání nového, přičemž se sleduje tendence soustředit do něj i ta trestněprávní ustanovení, která byla do té doby roztroušena po oněch dílčích zákonech. Cílem je, aby mělo reformované trestní právo co nejméně pramenů a bylo tedy kompaktní.

V ústavě, občanském zákoníku, finančním, živnostenském nebo rodinném zákoně (tedy základních pramenech příslušných oblastí práva) a vůbec v drtivé většině zákonů žádná trestněprávní ustanovení nenajdeme. Případné trestné činy spáchané v souvislosti se státním životem, správou veřejných financí, podnikáním nebo rodinným životem atd. se vždy soudí podle trestního zákona, kde k nim existují příslušná ustanovení.

Věnovali jsme zde tento teoretický úvod trestnímu právu proto, že právě ono bylo po dlouhou dobu – po celou dobu, kterou sleduje tato práce – jediným právním odvětvím, které se homosexualitou nějak zabývalo. Teprve v nejnovější době toto téma proniká se zaváděním institutu registrovaného partnerství, případně otevíráním institutu manželství stejnopohlavním pářům, také do rodinného práva jednotlivých zemí.

3. Právo platné za první republiky, jeho vývoj a postoj k homosexualitě

3.1. Trestní právo v českých zemích do roku 1852

Nyní je možné přejít k odrazu těchto základních tezí v praxi a všimnout si blíže toho, jak se vyvíjela trestněprávní úprava homosexuality v českých zemích.

Během středověku a ještě dlouho po jeho konci byla významným rysem zdejšího práva, tedy i trestního, jeho nejednotnost. V zásadě každý společenský stav podléhal zvláštnímu právnímu systému s vlastními prameny práva – šlechta zemskému právu, měšťané městskému, církevní osoby církevnímu, členové akademické obce univerzitnímu apod. Nejpočetnější vrstva obyvatelstva – poddaní – nepodléhala žádnému právu, nýbrž pouze více či méně arbitrární soudní pravomoci své vrchnosti.

Pro trestní právo byl kromě této nejednotnosti charakteristický také jeho do značné míry soukromý ráz. Trestání pachatele zajišťoval ve většině případů sám poškozený, případně jeho rodina apod., aniž by to bylo chápáno jako něco protiprávního.

Teprve postupně začalo tuto soukromou povahu trestního práva narušovat pronikání názoru, že postih některých deliktů je obecným, tedy veřejným, tedy státním zájmem. Tak např. útok na knížete byl až do 12. století považován za čin týkající se pouze osoby pachatele a knížete, eventuálně jejich rodin nebo blízkého okolí, bez toho, že by se v něm spatřoval útok na stát. Škála deliktů, při jejichž stíhání se začal uplatňovat veřejný zájem, se postupně stále rozšiřovala.

K definitivnímu prosazení principu veřejnosti trestního práva došlo v českých zemích v období stavovské monarchie. Hlavní prameny obecného práva obsahovaly též zásadní trestněprávní ustanovení (pro zemské právo to byla zemská zřízení, pro městské pak zákoníky jako např. Koldínův z roku 1579).

Vykrystalizovaly tři sféry společenských vztahů, které požívaly ze strany trestního práva nejsilnější ochrany: náboženství a církev, feudální stát a jeho panovník, státní aparát. Ve zvýšené míře byly chráněny také feudální vlastnictví a instituce poddanství. Relativně slabě byly chráněny zájmy související s životem, zdravím a ctí.²²

²² Náčrt obecného vývoje českého trestního práva na základě: Eduard Vlček: Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. Brno, Masarykova univerzita, 1993, s. 5.

Značný vliv na veřejné trestní právo měla církevní ideologie, jejímuž vlivu lze připsat trestnost dalších dvou okruhů lidské činnosti – čarodějnictví a skutků odporujících církevnímu názoru na morálku v oblasti pohlavního života. Trestný byl každý mimomanželský pohlavní styk, zvláště však se židy, s jeptiškou, s nedospělou dívkou, mezi příbuznými, mezi osobami stejného pohlaví, se zvířetem atd.

Profesor Vlček vysvětluje ve své studii z roku 1993, která se ovšem svými výrazovými prostředky hlásí do dřívějšího období, širokou síť pohlavních deliktů takto:

Právě na této půdě bylo lze dobře provozovat třídní justici, zastrašovat masy a uplatňovat na poli „práva“ a pod záminkou „konání spravedlnosti“ diktaturu feudalitu. U příslušníků vládnoucích tříd byly totiž tyto delikty stíhány jen naprosto výjimečně. V drtivé převaze je státní aparát stíhal u příslušníků mas pracujících lidí, zvláště poddaných.²³

V oněch několika pracích, které se zabývají vývojem trestnosti homosexuality v českých zemích (viz 2.1.), se za první normu, která tento jev výslovně postihovala, považuje *Hrdelní řád Karla V.*, přijatý roku 1532 říšským sněmem v Řezně.²⁴ Homosexuální pohlavní styk se zde trestal upálením. Autoři se sice vyhýbají tvrzení, že tato norma platila i v českých zemích, z kontextu to však z jejich prací většinou vyplývá.

Podle mého názoru byl tento údaj převzat do českých pojednání bez dostatečné kritiky z děl Krafft-Ebinga a Molla (viz 5.1.), kteří popisovali situaci ve středoevropském prostoru vůbec, ovšem s důrazem na Německo. Z nich čerpali první čeští autoři zabývající se tímto tématem a nepřesná informace se pak nese jako topos i dalšími pracemi. Domnívám se však, že pro české země nelze s platností tohoto zákoníku příliš počítat. Hlavním argumentem je podle mě studie Eduarda Vlčka (1993), která ve výčtu pramenů českého trestního práva *Hrdelní řád Karla V.* vůbec neuvádí.

Posloupnost právních norem, kterými se Habsburkové v podunajském soustátí pokoušeli soustředit trestní právo roztroušené do řady různých pramenů, je tak možné začít až trestním zákoníkem, platným ovšem pouze v Dolních Rakousích, který vydal Ferdinand III. roku 1656 (*Constitutio Criminalis Ferdinanda*). Ten trestal homosexuální chování utěním hlavy a následným upálením těla i hlavy. Rozsudek nesměl být čten veřejně, protože v tom případě by vzniklo veřejné pohoršení.²⁵

Až trestní zákoník, který vydala Marie Terezie roku 1769, platil pro všechny země monarchie, tedy i pro země české. Definitivně tak „přerušil tradici starého českého práva a

²³ Tamtéž, s. 12.

²⁴ Někdy je při této příležitosti Karel V. zaměněn s Karlem IV., přičemž letopočet zůstává stejný!

²⁵ Václav Bělohradský: Vzácny prípad sexualné perverse. *Culilinctus et fellatio*. Čas. lék. čes. 32., 1893, s. 866.

v plném rozsahu je nahradil.“²⁶ Teprve tímto rokem tedy na našem území začíná éra jednotného právního postihu homosexuality založeného na univerzálním prameni trestního práva vydaným ústřední státní autoritou.

Tato tzv. Tereziána (*Constitutio Criminalis Theresiana*) vycházela ze zmíněné *Ferdinandey*, tedy normy o více než sto let starší. Již v době svého vzniku byla značně zaostalá, což se projevuje např. ve středověkém systému trestů, které zachovávala a které měly povahu msty na odsouzeném. Tuto závislost na Ferdinandově zákoníku potvrzuje také uvalení stejného trestu na homosexualitu: „poenam hujus foedissimi criminis quod attinet statutur, ut (...) Sodomia in specie, seu libido hominis cum homine contra naturam exercita decollationi ac dein concremationi corporis cum capite.“²⁷

Podobně byla trestána i zoofilie (upálení provinilce společně s dotyčným zvířetem), která byla od té doby až do poloviny 20. století v trestních zákonech platných na našem území traktována ruku v ruce s homosexualitou (obojí bylo zahrnuto do právního termínu *smilstvo proti přirozenosti*), jako kdyby šlo v podstatě o jevy stejného druhu, což je z dnešního pohledu nepochopitelné.

Zásadní průlom do nahlížení na homosexualitu přinesl *Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně*, vydaný roku 1787 Josefem II. Nese zřetelné stopy osvícenské orientace zákonodárce (tedy císaře), která se projevuje např. i tím, že přesouvá smilstvo proti přirozenosti do sféry politických deliktů (vede prý totiž ke zkáze mravů), čímž se naznačuje distance od církevní ideologie.

Pokrokovost tohoto zákoníku však tkvěla především v tom, že tresty již nebyly mstou, nýbrž sledovaly cíl převýchovy pachatele. Bylo tedy upuštěno od různých středověkých mrzačení²⁸ a v řádném řízení (tedy není-li vyhlášeno stanné právo) se nepřipouštělo usmrcení jako trest. Ani homosexuální jednání tedy od té doby nebylo v českých zemích stíháno popravou. Místo toho v případech, kdy vzniklo veřejné pohoršení, měl být delikvent odsouzen k trestu zahrnujícímu kromě uvěznění i bití metlami a veřejnou práci a deportován z místa, kde čin spáchal. Pokud pohoršení nenastalo, bylo trestem zostřené vězení.²⁹

Josefův trestní zákoník je považován za první v kontextu novověké křesťanské civilizace, který takovýto postoj zaujal. Druhým zákoníkem, který již netrestal homosexualitu smrtí, je pruský z roku 1794, vydaný Fridrichem II.³⁰

²⁶ Eduard Vlček: op. cit., s. 28.

²⁷ *Constitutio Criminalis Theresiana*. Wien, 1769, s. 207, art. 74. Cit. dle: Václav Bělohradský: op. cit., s. 867.

²⁸ Zachováno však bylo vypalování cejchu a bití.

²⁹ Václav Bělohradský: op. cit., s. 867.

³⁰ Josef Košela: *Homosexualita a její trestnost*. Diplomová práce na Právnické fakultě UJEP. Brno, 1981, s. 25.

Již v roce 1796, tedy v době, kdy stávající úprava platila pouhých devět let, vypracovala zvláštní komise novou *osnovu* trestního zákoníku.³¹ Právní historiografie v ní spatřuje další významný pokrok ve vývoji trestního práva a hodnotí ji vzhledem k době jejího vzniku poměrně vysoko. Je však téměř neuvěřitelné, že tento text z konce 18. století byl v podstatě základem našeho trestního práva až do roku 1950.

Osnova vstoupila v platnost coby zákon již roku 1796 v Západní Haliči a roku 1803 i v ostatních zemích monarchie s výjimkou Uher; úřední český překlad nesl název *Knihy práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu městského (totiž policie) přestupky*.³² Trest smrti byl opětovně zaveden, avšak homosexuální činy se trestaly relativně velmi mírně – žalářem od šesti měsíců do jednoho roku (§ 114).³³

3.2. Rakouský trestní zákon z roku 1852

K novelizaci trestního zákoníku Františka I. došlo roku 1852. Výsledkem reformy bylo přesunutí trestního práva procesního do samostatné normy označované napříště jako *trestní řád*, takže v trestním zákoně zůstalo obsaženo pouze právo hmotné, dále zavedení kategorie přečinů vedle stávajících zločinů a přestupků a rozšíření platnosti zákoníku i na Uhry. A také zpřísnění postihů za některé trestné činy, jež je snad možno vysvětlit tužším politickým systémem v Rakousku v době novelizace. Např. právě u smilstva proti přírodě se z dosavadní horní hranice trestní sazby stala hranice spodní; jako trest byl určen těžký žalář od jednoho do pěti let.

Zákon z roku 1852 byl značně nekvalitní; důvodem jeho vzniku také nebyla snaha o zdokonalení trestního práva, ale o jeho sjednocení pro všechny země monarchie. Látka v něm není členěna příliš systematicky ani logicky. Zákon sestává z dvou dílů – I. *O zločinech*, II. *O přečinech a přestupcích*. První díl tvoří dvacet sedm hlav o velmi různorodé délce a obsahu. Na stejné úrovni tak nalzáme obsažné pasáže přibližně o dvaceti paragrafech (hlava devátá *O veřejném násilí* – 24 paragrafů) i kratičké hlavy o dvou paragrafech (hlava dvacátá pátá *O křivém obvinění*), které postihují pouze jeden trestný čin a logicky by měly náležet do nějaké jiné hlavy. Nečiní se také žádný rozdíl mezi hlavami teoretickými (hlava první

³¹ Pojem *osnova zákona* vyjadřuje postavení daného textu předtím, než se stane oficiálním návrhem zákona. Je tedy jakýmsi návrhem návrhu.

³² Eduard Vlček: op. cit., s. 30.

³³ Václav Bělohradský: op. cit., s. 867.

O zločinech vůbec) a hlavami, které ukládají postihy za konkrétní trestné činy (např. hlava patnáctá *O vraždě a zabití*).³⁴

V Uhrách byl v rámci budování vlastní legislativy po rakousko – uherském vyrovnání přijat roku 1878 samostatný trestní zákoník, v němž se i postih homosexuality lišil od úpravy v Předlitavsku. Trestat zde bylo možno pouze sexuální aktivitu, ke které došlo mezi muži (o ženách se zákon nezmiňoval, tím pádem bylo v Uhrách lesbické chování beztrestné), a to pouze vězením do jednoho roku.

Tyto dva trestní kodexy byly roku 1918 přežaty – spolu s většinou ostatních součástí rakouského a uherského práva – do československého právního řádu, a to tím způsobem, že v českých zemích platil trestní zákon rakouský z roku 1852, na Slovensku a Podkarpatské Rusi (tedy bývalých součástech Uherského království) pak trestní zákon uherský z roku 1878. I na poli trestního práva tak existoval během první republiky dualismus, který se ve věci homosexuality projevoval uvedenou disproporcí mezi liberálnějším režimem ve východní polovině republiky a konzervativnějším v západní.

Protože tyto zákony platily na území pozdějšího Československa velmi dlouho (jeden 98 let, druhý 72 let), je vhodné zařadit na závěr této kapitoly přesné znění inkriminovaných paragrafů. Veškeré názory požadující odstranění trestnosti homosexuality, o nichž pojednává tato práce, se vymezovaly právě vůči těmto ustanovením.

Předlitavsko → české země

§ 129. Jako zločiny se trestají i tyto způsoby smilstva:

I. Smilstvo proti přírodě, to jest:³⁵

- a) se zvířaty;
- b) s osobami téhož pohlaví.

*Trest tohoto zločinu.*³⁶

§ 130. Trest toho jest těžký žalář od jednoho až do pěti let.

³⁴ Československé trestní zákony platné v zemích České a Moravskoslezské. Praha, Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946, 744 s.

³⁵ Jako římská II. je v § 131 pojednán incest, a to pod označením *zprznění krve*. U obou těchto sfér jednání tedy zákonodárce spatřoval určité společné rysy.

³⁶ Tento řádek tvoří tzv. *marginální rubriku*. Ty byly v některých vydáních otištěny na kraji listu, v jiných kurzívou v rámci souvislého textu.

Bylo-li však v případě pod písm. b) užito některého z prostředků uvedených v § 125,³⁷ má se uložit trest od pěti až do deseti let, a je-li tu některá z okolností obsažených v § 126,³⁸ i trest tam stanovený.³⁹

Uhry → Slovensko a Podkarpatská Rus

§ 241. Smilstvo, vykonané mezi muži, jakož i smilstvo, které vykoná člověk se zvířetem, tvoří přečin smilstva proti přírodě a budiž potrestán vězením 1 roku.

§ 242. Zločinem smilstva proti přírodě jest a budiž potrestáno žalářem do 5 let, bylo-li spácháno mezi muži násilím nebo vyhrůzkou; jestliže však zločin způsobil smrt poškozeného, budiž potrestán doživotní kázní.⁴⁰

3.3. Pokusy o reformu trestního práva v Předlitavsku

Trestní zákon z roku 1852 byl již v době svého vzniku považován za nedokonalý,⁴¹ a poměrně brzy po jeho přijetí se proto začalo s přípravami nového znění. Tyto práce vedl právník a politik Anton Hye von Glunek (1807–1894), který roku 1867 krátce zastával také úřad ministra spravedlnosti. Tzv. *Hyova osnova trestního zákona*, která byla výsledkem, se roku 1867 dostala do poslanecké sněmovny říšské rady, kde byla roku 1870 projednána ve výboru. Do pléna však předloha už nedoputovala. Pro naše téma je podstatné, že skupina lékařských odborníků doporučila u příležitosti přípravy Hyovy osnovy odstranit z trestního zákona ustanovení o trestnosti homosexuálního jednání, s čímž se autoři osnovy ztotožnili.⁴² Tato lékařská iniciativa vycházela patrně z vídeňského, nebo snad dokonce až z berlínského prostředí; s českým podílem zde nelze příliš počítat.

Po neúspěchu Hyovy osnovy byla v Rakousku podniknuta řada dalších pokusů o reformu trestního práva. Roku 1874 vypracoval novou osnovu trestního zákona ministr spravedlnosti Julius Anton Glaser (1831–1885). Ani ta nedosáhla úspěchu, stala se však

³⁷ Tedy *nebezpečné vyhrožování, skutečně vykonané násilí anebo lstivé omámení smyslů*.

³⁸ Tedy *vzešla-li z násilí osobě, již ublíženo, důležitá škoda na zdraví nebo dokonce na životě, prodloužen buď trest na deset až i do dvaceti let. Byla-li osobě, již bylo ublíženo, zločinem způsobena smrt, trestá se doživotním těžkým žalářem*.

³⁹ Československé trestní zákony platné v zemích České a Moravskoslezské. Praha, Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946, s. 75–76.

⁴⁰ Uherský trestní zákoník. Druhé doplněné vydání. Kroměříž, J. Gusek, nakladatelství v Kroměříži, 1921, s. 40.

⁴¹ Tento názor elegantně vyjádřil profesor František Storch ve svém komentáři k osnově trestního zákona z roku 1909: „Samo sebou se rozumí a nelze to vytýkat ani za zvláštní zásluhu, že osnova jak po stránce formální, tak obsahově znamená veliký pokrok naproti zákonu posavadnímu.“ (František Storch: Prozatímná osnova zákona trestního z měsíce září 1909. Právník 49, 1910, s. 313).

⁴² Václav Bouček: Prof. dr. Wachenfeld: Homosexualität und Strafgesetz. Právnické rozhledy 3, 1902, s. 187.

základem šesti reformních návrhů podávaných postupně během dalších dvaceti let (mezi nimi např. osnova ministra Aloise Pražáka z roku 1881). Některé z nich se dostaly k projednání do parlamentu (dvě osnovy až do pléna, ostatní pouze do výboru), některé ani tam ne.

Roku 1895 zastavil ministr spravedlnosti Johann von Gleispach (1840–1906) práce na reformě, které měly za základ Glaserův text, a zřídil novou komisi, která měla vypracovat osnovu na zcela nové bázi a kterou vedli profesor vídeňské univerzity Heinrich Lammasch (1853–1920) a sekční rada Hugo Hoegel (1854–1921). Předloha byla hotova roku 1906 a následně podstoupila připomínkování z různých odborných kruhů. V září 1909 pak vznikl po zohlednění takto získaných názorů definitivní text, zveřejněný následujícího měsíce.⁴³ Ani tato osnova nebyla přijata, stala se však základem osnovy vládní z roku 1912, o jejímž postoji k homosexualitě jsme informováni od Václava Boučka (viz 6.3.).

Podle jeho údajů počítala vládní osnova v případě normálního sexu dvou dospělých osob stejného pohlaví s trestem vězení od jednoho týdne do jednoho roku (podle zákona z roku 1852 jeden rok až pět let), pokud byla jedna ze zúčastněných osob ve věku 14–18 let (tedy mladistvá), pak pro dospělou osobu vězení od tří měsíců do tří let. Šlo-li o provozování homosexuálního styku *po živnostensku*, mělo vězení trvat jeden rok až pět let, v *lehčích případech* půl roku až jeden rok.⁴⁴

Je tedy patrné, že názor rakouských oficiálních míst na postih homosexuality se za šedesát let od přijetí starého rakouského zákona podstatně zmínil. Jak jsme však viděli, žádná z početných osnov trestního zákona, které v období rakousko-uherské monarchie v Předlitavsku vznikly, se zákonem nestala. Tyto osnovy tak zůstaly pouze dokladem vývoje právního myšlení v určité době.

3.4. Právní dualismus první republiky

Již od prvních okamžiků existence československého státu bylo zřejmé, že aby nenastalo právní vakuum, které by neobyčejně ztěžovalo život společnosti a ochromilo by takřka všechny funkce státu, bude muset nový stát prozatím používat právní řád, který na jeho území platil až do doby jeho vzniku. Tento požadavek ošetřovala ustanovení preambule a

⁴³ Viz František Storch: Prozatímná osnova zákona trestního z měsíce září 1909. Právník 49, 1910, s. 314–316.

⁴⁴ Informace a citace v celém odstavci dle: Šc: Homosexualita trestnou? Interview s panem JUDrem Václavem Boučkem, advokátem a redaktorem „Právnických Rozhledů“. Samostatnost 3 (17), č. 171, 24. 6. 1913, s. 4.

článku 2 zákona Národního výboru ze dne 28. října 1918, který je znám jako první zákon samostatného Československa:

Samostatný stát československý vstoupil v život. zachována souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven nerušený přechod k novému státnímu životu.

(...)

II. článek: Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

Od rakousko-uherského vyrovnání v roce 1867 však mělo Předlitavsko i Zalitavsko vlastní, na sobě navzájem nezávislá zákonodárství. Zásada právní kontinuity, která byla v zákonu ze dne 28. října 1918 uplatněna, tak přinesla nepříjemný důsledek spočívající v tom, že v těch částech Československa, které dříve náležely k Předlitavsku (Čechy, Morava, Slezsko, jinak též *historické země*), platilo právo *dříve rakouské*, zatímco v těch částech, které předtím patřily k Zalitavsku (Slovensko, později také Podkarpatská Rus), platilo právo *dříve uherské*. Tento stav byl označován jako *právní dualismus*.

Rozdíly mezi oběma oblastmi byly poměrně závažné. Občanské právo *dříve uherské* bylo například z velké části právem obyčejovým, zatímco *dříve rakouské* psaným.⁴⁵ Pokud jde o trestní právo, vzájemné diskrepance se vyskytovaly jak ve zvláštních, tak v obecných částech obou trestních zákonů. Pro účely této práce je nejzajímavější, že na Slovensku a Podkarpatské Rusi nebyl trestný pohlavní styk mezi ženami, zatímco v historických zemích ano, a za pohlavní styk mezi muži tam byly stanoveny mírnější trestní sazby; kromě toho zmiňme namátkově například ty rozdíly, že na Slovensku a Podkarpatské Rusi bylo možno vyhnout se trestu za znásilnění ženy či za zprznění nezletilé dívky, pokud pachatel uzavřel s poškozenou ještě před vyhlášením rozsudku sňatek,⁴⁶ což v historických zemích nebylo možné, za potrat mohla být na Slovensku a Podkarpatské Rusi svobodná žena potrestána maximálně dvěma lety žaláře a vdaná třemi lety,⁴⁷ kdežto v historických zemích kterákoli žena až pěti lety těžkého žaláře,⁴⁸ a za zabití v souboji platila na Slovensku a Podkarpatské Rusi maximální sazba do 5 let vězení,⁴⁹ zatímco v historických zemích deset až dvacet let těžkého žaláře⁵⁰. Rozdíly v obecných částech trestních zákonů mimo jiné způsobovaly, že byl-li za první republiky přijat nějaký jiný zákon obsahující ustanovení trestněprávní povahy

⁴⁵ Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky. Praha, Ministerstvo spravedlnosti, 1928, s. 6.

⁴⁶ § 240 trestního zákona *dříve uherského*.

⁴⁷ § 285 trestního zákona *dříve uherského*.

⁴⁸ § 145 trestního zákona *dříve rakouského*.

⁴⁹ § 298 trestního zákona *dříve uherského*.

⁵⁰ § 161 trestního zákona *dříve rakouského*.

(např. zákon na ochranu republiky z roku 1923), který již platil shodně pro celé státní území, řídila se i nadále jeho aplikace v obou právních oblastech jinými zásadami, a účinek takovýchto – zdánlivě již unifikačních – zákonů tedy zůstával nadále různý. Albert Milota tento stav dokumentuje na praktickém příkladu:

Tak na př. skutečnost, že zůstalo při pokusu, pokládá se podle § 47 tr. z. dříve rakouského všeobecně jen za polehčující okolnost a soudce může uložit trest nižší, než stanoví zákonná sazba, jen jsou-li tu ještě jiné polehčující okolnosti a mají-li převahu nad přitěžujícími, kdežto podle § 66 tr. z. dříve uherského je mírnější potrestání při pokusu předpisem obligatorním a při převaze polehčujících okolností může nastati dokonce dvojnásobné snížení trestu.⁵¹

V roce 1920 v Československu dokonce na krátkou dobu nastal stav, kdy právo platné na státním území bylo trojí. Dne 30. ledna 1920 bylo k Československu připojeno Hlučínsko, do té doby součást Německa. Zákon č. 76/1920 Sb., kterým bylo přivtělení Hlučínska právně ošetřeno, v článku 2 stanovil, že „dosavadní zákony a nařízení, platné v inkorporovaném území, zůstávají v platnosti, pokud je to srovnatelné se změnou suverenity, a pokud nebudou zrušeny nebo změněny zákony a nařízeními republiky Československé.“⁵² Platnost československého, resp. *dříve rakouského* trestního zákona byla na inkorporované území rozšířena nařízením vlády ČSR č. 152/20, které nabylo účinnosti dne 1. května 1920. Ve tříměsíčním mezidobí mezi připojením Hlučínska a zavedením československého trestního práva tamtéž tedy na Hlučínsku, které již bylo pod československou svrchovaností a správou, platil dosud německý trestní zákon z roku 1870 a s ním spojená judikatura. Tento zákon trestal homosexualitu mírněji než zákon *dříve rakouský* (německý zákon trestal pouze činy *podobné souloži*), a tak lze konstatovat zajímavou anomálii, kdy na jaře 1920 mohli českoslovenští muži na části území své vlasti o rozloze 316 km² legálně provádět veškeré sexuální praktiky kromě análního sexu a ženy tam za homosexuální styky nemohly být trestány vůbec (to ovšem nebyly ani na Slovensku a Podkarpatské Rusi). Šlo však spíše o hypotetickou možnost a lze pochybovat o tom, že by ji – i vzhledem k výbušné atmosféře na Hlučínsku po obsazení československým vojskem – někdo vědomě využil, např. k romantickému výletu v páru z vnitrozemí do pohraničí.

⁵¹ Albert Milota: *Reforma trestního zákona v Československu*. Bratislava, Právnická jednota na Slovensku a Podkarpatské Rusi, 1934, s. 5–6.

⁵² Zákon ze dne 30. ledna 1920 o inkorporaci kraje Hlučínského, článek 2. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Ročník 1920. Částka XV.

Právní dualismus komplikoval také práci soudců a příslušníků jiných právnických profesí, kteří byli v meziválečném období hojně vysíláni z historických zemí na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Celkově vzato, byla nejednotnost právního řádu na území republiky vnímána jednoznačně negativně. Unifikace práva se stala politickým tématem, které bylo ve veřejné rozpravě první republiky přítomno po celou dobu jejího trvání. Je nutno ji chápat jako kontinuální proces, který se projevoval ve veškeré legislativní činnosti první republiky. Při přijímání každého zákona bylo třeba zvážit, jaké právní následky bude mít v historických zemích a jaké ve východních částech republiky, a dosáhnout znění, které by co nejvíce vyhovovalo potřebám obou právních oblastí. Od roku 1919 existovalo samostatné ministerstvo pro sjednocení zákonů (ministerstvo unifikace), v němž pracovali právníci ovládající oba systémy a jehož činnost spočívala v připomínkování předloh ostatních ministerstev z hlediska unifikačního momentu (což byla role dosti subalterní a ministerstvo těžce neslo nedostatek kompetencí, který prakticky vylučoval, aby zákony samo navrhovalo; blíže k tomu viz 10.2.).

Pokud šlo speciálně o trestní právo, nebylo jiné cesty, jak dosáhnout skutečného sjednocení práva, než sepsat zcela nový zákon platný pro celé území, který by dosavadní dva zákony nikoli novelizoval, nýbrž zcela nahradil. Práce na sepsání tohoto unifikačního trestního zákona byly zahájeny roku 1920 a byly střídavě označovány jako *reforma* či *unifikace* trestního práva podle toho, zda měl být položen důraz na to, že nové trestní právo bude lepší než to staré, nebo že bude na rozdíl od něj jednotné.

Sleduje-li tato studie úsilí o odtrestnění homosexuality, musí nezbytně také velmi podrobně sledovat práci na reformě trestního práva jako celku, neboť první by nebylo možné bez druhého. Avšak pro to, aby reformátoři vzali v potaz, že trestnost homosexuality patří mezi problémy trestního práva, nad kterými je třeba se při reformě zamyslet, bylo třeba, aby někdo vyjádřil, či spíše více lidí a delší dobu vyjadřovalo názor, že dosavadní právní stav je špatný. Kdyby trestnost homosexuality nikdo nezpochybnil, neměl by zákonodárce a kruhy, které legislativu prakticky připravují, důvod na ní něco měnit. K pochopení mechanismu dekriminálizace je tedy nutno seznámit se s vývojem požadavku na to, aby k ní došlo.

4. Průkopníci homosexuální emancipace v Německu a českých zemích

Již jsme zmínili v přehledu dosavadního bádání o projevech homosexuality v historii (2.1.), že první práce z tohoto oboru pocházejí od německy píšících autorů 19. století. Pasáže týkající se historie však v dílech těchto autorů plnily pouze doplňkovou funkci; jejich hlavním cílem bylo ovlivnit veřejné poměry tak, aby mohlo dojít k odtržnosti homosexuality. Během druhé poloviny 19. století se německojazyčný veřejný diskurz o homosexualitě nebývale rozrostl, provázen – v souladu s pozitivistickým charakterem německého myšlení té doby – postupným zvědečt'ováním. Impozantní masa textů a vědění o homosexualitě, kterou Německo a Rakousko v té době vyprodukovalo, přirozeně začala pronikat i do jiných zemí, inspirovat tamní diskurzy a podněcovat vznik jejich vlastních emancipačních hnutí. Lze říci, že veškerá světová hnutí za práva homosexuálů mají německou filiaci, a není tomu jinak ani v případě hnutí československého.

4.1. Karl Heinrich Ulrichs

Zatímco Heinricha Hösliho (viz 2.1.) lze ještě označit za izolovaného učenice-teoretika, v případě Karla Heinricha Ulrichse již shledáváme dva momenty, které sledujeme v této práci pro české prostředí – prvek organizovanosti většího množství lidí (u Ulrichse ve zcela zárodečném stadiu) a aktivní snahy ovlivnit veřejné poměry (u Ulrichse již v poněkud rozvitější formě).

Karl Heinrich Ulrichs se narodil 28. srpna 1825 v Aurichu v tehdejší království Hannoveršém.⁵³ Po ukončení právnických studií vstoupil do služeb tohoto státu coby soudní přísedící. Brzy však státní služby opustil a zahájil dráhu nezávislého novináře a soukromého učenice. Roku 1864, snad v reakci na homosexuální aféru jednoho ze zakladatelů německé sociální demokracie Johanna Baptisty von Schweitzera (1833–1875) z roku 1862, která byla bohatě komentována v soudobém tisku, zveřejnil pod pseudonymem *Numa Numantius* a pod

⁵³ Životopisné údaje o Ulrichsovi jsou převzaty z: Hubert Kennedy: Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement. e-book, 2002, 308 s. Týž: The Third Sex Theory of Karl Heinrich Ulrichs. *Journal of Homosexuality* 6, č. 1/2, 1981, s. 103–111.

názvem *Vindex*⁵⁴ svůj první spis, v němž se snažil dobrat původu homosexuality. Vycházel přitom ze subjektivního prožitku vlastní sexuality, o němž předpokládal, že je u každého homosexuála stejný, a který dal do souvislosti s poznatky tehdy se rodící embryologie o tom, že pohlavní orgány jsou do určité fáze vývoje plodu nediferencovány. V dalších pracích na toto téma, kterých vydal do roku 1879 dvanáct, svou teorii homosexuality postupně propracovával podle toho, jak mu čtenáři sdělovali své vlastní subjektivní dojmy, které se s těmi jeho rozcházely. Lze však říci, že roku 1869 již měla Ulrichsova teorie definitivní formu; sám autor ji shrnul v hesle *Anima muliebris virili corpore inclusa*.⁵⁵

Ulrichs neměl lékařské vzdělání, a jeho teorie je tedy spíše amalgámem obecně humanistického přístupu a laicky percipovaných biologických znalostí. Homosexualitu nepovažuje za nemoc; medicinalizující teorie přišla s Krafft-Ebingem, kterého Ulrichsovo dílo velmi zaujalo, teprve vzápětí. Ulrichs při všech příležitostech argumentuje pro odtrestnění homosexuality.

Skutečnost, že Ulrichs vydával své studie o homosexualitě (v jeho terminologii *uranismus*), způsobila, že se stal mezi homosexuály známou a respektovanou postavou. K jeho pracím si nacházelo cestu stále více čtenářů a řada z nich s ním vedla korespondenci, což mu umožnilo působit jako centrální a ve své době (60. a 70. léta 19. stol.) jediná *sui generis* instituce zaměřená na uspokojování duševních potřeb německy hovořících homosexuálů. Lidé se mu svěřovali se svými příběhy, žádali o radu apod. a on se snažil z takto získaného materiálu vyvodit obecné zákonitosti, které publikoval. Těžko říci, zda byly obvyklé i horizontální vazby mezi Ulrichsovými čtenáři; ve větší míře se to zdá málo pravděpodobné. Ulrichs tak byl pro celou jednu generaci homosexuálů jediným referenčním bodem, který jim tím, že verbalizoval jejich odlišnost, poskytoval možnost budovat si vlastní psychosexuální identitu.

Ohlas Ulrichsova díla byl nejintenzivnější v německých státech (sám autor pocházel z Hannoveru, až do roku 1866 pod vládou vedlejší linie britské dynastie), je však nutno zdůraznit, že bylo známo také v Čechách. Ulrichs sám roku 1869 vypočítává místa, odkud jsou jeho spisy objednávány, a uvádí zde i Prahu.⁵⁶ Rok předtím zveřejnil dopis mladého urozeného českého čtenáře⁵⁷, jež označuje za svého přítele a o němž lze vyslovit hypotézu, že

⁵⁴ Ulrichs byl vynikajícím latiníkem. Slovo *vindex*, *vindicis*, *m.* (**ověřit deklinaci i překlad**) znamená *obránce, vítěz*.

⁵⁵ Ženská duše obsažená v mužském těle.

⁵⁶ Karl Heinrich Ulrichs: *Forschungen über das Rätsel mannmmännlichen Liebe*. Max Spohr, Lipsko 1898, reprint Arno Press, New York 1975. Kniha 10, s. 84.

⁵⁷ „Mein Freund in Böhmen, 26jähr. czechischen Bluts, hochgeborner Familie entsprossen, schreibt mir am 25. Okt. 1867 in deutscher Sprache:...” Karl Heinrich Ulrichs: op. cit. Kniha 7, s. 152.

by mohl být totožný se Severočeským anonymem (viz 4.3.).⁵⁸ Ulrichs ostatně sám Prahu navštívil⁵⁹ a ve zdejším periodiku *Prager Vierteljahrschrift*⁶⁰ našel jeden ze základních kamenů, na kterých zbudoval svou teorii homosexuality. Jednalo se o zprávu o pitvě zesnulého hermafrodita Marie Čermákové, která byla zevně vystavěna jako muž, a přesto žila po dvě desetiletí v řádně uzavřeném manželství s jiným mužem.

Spatřujeme-li v Ulrichsově díle prvek organizovanosti pouze ve skutečnosti, že dokázal vybudovat a oslovovat stabilní okruh čtenářů, kteří měli v četbě jeho spisů k dispozici společný referenční bod, prvek snahy o ovlivnění veřejných poměrů je v jeho případě mnohem hmatatelnější. Karl Heinrich Ulrichs byl členem 6. sjezdu německých právníků, který byl svolán na srpen 1867 do Mnichova. Již dva roky před konáním sjezdu sestavil s jiným jeho členem, profesorem římského práva na univerzitě ve Štýrském Hradci Augustem Tewesem (1831–1913) návrh rezoluce, kterou měl právníký sjezd apelovat na odstranění trestnosti homosexuality z těch německých právních řádů, v nichž byla trestná. Předsednictvo sjezdu však tento návrh na pořad jednání nezařadilo s odůvodněním, že „není vhodný tomu, aby byl právníkým sjezdem posuzován.“

Ulrichs se poté rozhodl k velmi odvážnému kroku. S finančním přispěním několika svých čtenářů, bez něž by si cestu nemohl dovést, se odebral do Mnichova, kde sjezd ve dnech 27.–30. srpna 1867 zasedal. Měl v úmyslu zde před plénem promluvit o problému trestnosti homosexuality a požadovat, aby se sjezd jeho a Tewesovým odmítnutým návrhem přeci jen zabýval. Mnichovské události poté poutavým způsobem popsal ve spise *Gladius furens*.⁶¹ Již ze začátku vyprávění je patrné, že svému vystoupení přikládal veliký význam:

Až do smrti si budu přičítat ke svým zásluhám, že jsem dne 29. srpna 1867 našel odvahu a postavil se tváří v tvář tisícileté a tisícíhlavé zuřivé hydře, která na mě a na mé soudruhy v přirozenosti již skutečně velmi dlouho dští jed a žluč, mnoho z nich dohnala k sebevraždě a všem otráвила životní šťestí. Ano, jsem hrdý, že jsem našel sílu a mrštil první kopí do boku hydry veřejného odsuzování.⁶²

⁵⁸ Pro tuto domněnku hovoří jednak časová blízkost obou dopisů (říjen 1867 a červen 1868), jednak Ulrichsovo oznámení, že v příštím spise bude publikována další část dopisu, v níž autor vypráví smutný příběh ze svých sedmnácti let, kdy byl zamilován do homosexuálního spolužáka (v dalším spise se však toto pokračování nevyskytuje), což by mohlo odpovídat příběhu o sličném mladíku, který se zastřelil, jak jej uvádí Severočeský anonym. Osob, které by byly ochotny se o své homosexualitě epistolárně, byť anonymně šířit, a to ve velmi vybraném stylu, asi v Čechách 60. let 19. století nebylo mnoho. Důkazy, které by tuto totožnost potvrdily, však nyní neexistují.

⁵⁹ Ulrichsův životopisec Hubert Kennedy se domnívá, že se tak mohlo stát roku 1859. Kennedy: Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement. e-book, 2002, s. 47.

⁶⁰ Ulrichsův bibliografický odkaz: „Prager Vierteljahrschrift, 1855, s. 123 ff.“ Karl Heinrich Ulrichs: op. cit. Kniha 5, s. 52–53.

⁶¹ V Hirschfeldově souborné edici *Forschungen über das Rätsel mannsmännlichen Liebe* 6. kniha.

⁶² Karl Heinrich Ulrichs: *Forschungen über das Rätsel mannsmännlichen Liebe*. Max Spohr, Lipsko 1898, reprint Arno Press, New York 1975. Kniha 6, s. 1. Překlad: Jan Seidl podle anglického překladu obsaženého v: Hubert Kennedy: Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement, e-book, 2002, s. 132.

Jednání sjezdu probíhalo v mnichovském sále Odeon a účastnilo se jej více než pět set právnických kapacit z celého Německa. Část publika byla s nepříjatým Ulrichsovým a Tewesovým návrhem obeznámena, a když předsedající vyzval Ulrichse, aby zaujal místo u řečnického pultu, tito právníci, kteří tušili, o čem bude Ulrichs hovořit, začali hlasitě protestovat. Ulrichs ve svém vyprávění sugestivně popisuje vnitřní boj, který se v něm před pronesením projevu, obzvláště pak cestou k řečnickému pultu, odehrával. Nakonec však sebral potřebnou odvalu a skutečně začal číst připravenou řeč (viz příloha 12.1.). Po přečtení několika vět však svůj projev vzhledem k bouřlivému nesouhlasu, který projevovala část publika, předčasně ukončil. Přestože Ulrichsovo vystoupení nemělo žádný praktický dopad na odrestnění homosexuality – bylo pouze otázkou jeho osobní cti a odvahy – historiografie homosexuality zdůrazňuje jeho symbolický význam pro emancipační hnutí homosexuálů. V roce 1867 se v Mnichově poprvé na světě stalo, že požadavek na odrestnění homosexuality byl veřejně přednesen před fórem složeným ze zástupců společenské vrstvy, která zajišťovala chod stávajících právních řádů, tedy i trestání homosexuality.

Kromě tohoto spektakulárního, avšak izolovaného činu se Ulrichs systematicky snažil přispět ke změně tím, že všechny své spisy zasílal členům zákonodárných a exekutivních sborů v německých státech i Rakousku, tedy na místa, která mohla ovlivnit stávající právní stav. Roku 1868 ve svém spisu *Memnon*⁶³ jmenuje některé významné osobnosti, kterým zaslal výtisk svého předchozího spisu *Gladius furens*, v němž líčí své mnichovské vystoupení. Adresáty dělí na ty, kteří poděkovali, na ty, kteří si spis beze slova ponechali, a na ty, kteří spis vrátili (ti byli však z celkového počtu pěti set významných adresátů pouze čtyři). Z rakouských, potažmo českých politiků si zásilku ponechali např. ministři Herbst, Giskra a Berger nebo český místodržící Thurn.⁶⁴ Z této informace však v žádném případě nelze vyvodit závěr, že si spis skutečně přečetli, natožpak, že se ztotožnili s jeho závěry.

Ulrichsův život, stejně jako i život mnoha dalších německých homosexuálů, byl v 60. letech 19. století významně ovlivněn snahou Pruska o sjednocení Německa pod jeho hegemonií. Roku 1866 Prusko anektovalo království Hannovera, když toto přes jeho výzvu nevyhlásilo neutralitu v prusko-rakouské válce a zachovalo spojenectví s Rakouskem. Ulrichs se o nové moci v Hannoveru veřejně kriticky vyjadřoval a byl z toho důvodu na začátku roku 1867 několik měsíců Prusky uvězněn. Téhož roku vznikl Severoněmecký spolek, federativní

⁶³ V Hirschfeldově souborné edici *Forschungen über das Rätsel mann-männlichen Liebe* 7. kniha.

⁶⁴ Karl Heinrich Ulrichs: *Forschungen über das Rätsel mann-männlichen Liebe*. Max Spohr, Lipsko 1898, reprint Arno Press, New York 1975. Kniha 7, s. 88–89.

sružení států severně od Mohanu – tedy včetně Hannoveru –, jehož formální hlavou byl pruský král a politickým hybatelem jeho kancléř Bismarck. Zákonodárství v oboru trestního práva náleželo v tomto soustátí do spolkové působnosti a brzy bylo rozhodnuto přijmout jednotný trestní zákon platný na celém území Severoněmeckého spolku. Práce na osnově trestního zákona vedl pruský ministr spravedlnosti Adolf Leonhardt, který k tomu účelu zřídil zvláštní poradní komisi. Ulrichs chápal skutečnost, že probíhají práce na osnově nového trestního zákona, jako jedinečnou příležitost, aby přesvědčil příslušná místa o nutnosti změny. Ministru Leonhardtovi i poradní komisi proto v průběhu roku 1869 zaslal pět dopisů, v nichž se toho pomocí právnických i jiných argumentů snažil dosáhnout.

Leonhardt také pověřil kolegium předních lékařů vypracováním stanoviska k otázce, zda je vhodné ponechat v novém zákoně trestnost homosexuality. Kolegium, vedené věhlasným patologem Rudolfem Virchowem (1821–1902), dospělo k závěru, že není důvod homosexualitu nadále trestat. Jak však uvádí historička Gisela Bleibtreu-Ehrenberg, toto lékařské stanovisko bylo prodchnuto Virchowovou arogancí, jíž byl dobře známý, a „spíše než přesvědčivé bylo drzé (...) Jeho výsledek byl tedy zcela negativní.“⁶⁵

Proti stanovisku lékařského kolegia se postavil pruský ministr kultu Heinrich von Mühlner, do jehož působnosti spadalo též veřejné zdraví.⁶⁶ Také poradní komise nakonec rozhodla ponechat v novém zákoně trestnost homosexuality. V tomto stavu také parlament Severoněmeckého spolku zákon schválil a ten vstoupil dne 31. května 1870 v platnost. Paragraf trestající homosexuální styky (pouze mezi muži) v něm dostal číslo 175 a v německém, později západoněmeckém právním řádu vydržel až do roku 1969.

Ulrichs byl v důsledku pruské anexe království Hannoverského, kde do té doby homosexualita nebyla trestná,⁶⁷ nucen opustit svůj domov; usídlil se v Bavorsku. Zdejší trestní zákon homosexuální styky nezakazoval, avšak s účinností od 1. ledna 1872 byl nahrazen trestním zákonem severoněmeckým, který se tak stal platným pro celé nově vzniklé Německé císařství, a homosexualita se tak stala trestnou i v Bavorsku. Ulrichs pociťoval tlak společenského systému stále silněji. Roku 1879 vydal pod názvem *Critische Pfeile* svůj

⁶⁵ Gisela Bleibtreu-Ehrenberg: *Tabu Homosexualität: Die Geschichte eines Vorurteils*. Frankfurt am Main, s. Fischer, 1978, s. 339. Cit. dle: Hubert Kennedy: Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement. e-book, 2002, s. 178. Překlad: Jan Seidl.

⁶⁶ Ulrichs udává, že ministrův postoj byl motivován zejména prudérní povahou jeho ženy Adelheid, která nad ním vykonávala veliký vliv. Kennedy uvádí také další anekdotu, podle níž paní Adelheid stála také za ministrovým rozhodnutím přesunout některé antické sochy zobrazující nahé postavy z muzejních expozic do depozitářů (op. cit., s. 183).

⁶⁷ Magnus Hirschfeld: předmluva k: Karl Heinrich Ulrichs: *Forschungen über das Rätsel mannmmännlichen Liebe*. Max Spohr, Lipsko 1898. Citováno dle: Hubert Kennedy: Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement. e-book, 2002, s. 42.

poslední, dvanáctý spis o homosexualitě a následujícího roku opustil Německo. Usadil se v Aquile ve střední Itálii, kde také dne 14. července 1895 zemřel a je pohřben. V Itálii se již o věc uranismu nezajímal – začal zde vydávat noviny v latině a tato práce jej zcela zaměstnala.

4.2. Karl Maria Kertbeny

Při sledování počátků homosexuální emancipace ve středoevropském kulturním okruhu, a potažmo i v celosvětovém měřítku, je třeba zastavit se také u Ulrichsova vrstevníka Karla Marii Kertbenyho, vlastním příjmením Benkerta. Tento spisovatel a dobrodruh maďarského původu se narodil ve Vídni dne 28. února 1824.⁶⁸ Dětství prožil v Pešti a Egeru a po absolvování školní docházky nastoupil v Györu do učení v knihkupectví, které však nedokončil, neboť byl povolán do armády. Po ukončení vojenské služby roku 1845 byl uveden do literárních kruhů v Budapešti a psaní se také sám začal věnovat. Následujícího roku Kertbenymu zemřel otec a on se vydal na dlouhou pěší cestu po Itálii a Švýcarsku. Cestováním posléze strávil více než dvacet let; roku 1868 se usadil na předměstí Berlína, odkud se roku 1875 vrátil do Budapešti, kde dne 23. ledna 1882 zemřel.

Stejně jako Ulrichs, i Kertbeny napsal roku 1869 ministru Leonhardtovi ve snaze přesvědčit jej o nutnosti odrestnění homosexuality v Severoněmeckém spolku. Zaslal mu dva dopisy, které však na rozdíl od Ulrichse nepodepsal, a zároveň je vydal též tiskem.⁶⁹ Ani Kertbenyho dopisy, jak již vyplynulo z předchozího textu, svůj primární účel přesvědčit ministra nesplnily, přesto však zajistily Kertbenymu pevné místo v pracích zabývajících se dějinami *homosexuality*. Právě tento termín, respektive složeninu *homosexual-*, sloužící jako kořen několika příbuzným slovům, totiž Kertbeny vymyslel a ve svých dopisech ministru Leonhardtovi poprvé na světě použil.⁷⁰ Roku 1869 se tak zrodilo slovo, které je dodnes

⁶⁸ Životopisné údaje o Kertbenym jsou převzaty z: Hubert Kennedy: Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement. e-book, 2002, s. 187. Kennedy zde čerpal z: Manfred Herzer: Kertbeny and the Nameless Love. *Journal of Homosexuality* 12, 1985, č. 1, s. 1–26; Kertbenys Leben und Sexualitätstudien. In: (ed. Manfred Herzer): *Schriften zur Homosexualitätsforschung* by Karl Maria Kertbeny, Verlag rosa Winkel, Berlin, 2000, s. 7–61.

⁶⁹ První pod názvem *§143 des Preussischen Strafgesetzbuches vom 14. April 1851 und seine Aufrechterhaltung als §152 im Entwurfe eines Strafgesetzbuches für den Norddeutschen Bund* (§143 pruského trestního zákona ze dne 14. dubna 1851 a jeho podržení coby § 152 v návrhu trestního zákona Severoněmeckého spolku), druhý pod názvem *Das Gemeinschädliche des §143 des preussischen Strafgesetzbuches von 14. April 1851 und daher seine nothwendige Tilgung als §152 im Entwurfe eines Strafgesetzbuches für den Norddeutschen Bund* (Obecná škodlivost § 143 pruského trestního zákona ze dne 14. dubna 1851 a tudíž nutnost jeho vyškrtnutí coby § 152 z návrhu trestního zákona Severoněmeckého spolku).

⁷⁰ Informace o tom, že autorem oněch dvou anonymních dopisů, a tedy i slova *homosexuál*, je Kertbeny, byla veřejnosti zprostředkována dosti složitě. Zveřejnil ji roku 1905 Magnus Hirschfeld, kterému ji sdělil profesor

z několika desítek různých endogenních i exogenních (zpravidla pejorativních) výrazů označujících člověka, který se pohlavně stýká s lidmi stejného pohlaví, konotačně nejvíce neutrální, a proto nejčastěji používané v obecném diskurzu mluvčími, kteří nemají na věci osobní (pozitivní či negativní) zájem.

Karl Maria Kertbeny patřil již od počátku ke čtenářům Ulrichsových spisů. Jako první se také na Ulrichse ve svém vlastním díle odkázal. Z našeho pohledu je zajímavé, že tak učinil v práci *Erinnerungen an Charles Sealsfield* (Vzpomínky na Charlese Sealsfielda, 1864), v níž pojednal o americkém spisovateli Charlesi Sealsfieldovi (1793–1864), který se narodil v Popicích u Znojma⁷¹ jako Karl Anton Postl, v Praze vstoupil do církevního řádu a stal se knězem, avšak roku 1822 odešel do Ameriky, kde započal pod novým jménem literární dráhu. Po deseti letech se vrátil do Evropy, konkrétně do Švýcarska, kde roku 1864 zemřel. Svou pravou identitu odhalil až ve své závěti. Kertbeny se ve své studii pokouší odpovědět na otázku, proč Postl maskoval svou pravou identitu, a místo odpovědi píše: „Základy našeho evropského života jsou porostlé přilnavou révou starých předsudků, která vedle sebe nenechá žít nic, co není stejné barvy. To však patří do oblasti vývoje našich mravů a morálky a do spisu Numy Numantia.“⁷²

Ulrichs udržoval s Kertbenym korespondenci, jejíž zbytky jsou dnes uloženy v Kertbenyho pozůstalosti v Maďarské národní knihovně v Budapešti. Jejich společným cílem bylo zrušení trestnosti pohlavních styků mezi muži, avšak jinak se ve svých přístupech k věci velmi lišili. Kertbenyho životopisec Manfred Herzer uvádí tyto zásadní rozdíly mezi oběma autory: 1) Kertbeny bojuje anonymně, Ulrichs pod vlastním jménem, 2) Kertbeny opakovaně tvrdí, že je sexuálně normální, pravý muž, a vůči zženštilým mužům vyjadřuje opovržení, Ulrichs otevřeně hovoří o své zženštilosti, na níž vystavěl celou svou koncepci homosexuality a kterou považuje pro urningy za přirozenou.⁷³

Ferdinand Karsch, do jehož vlastnictví přešla pozůstalost spisovatele Karla Egellse, zesnulého roku 1904. Její součástí byla i Egellsova korespondence s Karlem Heinrichem Ulrichsem. Ulrichs v jednom dopise Egellovi píše: „Ano, tím anonymním autorem je Kertbeny“. V dopise Ulrichs explicitně nezmiňuje, že má na mysli otevřené dopisy ministru Leonhardtovi, z kontextu to však je patrné. Hubert Kennedy: Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement. e-book, 2002, s. 189.

⁷¹ Sealsfield má v Popicích pamětní desku a v nedalekém národním parku Podyjí je po něm pojmenována jedna skalní vyhlídka, neboť tam podle místní tradice rád sedával (Jižní Morava. Soubor turistických map. Kartografie Praha, Praha 1992).

⁷² Karl Maria Kertbeny: *Erinnerungen an Charles Sealsfield*, Leipzig, Ahn, 1864, s. 74. Cit. dle anglického překladu obsaženého v: Hubert Kennedy: Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement. e-book, 2002, s. 189–190. Překlad: Jan Seidl.

⁷³ Manfred Herzer: Kertbeny and the Nameless Love. *Journal of Homosexuality* 12, 1985, č. 1, s. 10–11. Cit. dle: Hubert Kennedy: Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement. e-book, 2002, s. 188.

Tento rozpor odrážejí i slova, kterými oba autoři označují tentýž⁷⁴ denotát. Ulrichsův novotvar *der Urning* (do češtiny bylo toto slovo většinou překládáno jako *uranista*)⁷⁵, etymologicky vycházející z Platónovy *Hostiny*, v níž je láska mezi dvěma muži nebo ženami (polovinami původní protobytnosti) označována jako *úranská*, je bytostně spojen s konceptem *Anima muliebris virili corpore inclusa*. Naproti tomu Kertbenyho novotvar *homosexuál* nemá žádnou takovou zženšťující konotaci a svým řecko-latinským původem se snaží vyvolat dojem neutrality a vědeckého odstupu od věci samé. Obou slov se záhy zmocnili lékaři, kteří je začali používat jako názvy diagnóz ve svých čím dále častějších pracích z oboru sexuální psychologie.

4.3. Severočeský anonym

Ve stejné době, kdy vídeňští lékaři doporučili rytíři Hye von Glunek nezařadit do osnovy trestního zákona ustanovení o trestnosti stejnopohlavních styků, došlo také v Čechách k prvnímu vystoupení požadujícímu tuto dekriminální akce. Od vídeňské akce se ovšem diametrálně lišilo – byl to individuální čin neznámého člověka. Nelze tedy posoudit jeho odborné zázemí, spíše vzniká dojem, že žádné lékařské ani právnické nebylo a že důvodem, který jej k činu přiměl, byla jeho vlastní homosexualita. Vzhledem k tomu, jaké udává místo napsání dopisu, budeme jej nadále označovat jako *Severočeského anonyma*.

Dalším rozdílem oproti vídeňské lékařské iniciativě bylo, že se tento anonymní aktivista neobrátil na veřejnou instituci, nýbrž na významného českého přírodovědce Jana Evangelistu Purkyně (1787–1869), tedy v podstatě na soukromníka. V červnu 1868 mu zaslal tento dopis:

Slavný Purkyně!
Veliký zástupce vědy!

Dnes přichází k Tobě stížené člověčenstvo neduhem přirozeným a prosí Tě ve jménu vědy, bys mu byl pomocníkem. Rač slyšeti!

Neudálo se Ti za Tvého živobytí, seznati lidi obého pohlaví, kteří s vadou tělesnou se skrývají? Jsou podobni žebřákům, kteří se stydí žebřati, jsou to lidé velmi, velmi nešťastní. Zákon je mnohdy tresce; ale vina nepadá na jich činy, nýbrž na jejich skrytou vadu.

⁷⁴ Zda tentýž, je otázka. Pro účely boje za odtrestnění homosexuality však byly veškeré nuance v sebeidentifikaci jednotlivců nepodstatné; důležité byly objektivně zjistitelné činy, kterými se jejich sexualita projevovala.

⁷⁵ V prvních českých textech o homosexualitě z přelomu století byla série pojmů odvozená z Ulrichsova *urninga* používána stejně často jako slova se základem *homosexual-*. František Jelinek ve své *Homosexualitě ve světle vědy* z roku 1924 používá zásadně tuto terminologii. Od třicátých let se však už v českém diskurzu prakticky nevyskytuje.

Znal jsem mladíka bohatého, sličného, na pohled zdravého – ale zastřelil se; v listku u něho nalezeném stálo následující: „Proto jsem sobě život vzal, že nejsem ani mužským ani ženskou; pud pohlavní nutí mne milovati; a neštěstí! ja miluji tvory svého pohlaví! Jakmile se přiblížím k muži, cítím neukrotitelné pokušení, obejmouti jej a zákon to nazývá smilstvím a tresce to žalářem. Co tedy na mne zde čeká na světě? Hanba a smutek. Pryč tedy, pryč na věčnost!“

Račiž, Ty otče vědy Tvé, račiž nahlížeti, jak nešťastní jsou lidé podobní! A kolik tisíců jest jich? Neměl by zákonodárce vymazati tento krutý zákon, který podobné nešťastníky tresce? Co vadí Tobě, abys Ty ve jmenu vědy se jich ujal?

Ty, co dokonalý muž, nemůžeš snad ani pochopiti, kterak může kdosi býti tak nevýslovně nešťastným, že by ho pohlavní pud nutil milovati pohlaví své? Ale jest tomu tak a stálo by za to, abys Ty, skoumatel těla lidského a výkonů jeho, obral sobě tuto předuležitou vadu člověka, za kterou nižádným způsobem nemůže, jelikož s ní na svět přišel, za úlohu svého badání a podal zákonníkům důkazu, jak přísně, ano nespravedlivě s takovými nešťastníky zacházejí. Není těžko zaopatřiti sobě vyznání podobných nešťastníků. Co děti bývají sličné tváře, dobře se učí, mají hluboký cit pro vše dobré, jsou zřejmé myslí, velmi přítulné, rády pracují, však ne vytrvale, jsou nestálé, švitořivé, mají všechny ctnosti krom té, že nesmí býti se svým pohlavím o samotě.

Rci, muži osvícený, jsouli tvorové tito k zavržení? Nedalo by se použití jejich dobrých vlastností? Neměli by spíše ochrany zákona použití?

Zde by bylo dobře, kdyby podobnou vadou stížená děti do matrik zvláště zanášeny byly, aby pak různice manželské vzniku nevzaly, an by těm a takovým zákonitě nedovoleno bylo se ženiti neb vdávati se. I to bývá pak příčinou nevěrnosti manželské.

Učiň tedy, otče vědy Tvé, učiň pro ty nešťastníky seč jsi a oni žehnati budou památce Tvé!

V Čechách blíž Tvého rodiště,⁷⁶ dne 1. června 1868.

Tvůj
zbožňovatel a ctitel nešťastných lidí⁷⁷

Vše, co Purkyně pro *ty nešťastníky* učinil, bylo, že o obdrženém dopise referoval na schůzi Spolku českých lékařů a předal jej redakci *Časopisu lékařů českých*, aby jej otiskla a připojila své stanovisko. Nelze však pro to o Purkyňovi vynášet kritické soudy. Byl již ve velmi pokročilém věku – rok nato zemřel – a očekávat, že by v této době zahájil zcela nový směr všestranně značně náročné aktivity, by bylo nerealistické.

Jeho zásluhou tak zůstává, že nechal dopis, koncipovaný patrně jako zcela soukromý, publikovat (byl otištěn v 25. čísle, které vyšlo 20. června 1868). Poprvé tak byla v Čechách veřejně nastolena otázka trestnosti homosexuality a dočkala se také veřejné odpovědi.

Akce *Severočeského anonyma* se lišila od vídeňských lékařů, avšak nápadně připomíná ten typ činnosti, který v Německu vyvíjel Karl Heinrich Ulrichs a čtenáři jeho spisů. Je pravděpodobné, že pisatel dopisu mezi ně sám patřil a že snad dokonce s Ulrichsem udržoval písemný styk. Z roku 1867 pochází Ulrichsova zmínka o 26letém urozeném českém příteli, který mu zaslal dopis, v němž popsal své city k jistému sličnému chlapci a jež Ulrichs reprodukuje a uvádí, že v dalším spise přinese další, smutný příběh dotčeného Čecha, který se

⁷⁶ Purkyně se narodil v Libochovicích na Litoměřicku.

⁷⁷ Jak jsme oznámili. Čas. lék. čes. 7, 1868, s. 201.

týká jeho lásky ke spolužákovi z doby, kdy jim bylo 17 let.⁷⁸ Je možné, že tento urozený Čech napsal o rok později Janu Evangelistovi Purkyněmu a že smutný příběh, který nakonec Ulrichs neotiskl, je příběhem o mladíku, který se zastřelil.

Komentář redakce *Časopisu lékařů českých* sestával z krátkého všeobecného rozkladu o tom, co se rozumí pojmem *láska* („Láska vlastně jest citem radosti nad blahocitem osoby milované“⁷⁹), a následného rozvedení názoru, že ani státní, ani církevní moc nemůže dost dobře vyřešit zákonnými opatřeními problém společensky nepřijatelných sexuálních forem, „neb (...) jsou pokryty největším tajemstvím.“⁸⁰

Schopnost přinést nápravu připisuje redakce *mravnosti veřejné všeobecné*, „která i v zárodku udusí podobné tělu i duši škodlivé přestupky a která z většího dílu od vlády, církve a státu neodvislá jest.“⁸¹ Svůj názor redakce shrnula takto: „Nechme stát a církvev beztoho pohrouženýsh (sic!) ve všelikých trampotách na pokoji a pomáhejme osobně aneb v společenstvích rozšiřováním veřejné mravnosti, aby se všeliké takové zlé záhy předešlo.“⁸²

Z dnešního pohledu se věcná hodnota této odpovědi přirozeně jeví jako absolutně nulová. Avšak i na konec šedesátých let 19. století je pozoruhodné, že její autoři – členové redakce *Časopisu lékařů českých*, tedy capacity ve svém oboru – si s ní vlastně z hlediska medicíny nevěděli rady a byli nuceni se uchýlit k podivnému pseudoesejistickému pojetí. Ukazuje to, že byť i nepatrné náznaky sexuologické odbornosti byly tehdejší české lékařské veřejnosti ještě cizí, a že tedy ještě ani nebylo možno očekávat nějakou relevantní iniciativu z jejích řad, která by k případnému zrušení trestnosti vedla.

⁷⁸ Karl Heinrich Ulrichs: op. cit. Kniha 7, s. 152.

⁷⁹ Jak jsme oznámili. Čas. lék. čes. 7, 1868, s. 201.

⁸⁰ Tamtéž, s. 202.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž.

5. Vývoj názoru na homosexualitu a homosexuální emancipace v Německu

5.1. Medicinalizace homosexuality

Ulrichs i Kertbeny byli průkopníky homosexuálního aktivismu; v jejich době a s prostředky, kterých mohli ve svém boji využívat, se jim v žádném případě nemohlo podařit dosáhnout odrestnění. Jejich význam však spočívá v tom, že byli prvními homosexuály, kteří v Německu začali o své věci otevřeně hovořit a psát, a stali se tak jedním ze zdrojů inspirace pro bádání prvních generací sexuologů, kteří tím, že k problému přistupovali zvnějšku a z prizmatu *vědy*, produkovali mnohem vlivnější diskurz.

Původně spadala homosexualita, stejně jako ostatní projevy sexuality, které byly trestnými činy, zcela do oboru soudního lékařství.⁸³ Úkolem lékaře bylo prohlédnout podezřelého a stanovit, zda u něj došlo k homosexuálnímu styku, či nikoliv. Na základě takové expertizy pak soud vynesl rozsudek. Pro trestní právo bylo nepodstatné, co obžalovaného k jeho jednání vedlo; rozhodující bylo, zda byla naplněna skutková podstata trestného činu. V lékařských spisech se zdůrazňovalo, že provozování neřestných aktivit jako masturbace, pederastie⁸⁴ apod. vede k vážným fyziologickým a duševním poruchám jedince. Podle této logiky tedy nedovolené sexuální chování způsobovalo neblahé konstituční změny v lidském organismu.

K postupnému obratu v chápání celé problematiky začalo docházet od poloviny 19. století. Roku 1849 zveřejnil francouzský lékař Claude-François Michéa (1815–1882) článek *Des déviations malades de l'esprit vénérien* (O chorobných deviacích pohlavního pudu), v němž s odkazem na nedávný objev rudimentární dělohy u muže naznačil, že kauzalita může být opačná: nikoli chování ovlivňuje povahu organismu, ale vrozená dispozice organismu pudí jednotlivce k určitému druhu jednání. V tomto smyslu se vyslovil v roce 1852 i berlínský profesor soudního lékařství Johann Ludwig Casper (1796–1864), který na základě svého dlouholetého pozorování homosexuálů, jež vyšetřoval a u nichž zpravidla konstatoval

⁸³ Následující odstavce z dějin sexuologie redigovány na základě: Harry Oosterhuis: *Stepchildren of Nature. Krafft-Ebing, Psychiatry, and the Making of Sexual Identity*. Chicago/London, The University of Chicago Press, 2000. Gert Hekma: *Aspects socio-historiques des sexualités* (překlad do francouzštiny: Frank Arnal). In: Rommel Mendès-Leite (ed.): *Sodomites, invertis, homosexuels. Perspectives historiques*. Lille, Éditions GKC, 1994. Christian Bonnello: *Du médecin légiste à l'aliéniste : l'homosexualité sous le regard de la médecine au XIXe siècle*. In: Louis-Georges Tin, Geneviève Pastre (edd.): *Homosexualités : expression/répression*. Paris, Éditions Stock, 2000.

⁸⁴ Anální sex.

výraznou zženštilost, prohlásil, že se jedná o „duševní hermafrodity“, čímž podnítl zájem tehdy se rodící psychiatrie o studium těchto osob.

Z hlediska psychiatrie látku poprvé zevrubně zpracoval Karl von Westphal (1833–1890) ve studii *Die conträre Sexualempfindung* (1869; Inverzní sexuální citění), v níž udal tón badatelům několika dalších desetiletí. Westphal přišel s teorií vrozené inverze, která byla od té doby stavěna proti inverzi získané. Primárním objektem zájmu už pro něj nejsou sexuální akty, ale sexuální tužby, které se mohou, avšak nemusí fyzicky projevit. V uvedené Westphalově studii se setkáváme s případovou studií čtyřiatřicetileté pacientky berlínského ústavu pro choromyslné, která upadla do „manické excitace“ poté, co ji znechuceně odmítla mladá dívka, jíž se dvořila. Dozvíme se zde vše o předchozím životě pacientky, její rodinné anamnéze, tělesných charakteristikách (zejména pokud jde o pohlavní orgány), duševních schopnostech apod., což v zásadě představuje šablonu, s níž po Westphalovi pracovali všichni další psychiatři při vyšetřování homosexuálů. Na rozdíl od soudního lékařství vyžadovala psychiatrická kazuistika více vyprávění ze strany pacienta a výsledný text, jak poznamenává Christian Bonello (2000, s. 71), se podobá románové osobní historii.

Tento model pojednávání sexuálních odlišností dovedl k dokonalosti v 80. a 90. letech 19. století rakouský psychiatr Richard von Krafft-Ebing (1840–1902, viz již 2.1.). Roku 1886 vydal studii *Psychopathia sexualis*, v níž na 110 stranách podal na základě 51 psychiatrické případové studie charakteristiky základních anomálií pohlavního pudu. Následně pak tuto studii vydával téměř každý rok znovu, vždy přepracovanou a rozšířenou. Dvanácté vydání, poslední, které vyšlo za jeho života, tak čítalo již 437 stran a více než tři sta případových studií. Po Krafft-Ebingově smrti pokračoval v doplňování a vydávání *Psychopathie sexualis* sexuolog Albert Moll (1862–1939), jehož 17. a poslední vydání dosahuje ve francouzském překladu z roku 1931 rozsahu 907 stran.

Ač je v podtitulu kniha označena jako *soudnělékařská studie určená právníkům*, byla na soudobém knižním trhu volně dostupná. To, spolu se skutečností, že byla napsána v němčině – a překládána do ostatních národních jazyků⁸⁵ – a nikoli v latině, a s tím, že šlo o živý text, který se neustále vyvíjel a rozrůstal, čímž na sebe poutal stálou pozornost recenzentů, způsobilo neobyčejné rozšíření knihy jak mezi odbornou (lékaři, právníci), tak mezi laickou veřejností. Zejména ve Velké Británii se však lékařské kruhy vyjadřovaly o skutečnosti, že *Psychopathia sexualis* vyšla v angličtině, velmi kriticky. Časopis *British Medical Journal* ve své recenzi uvedl, že „lékaři se neobejdou bez studia mnoha mravně

⁸⁵ *Psychopathia sexualis* byla přeložena do italštiny (1886), ruštiny (1887), angličtiny (1892), francouzštiny (1895) a nizozemštiny (1896). Gert Hekma, op. cit., s. 32.

nechutných témat, avšak tyto věci by neměly být představovány veřejnosti⁸⁶. Psychiatrická společnost British Medico-Psychological Association zvažovala, že Krafft-Ebingovi zruší čestné členství, a když zemřel, autor nekrologu v *British Medical Journal* napsal, že sporná popularita jeho knihy byla dána „spíše zvědavostí veřejnosti než oceněním ze strany lékařského stavu“⁸⁷.

Široká znalost Krafft-Ebingovy knihy však způsobila, že komunikace probíhala oběma směry. Veřejnost se sice dozvíдалa detaily o nejrůznějších perverzích, ale zároveň čtenáři psali Krafft-Ebingovi dopisy, v nichž, většinou se žádostí o nějakou formu rady nebo pomoci, popisovali vlastní sexualitu, která se podle jejich názoru nějak vymykala standardu. Spolu s Krafft-Ebingovou lékařskou praxí to byl hlavní zdroj obohacování a cizelování jeho vědění, které pak promítal do dalších vydání *Psychopathie sexualis*. Shledáváme zde tedy stejný mechanismus interakce mezi autorem a čtenáři, jehož svědky jsme byli u Karla Heinricha Ulrichse.

V každém dalším vydání se tak v *Psychopathii sexualis* objevují popisy nových anomálií, případně anomálie již popsané jsou rozdělovány do různých podkategorií. V prvním vydání Krafft-Ebing zavedl pro klasifikaci anomálií podle toho, v čem se projevuje chorobná povaha pohlavního pudu, pojmy *paradoxia* (projevuje se v čase, v němž je pohlavní pud aktivní), *anesthesia a hyperesthesia* (projevuje se v jeho míře) a *paresthesia* (projevuje se v jeho objektu). V dalších letech pak věnoval největší pozornost právě poslední kategorii anomálií, z nichž největší prostor vždy věnoval homosexualitě (používal jak Westphalův termín *inverzní sexuální cítění*, tak Ulrichsův *uranismus* a Kertbenyho *homosexualitu*; v důsledku jeho prací se však pojem *homosexualita* stal nejužívanějším ze všech tří). Ve druhém vydání rozlišil mezi vrozeným (perverze) a získaným (perverzita) inverzním sexuálním cítěním a od 4. vydání (1889) začal inverzní sexuální cítění dělit podle stupně *degenerace* na *psychický hermafroditismus* (dnes: bisexualita bez jakýchkoli vnějších známek inverze), *homosexualitu* jako takovou (výlučný sklon k osobám vlastního pohlaví bez dalších psychických či fyzických anomálií), *psychickou zženštilost* u mužů a *zmužštilost* u žen (touha po stejném pohlaví je doprovázena psychickými charakteristikami opačného pohlaví) a *somatickou androgynii* u mužů a *gynandrii* u žen (vše, co je uvedeno dříve, a navíc ještě známky fyzické inverze), která představuje vrchol degenerace.⁸⁸ Kromě toho neustále

⁸⁶ Citováno dle: Harry Oosterhuis: *Stepchildren of Nature. Krafft-Ebing, Psychiatry, and the Making of Sexual Identity*. Chicago/London, The University of Chicago Press, 2000, s. 275. Překlad Jan Seidl.

⁸⁷ Citováno dle: Harry Oosterhuis: *Stepchildren of Nature. Krafft-Ebing, Psychiatry, and the Making of Sexual Identity*. Chicago/London, The University of Chicago Press, 2000, s. 276. Překlad Jan Seidl.

⁸⁸ Harry Oosterhuis: op. cit., s. 48.

zpřesňoval klasifikaci jiných parestézií, než je homosexualita. Roku 1890 zavedl pojem *sadismus* a *masochismus* a roku 1896 *pedofilie*. Řada dalších pojmů, které v *Psychopathii sexualis* postupně zavedl, zapadla a do běžné ani odborné slovní zásoby nepronikla.

Na Krafft-Ebingův smysl pro porovnávání jednotlivých případů, jejich klasifikaci a zařazování do čím dále propracovanější taxonomie, kterým se vyznačuje veškeré jeho psaní o pohlavních anomáliích, od 60. let 20. století často upozorňovali badatelé zabývající se dějinami sexualit. Jak uvádí Krafft-Ebingův životopisec, nizozemský historik Harry Oosterhuis (2000), Krafft-Ebing je většinou charakterizován jako „tradiční materialistický psychiatr (což jej obecně vykresluje v negativním protikladu k Sigmundu Freudovi), oddaný přívrženec teorie degenerace, manický klasifikátor a krutý viktoriánský soudce výstředních pohlavních perverzí.“⁸⁹

Krafft-Ebing je klasickým představitelem diskurzu, v němž Michel Foucault a další badatelé spatřují medicinalizaci sexuality. Ta už nadále neměla být doménou církevní kontroly, která v 19. století ztrácela dech; o její uzurpování a převedení pod svou kontrolu se úspěšně pokusila medicína, veskrze nová síla plná elánu, který jí dodávalo pozitivistické přesvědčení o neomezených možnostech vědy. Krafft-Ebing podle této interpretace značnou měrou přispěl ke změně celkového paradigmatu v pojmání pohlavních perverzí, a to tím, že ve svých pacientech a čtenářích budoval vědomí zvláštní identity – zatímco distinktivním rysem předvědeckých sodomitů a pederastů bylo pouze jejich chování, u moderních homosexuálů již nejde pouze o chování, nýbrž o veškeré bytí, které skrz naskrz prostupuje jejich osobnost.

Michel Foucault píše o „kultuře přiznání“ jako předpokladu toho, aby mohla být vykonávána účinná sociální kontrola. V době, kdy tuto kontrolu zajišťovala církev, představovala toto přiznání zpověď. Když začala některé aspekty lidského života, mezi nimi i sexualitu, kontrolovat věda, toto přiznání už nebylo určeno knězi, ale lékaři. Tuto povahu mají v podstatě všechny případové studie, které pořídil Krafft-Ebing, přičemž obzvláště pozoruhodné jsou z tohoto hlediska spontánní čtenářské dopisy, kde takovouto zpověď pisatelé prováděli zcela dobrovolně. Harry Oosterhuis (2000, s. 2), který tyto dopisy zkoumal, upozorňuje, že ač byli jejich autoři většinou nelékaři, snažili se při jejich psaní napodobit lékařský diskurz, který načerpali z předchozích vydání *Psychopathie sexualis*. V logice Foucaultovského myšlení takový jev představuje dokonalou ilustraci toho, že rodící se sexuologie znamenala pouze jinou formu kolonizace sexuality, která nahradila církevní a

⁸⁹ Harry Oosterhuis: op. cit., s. 9. Překlad: Jan Seidl.

soudní autoritu novou formou morální tyranie. Oosterhuis však proti tomu staví subjektivní prožitek mnoha Krafft-Ebingových pacientů a korespondentů, kterým zjištění, že jejich vnitřní ustrojení, v němž se dlouho nemohli vyznat a s nímž bolestně zápasili, je pouze *nemocí*, kterou navíc sdílejí s tisíci dalších lidí, přineslo značnou úlevu.⁹⁰ *Psychopathia sexualis* představovala určitou společně sdílenou bázi, od níž se homosexuálové mohli při reflexi sebe sama odrazit, a pomohla budovat vědomí distinktivní identity, které bylo vzápětí důležité pro vznik skutečných hnutí homosexuální emancipace.

Není tedy pochyb o tom, že medicinalizace sexuality probíhala, ani o tom, jaké byly její mechanismy, avšak vzhledem k tomu, že jejím vlivem započaly další procesy, které v konečném důsledku pomohly usnadnit život homosexuála ve společnosti, není spravedlivé pohlížet na ni s despektem, jak většinou postmoderní historiografie činí.

5.2. Magnus Hirschfeld, Vědecko-humanitní výbor a Světová liga za sexuální reformu

Každý, kdo se zajímá o proces emancipace homosexuality, lhostejno v které zemi, narazí dříve či později na postavu německého sexuologa Magnuse Hirschfelda (1868–1935). Čím je způsobena Hirschfeldova všudypřítomnost v literatuře o dějinách homosexuality, a tedy i v pramenech, z nichž tato literatura vychází?

Především tím, že za svůj život vytvořil ohromný, do té doby nevídaný objem diskurzu na toto téma, jehož dosah zdaleka nebyl omezen na Německo. Homosexualita se stala Hirschfeldovi předmětem celoživotního zájmu – první práci o ní napsal ve 28 letech a tomuto tématu se pak intenzivně věnoval až do smrti. Byl schopen pojednat látku vědecky i populárně, měl nepopíratelný stylistický a vypravěčský talent, jeho texty, entuziastické, svižné a výstižné, se dobře čtou. Na přesvědčivosti jim dodává také to, že autor byl sám homosexuál, ačkoli to oficiálně nedeclaroval. Jeho snaha o zlepšení podmínek života homosexuálů šla ovšem dále, než bylo studium a publikační činnost. V Hirschfeldově osobě se plodně spojily oba modely zájmu o homosexualitu, které jsme viděli – vědecký a aktivistický. Díky jeho organizačnímu talentu a životní energii se mu poprvé v dějinách podařilo vytvořit životaschopné organismy, jejichž cílem bylo pracovat za emancipaci

⁹⁰ Harry Oosterhuis: op. cit., s. 10.

homosexuality. A konečně – při rozšiřování a prosazování svých názorů využíval v podstatě již ty postupy, které se dnes označují jako masová komunikace a lobbying.

Magnus Hirschfeld se narodil dne 14. května 1868 v pruském Kolbergu, dnešním polském Kołobrzegu,⁹¹ v židovské rodině. Po studiích medicíny, která absolvoval v Mnichově a Berlíně, cestoval po Spojených státech amerických a severní Africe, načež se usadil v Magdeburku a nakonec v Berlíně, kde si také otevřel lékařskou praxi. Traduje se, že k odbornému zájmu o homosexualitu jej přivedla sebevražda jednoho jeho pacienta, který ji spáchal v předvečer své plánované svatby.⁹² Tato problematika patřila v medicíně posledního desetiletí 19. století, jak jsme viděli, k aktuálním otázkám, a mladý Hirschfeld tak vstoupil na půdu, na níž probíhala živá vědecká rozprava. K ní se připojil v roce 1896 prvním spisem *Sapho und Sokrates*, v němž vyložil svou poměrně složitou teorii homosexuality, kterou nahlíží jako určité rozpětí průsečíků v souřadnicích pohlavních mezistupňů, z nichž každý je charakterizován určitou mírou somatického a psychického hermafroditismu, a shrnul do populárního termínu *Třetí pohlaví* (Drittes Geschlecht). Tento spis vydal Hirschfeld ještě pod pseudonymem, avšak již v následujícím roce se stal pod svým pravým jménem jedním ze zakladatelů první organizace na světě, která si veřejně kladla za cíl ochranu práv homosexuálů.

Vědecko-humanitární výbor (Wissenschaftlich-humanitäres Komitee) založili dne 14. května 1897 Hirschfeld, dále Max Spohr, lipský nakladatel, který vydal většinu německých tiskovin se vztahem k homosexualitě této doby, Eduard Oberg, správní úředník a právník a bývalý důstojník Franz Josef von Bülow. Cílem výboru bylo zrušení § 175 německého trestního zákona, osvěta v řadách široké veřejnosti, která měla odstranit předsudky o homosexualitě, a zvyšování povědomí samotných homosexuálů o jejich právech a o tom, co je třeba pro jejich získání udělat. Jako svůj tiskový orgán výbor vydával ročenku *Jahrbuch für sexuelle zwischenstufen*, a to v letech 1898 až 1923, kdy bylo její vydávání zastaveno z důvodu hospodářské krize a inflace.

Hirschfeld měl za to, že aby mohl prosadit parlamentní cestou cíle výboru, musí doložit relevantní podporu ze strany veřejnosti. Roku 1897 proto zveřejnil petici požadující zrušení § 175, pod níž se snažil získat co nejvíce podpisů významných a vlivných osobností. V krátké době petici podepsalo více než 600 lidí a další se přidávali v následujících letech. Do

⁹¹ Při psaní této kapitoly jsem čerpal, není-li uvedeno jinak, z: Florence Tamagne: Histoire de l'homosexualité en Europe. Berlin, Londres, Paris 1919–1939. Paris, Éditions du Seuil, 2000, s. 29–31, 93–

⁹² Tato historka se podobá příběhu, který uvádí Severočeský anonym (viz 4.3.), a také příběhu, který údajně přivedl k zájmu o homosexualitu československého bojovníka za odtrestnění Františka Čerovského (viz 7.2.). Třebaže máme za nepochybné, že Čerovský necítil homosexuálně, přeci jen je zajímavé, kolikrát je jako příčina angažmá v homosexuální emancipaci udávána něčí sebevražda.

roku 1914 tak petici podepsalo 3000 lékařů, 750 univerzitních profesorů a 1000 dalších osob. Pokud jde o signatáře, zahraniční historická literatura uvádí pro ilustraci stále stejných zhruba deset jmen, mezi něž patří např. Hermann Hesse, Karl Jaspers nebo Albert Einstein. Vzhledem k tomu, že jsou však často uváděni také Stefan Zweig, Rainer Maria Rilke, Richard von Krafft-Ebing, Émile Zola nebo Lev Nikolajevič Tolstoj, je zřejmé, že Vědecko-humanitní výbor hledal pro svou petici podporu nejen mezi německými občany. Úplný soupis všech signatářů (tj. několik tisíc jmen) není v moderní literatuře proveden, avšak bylo by záslužné rekonstruovat jej, například na základě tiskovin výboru, a zjistit, zda se mezi nimi nacházely kromě Rilka i jiné významné osobnosti z českého prostředí.

Výboru se podařilo zainteresovat na své věci významného sociálnědemokratického poslance Augusta Bebela (1840–1914), který dne 13. ledna 1898 pronesl v Říšském sněmu projev, v němž vyzval k podpisu petice ostatní poslance. Hirschfeld považoval za velký úspěch také to, že jej přijal německý ministr spravedlnosti Rudolf Arnold Niebarding, který mu řekl, že vláda bude mít v této věci svázané ruce, dokud lid nenabude přesvědčení, že jsou homosexuální požadavky oprávněné, a zdůraznil Hirschfeldovi osvětový úkol výboru. Podporu získanou v petici se Hirschfeld snažil zúročit mezi poslanci Říšského sněmu, tedy orgánu, který měl ústavní pravomoc o změně rozhodnout. Obesílal je dopisy a různými publikacemi výboru, až roku 1905 poslanci SPD Bebel a Adolf Thiele předložili návrh na zrušení § 175, přičemž jako argument udávali, že podle Hirschfeldových výzkumů je 6 % obyvatelstva homo- nebo bisexuální a tisíce německých občanů jsou tak ohroženy vydíráním.⁹³ Levice však hlasování prohrála a zákon zůstal nezměněn. V této době čítal Vědecko-humanitní výbor přes 400 členů.

V roce 1907 propukl v Německu jeden z největších politických skandálů, ke kterým došlo za Německého císařství. Na jeho počátku stály články, které roku 1907 zveřejnil novinář Maxmilian Harden (1861–1927) v deníku *Die Zukunft*. V nich obvinil knížete Philippa von Eulenburg (1847–1921), důvěrníka císaře Viléma II., který měl dokonce několikrát v úmyslu jmenovat jej říšským kancléřem, z udržování milostného poměru s vojenským velitelem hlavního města Kuno von Moltkem (1848–1916). Maxmilian Harden, ukotvený v postbismarckovských militaristických kruzích, využil údajnou homosexualitu jako snadný prostředek k odstavení Eulenburga, protiimperialisticky zaměřeného diplomata, který

⁹³ Jde o výsledky Hirschfeldovy široce pojaté dotazníkové akce z roku 1903, v níž zjišťoval sexuální preference studentů z berlínské čtvrti Charlottenburg a berlínských kovodělníků. Bylo při ní rozesláno více než 8 000 dotazníků. Hirschfeld došel k závěru, že 2,2 % obyvatelstva jsou homosexuální a 3,2 % bisexuální. Výzkum byl kritizován kvůli malé reprezentativnosti zvoleného vzorku vzhledem k celku obyvatelstva, avšak znamená nový, sociologizující přístup ke zkoumání sexuality.

byl nakloněn spolupráci Německa s Francií, a nepřímo také ke zpochybnění zahraniční politiky císaře, aniž by jej však kompromitoval osobně.⁹⁴ Moltke Hardenův žaloval pro pomluvu, z čehož se posléze vyvinula série soudních pří travající až do roku 1909, při níž se postupně okruh vyšetřovaných značně rozšířil a k níž se přidružil druhý okruh pří, kdy říšský kancléř Bernhard von Bülow (1849–1929; v úřadu kancléře 1900–1909) žaloval pro pomluvu homosexuálního aktivistu a novináře Adolfa Branda (viz 5.3.), který o něm ve svém časopise *Der Eigene* rovněž napsal, že je homosexuál. Brand byl odsouzen k osmnácti měsícům odnětí svobody, Harden byl osvobozen, avšak Moltke proti němu zahájil nový proces, v němž byl Harden odsouzen ke čtyřem měsícům odnětí svobody. Eulenburgův proces nebyl kvůli Eulenburgovu onemocnění nikdy dokončen.

Magnus Hirschfeld, který byl v těchto procesech povolán jako soudní znalec pro obor sexuologie, prohlásil, že Moltkeho lze skutečně označit za homosexuála, čímž – vedle toho, že si to na základě svědectví Moltkeho ženy skutečně myslel – sledoval stejný cíl jako Brand, totiž upozornit na pokrytectví vládních míst, která ve svém rámci homosexualitu tolerují, avšak mimo něj ji trestně stíhají. Ukázalo se však, že tato taktika měla pro homosexuální věc ničivý efekt. Oba procesy díky jejich bohatému zpravodajskému pokrytí v tisku sledovalo celé Německo (a Evropa; ozvuky procesů v Čechách, viz 6.4.) a veřejnost získala dojem, že homosexualita je ze své podstaty spojena s vlastizradou. Bohatí homosexuálové, kteří dosud finančně podporovali Vědecko-humanitní výbor, se nyní začali bát, že by mohli dopadnout stejně jako Eulenburg, kterého proces finančně i zdravotně zruinoval, a přestali hnutí podporovat. Finanční podpora výboru se mezi lety 1907–1909 snížila o dvě třetiny a jeho vliv, stejně jako vliv samotného Hirschfelda, již nikdy potom nebyl tak velký, jako před Hardenovým procesem, a to i přes nové organizační formy činnosti, které Hirschfeld rozvinul po první světové válce.

V německé společnosti došlo k nárůstu homofobních nálad, což se projevilo mimo jiné také v roce 1909, kdy byl předložen návrh na rozšíření působnosti § 175 na pohlavní styky mezi ženami. Teprve tato událost aktivizovala ve větší míře lesbické ženy, které byly dosud v rámci Vědecko-humanitního výboru zastoupeny velmi slabě. Florence Tamagne v tom spatřuje „potvrzení základní spojitosti mezi aktivismem a trestní hrozbou“.⁹⁵

Po skončení první světové války, v jejímž důsledku zaniklo Německé císařství a vznikla republika, umožnily nové poměry Hirschfeldovi, aby v Berlíně založil sexuologický

⁹⁴ Zdá se však, že Harden měl k dispozici rovněž četné kompromitující dokumenty svědčící o homosexualitě samotného Viléma II., avšak raději jich nepoužil.

⁹⁵ Florence Tamagne: op. cit., s. 97.

ústav (Institut für Sexualwissenschaft – Ústav pro sexuální bádání). Při jeho otevření dne 1. července 1919 prohlásil, že „je prvním a jediným svého druhu v Německu a ve světě (...) a může být plným právem označen za plod revoluce“.⁹⁶ Úkolem ústavu bylo jednak provádět vědecký výzkum sexuality, k čemuž patřilo také shromažďování veškeré písemné, obrazové i hmotné dokumentace o homosexualitě a jiných formách sexuality (součástí ústavu byla bohatá knihovna, obrazový archiv a muzeum), jednak poskytovat lékařskou a psychologickou péči pacientům. Ročenka Vědecko-humanitního výboru uvádí, že v prvním roce fungování ústavu bylo poskytnuto 18 000 konzultací celkem 3 500 osobám (z toho dvě třetiny představovali muži), z nichž homosexuálů bylo 30 %.⁹⁷ Hirschfeldův ústav se stal také cílem mnoha zahraničních návštěvníků, kteří se rekrutovali z řad lékařů (např. budoucí zakladatel československé sexuologie Josef Hynie v roce), novinářů a spisovatelů (např. André Gide, Christopher Isherwood), či prostých zvědavců (srv. zamýšlený zájezd československých homosexuálů do Berlína v roce 1932, kde návštěva ústavu figurovala jako jeden z bodů programu vedle prohlídky historických památek a nočního Berlína).⁹⁸ Návštěvníkům býval většinou promítnut němý film *Anders als die Andern* (1919, Jiní než ostatní), první filmové zpracování homosexuální problematiky. Vědecko-humanitní výbor si jej objednal u režiséra Richarda Oswalda, specialisty na osvětové snímky se sociální tematikou, a v závěrečných pasážích v něm vystupuje i Hirschfeld v roli chápajícího lékaře. Tento film byl roku 1919 promítán také v Teplicích.⁹⁹

Když v roce 1922 Vědecko-humanitní výbor slavil dvacáté páté výročí, Hirschfeld pozitivně hodnotil odvedenou práci a uvedl, že bylo „zaseto semeno, které jednou přinese ovoce, avšak plody ještě nejsou zralé a čas sklizně a odpočinku dosud nenadešel“¹⁰⁰. Omlouval tak skutečnost, že po tolika letech neustálého úsilí výbor nedokázal splnit svůj základní cíl, tedy docílit odtrestnění homosexuality. V době existence výboru vzniklo v Německu šest osnov nového trestního zákona, z nichž ty z let 1909, 1913, 1919 a 1925 navrhovaly zpřísnění dosavadního stavu, zatímco osnovy z let 1911 a 1929 navrhovaly částečné odtrestnění homosexuality. Poté, co nebyla poslední z těchto osnov přijata v parlamentu, začal pozvolný rozpad Vědecko-humanitního výboru, k němuž se přidružila stále hlasitější kritika Magnuse Hirschfelda ze strany jiných homosexuálních hnutí (viz 5.3. a 5.4.), jež považovala jeho taktiku za škodlivou pro homosexuální věc. Hirschfeld podle nich

⁹⁶ Cit. dle: Florence Tamagne: op. cit., s. 98. Překlad: Jan Seidl.

⁹⁷ Florence Tamagne: op. cit., s. 99.

⁹⁸ Velká velikonoční výprava autocarem do Berlína. Hlas 2, 1932, č. 3, s. 47.

⁹⁹ Tomáš Hegner: Soudní případ homosexuality. Čas. lék. čes. 62, 1923, s. 450.

¹⁰⁰ Cit. dle: Florence Tamagne: op. cit., s. 104.

neustálým veřejným diskurzem o homosexualitě provokoval společnost a z homosexuálů činil snadný terč extremistů.

To ostatně Hirschfeld pocítil na vlastní kůži. Ve dvacátých letech podnikl mnoho cest po Německu i zahraničí, při nichž propagoval svůj názor na homosexualitu a vyslovoval se pro zrušení příslušných paragrafů v jednotlivých zemích. Často se přitom jeho návštěva stala v daném městě podnětem ke shromáždění radikálně konzervativních osob, které se snažily zabránit mu ve veřejném vystoupení (Štětín, Norimberk), útočily na něj ohňostrojem a páchnoucími koulemi (Hamburk, 1920), kamením (Mnichov, 1920; zde byl Hirschfeld vážně zraněn) nebo střelbou (Vídeň, 1922).

Roku 1921 Hirschfeld v Berlíně uspořádal mezinárodní kongres, na který sezval přední světové kapacity oboru. Účastníci zde založili organizaci, která dostala název *Světová liga za sexuální reformu*¹⁰¹ a jejímž cílem bylo sloužit jako platforma pro vyměňování názorů mezi jednotlivci a organizacemi, kteří se zabývají otázkami *sexuální reformy*. Mezi ně patřilo ve dvacátých letech široké spektrum problémů, a tak i členstvo Světové ligy bylo značně heterogenní. Tvořili je mezi jinými lékaři, kteří propagovali lepší hygienu, kontrolu porodnosti a plánované rodičovství, feministky usilující o rovnost mezi muži a ženami, uznání ženské sexuality, právo na rozvod, zastánci antikoncepce a práva na potrat, psychoanalytici, pedagogové a vychovatelé atd.¹⁰² V rezolucích z kongresů Světové ligy se pravidelně objevuje požadavek na liberalizaci jednotlivých právních řádů, pokud jde o homosexualitu, která je ovšem zároveň označována za nenormální. Florence Tamagne v tom spatřuje důsledek kompromisu mezi různými zájmy zastoupenými ve Světové lize.

Světová liga si na prvním kongresu v Berlíně zvolila tři spolupředsedy, a to sexuology Magnuse Hirschfelda, Havelocka Ellise (1859–1939) z Velké Británie a Augusta Forela (1848–1931) ze Švýcarska. Sekretariát Ligy sídlil v Ústavu pro sexuální bádání v Berlíně. Druhý kongres Ligy se uskutečnil v roce 1928 v Kodani, kam přijelo 70 účastníků, mezi nimi také Hugo Bondy (přednesl zde řeč o tom, jak je řešena trestnost homosexuality v návrhu nového československého trestního zákona a ve sborníku kongresových prací jsou obsaženy jediné dvě jeho známé fotografie). Třetí kongres v Londýně roku 1929 přilákal 350 účastníků, což bylo nejvíce ze všech pěti kongresů, které se uskutečnily. Při čtvrtém sjezdu ve Vídni roku 1930 měla Světová liga 2 000 členů včetně řady československých občanů. Ve výboru Ligy, jejím řídicím orgánu, zasedali postupně kromě Bondyho také pražští lékaři Arthur Biedl

¹⁰¹ V několikajazyčných publikacích zveřejňovaných Ligou jsou uváděny tyto oficiální názvy: *Weltliga für Sexualreform*, *World League for Sex Reform* a *Ligue mondiale pour la réforme sexuelle*.

¹⁰² Florence Tamagne: op. cit., s. 126.

a Otto Lampl a brněnský lékař Josef Weisskopf.¹⁰³ O řadovém členství jsme informováni např. u slovenského homosexuálního aktivisty Imricha Matyáše (1890–1974)¹⁰⁴. Pátému kongresu, který se konal roku 1932 v Brně, je věnována samostatná kapitola 9.4. Následující kongres se měl konat roku 1933 v Chicagu, avšak mezi tím došlo k tragickým politickým změnám v Německu a nová nacistická moc zlikvidovala Hirschfeldův sexuologický ústav, čímž nepřímo ochromila také Světovou ligu. Práce Ligy, která spočívala z velké části ve zvyšování obecného povědomí o nutnosti reformy v legislativě týkající se sexuality a v působení na vlády, aby k těmto reformám přikročily, se po nástupu nacismu v Německu ukázala jako nemožná, neboť veřejné mínění i vlády evropských států rázem obrátily svou pozornost ke zcela jiným problémům.

Pokud jde o Hirschfelda, zahraniční cesty se postupně staly nejvýznamnější platformou jeho činnosti. Poté, co koncem dvacátých let oslabila jeho pozice v Německu, se roku 1930 vypravil na cestu kolem světa, která trvala rok a půl a při níž pobýval zejména ve Spojených státech amerických a Číně a studoval sexuální chování různých etnik, jež poté popsal v knize *Die Weltreise eines Sexualforschers* (1933, *Sexuologova cesta kolem světa*). Zpět do Evropy se vrátil v roce 1932, kdy navštívil Rakousko, dvakrát Československo (poprvé na jaře, kdy zařizoval uspořádání brněnského sjezdu Světové ligy za sexuální reformu, viz 9.4., a podruhé na podzim, kdy přijel na samotný sjezd)¹⁰⁵, Řecko, Švýcarsko a Francii. V této zemi se nakonec trvale usadil, neboť nástup nacismu v roce 1933 znemožnil jeho návrat do Německa. Magnus Hirschfeld zemřel dne 14. května 1935 v Nice, kde je též pohřben. Zbylí dva spolupředsedové Světové ligy Norman Haire a Jonathan Hegg Leunbach ji po jeho smrti rozpustili.

5.3. Adolf Brand a Společenství jedinečných

Třebaže je dnes v souvislosti s německým meziválečným hnutím homosexuální emancipace nejčastěji uváděn Magnus Hirschfeld a jím vedené organizace – snad i v důsledku marketingové obratnosti, s níž po sobě systematicky zanechával stopu v textech, jež jsou dnes

¹⁰³ Franz Schindler: Franz Schindler: Jak se stala Masarykova univerzita centrem světového hnutí pro sexuální reformu. Univerzitní noviny, list Masarykovy univerzity a nadace Universitas Masarykiana 8, 2001, č. 3, s. 30.

¹⁰⁴ Imrich Matyáš: Osvobozovacia akcia dr. Magnusa Hirschfelda. Nový hlas 1, 1932, č. 3, s. 3. Biografická data Imricha Matyáše převzata z: Jiří Fanel: Gay historie. Praha, Dauphin, 2000, s. 437

¹⁰⁵ Kromě pobytů v roce 1932 Hirschfeld pobýval v ČSR ještě nejméně dvakrát; na tyto návštěvy vzpomíná v časopise *Hlas* Imrich Matyáš. Jednalo se o pobyty ve dnech 1.–22.5. 1921, přičemž pronášel přednášky a jednal s příslušným ministrem o reformě trestního práva (*Hlas* 1, 1931, č. 2, s. 4–5) a poté dne 26. 10. 1930, kdy pronesl přednášku v Bratislavě (*Hlas* 1, 1931, č. 5–6, s. 14–15).

prameny, a to zdaleka nejen v německých –, nelze toto hnutí redukovat pouze na něj a osoby, které se kolem něj sdružovaly nebo je inspiroval.

Další výraznou, a od Hirschfelda velmi odlišnou postavou tohoto hnutí byl aktivista Adolf Brand (1874–1945). V mládí se po přečtení základního díla egoistického filozofa Maxe Stirnera (1806–1856) *Der Einzige und sein Eigentum* (1844; Jedinec a co mu náleží) nadchl pro ideje anarchismu, kvůli čemuž byl nucen zanechat pedagogické dráhy. Roku 1896 pak založil časopis *Der Eigene*,¹⁰⁶ jehož názvem se odkazoval ke svému myšlenkovému vzoru a který prohlašoval za první homosexuální časopis na světě. V prvních letech byl list několikrát zakázán nebo dočasně zanikl z finančních důvodů, avšak postupně se jeho situace konsolidovala a v roce 1907, kdy na jeho stránkách Brand zasáhl do Hardenovy aféry (5.2.), již byl časopis zavedeným pojmem.

Florence Tamagne (2000, s. 108) analyzuje obsah *Der Eigene*; z jejího rozboru vyplývá, že šlo o stejný formát, jako byly mladší československé tituly *Hlas* a *Nový hlas* – všechny tyto časopisy chtěly být fórem, na němž by se mohly uplatnit veškeré projevy, jejichž předmětem byla homosexualita, a tak čtenář nalézal vědecké (tj. lékařské), literárněvědné a historické články, fejetony, povídky a básně, jakož i obligátní seznamovací inzeráty. V případě *Der Eigene* tato struktura představovala rámec, jehož obsah se řídil Brandovým pojetím homosexuality. Adolf Brand zprvu kladl, ovlivněn Stirnerem a anarchismem, hlavní důraz na naprostou svobodu jednotlivce, která musí zahrnovat také právo nakládat svobodně se svým tělem, a to nezávisle na státu, církvích, lékařské vědě a měšťanské morálce.

Kolem Branda a jeho časopisu se postupně sdružil okruh podobně smýšlejících lidí, kteří roku 1903 založili v Berlíně spolek *Gemeinschaft der Eigenen* (Společenství jedinečných). Kromě Branda mezi zakládající členy patřil např. filozof a biolog Benedict Friedländer (1866–1908) nebo Wilhelm Jansen (1866–1943), čelný představitel turistického hnutí mládeže Wandervogel.¹⁰⁷ Ideálem Společenství jedinečných byla čistě mužská komunita, jejíž členové by byli navzájem spojeni pouty pevného přátelství a cti a která by uspokojovala své estetické cítění uctíváním krásných hrdinských jinochů. Společenství neshledávalo rozpor mezi svým způsobem života a manželstvím – většina jeho členů byla alespoň formálně ženatá. Tato elitářská koncepce homosexuality, implikující misogynii a

¹⁰⁶ Toto slovo má v němčině široké sémantické pole. Do češtiny je lze přeložit jako *vlastní, náležející komu; vlastní komu, příznačný, charakteristický; zvláštní, osobitý*.

¹⁰⁷ Provázanosť hnutí Wandervogel, které bylo inspirováno romantickým kultem přátelství, s homosexuální komunitou byla mezi válkami často diskutovaným tématem. V 90. letech o tomto problému dokonce vznikla monografie (Ulfried Geuter: *Homosexualität in der deutschen Jugendbewegung*. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1994). Hnutí Wandervogel působilo i v německých oblastech Československa, a i zde bylo homosexuály prošpikováno (viz: Mark Cornwall: *Heinrich Rutha and the Unraveling of a Homosexual Scandal in 1930s Czechoslovakia*. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 8, 2002, č. 3, s. 319–347.).

tolerující pedofilii, přinejmenším v její platonické podobě, byla silně inspirována estetikou německého romantismu, jež v sobě spojovala obdiv jak ke křesťanskému středověku, tak k řecké antice; oba tyto prvky nacházíme u Společenství jedinečných vyjádřeny. Adolfa Branda ovšem postupně opustil jeho původní anarchistický náboj a Brand začal tíhnout k nacionalismu, což se, zejména po první světové válce, odrazilo i v celém Společenství. Po válce se Brand rovněž snažil rozšířit organizaci po celém Německu a také do zahraničí, avšak bez velkého úspěchu – spolková činnost Společenství jedinečných zůstala geograficky omezena víceméně pouze na Berlín.

Třebaže někteří členové Společenství jedinečných byli zároveň členy Vědecko-humanitního výboru, panovalo mezi oběma spolky výrazné napětí. Brand kritizoval Hirschfeldův modernismus, který považoval za projev dekadence, a v Hirschfeldovi viděl hlavního viníka toho, že homosexualita má v Německu špatnou pověst. Mezi oběma vůdci se rozvinula osobně zabarvená rivalita o vliv na německé homosexuály. Společenství jedinečných se nemohlo smířit s Hirschfeldovou teorií *třetího pohlaví*, kterou považovalo za ponižující a lživou, a při každé příležitosti se vyslovovalo proti medicinalizaci homosexuality. Ke kritice Hirschfeldových názorů Společenství často využívalo Brandova časopisu *Der Eigene*, jako např. v čísle 9 ročníku 1925, které bylo na Hirschfelda monotematicky zaměřeno a dostalo pro tu příležitost jiné jméno – *Die Tante. Ein Spott- und Kampf-Nummer der Kunst-Zeitschrift Der Eigene* (Tetka. Výsměšné a bojovné číslo uměleckého časopisu *Der Eigene*).

Stejně jako Hirschfeld, bojoval však i Adolf Brand za odtrestnění homosexuality v Německu. Před volbami se dotazoval politických stran, jak hodlají postupovat v otázce zrušení § 175 trestního zákona, a v časopise *Der Eigene* poté vydával doporučení čtenářům, koho volit (sociální demokracii, komunistickou nebo demokratickou stranu). Přesto však lze říci, že otevřené nepřátelství Společenství jedinečných vůči Vědecko-humanitnímu výboru zabránilo vytvoření jednotného hnutí homosexuální emancipace v Německu a negativně ovlivnilo šance na odtrestnění homosexuality. Brandův význam tak spočívá v tom, že dokázal nabídnout homosexuálům alternativní model sebeidentifikace, osvobozený od lékařských teorií a snahy o splynutí s většinovou společností.

5.4. Německý svaz přátelství a Svaz pro lidská práva

Po skončení první světové války a vzniku výmarské republiky se v Německu otevřel prostor pro vznik homosexuálních spolků „občanského“ typu, jejichž členy nezajímali ani

Hirschfeldův vědecký přístup, ani Brandovo romantizující elitářství, ale chtěli mít pouze k dispozici strukturu nebo místo, které by jim umožnilo setkávat se s přáteli a společně trávit volný čas. V prvních poválečných letech tak vznikla řada sdružení, která měla často pouze lokální charakter (existovala např. v Hamburku, Frankfurtu nad Mohanem nebo Stuttgartu) a čítala několik desítek členů. Většinou měla k dispozici klubovnu, knihovnu a někoho, kdo členům poskytoval lékařskou nebo právní pomoc. Činnost sestávala z různých diskusí, přednášek, hudebních odpolední, sportovních akcí apod. V názvech těchto organizací bylo zpravidla nějakým způsobem zakomponováno slovo *Freundschaft* (přátelství), které se stalo pro tento směr homosexuální organizovanosti určitým poznávacím znamením.

Tyto jednotlivé spolky začaly postupně navazovat vzájemné kontakty, k čemuž přispěl v roce 1919 také vznik časopisu *Die Freundschaft. Mitteilungsblatt des Klubs der Freunde und Freundinnen* (Přátelství. Informační list Klubu přátel a přítelkyň), který se stal záhy nejčtenějším německým homosexuálním periodikem, známým i v zahraničí. Časopis *Freundschaft* byl k sehnání v běžných novinových stáncích, a jak poznamenává francouzský publicista Abroise Got, „je ostatně dosti obtížné tento časopis sehnat, pokud ho nezakoupíte přímo v den vydání. V mnoha německých městech (...) je ihned po uvedení do prodeje zcela skoupen a druhý den už je zbytečné se po něm ptát.“¹⁰⁸ Integrační působení časopisu *Freundschaft* vyústilo ve spojení jednotlivých spolků nazvaných po přátelství do ústřední organizace *Deutscher Freundschaftsverband* (DFV; Německý svaz přátelství), k němuž došlo dne 30. srpna 1920. Ambicí DFV bylo koordinovat a zastřešovat autonomní místní organizace; v letech 1921 a 1922 uspořádal v Kasselu, resp. v Hamburku sjezdy svých členských spolků, které měly přispět k jejich větší provázanosti. V zásadě však byl DFV decentralizovanou strukturou bez vůdčí postavy, a možná právě proto se brzy ocitl v krizi.

Ve stejné době však v jednom z berlínských spolků, *Vereinigung der Freunde und Freundinnen* (Jednota přátel a přítelkyň) vzrůstal vliv jednoho z nových členů, Friedricha Radszuweita (1876–1932), u něž ostatní členové spolku brzy postřehli značný organizační talent a zvolili ho svým předsedou. Radszuweit, původním povoláním obchodník dámskou konfekcí, v roce 1922 změnil název spolku na *Bund für Menschenrecht* (BfM; Svaz pro lidská práva) a řadu dalších spolků přesvědčil, aby se k BfM připojily. V roce 1923 tak Svaz pro lidská práva pohltil celou strukturu Německého svazu přátelství a Friedrich Radszuweit začal vládnout pevnou rukou nad celou nehirschfeldovskou a nebrandovskou homosexuální organizovaností. Od těchto dvou starších linií se BfM odlišoval především svou masovostí,

¹⁰⁸ Ambroise Got: *L'Allemagne à nu*, Paris, La Pensée française, 1923, s. 103. Cit. dle: Florence Tamagne: op. cit., s. 116. Překlad: Jan Seidl.

kteřá vyplývala z již zmíněného nezájmu o vědu na jedné a rytířskou stylizaci na druhé straně. Nárůst členské základny byl impozantní: DFV měl 2 500 členů v roce 1922, BfM 12 000 členů v roce 1924 a 48 000 členů v roce 1929.¹⁰⁹ Svaz měl místní organizace téměř ve všech německých městech a jak uvádí Florence Tamagne (2000, s. 118), vytvořil také zahraniční sekce, a to ve Švýcarsku, Rakousku, Československu, New Yorku, Argentině a Brazílii.

Stejně jako Brand, i Radszuweit zavrhoval Hirschfeldovu teorii třetího pohlaví a odmítal tezi, že homosexualita jde ruku v ruce se zženštilostí. Na rozdíl od Branda mu však záleželo na integraci homosexuálů do společnosti a jejich splynutí s ní, a proto se distancoval také od jiných subminorit, jako jsou homosexuální pedofilové (kteří Brandově Společenství nevadili) a prostitutky. Z toho také vyplývaly mírnější a pragmatičtější požadavky Svazu pro lidská práva na změnu trestního zákona. Svaz požadoval pouze to, co vyhovovalo největší části homosexuálů, tedy zrušení trestnosti pohlavního styku mezi dospělými osobami (věková hranice pro pohlavní styk s osobou stejného pohlaví v 18 letech) a zakotvení trestnosti homosexuální prostituce. V tomto smyslu také Friedrich Radszuweit organizoval lobbying Svazu u příslušných vládních míst. Zatímco osnova trestního zákona z roku 1929 v podstatě naplňovala všechny požadavky Svazu, Vědecko-humanitní výbor jí byl zklamán, neboť dekriminizační ustanovení považoval za nedostatečná. Jak jsme však již viděli, osnova v platnost nevstoupila.

V důsledku Radszuweitových autoritativních postupů se od Svazu pro lidská práva odklonil časopis *Freundschaft*, který však vycházel nadále, až do roku 1933. Friedrich Radszuweit naproti tomu založil několik vlastních periodik, z nichž oficiálním orgánem BfM byly *Blätter für Menschenrecht* (Listy pro lidská práva). Dalším titulem byl časopis *Die Freundin* (Přítelkyně), určený lesbickým ženám.¹¹⁰ Na rozdíl od Vědecko-humanitního výboru, v němž působilo minimum žen, a Společenství jedinečných, do nějž neměly ženy přístup vůbec, byl Svaz pro lidská práva k lesbickým ženám velmi vstřícný. V řadě místních organizací existovala speciální ženská sekce, která se dělila s mužskou sekci o využívání společných prostor. Skutečnost, že Radszuweit vydával lesbický časopis (některé články redigovaly ženy, některé pak muži včetně vydavatele), lze interpretovat jako snahu o podchycení „příbuzného“ publika a jeho ovlivnění v zájmu vlastních politických cílů. Lesbické ženy, které v Německu nebyly trestním zákonem pronásledovány, totiž obecně

¹⁰⁹ Florence Tamagne: op. cit., s. 118.

¹¹⁰ Mezi další Radszuweitovy tituly patřil např. i časopis *Das dritte Geschlecht* (Třetí pohlaví), určený transvestitům. Jak uvádí Florence Tamagne (2000, s. 119), tento časopis obsahoval zejména rady týkající se toho, jak se vhodně odívat a přitom nevzbuzovat pozornost okolí. Vzhledem k Radszuweitově netoleranci vůči subminoritám v rámci homosexuální komunity je však třeba vidět v tomto časopise podnik orientovaný na zisk.

nejevily příliš chuti k politicky zaměřenému aktivismu. Časopis *Die Freundin* tak fungoval podobně jako moderní komerční média – naplněn obsahem atraktivním pro cílovou skupinu (články o slavných lesbických ženách, fejetony ze života lesbických žen v Německu, oznámení kulturních akcí, seznamovací inzeráty...), nesl zpravidla také nějaké Radszuweitovo politické sdělení, například doporučení volit ve volbách levicové strany (od kterých se očekávala větší ochota ke zrušení § 175, což ale mohlo být lesbickým ženám lhostejné). Florence Tamagne (2000, s. 122) však konstatuje, že v dopisech, které čtenářky redakci zasílaly, nalézají odezvu veškerá jiná témata než politická. Dopad časopisu, který si Radszuweit přál, se tedy zdá problematický; útěchou mu však mohlo být, že jak *Blätter für Menschenrecht*, tak *Die Freundin* měly široké čtenářské obce zdaleka přesahující počet členů Svazu pro lidská práva, a vydavatelská činnost mu tak alespoň přinášela finanční prostředky (na rozdíl od pozdějších československých časopisů, viz 9.2.).

S vzrůstající politickou nestabilitou po volbách v roce 1930 se začíná projevovat nervozita také na stránkách homosexuálního tisku. Když ani v roce 1929 nebyly levicové strany schopny prosadit osnovu trestního zákona, která by znamenala odrestnění homosexuality, zkusil pragmatický Radszuweit, zda by navzdory předpokladům nenašel podporu pro odrestnění u NSDAP. V srpnu 1931 zveřejnil v *Die Freundin* svůj dopis Adolfu Hitlerovi, v němž jej žádá, aby formuloval svůj postoj k homosexualitě. Sice dobře ví, jak se o ní vyjadřoval nacistický tisk („Až budeme u moci, všechny je pověsíme nebo vyhostíme“¹¹¹), avšak předpokládá, že Hitler je o homosexualitě špatně informován. Dopis nabírá čím dál silnější tón pokorného doprošování. Jelikož Radszuweit předpokládá, že se Hitler dostane k moci, nabízí mu svou podporu výměnou za podporu homosexuální věci, a připomíná mu, že odrestnění homosexuality by bylo i v zájmu NSDAP, jelikož mezi jejími členy je homosexuálů velký počet.

Friedrich Radszuweit od Hitlera neobdržel žádnou odpověď. Zemřel necelý rok poté, dne 3. dubna 1932, s pocitem hořkosti vůči sociální demokracii a dalším levicovým stranám, které nesplnily jeho celoživotní očekávání, za jehož uskutečnění dlouho aktivně pracoval. Nadcházející období však předčilo nejčernější představy, jaké kdy mohl mít.

¹¹¹ Cit. dle: Florence Tamagne: op. cit., s. 123. Překlad: Jan Seidl.

6. Česká diskuse o odrestnění homosexuality před vznikem republiky

6.1. Václav Bělohradský

Po tomto izolovaném vystoupení, kterému se nepodařilo a evidentně ani nemohlo podařit vyvolat nějakou širší diskusi, trvalo dvacet pět let, než se o tématu někdo znovu veřejně kriticky vyjádřil.

Učinil tak profesor soudního lékařství Václav Bělohradský (1844–1896) ve studii *Vzácný případ sexuální perverse. Culilinctus et fellatio*,¹¹² která vycházela na pokračování v Časopise lékařů českých po celou druhou polovinu roku 1893. K práci jej podnítil soudní případ z roku 1892, ve kterém podával znalecký posudek. Šlo o osmnáctiletého židovského mladíka z Prahy, který se dopustil smilstva s šesti jinými mladíky ve věku od čtrnácti do osmnácti let.

Ještě před popisem tohoto konkrétního případu považoval Bělohradský za vhodné shrnout obecné vědomosti o homosexualitě odpovídající tehdejšímu stavu poznání jak z lékařského, tak z kulturního hlediska. Vytvořil tak vlastně první její encyklopedii v českém jazyce (čerpal přitom zejména z Krafft-Ebinga a Molla).

Text je ovšem makarónský. Bělohradský se při psaní pasáží, které mají pro homosexuály povahu kámasútry, vyhýbal českým vyjádřením tak, že přešel do latiny,¹¹³ aby, řečeno s Krafft-Ebingem, „nebyly lekturou nepovolanych.“¹¹⁴ V závěru studie se pak raduje, že se mu podařilo „sicco pede transire.“¹¹⁵

Kromě syntézy převzatých informací a obsáhlého příspěvku do kasuistiky však Bělohradského práce přináší dva jeho vlastní názory, nebo spíše upozornění, která představují v českém kontextu první vyjádření o dvou okruzích problémů pojednávaných pozdější literaturou v hojně míře.

¹¹² Václav Bělohradský: *Vzácný případ sexuální perverse. Culilinctus et fellatio*. Čas. lék. čes. 32, 1893, s. 621–623, 641–644, 661–664, 684–688, 721–726, 746–749, 763–766, 780–783, 800–804, 826–830, 845–849, 866–869, 887–890, 907–909, 926–929, 946–950, 967–972, 984–989, 1003–1007, 1026–1029.

¹¹³ Např.: „Casto pæderastia ita fit, ut eodem tempore, quo A immittit membrum in anum B, A circumcludit manu membrum B, ut eum manustupret, dum ipse ejaculat semen in anum.“ (s. 783)

¹¹⁴ Václav Bělohradský: op. cit., s. 1029.

¹¹⁵ Tamtéž.

Prvním z nich je role judikatury (označení pro „právní názory, obsažené a odůvodněné v soudních rozsudcích“¹¹⁶) v pojetí trestnosti homosexuality. Ustanovení trestního zákona (viz 3.2.) bylo velmi vágní, proto se až cestou rozsudků kasačního soudu postupně specifikovalo, co vše lze považovat za skutkovou podstatu smilstva proti přírodě.¹¹⁷ Není možné se zde o těchto rozhodnutích, kterých bylo během doby učiněno velké množství, zmiňovat podrobněji. Pro podrobnější informace viz citovanou Bělohradského stat' (s. 869), článek Václava Boučka,¹¹⁸ a dále pro období první republiky články Bondyho¹¹⁹ a Petráka.¹²⁰

Bělohradského vklad do diskuse o této judikatuře spočívá – zcela v intencích praxe soudního lékařství reflektované kriticky pozdějšími aktivisty žádajícími odtrestnění (viz 7.6.) – v upozornění, že soudně-lékařská kompendia se z homosexuality zabývají pouze anální souloží, což ovšem není dostatečné, protože přeci podle kasačního soudu není ke spáchání smilstva proti přírodě nutná „ani conjunctio membrorum, ani imissio penis vel seminis“¹²¹, stačí pouze jakýkoli projev homosexuální erotiky. Bělohradský uvedenou judikaturu nijak nekritizuje, naopak vyzdvihuje její závaznost, čímž se zásadně liší od pozdějších účastníků diskuse o tomto tématu.

Druhé topos následného psaní o homosexualitě, které se vyskytuje již u Bělohradského (a které pochází od Krafft-Ebinga), je rozlišování na homosexuální aktivitu, kterou vykonává jinak heterosexuální jedinec pouze proto, aby si zpestřil pohlavní život (projev *perversity*) a na aktivitu, kterou vykonává vrozeně homosexuální jedinec (projev *perverse*). První případ byl pak většinou chápán vyloženě jako zavrženíhodné jednání, kde je trestní postih plně oprávněn. Druhý byl ovšem považován za duševní poruchu (odtud homosexualita jako předmět výzkumu psychiatrie). V tomto případě pak byl doporučován mírnější trest a přenesení váhy zásahu veřejné moci na *léčebnou* péči. Toto stanovisko zaujímal i Bělohradský.

Případné zjištění konstituční (tj. vrozené) homosexuality však bylo podmíněno tím, že soudce v konkrétním případě nařídil odborné lékařské šetření. To se ovšem nedělo vždy. Zde už Bělohradský vystupuje progresivním způsobem: „Vždyť psychopathologické vzdělání

¹¹⁶ Komenského slovník naučný. Svazek VI. Jankov–Kvašení. Praha, Nakladatelství a vydavatelství Komenského slovníku naučného, 1938, s. 89.

¹¹⁷ Kasační soud, ekvivalent dnešního ústavního soudu, zavedený poprvé ve Francii roku 1790, měl za úkol posuzovat stížnosti na porušení zákona při vynášení nálezů obecnými soudy a případně tyto nálezy rušit. V Rakousku nebyl zřízen samostatný kasační soud; jeho funkci vykonával od roku 1850 vídeňský nejvyšší soudní dvůr (Ottův slovník naučný, heslo *Kassace*)

¹¹⁸ Václav Bouček: Prof. dr. Wachenfeld: Homosexualität und Strafgesetz. Právnické rozhledy 3, 1901–1902, s. 173–174, 184–187, 196–198.

¹¹⁹ Hugo Bondy: Trestnost homosexuality (7). Praktický lékař 10, 1930, s. 38–40.

¹²⁰ Jaroslav Petrák: Co jest zločinem podle § 129 lit. b. tr. z.? Hlas 1, 1931, č. 4, s. 3–4.

¹²¹ Václav Bělohradský: op. cit., s. 869.

nevniklo ještě do širších vrstev lékařských, tím méně můžeme žádati, aby právník psychopathologickými vědomostmi vládl. A právě zde jest součinnost soudce a lékaře nutná.¹²²

Také v případě židovského mladíka rozebíraném ve *Vzácném případě sexualné perverse* bylo na základě posudku, ve kterém Bělohradský konstatoval vrozenou homosexualitu, trestní stíhání proti tomuto mladíku zastaveno. Naopak ostatní *spolupachatelé*, z jejichž strany vzešlo udání a kteří, ač heterosexuální, se s mladým židem dopustili smilstva za úplatu, byli odsouzeni k trestu žaláře od deseti dnů do tří neděl.

Vzhledem k Bělohradského snaze o to, aby soudy pravidelně v souvislosti s § 129 vyžadovaly posudky odborníků v psychopatologii, čímž by bylo možno *konstituční* homosexuály tolik nevěznit a více *léčit*, jej lze považovat za *sui generis* předchůdce pozdějšího hnutí za dekriminalizaci (o níž ovšem, na rozdíl od pozdějších autorů, ještě neusiloval).

6.2. Ozvuky procesu s Oscarem Wildem

Vystoupení Václava Bělohradského bylo motivováno aktuálním zážitkem autora z jeho lékařské praxe. Můžeme-li u něj mluvit o příslušnosti k nějakému širšímu kontextu, pak pouze v tom smyslu, že obecné poznatky o homosexualitě, které uvádí, načerpal u tehdejší prvořadě autority Richarda von Krafft-Ebinga. Předznamenal tak konstantní stav, kdy se český odborný diskurz o homosexualitě sytil nejvíce právě z produktů německé sexuologie, která až do nástupu nacismu představovala vrchol tohoto odvětví na světové úrovni.

Dva roky po Bělohradském se v českých novinách probírala další aktuální událost spočívající v porušení zákazu homosexuálních styků. Na rozdíl od anonymního židovského mladíka z Prahy však nyní šlo o slavného spisovatele Oscara Wildea (1856–1900) z Londýna, a výměna názorů, která na toto téma v Čechách proběhla, tak tvoří součást celoevropské debaty o Wildeovi a jeho procesu, která roku 1895 plnila stránky novin takřka ve všech zemích. Přitom je však nutno mít na paměti, že až do začátku procesu nevyšel česky žádný Wildeův text; české publikum tedy nemělo k jeho tvorbě bezprostřední vztah a většina lidí poprvé percipovala jeho jméno teprve v této pederastické konotaci.

¹²² Tamtéž, s. 927.

Z českých periodik referoval o afěře nejprve *Čas*, vydávaný v Praze publicistou a spisovatelem Janem Herbenem (1857–1936). Anonymní pisatel zde v článku nazvaném *Oscar Wilde*¹²³ stručně představil dotyčného umělce, na základě vyličení britských novin *The Weekly Scotsman* shrnul okolnosti vedoucí k tomu, že byl s Wildem zahájen proces,¹²⁴ a poté prezentoval snůšku výroků, které Wilde pronesl během přelíčení a které autor považoval za senzační doklad jeho zkažené povahy.

Článek v *Času* vyznívá jako směs pohoršení a překvapení z náhlého konce kariéry talentovaného umělce. Výslovný nepříznivý hodnotící soud o Wildeovi je v textu obsažen pouze jeden („Při tom žila v něm však bestie.“¹²⁵), jinak autor dává svůj názor na homosexualitu znát méně implicitním způsobem, např. tím, že v závěru spokojeně kvituje počínající bojkot Wildeovy osoby a díla ve Velké Británii.

Význam této stati v rámci celé sumy české diskuse o homosexualitě netkví v jejím obsahu, nýbrž v tom, že vyprovokovala veřejnou reakci nahlížející Wildeův proces z opačného stanoviska. Iniciátorem tohoto vystoupení byl Jiří Karásek (1871–1951), spisovatel a literární kritik, který publikoval pod pseudonymem Jiří Karásek ze Lvovic a který sám cítil homosexuálně. Jako platforma pro veřejné uplatnění jeho názoru mu posloužil časopis *Moderní revue*¹²⁶, který vydával od předchozího roku s kritikem Arnoštem Procházkou (1869–1925) a který zaujímal na soudobé české literárněkritické scéně postavení radikální alternativy.

Redakce nejprve v květnovém čísle zveřejnila sloupek, ve kterém s poukazem na článek *Času* zpochybňuje oprávnění veřejnosti zabývat se soukromým životem umělecky činných osobností; mluví za ně totiž jejich díla. Proti všeobecnému přesvědčení, že Wildeovo jednání bylo nemravné, se hlásí k názoru, který vyslovil L. Lormel ve francouzském listě *La Plume*. Podle něj bezvěrci – a *Moderní revue* byla vedena v ateistickém duchu – nemohou uznávat kategorii mravnosti, která je umělým výtvozem s teologickým, tedy nikoli

¹²³ Oscar Wilde. *Čas* 9, 1895, s. 276–277.

¹²⁴ V podstatě šlo o to, že otec Wildeova partnera markýz z Queensbury nechal Wildeovi doručit do klubu navštívenku s urážlivým vzkazem – nazval ho v něm *somdomitou* (sic!) –, na což spisovatel zareagoval žalobou pro urážku na cti. Soud, který při rozhodování zjistil, že Wilde skutečně sodomitou je a že tedy nemůže jít o urážku na cti. Proces byl zastaven a naopak byl zahájen nový, kde už Wilde vystupoval coby obžalovaný, který se zpovídá ze styků s osobami stejného pohlaví. (Florence Tamagne: *Histoire de l'homosexualité en Europe*, s. 28).

¹²⁵ Oscar Wilde. *Čas* 9, 1895, s. 277.

¹²⁶ V prohlášení z 1. září 1894, ve kterém Procházka s Karáskem definují orientaci nového časopisu, se lze dočíst např.: „nebude tedy *Moderní revue* výhradně symbolistickou nebo naturalistickou nebo novoromantickou a jak ostatní názvy praporově znějí, nýbrž bude otevřena všem moderním. Co se týče literatur cizích, bude z nich *Moderní revue* předvádět autory svrchovaně vyhraněné a umělecké, především u nás neznámé. Otázek moderního života bude si *Moderní revue* všimati v pojednáních čistě teoretických a vědeckých, poskytujíc tu ochotně místa názorům rozdílným a různorodým. Kromě toho hojně pěstována bude drobná kritika knih domácích a cizích.“ (Jiří Karásek ze Lvovic: *Vzpomínky*, s. 69–70).

racionálním základem, a Wildeovo jednání mohou kvalifikovat pouze jako *směšné a groteskní*. Toto teoretické odůvodnění vlastní pozice pak redakci umožnilo vyslovit vlastní jádro článku: „Akt jako akt. (...) Akt, o který zde běží, neměl by býti právě tak trestný jako normální. Radujeme se dokonce, že starou konvenční morálkou zase bylo trochu otřeseno. Případy podobné neléčí se vězením.“¹²⁷

Čas odpověděl ve svém dalším čísle na článek *Moderní revue* trapným sofismatem: „Když zločin je směšný a groteskní, a dekadenty nerozčiluje, proč se *Moderní revue* rozčiluje soudem proti nemravovi zavedeným? S jejího stanoviska má jí soud také být směšný a groteskní a nemá se také nic rozčilovat. Jak se dekadenti, věřící pouze v Rozum, vůbec mohou rozčilovat!“¹²⁸

Serióznější reakce se objevila v časopise *Naše doba*, jehož vydavatelem byl Josef Laichter (1864–1949). Autor podepsaný pseudonymem *Sursum* si zde nejprve bere na paškál pokrytectví britské veřejnosti, která Wildeovy knihy s oblibou četla, aniž by jí vadilo, že byly „psané venkoncem v duchu paederastie a pohlavní perversity“¹²⁹, a nyní, po vypuknutí skandálu, se od svého někdejšího oblíbence rázem odvrátila. Potud se jeho závěry v podstatě shodují s *Moderní revuí*. V dalším už ovšem naprosto ne – *Sursum* ostře protestuje proti názorům, že „tomu, kdo věří pouze v Rozum, žádná mravnost neexistuje,“¹³⁰ že „nikomu prý nic není do soukromého života Wildeova,“¹³¹ a přichází s touto argumentací:

Já si tu neosobuji několika slovy objasnit velké problémy, jichž „*Moderní revue*“ se tu dotýká. Ale postavím mínění proti mínění. Předně se mi zdá, že ten, kdo věří pouze v Rozum, nikdy nebude paederastem. Paederastie není rozum, ale svinstvo. Druhé. Komu pak máme věřit, že je pouze Rozum? Třetí. Není pravda, že lidé nevěříci v boha, neuznávají sankce mravních zákonů: Bentham, Mill atd., všichni, kdo přesněji myslili, ač v boha nevěřili, uznávali etiku velmi silně. Jistě však by žádný z takových mužů neřekl, že „akt jako akt“. (...) Po soukromém životě prý nikomu nic není! Avšak jaký soukromý život, když každý spisovatel svá díla dává veřejnosti a když díla ta konec konců jsou přece jen ohlasem, zrcadlem, výronem toho „soukromého“ života. „Soukromý“ život! Život – ano, ale žádný soukromý a sexuální perversita v každé formě je prostě smrt. A smrt nechceme, třeba by se nám servírovala se zelenými karafiáty Wildeovými.¹³²

Svižný sloh a efektní zakončení prozrazují, že text sepsala sebevědomá osoba nepopíratelných intelektuálních kvalit, která byla do určité míry erudována v problematice mravnosti. Zárodek podezření je posílen záhlavím *Naší doby*, kde je vedle vydavatele

¹²⁷ -C-: Časopisy. *Moderní revue* 2, 1895, s. 48.

¹²⁸ Oscar Wilde. *Čas* 9, 1895, s. 309.

¹²⁹ *Sursum* (Tomáš Garrigue Masaryk): *Rozhledy časopisecké. Naše doba* 2, 1894–1895, s. 753.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Tamtéž.

Laichtera jmenován i redaktor, a podezření se konečně změní v jistotu po konzultaci slovníku pseudonymů.¹³³ Tajemný *Sursum* není nikdo jiný než profesor Masaryk (1850–1937).

Toto zjištění ovšem význam textu z *Naší doby* dramaticky zvyšuje. To, co se v okamžiku vydání jevílo pouze jako běžná součást polemiky mezi časopisy, která se v tomto případě navíc týkala případu ze vzdálené Velké Británie a v českém prostředí tedy nutně měla spíše akademický charakter, se v širší historické perspektivě ukázalo jako projev postoje, který k homosexualitě zaujímala budoucí hlava československého státu, tedy mimo jiné významný činitel v zákonodárném procesu. O tom, že Masaryk neprovedl redefinici své koncepce homosexuality jako *svinstva* a *smrti* ani později ve funkci prezidenta, svědčí postřeh obhájce odsouzených homosexuálů JUDr. Františka Čeřovského z roku 1932:

Když jsem ve věci žádosti několika nešťastných odsouzců intervenoval v Kanceláři prezidenta republiky, bylo mi tam příslušným referentem úředně sděleno, že pan prezident sám zásadně odpírá udělení odsouzcům milost v těchto třech deliktech: pro křivou přísahu, pro vyhnání plodu a pro delikty sexuální, mezi něž patří delikt homosexuelní.¹³⁴

Je tedy možno říci, že už jeden z prvních příspěvků do diskuse o odrestnění homosexuality v českých zemích v podstatě založil jistotu, že v budoucnu – minimálně po dobu trvání prezidentských mandátů homofoba Masaryka – tato diskuse nebude s to vyústit v praktické naplnění požadavků artikulovaných v jejím rámci, tedy ve změnu zákonné úpravy.

K Masarykově textu je třeba vyslovit ještě jednu poznámku. Opora, kterou ve své argumentaci proti toleranci k homosexualitě hledal u anglického filozofa a právníka Jeremy Benthama (1748–1832) se při dnešním stavu poznání jeví jako chatrná; to ovšem Masaryk ve své době nemohl tušit. Bentham, zakladatel utilitarismu ve filozofii (*co největší štěstí pro co největší počet lidí*), popsal během svého života zhruba 500 rukopisných stran úvahami týkajícími se homosexuality; nic z toho ovšem nebylo za jeho života publikováno. Teprve roku 1978 vyšel péčí L. Cromptona jeden z jeho spisů na toto téma, *Esej o pederastii*.¹³⁵ Bentham zde konfrontuje důvody, proč je trestána homosexualita, s utilitaristickou naukou a zjišťuje, že v této zkoušce neobstojí ani jeden. Z homosexuálních vztahů, existují-li mezi souhlasícími dospělými, nevzniká žádné zlo, nýbrž pouze radost. To přivádí Benthama ke konstatování, že nelze rozumně odůvodnit krutost, s jakou jsou tyto vztahy trestány.¹³⁶

¹³³ Jaroslav Vopravil: Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře. Praha, SPN, 1973, 1542 s.

¹³⁴ František Čeřovský: Absurdnosti při stíhání homosexuelních v praxi. Nový hlas 1, 1932, č. 2, s. 2–3.

¹³⁵ Jeremy Bentham (L. Crompton ed.): The Essay on Paederasty of J. Bentham, 1785. Journal of Homosexuality, č. 3-4 a 4-1, 1978. (cit. dle: Flora Leroy-Forgeot: Histoire juridique de l'homosexualité en Europe, s. 125).

¹³⁶ Flora Leroy-Forgeot: Histoire juridique de l'homosexualité en Europe. Paris, PUF, 1997, s. 54–55.

Vraťme se však k debatě o Wildeově procesu v českém tisku. Poté, co své reakce zveřejnily *Čas* a *Naše doba*, byla řada opět na *Moderní revui*. Její redakce se po krátkém textu v květnovém čísle, který jsme již viděli, rozhodla problému věnovat celé číslo červnové. Jiří Karásek vysvětluje vznik tohoto nápadu ve svých pamětech:

Všechny české časopisy, které referovaly o procesu Oscara Wilda, psaly proti Wildovi nejhorším způsobem. I tak pokrokový časopis, jako byl *Čas*, nemluvil o Wildovi jinak než jako o drzé bestii a prorokoval, že se zničil Wilde svým životem pro budoucnost sám. Nesl jsem těžce tyto útoky, čím více jsem sympatizoval s velikým umělcem, jako byl Oscar Wilde, tehdejšímu českému čtenářstvu ovšem zcela neznámý.

Mé stanovisko sdílel i Arnošt Procházka, jenž v případě Wildově viděl jen psychologickou patologii, což bylo při jeho normálním cítění vysvětlitelné. Vyložil jsem Procházkovi celou záhadu „třetího pohlaví“, na níž jsem zbudoval později svůj románový cyklus *Romány tří mágů*. A navrhl jsem Procházkovi, abychom poplivanému básníkovi zjednali satisfakci aspoň u mládeže, když už celá česká veřejnost byla naštvána proti Wildovi. Navrhl jsem proto, že by mohla *Moderní revue* vydati celé zvláštní číslo věnované Oscaru Wildovi. Procházka velice ochotně na to přistoupil a společně jsme zredigovali toto senzační číslo v červnu roku 1895.¹³⁷

Obsah červnového čísla tvořil Wildeův dialogický esej *Úpadek lhaní* (první publikovaný překlad Wildea do češtiny), několik cizích textů dotýkajících se nějakým způsobem homosexuality a pravidelná kritická rubrika, vyplněná tentokrát polemikou s ostatními časopisy, která nás zde zajímá především.

Arnošt Procházka (šifra –A–) v ní probírá jednotlivá místa Masarykova textu a odpovídá na ně ze svého stanoviska, které definuje jako „stanoviště radikálních individualistů.“¹³⁸ Např. k tomu, že přesně myslící filozofové uznávali etiku, píše: „Ano, my též, ale etiku individuální, jejíž sankce jest u každého podmíněna jeho vlastní nejryzejší bytostí, ne sankcí mravních zákonů, nadiktovaných zhora, hromadných, ‚abstraktných‘ možno říci.“¹³⁹ Jeho radikální naladění jde až k postoji, který je sice logický, ale zřejmě na tehdejší dobu natolik odvážný, že se v české diskusi o homosexualitě po celou dobu, kterou sleduje tato práce, už u nikoho jiného nevyskytl:

Chápeme dobře, že se stanoviska heterosexuálního člověka je paederastie „svinstvem“ (termín *Naší doby*) – z hlediska homosexuálního člověka je „svinstvem“ však opak. A je poslední v nepravu?! Vždyť oba soudy a názory jsou v jejich nejvnitřnější podstatě založeny, jsou, slovem, *nutny, fatální*. Či ne? O logiko!¹⁴⁰

Jiří Karásek (šifra –K–) pak upozorňuje na nelidský trest, který soud Wildeovi uložil (šlapání kola, které mělo za účel trestance fyzicky zničit), a na nepoměr mezi tím, jak se česká

¹³⁷ Jiří Karásek ze Lvovic: *Vzpomínky*. Praha, Thyrus, 1994, s. 130.

¹³⁸ –A– (Arnošt Procházka): *Časopisy*. *Moderní revue* 2, 1895, s. 71.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž.

média pohoršila nad Wildeovou homosexualitou a tím, že nijak nekritizovala způsob trestu, který podle Karáska „musí naplniti každého lidsky smýšlejícího člověka neskonalým hnusem a odporem.“¹⁴¹ Karásek dále v odvolání na Krafft-Ebinga opakuje to, co *Moderní revue* otiskla již v předchozím čísle, tedy že „perverse sexuální neměly by býti stíhány vůbec zákonodárcem, jako jím nejsou stíhány ostatní nemoci¹⁴² a neduhy,¹⁴³ a nově zmiňuje také skutečnost, že trestnost homosexuality vytváří ideální příležitost k vydírání, která je také ve velké míře zneužívána.

Karáskovu a Procházkovu vystoupení v *Moderní revue* v květnu a červnu 1895 má pro českou diskusi o odrestnění homosexuality zásadní význam. Poprvé tento požadavek vyslovil někdo, koho dokážeme identifikovat (a koho dokázali bez obtíží určit i současníci – složení redakce *Moderní revue* bylo známé) a poprvé byl použit jeden z nejvýznamnějších příštích argumentů pro uskutečnění dekriminace, tedy poukaz na existenci vydírání. Jiří Karásek líčí ohlas, který vzbudilo červnové číslo, takto:

Čekali jsme konfiskaci *Moderní revue*, ale cenzura byla tentokrát shovívavá.¹⁴⁴ Číslo vyvolalo senzaci, čehož svědectvím bylo zvýšení počtu předplatitelů *Moderní revue* a záplava souhlasných projevů ze všech končin českých zemí. Rozumí se, že přišly i sprosté nepodepsané dopisy. Ale ty putovaly rovnou do kamen.

Proti *Moderní revui* pro číslo věnované Oscaru Wildovi byly nejhorší útoky soukromé. Zazlívalo se nám, že obhajujeme homosexualitu. Vyrojily se perfidní klepy fabrikované v známém literárním kroužku zaujatém proti *Moderní revui* ještě dříve, než začala vycházeti¹⁴⁵, tím více ovšem podrážděné, když nyní jsme mohli být obviněni, že propagujeme „neřest“. (...)

Literární kroužek, o němž se zmiňuji, dráždil mne – upřímně řečeno – více k smíchu než k zlosti. Nebral jsem nikdy vážně jeho inspirátorku a připadala mi svrchovaně komickou ve všech svých intrikách. Vypravoval jsem Procházkovi, jak jsem se zasmál, když mi u Topičů a Srdců říkali, že tam byla zmíněná spisovatelka a intervenovala, aby z výkladu odstranili ono číslo *Moderní revue*, v němž se propaguje Oscar Wilde.¹⁴⁶

Červnovým číslem si *Moderní revue* vysloužila ještě jednu reakci ze strany profesora Masaryka alias *Sursum*. Ten se odvolal rovněž na Krafft-Ebinga, konkrétně na jeho rozlišení *perverse* a *perversity* (viz) a prohlásil, že „casus s Wildem, soudíc (sic!)¹⁴⁷ podle jeho spisů,

¹⁴¹ -K- (Jiří Karásek): Časopisy. *Moderní revue* 2, 1895, s. 71–72.

¹⁴² Lze však pozorovat, že Karásek – sám homosexuál, který se pochopitelně necítí jako nemocný – s pojetím homosexuality coby nemoci nesouhlasí zcela: „... bestiální způsob, jakým se jedná v cudné Anglii s člověkem, jenž patří nejvýše lékaři a psychologu.“ (-K-: op. cit.). Klíčové je zde slovo *nejvýše*.

¹⁴³ Tamtéž, s. 72.

¹⁴⁴ Na podzim téhož roku však byla soudně nařízena konfiskace celého nákladu Karáskovy básnické sbírky *Sodoma*, která tematicky otevřeně čerpá z homosexuálního prožitku.

¹⁴⁵ Tento literární kroužek, vůči kterému se Karásek nepřátelsky vymezuje napříč celými svými memoáry, tvořili F. X. Šalda, Růžena Svobodová a její manžel F. X. Svoboda (srv. Karásek: *Vzpomínky*, s. 194–200).

¹⁴⁶ Jiří Karásek ze Lvovic: *Vzpomínky*. Praha, Thyrsus, 1994, s. 132.

¹⁴⁷ Přechodník ženského rodu – krize pohlavní sebeidentifikace u TGM?

je nám dosti jasný, že by totiž Krafft-Ebing z nich došel také závěru,¹⁴⁸ že ve Wildeově případě jde o trestuhodnou *perversitu*. Tímto tvrzením, pochopitelně neprůkazným, omezil Masaryk debatu pouze na tento jednotlivý soudní případ, v podstatě ji ze své strany uzavřel a vyhnul se nutnosti zabývat se otázkou trestnosti homosexuality obecně, jak k tomu směřovala *Moderní revue*.

6.3. Václav Bouček

Dalším prostředím – vedle lékařského a samotného homosexuálního –, z něž se rekrutovali autoři píšící o trestnosti homosexuality, bylo přirozeně prostředí právnické. První publikované stanovisko k odrestnění, které vzešlo z těchto řad, pochází z roku 1902. Tehdy vyšla v časopise *Právnické rozhledy* recenze¹⁴⁹ knihy německého profesora *Wachenfelda Homosexualität und Strafgesetz*, kterou napsal advokát a vydavatel tohoto časopisu Václav Bouček (1869–1940). Tento právník se dostal do povědomí širší veřejnosti svým působením při dvou medializovaných soudních sporech – v roce 1901 úspěšně hájil básníka Josefa Svatopluka Machara (1864–1942), roku 1906 pak profesora Masaryka proti žalobě 306 katechetů.¹⁵⁰

Boučkova recenze má spíše povahu vlastní delší úvahy nad tématem dekriminalizace. Autor poprvé v českém prostředí veřejně prohlašuje, že je možné a snad i smysluplné pokoušet se homosexualitu léčit, avšak co se týče lékařských odborníků, „od státního zástupce nebo kriminálu nikdo z nich nečeká nápravy.“¹⁵¹

Poté klade otázku, je-li vůbec trestní ustanovení na homosexuální aktivitu účelné, když se těchto *zločinů* děje takové množství¹⁵² a trestních řízení tak málo (tento hrubý nepoměr mezi odhalenými a skutečně *spáchanými* činy byl později jedním z argumentů pro odrestnění, kterými operovala kriminalistická věda)¹⁵³. Přiklání se k názoru, že nikoli, neboť v případě *konstituční* homosexuality trest nic nezmění, v případě dočasné¹⁵⁴ se dotyčný vrátí

¹⁴⁸ Sursum (Tomáš Garrigue Masaryk): *Rozhledy časopisecké*. Naše doba 2, 1894–1895, s. 846.

¹⁴⁹ Václav Bouček: Prof. dr. Wachenfeld: *Homosexualität und Strafgesetz*. *Právnické rozhledy* 3, 1901–1902, s. 173–174, 184–187, 196–198.

¹⁵⁰ Michal Navrátil: *Almanach československých právníků*, Praha, 1930, s. 40–41.

¹⁵¹ Václav Bouček: *op. cit.*, s. 174.

¹⁵² Statistický odhad citovaný Boučkem uvádí, že v Německu je homosexuální každý devadesátý člověk.

¹⁵³ František Čefovský: Absurdnosti při stíhání a trestání homosexuality dle praktických případů. *Hlas* 2, 1932, s. 98.

¹⁵⁴ Tj. tam, kde se pro nepřítomnost žen navzájem stýkají heterosexuální muži, např. ve věznicích, na vojně, na lodích apod.

k heterosexuálnímu způsobu života, jakmile k tomu bude mít příležitost, a v případě vyžilých zhýralců (viz Bělohradským definovaná perversita), kteří jsou většinou bohatí a vlivní, trest už vůbec není účinný, protože se mu zpravidla dokáží vyhnout.

Bouček sice konstatuje vady stavu, kdy homosexualita je trestná, avšak výslovně požadavek zrušení trestnosti neartikuluje. Na konci článku shrnuje svůj postoj šalamounsky takto:

„Wenn Strafbestimmungen über die öffentliches Ärgerniss erregende Verletzung der Schamhaftigkeit und unzüchtige Handlungen mit Kindern bestehen, so erscheinen besondere Strafdrohungen auf Fälle der naturwidrigen Unzucht entbehrlich.“¹⁵⁵ Tento názor Wahlbergův, který vtělen jest do zákonníku francouzského, myslím, že vyjadřuje nejsprávnější stanovisko, jež v otázce, o kterou jde, lze zaujmouti.¹⁵⁶

Skutečnost, že se k tomuto názoru poprvé přihlásil právník, znamená nepochybně pokrok ve vývoji diskuse o dekriminálníci. Jde také o první případ, kdy byl takový názor vysloven při příležitosti recenze nebo referátu o nějakém díle nebo události německé provenience. Články s touto motivací byly v následujících letech významnou, takřka dominantní součástí české diskuse o homosexualitě a skoro lze říci, že dění v Německu fungovalo v českém prostředí jako její katalyzátor.

Boučkův článek obsahuje navíc některé zajímavé skutečnosti z historie každodennosti: „pražští urningové¹⁵⁷ mají své korso na josefském náměstí¹⁵⁸ a v pozdních hodinách večerních v městském parku. (...) Značný jest počet mužských ‚nevěstek‘ (v Praze mají přezdívku ‚buzerant od teplé sestry‘), ale ještě větší je počet jejich navštěvovatelů.“¹⁵⁹

6.4. Reakce na německé podněty

Další německou publikací, která podnítila tentokrát dvě české recenze v roce 1904, byla ročenka *Vědecko-humanitního výboru se sídlem v Lipsku pro rok 1903 (Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen unter besonderer Berücksichtigung der Homosexualität)*.

¹⁵⁵ Existují-li trestní ustanovení na ta porušení cudnosti, která způsobují veřejné pohoršení, a na smilná jednání na dětech, jeví se zvláštní trestní hrozby na případy smilstva proti přírodě zbytečnými.

¹⁵⁶ Václav Bouček: op. cit., s. 198.

¹⁵⁷ Dobový výraz pro označení homosexuála (též *uranista*, *uranovec*), který vycházel z Platónovy *Hostiny*.

¹⁵⁸ Dnešní náměstí Republiky.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 184–185.

Výbor založil roku 1897 lékař židovského původu Magnus Hirschfeld (1868–1935),¹⁶⁰ který je všeobecně považován za jednoho z nejvýznamnějších světových průkopníků lékařské sexuologie. Hlavní náplní činnosti výboru byl boj za změnu § 175 německého trestního zákona (ekvivalent rakouského § 129), popularizace vědeckých poznatků o homosexualitě a povzbuzení samotné homosexuální menšiny k aktivní účasti v zápasu za svá práva. Snažení výboru sklízelo aspoň na tomto poli úspěch – německý homosexuální aktivismus doznal od konce 19. století nevídaného rozmachu. Německo, a jmenovitě Berlín, byly v prvních třech dekádách 20. století považovány za jakousi světovou mekku všeho, co se homosexuality týká.¹⁶¹ Role německého vlivu v české diskusi o dekriminálnízaci tedy není překvapivá.

První ze zmíněných českých recenzí výborové ročenky publikoval v *Časopise lékařů českých* pražský praktický lékař německé národnosti Gustav Mühlstein (1870–1934).¹⁶² Ročenku, shromažďující výsledky vědeckého bádání o homosexualitě za daný rok, výňatky z tisku, bibliografii apod., hodnotí Mühlstein velmi vysoko („budiž jmenovaný letopis všem, již předmět, o němž mluveno, zajímá, co nejvřeleji doporučen.“¹⁶³). Její prostudování autora očividně přimělo k hlubšímu přemýšlení o tématu, které jej přivedlo k tomuto závěru:

Bylo by již na čase, aby se povolání muži a úřady touto otázkou vážně obírali. Ve věku pokroku a osvěty měla by se napravit stoletá, chybným pojmáním podmíněná křivda, která činí z velkého počtu vážných, hodných a šlechetných lidí zločince a to z jediné příčiny, že vrtochem matky přírody se stali jinými nežli většina jich bratrův a sester.¹⁶⁴

Ke zveřejnění tohoto vystoupení, kdy poprvé v Čechách dekriminálnízaci homosexuality požaduje lékař, došlo 9. dubna 1904.¹⁶⁵

Druhé kritické vyjádření o *Ročence* vyšlo v prosinci téhož roku v časopise *Revue v neurologii, psychiatrii, fysikální a diaetetické terapii*, založeném deset měsíců předtím profesorem Haškovicem (viz). Recenzent, podepsaný jako *Dr. K. B.*, je sice názoru, že „veřejné mínění pohlíží právem na homosexualitu jako na známku dekadence a řadí ji do

¹⁶⁰ Colin Spencer: *Homosexuality. A History*. London, Fourth Estate Limited, 1995. Slovenský překlad Jana Melcerová: *Dejiny homosexuality*. Bratislava, Slovart, 1999. s. 209–210.

¹⁶¹ Roku 1919 založil Hirschfeld v Berlíně svůj soukromý sexuologický ústav (první na světě; za první univerzitní se považuje ten pražský), který byl i s bohatou vědeckou dokumentací, již se na jeho půdě podařilo shromáždit, zlikvidován po nástupu Hitlera k moci.

¹⁶² P.: MUDr. G. Mühlstein. *Čas. lék. čes.* 63, 1934, s. 767.

¹⁶³ (Gustav) Mühlstein: *Zpráva o Jahrbuch...* *Čas. lék. čes.* 43, 1904, s. 389.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Václav Bělohradský ve své studii z roku 1893 o odrestnění ještě neusiloval (viz 6.1.).

oboru zločin. výstředností pohlavních,¹⁶⁶ avšak uznává vědecký význam ročenky, jež je psána „bez všeliké spekulace a příchuti po sensačnostech a lascivitách.“¹⁶⁷

Roku 1908 přišla další *vlna* – toto označení je přirozeně relativní – článků o trestnosti homosexuality, neboť jak se uvádí v jednom z nich, „homosexuality poslední dobou v denní a všední literatuře v Německu bylo plno.“¹⁶⁸

Německý tisk totiž pilně probíral soudní procesy s prominentními homosexuály, které právě probíhaly v Berlíně. Na jejich počátku stály články, které roku 1907 publikoval novinář Maxmilian Harden (1861–1927) v deníku *Die Zukunft*. V nich obvinil knížete Filipa zu Eulenburg (1847–1921), důvěrníka císaře Viléma II., který jej chtěl dokonce několikrát dosadit do úřadu říšského kancléře, z udržování milostného poměru s vojenským velitelem hlavního města Kuno von Moltkem (1848–1916). Moltke Hardena zažaloval pro pomluvu, z čehož se posléze vyvinula série soudních pří travající až do roku 1909, při níž se postupně okruh vyšetřovaných značně rozšířil.

Jednalo se o jeden z největších politických skandálů, které proběhly v době existence Německého císařství. Mezi jeho četné důsledky lze zařadit nárůst homofobie mezi širokými vrstvami německého obyvatelstva – vydatně ji živil tisk –, průnik slova *homosexualita* z psychiatrického slovníku, který byl dosud jeho doménou, do slovníku týchž vrstev, avšak také značnou pozornost věnovanou odborníky vystoupením Magnuse Hirschfelda, který při procesech působil jako znalec z oboru sexuologie a prosazoval při tom svoji teorii vrozenosti homosexuality, která není nemocí.¹⁶⁹

Děni v Německu sledoval a v Haškovcově časopisu o něm stručně referoval František Tlustý,¹⁷⁰ c. k. okresní lékař v Třeboni, který přispíval do odborných lékařských periodik pracemi týkajícími se především dějin medicíny a jejích kulturních souvislostí a referáty ze zahraniční literatury.¹⁷¹ Vlastní názor k odrestnění však nezaujal.

Jednu stranu věnoval Hardenově aféře také časopis *Právník*. Rozebírá se tam vydání přednášky německého lékaře Loewenfelda, kterou proslovil na téma trestnosti homosexuality v mnichovském akademickém právnickém spolku.¹⁷² Text v *Právníku* je anonymní, psaný ovšem v 1. os. pl. a činí tak dojem kolektivního redakčního stanoviska. V závěru se zde

¹⁶⁶ K. B.: Zpráva o Jahrbuch.... Rev. Neurol. Psychiat. 1, 1904, s. 572.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 573.

¹⁶⁸ Homosexuality poslední dobou.... Právník 47, 1908, s. 686–687.

¹⁶⁹ O berlínských procesech viz Colin Spencer: op. cit., s. 201–205.

¹⁷⁰ Rev. Neurol. Psychiat. 5, 1908, s. 62, 314.

¹⁷¹ MUDr. Fr. Tlustý zemřel. Rev. Neurol. Psychiat. 14, 1917, s. 296.

¹⁷² Homosexuality poslední dobou.... Právník 47, 1908, s. 686–687.

doporučuje rozšířit trestní ochranu proti jakémukoli smilnému zneužívání mládeže až do osmnácti let věku.¹⁷³ „Při jiných případech smilstva kladli bychom i při smilstvu proti přírodě váhu na to, zdali mravnost a cudnost byla porušena hrubě a způsobem veřejné pohoršení způsobujícím,“¹⁷⁴ Redakce *Právnicku* tedy k věci zaujala v podstatě tentýž přístup, který chtěl naznačit již Bouček přihlášením se k Wahlbergovu výroku (5.1.3.).

6.5. Anketa Samostatnosti

Roku 1913 proběhla první velká homosexuální aféra rakousko-uherské provenience – případ plukovníka Alfreda Redla (1864–1913).¹⁷⁵ Poté, co zájem veřejnosti vybičovaný tiskem poněkud opadl, přišel deník *Samostatnost* s anketou mezi lékaři a právníky, kteří sdělili své názory na homosexualitu a její trestnost. Není jasné, z jakého důvodu končí tento ročník *Samostatnosti* v pražské Národní knihovně červnovými čísly, tedy po uveřejnění rozhovorů s pouhými dvěma respondenty – neurologickou kapacitou Ladislavem Haškovicem a již nám již známým advokátem Václavem Boučkem. Je tedy těžké posoudit, zda v anketě odpovídali ještě další odborníci, nebo pouze tyto dva.

Ladislav Haškovec (1866–1944) se stal roku 1906 mimořádným, prvním v Rakousku-Uhersku, a roku 1919 řádným profesorem neurologie. Velmi významná byla jeho činnost organizační – roku 1904 např. založil odborný časopis *Revue v neurologii a psychiatrii*¹⁷⁶ a roku 1926 neurologickou kliniku Univerzity Karlovy.

Haškovec viděl v „nepatrných úchylnkách psychonervových“, jimiž rozuměl „různé perverse pohlavní nebo citové delikty, náběhy ke kverulantství a velikášství, lkavost a jiné defekty“¹⁷⁷ nebezpečí pro národ, obzvláště, je-li „malý a ohrožený“. Rozšíření těchto *defektů* by totiž případně mohlo uškodit „moci“ národa. V rozhovoru pro *Samostatnost* se tedy zabýval tím, jak tyto nepříjemnosti eliminovat, a v návaznosti na „moderní hnutí eugenické, rozšířené zvláště v Anglii od r. 1907,“ doporučoval „brániti vrozeným úchylnkám a chorobným stavům, brániti nervovým chorobám a chrániti společnost před chorobným individuem včasným jeho poznáním a včasnou jeho výchovou neb ústavním opatřením.“

¹⁷³ Chráněnou hranicí pro heterosexuální styk byl podle trestního zákona z roku 1852 čtrnáctý rok věku.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 687.

¹⁷⁵ Šéf rakousko-uherské vojenské kontrarozvědky, který paralelně dodával informace carské armádě. Po odhalení, které bylo navíc doprovázeno odhalením jeho skrývané homosexuality, spáchal sebevraždu.

¹⁷⁶ Od roku 1956 pod názvem *Československá psychiatrie*; vychází dodnes.

¹⁷⁷ Šc: Homosexualita trestnou? Interview s profesorem lékařské fakulty české university p. MUDrem Lad. Haškovicem, specialistou pro choroby nervové. *Samostatnost* 3 (17), č. 169, 22. 6. 1913, s. 2. Odtud všechny Haškovicovy citáty na této a následující straně.

Za tímto účelem měl být podle Haškovece zřízen institut školních lékařů-psychiatrů, „jimž nastává úkol staviti prvou hráz sociálním důsledkům degenerace, poučováním a šířením osvěty již od školy normální.“ Je podle něj třeba vyšetřovat duševní a nervový stav dětí, „aby se poznaly včas jejich úchylinky a chorobné sklony tak, aby se buď vhodným léčením nebo ústavním opatřením předešlo neštěstí a zkáze.“ Druhé novum, které Haškovec prosazoval, bylo zakotvení povinnosti snoubenců navštívit před uzavřením sňatku lékaře, který by v rámci možností zjistil, zda nemají predispozice ke zplození degenerovaného potomstva (v takovém případě by jim snad byl společný život výslovně zakázán??!!), případně je alespoň poučil o „celé důležitosti biologických, sem spadajících otázek.“

Ve své době se Haškovec ještě mohl tímto způsobem veřejně vyjadřovat a dokonce za to sklízet uznání, eugenika totiž ještě nebyla totálně zdiskreditována svou aplikací nacistickým režimem. Ve stejném tónu jako tyto obecně eugenické rozklady se nesou i Haškovcovy názory konkrétně na homosexualitu:

Nejsem zastáncem extrémů, omlouvati vše chorobou. Mnohé vysvětluje se svodem nebo příležitostí, návykem, nouzí, zvýšenou požívačností a pod. Ale když se přece přihlédne k jádru, shledá se zhusta – a skoro z pravidla – že individua, jež se zločinných skutků dopouštějí, jeví vrozeně vratkou duševní rovnováhu, nejsou harmonicky duševně vyspělá anebo během žití po nějakém insultu (nemoc, opilost, větší námaha a pod.) octnou se ve sníženém stupni sebevlády a přičetnosti. Jsou to individua dědičně neb získaně degenerovaná.

Homosexualismus či urningství speciálně pokládáme za projev degenerační. (...) třeba poučováním a šířením zdravých zásad hygienických a mravních co nejvíce proti němu čeliti a na zhoubné jeho následky pro individuum i společnost poukazovati.

Je-li kdo stížen sexuální perversí, není ještě ve smyslu zákona nepřičetným, třeba byl částečně duševně vadným. Stav přičetnosti dlužno vždy od případu k případu zkoumati, (...) třeba uvážiti stupeň pohlavní dráždivosti i možné sebevlády a vliv její na psyché celou atd.

Ladislav Haškovec byl tedy přímo ukázkovým představitelem agresivně medicinalizujícího přístupu jak k homosexualitě, tak k řadě dalších jevů. Tento jeho rozhovor poskytnutý redaktoru Šc byl ovšem v pozdější době poněkud nepochopitelně připomínán jako první vyjádření v českém prostředí požadující dekriminální homosexualitu.

Je sice pravda, že text obsahuje větu „Ale nejméně vhodný způsob jest, chtít odstraniti neřesti tyto – žalářem“, avšak hned vzápětí se dodává: „Žaláře tu musí být nahrazeny nemocnicí. V celé výchově a životě člověkově (...) buď hleděno profylaxe dědičných chorob a chorobné náchylnosti, šířené hlavně alkoholismem, syfilis a duševními nemocemi rodičů.“

Není tedy těžké si představit, kam by realizace Haškovcových představ vedla – místo vězení, kam byli homosexuálové posíláni v drtivé většině na dobu kratší než jeden rok

(viz), by byli internováni v *ústavech*, patrně na mnohem delší dobu,¹⁷⁸ a jejich situace by se od vězňů lišila snad jenom případným relativně větším komfortem v takovém zařízení.

Proto podle není možné považovat Ladislava Haškovce za osobnost, která do české diskuse o homosexualitě zasáhla progresivním způsobem. Už jenom doporučení, aby se homosexualitě čelilo mj. šířením *zdravých zásad mravních*, připomíná pozdně obrozeneckou reakci *Časopisu lékařů českých* na dopis Severočeského anonyma Purkyňovi a na přesvědčivosti Haškovcovi rozhodně nepřidává. To je ovšem pouze detail. Vůbec celé jeho pojetí se zásluhou pozdější vědy stalo pouhým bizarním dokladem stavu neurologie v dotyčné době.

Druhý dotázaný Václav Bouček se patrně před *Šc* nerozpovídal tolik jako Haškovec, a rozhovor s ním je tudíž o poznání kratší. Co se týče myšlenkové náplně, je v podstatě stejná jako v Boučkově článku z roku 1902, nyní ovšem už naplno říká, že „by bylo účelné, zrušiti ustanovení trestního zákona vztahující se na homosexualitu.“¹⁷⁹ Používá již také argument, že se při homosexuálních stycích neporušují ničí práva, „zato právě ustanovení trestu je příčinou vydírání.“¹⁸⁰

Na druhou stranu Bouček doporučuje zesílit trestní ochranu mladistvých vůči homosexuálnímu zneužívání, „protože zpustlíci homosexuelní vybírají si pravidelně za obět svou lidi mladé.“¹⁸¹ Otázka věkové preference u homosexuálů tvořila poté další z významných *jablek sváru* v diskusi o dekriminálníci. Až sexuolog Kurt Freund (1914–1996) v padesátých letech dokázal, že věk vytoužených partnerů je dostatečně neměnný, aby mohl být považován za charakteristikum jednotlivých případů.¹⁸² Z toho vyplývá, že homosexuální pedofilie je stejné povahy jako heterosexuální a její existence by neměla mít vliv na trestnost nebo netrestnost souhlasného vztahu dvou dospělých osob.

Bouček se dále roku 1913 – jako první v Čechách – kriticky vyjadřuje o judikatuře: „U nás skutková povaha trestního činu se praxí kasačního soudu nesmírně rozšiřuje. (...)“

¹⁷⁸ Srv. Karel Nedoma: Některé poznatky z posuzování sexuálních delikventů z hlediska sexuologa. *Československá psychiatrie* 54, 1958, s. 164–169.

¹⁷⁹ *Šc*: Homosexualita trestnou? Interview s panem JUDrem Václavem Boučkem, advokátem a redaktorem „Právnických Rozhledů“. *Samostatnost* 3 (17), č. 171, 24. 6. 1913, s. 4.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² Kurt Freund, Václav Pinkava: K otázce věkové preference u homosexuálních mužů. *Československá psychiatrie* 55, 1959, s. 367.

Trestné je i jednání, které by při méně úzkoprsém výkladu nemuselo být pokládáno za homosexuelní čin.¹⁸³

Boučkův rozhovor pro *Samostatnost* je konečně významný ještě tím, že představuje jediný dostupný pramen k poznání koncepce trestnosti homosexuality v osnově nového rakouského trestního zákona, která byla těsně před první světovou válkou připravována vídeňským ministerstvem spravedlnosti (viz).

¹⁸³ Šc: Homosexualita trestnou? Interview s panem JUDrem Václavem Boučkem, advokátem a redaktorem „Právnických Rozhledů“. *Samostatnost* 3 (17), č. 171, 24. 6. 1913, s. 4.

7. Česká diskuse o odrestnění homosexuality po vzniku republiky

7.1. Česká diskuse o odrestnění v předvečer Čerovského vystoupení

V předchozí kapitole byl načrtnut vývoj české diskuse o trestnosti homosexuality a jejím eventuálním zrušení před vypuknutím I. světové války. Jedním z jejích charakteristických rysů byla nesoustavnost a nahodilost – diskusní příspěvky na sebe nenavazovaly, vzájemně se na sebe neodkazovaly a byly publikovány v různě (většinou ovšem značně) dlouhých časových odstupech podle toho, jak přicházely podněty ze zahraničí (Velká Británie, Německo), případně z rakouských zemí monarchie (Redlova aféra). Vnější podněty byly pro existenci – třebaže nikterak rozvitou – této diskuse v Čechách klíčové.

S vědomím popsané nesoustavnosti by se ani čtyřletý interval 1914–1918, kdy na téma dekriminace homosexuality žádný článek nevyšel, nemusel zdát ničím nenormálním, skoro by bylo možné říci, že diskuse pokračovala v již nastaveném tempu. Ve skutečnosti však během I. světové války veřejná diskuse o homosexualitě ustala. Tento závěr vyplývá ze zjištění, že z osob, které vyjadřovaly své názory před válkou, se po vzniku republiky tomuto tématu veřejně už nikdo nevěnoval, naopak se objevila zcela nová sestava zastánců odrestnění.

Co se týče předválečných autorů, nikdo z nich se veřejně tématem nezabýval systematicky delší dobu (Václav Bouček se vyjádřil dvakrát v rozmezí jedenácti let; to však nelze kvalifikovat jako důkladnou publikační činnost o problematice). Zveřejnění svého názoru, že by měla být homosexualita odrestněna, nechápali jako součást nějaké širší pojeté akce, tedy jakéhosi *boje*. Svůj názor sdělili buď proto, že k tomu byli vyzváni (anketa *Samostatnosti*), nebo že referovali o nějakém zahraničním díle, které se touto otázkou zabývalo, a cítili přitom přirozenou potřebu zaujmout vlastní stanovisko. Článek, který by byl psán s primárním zájmem pohnout veřejným míněním, se nevyskytl. Nelze tedy před I. světovou válkou v českých zemích hovořit o hnutí za dekriminaci homosexuality, nýbrž pouze o několika předchůdcích takového hnutí.

V jakém stavu tedy našli tuto diskusi lidé, kteří začali publikovat texty požadující odrestnění homosexuality po vzniku republiky? Základní požadavek – zrušit trestnost homosexuálního jednání v těch případech, kdy jsou beztrestné ekvivalentní formy heterosexuálního jednání – byl již několikrát jasně vysloven. Z hlavních argumentů pro tuto

změnu v zákoně byly ty lékařské zatím pouze hrubě načrtnuty, operovalo se spíše obecně humánními důvody (homosexuální jednání neporušuje ničí práva, naproti tomu zákon vytváří podmínky pro vydírání apod.).

Kromě prohloubení a rozvinutí své obsahové náplně potřebovala tato diskuse – měla-li mít vůbec šanci něco ovlivnit – základní změnu v nazírání svými účastníky. Nemohlo jít nadále pouze o příležitostné psaní vycházející spíše z okamžitého zaujetí autora určitou kuriozitou, nýbrž o cílevědomé snažení, kterému se budou účastníci diskuse věnovat systematicky, promyšleně a koordinovaně. Diskuse takové lidi nalezla; pojedná o nich tato kapitola.

7.2. František Čeřovský

Prvním, kdo v nové Československé republice vystoupil s iniciativou za odrestnění homosexuality, byl pražský advokát JUDr. František Čeřovský (1881–1962). Po celé meziválečné období byl jedním ze dvou nejvýznamnějších a nejvytrvalejších nositelů této myšlenky, je tedy vhodné zastavit se u jeho osobnosti podrobněji.

Jediným, tudíž velmi cenným zdrojem informací o jeho životě je záslužná biografická práce Franze Schindlera, která vznikla na základě materiálů a rozhovoru, které autorovi poskytl Čeřovského syn Miloš.¹⁸⁴

František Čeřovský se narodil roku 1881 v Bukovině v Krkonoších.¹⁸⁵ Byl vášnivým milovníkem umění, během studií na české právnické fakultě v Praze proto navštěvoval kulturní akce všeho druhu, zejména si ovšem získal přátele v okruhu umělců, kteří zastupovali moderní směry ve výtvarném umění.¹⁸⁶ V tomto liberálním prostředí se seznámil i s homosexuály, kteří byli ochotni o své orientaci otevřeně mluvit; z rozhovorů s nimi se zrodil jeho trvalý zájem o tento fenomén.

Ve svých vzpomínkách jmenuje konkrétní přátele, se kterými debatoval o homosexualitě a jejím trestání. Šlo o hudebníka Babáka (žil v Karlíně se svým partnerem,

¹⁸⁴ Franz Schindler: František Čeřovský, otec boje za dekriminálníci homosexuálů v Československu. *Souvislosti* 14, 2003, č. 4, s. 70–79. Odtud všechny citace Miloše Čeřovského a biografické informace o Františku Čeřovském na této a následující straně.

¹⁸⁵ Jde patrně o obec, jejíž úřední název dnes zní Bukovina u Čisté a která se nachází asi 10 km jižně od Vrchlabí.

¹⁸⁶ Existence těchto přátelských styků mu později umožnila vydat knihu *Život a osobnost Bohumila Kubišty ve vzpomínkách současníků* (1949). Moderní umění také aktivně shromažďoval; o jeho sbírce viz *Osudová zalíbení. Sběratel moderního umění I. 1900–1996*. (1996).

který však padl na počátku I. světové války; Babák poté ze žalu spáchal sebevraždu) a inženýra Fleischnera, který se po válce podrobil v Německu *léčbě* homosexuality sugescí, při níž byl raněn mrtvicí.

Po absolutoriu práv roku 1905 si Čerovský založil advokátní kancelář a obhajování homosexuálních mandantů se postupně stalo jeho specialitou. Pomoc těmto lidem však neomezoval pouze na oficiální výkon své advokátní praxe. Lze dobře dokumentovat osobní povahu jeho zaujetí. Podle vzpomínek Miloše Čerovského byly jejich „byt a kancelář azylem pro nešťastné lidi. Často někdo přišel v noci, že byl vydírán, a otec ho nechal přespat.“

Vedle této své – řekněme – charitativní činnosti nabyl postupně významu jakéhosi organizačního mozku homosexuální komunity. To je obzvlášť pozoruhodné, uvědomíme-li si, že sám cítil heterosexuálně. Svým klientům, kteří se po soudním procesu nemohli vrátit do svého někdejšího zaměstnání, se snažil opatřit místo např. v podnicích vedených jinými homosexuály.

Jeho veřejné úsilí o dosažení dekriminace, jehož projevy byly určeny příjemcům z řad heteronomní společnosti, bude předmětem následujícího textu. Na tomto místě je ještě třeba uvést, že nezůstával pouze u psaní článků, ale – v intencích své organizační činnosti – se ve 30. letech na určitou dobu ujal i vydávání časopisu homosexuální menšiny. Byl tedy ochoten přinést boji, který spoluvěděl, určité materiální oběti.

Tato práce pokrývá období první republiky; František Čerovský však působil ve prospěch odrestnění i po II. světové válce. Roku 1946 zaslal dopis v tomto smyslu ministerstvu spravedlnosti, načež byl přizván k pracím na novém trestním zákoně (což bylo pravděpodobně podpořeno tím, že po skončení války vstoupil do komunistické strany). Trestní zákon z roku 1950 však trestnost homosexuálního jednání zachoval. Podle Miloše Čerovského se tak stalo proto, že si poúnorové Československo nemohlo dovolit odrestnění něčeho, co bylo v Sovětském svazu považováno za buržoazní jev vyskytující se v komunistické společnosti pouze u asociálních živlů.

Lidi obviněné ze styku s osobou stejného pohlaví pak u soudů hájil až do poloviny padesátých let (tedy ještě v době, kdy mu bylo přes sedmdesát let!). František Čerovský se po čtyřiceti letech, kdy se v tomto směru angažoval, dočkal zrušení všeobecné trestnosti homosexuality v Československu. Rok na to zemřel.

Vraťme se nyní k Čerovského prvnímu vystoupení požadujícímu odrestnění stejnopohlavních styků. Odehrálo se na stránkách časopisu *Právník* v květnu a červnu 1919,

v článku nazvaném § 129 I. b. tr. z. *Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona*.¹⁸⁷ Text zaujímá v celkovém souhrnu autorova díla místo jakéhosi manifestu; znamená začátek jeho veřejné aktivity, která se později ukázala jako celoživotní. Je otázkou, zda k psaní článku přistupoval s tímto vědomím. Nepochybně v roce 1919 netušil, že se odrestnění homosexuality dočká až rok před svou smrtí za zcela jiné společenské situace.

Autor se podle svých pozdějších sdělení tématem hlouběji zabýval od roku 1913, kdy u soudu hájil jistého státního úředníka obžalovaného na základě § 129. Tento „velmi řádný, inteligentní a spořádaný“¹⁸⁸ člověk byl uznán vinným. Před nastoupením výkonu trestu se přišel s Čeřovským rozloučit a den na to se zastřelil. Uvedený tragický případ udává Čeřovský jako bezprostřední pohnutku, která ho přiměla problém studovat a prakticky se mu věnovat. Jeho vyjádření, že s návrhem na reformu vystoupil „hned po převratu“,¹⁸⁹ dává tušit, že za války něco takového opravdu nebylo myslitelné a potvrzuje tak naše předchozí zjištění, že za I. světové války diskuse o odrestnění přestala.

Rysy stati, která zakládá nějaký nový jev (v tomto konkrétním případě jej můžeme nazvat *hnutím* nebo *akcí*¹⁹⁰ za odrestnění homosexuality) jsou v Čeřovského článku z roku 1919 dobře patrné. Přesto, že jeho zájem o věc trval už zhruba šest let, nedisponoval ještě patrně úctyhodným objemem zkušeností s prací s homosexuálními mandanty, který dává znát ve svých pozdějších pracích; současné soudní praxi věnuje pouhý jeden odstavec. Byl už však uveden „do jejich světa“ a nachází se ještě ve stadiu doznívajícího šoku z toho, co viděl.

To, co jsem poznal, naplnilo mne přímým úžasem nad něčím neznámým, nad opravdu novým světem, který zůstává nám, lidem normálním, úplně utajen, vzdálen a z kteréžto neinformovanosti rekrutuje se pak ona hrozná křivda vůči lidem, kteří mají jen tu vinu, že se k nim příroda macešsky zachovala. Každého nezasvěcence především zarazí a úžasem naplní, jak veliké procento je lidí, kteří trpí touto vadou. (...) Jsou mezi nimi lidé ze všech vrstev společenských. Mají i u nás svá střediska, své promenády, korsa, své restaurace, zábavy, tančírny, lokály. Jsou mezi nimi flirty, chviklové (sic!) známosti a lásky, ale i něžné, trvalé „poměry“; byl jsem informován i o trvalých společenských domácnostech a svazcích na způsob manželství. (...) Při všem viděti však jest nade všemi kletbu lidské společnosti. Plachý pohled šťvaných lidí, obávajících se prozrazení, hanby a opovržení, šťvaných literou zákona je nejlepším toho dokladem.

Čeřovského argumentace v tomto článku je poněkud nevyzrálá, autor se především snaží vybudit zájem a účast čtenáře emotivním líčením obecného osudu homosexuálů:

¹⁸⁷ František Čeřovský: § 129 I. b. tr. z. *Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona*. *Právník* 58, 1919, s. 166–169, 200–202. Odtud všechny citace Čeřovského po zbytek kapitoly, není-li uvedeno jinak.

¹⁸⁸ František Čeřovský: *Neprovedené osvobození*. *Přítomnost* 1, 1924, s. 538.

¹⁸⁹ František Čeřovský: *K otázce trestnosti homosexuality*. (Přednáška v Právnícké jednotě v Praze 18. XII. 1924). *Brno, Druhý sjezd československých právníků*, 1925, s. 2.

¹⁹⁰ Označení *akce* užíval pro činnost směřující k odrestnění homosexuality jak Čeřovský (např. *Neprovedené osvobození*, 1924), tak i autoři seskupení ve třicátých letech kolem časopisu *Hlas (Nový hlas)*.

Největší část této životní nespokojenosti a tohoto zoufalství má na svědomí křivý názor lidské společnosti na ně pod zorným úhlem nešťastného trestního paragrafu. Prozrazením očekává nešťastníka hanba, opovržení, výsměch, dokonce ztráta existence a úplné zničení. S tím, co my pokládáme za zkrásnění a zhodnocení života, musí se nešťastníci tajiti jako zločinci, skrývati, zapíratí, pokoutně prostituovati a vydávati se namnoze v šanc nejhoršímu ze zločinů: bezmeznému vyděračství.

Čeřovský tedy začíná svůj boj poukazem na důvody sice podstatné z hlediska homosexuálního člověka, avšak pro tehdejšího *běžného* občana málo významné. Kromě již citovaných přichází ještě s jiným, novým důvodem, proč odrestnit. Uvádí oficiální motivace trestnosti stejnopohlavních styků v minulosti (Justinián: proto, že způsobují zemětřesení a hladomor; Karel Veliký: proto, že způsobují přemnožení sarančat; Benedikt Carpozow:¹⁹¹ proto, že způsobují povodně) a varuje, že jako se generace počátku dvacátého století vysměje této naivitě, v budoucnosti lidé „sprásknou právě tak (...) ruce nad naším trestem 1–5 let těžkého žaláře.“

Všechny tyto argumenty sice jasně ukazují, že autor je zastáncem odrestnění, avšak nelze jim přisoudit příliš velkou schopnost přesvědčit nesouhlasně naladěného čtenáře. Dovolávají se pouze jakéhosi obecně lidského porozumění (historizující argument se pokouší využít předpokládané ješitnosti čtenáře), ale nedokazují, že trestnost homosexuality je ze své podstaty špatná.

Za jediný pragmatický argument, který by snad mohl dojít všeobecného uznání své závažnosti, lze považovat poukaz na vyděračství, který poprvé v českém prostředí provedl roku 1895 Jiří Karásek (viz 6.2.). V diskusi po roce 1918 tímto motivem již operují všichni autoři.

V závěru článku je však rozveden argument zcela jiného druhu. Jde o výsledek lékařského bádání, v němž je sice Čeřovský laikem, ale – jak přiznává – má svého „informátora, který stojí již mnoho let v písemném spojení s onou berlínskou vědeckou humanitní společností,“¹⁹² a který jej seznamuje s německým hnutím za dekriminální, jeho aktuální činností, publikacemi a lékařskými výzkumy, o nichž tyto publikace referují (Čeřovský se v tomto článku na Hirschfelda odkazuje na několika místech). Informátorem byl patrně František Jelínek (viz 7.7.).¹⁹³

Poprvé se tak v české diskusi o odrestnění objevuje upozornění na výsledky pokusů vídeňského lékaře Eugena Steinacha (1861–1944), které dokazovaly, že za homosexuální

¹⁹¹ Saský právník; žil v letech 1595–1666.

¹⁹² Vědecko-humanitní výbor založený Hirschfeldem, viz 5.2.

¹⁹³ Pro toto tvrzení mluví jednak Čeřovského údaj, že informátor „chystá sám vědecké pojednání o celém problému“ (kniha *Homosexualita ve světle vědy* (1924)), jednak informace Miloše Čeřovského, který uvádí, že Jelínek měl k Čeřovskému blízko (Franz Schindler: op. cit.).

orientaci člověka jsou zodpovědné pohlavní žlázy. Čerovský tak na konci textu uplatnil i argument *vědecké* povahy, ovšem opatrně, v podmiňovacím způsobu: „to by byl ovšem objev epochální a tímto posledním slovem lékařské vědy byl by proveden nejlepší důkaz o neudržitelnosti nynějšího trestního zákona.“¹⁹⁴ Steinachovy výsledky následně mnohem intenzivněji využil ve své argumentaci Hugo Bondy (viz 7.3.).

Tato první publikovaná stať Františka Čerovského měla za cíl upozornit na problém právníkou veřejnost. Ohlas byl však širší – roku 1924 Čerovský píše: „Od té doby, co jsem zakročil v *Právniku* 1919 o reformu trestního zákona, obrátila se ke mně veliká řada lidí trpících pode kletbou § 129 tr. z. o právní pomoc a radu.“¹⁹⁵ Tímto manifestem tedy dostal své jméno do povědomí homosexuální menšiny, což mu umožnilo intenzivnější sbírání praktických zkušeností a třibení svých argumentačních východisek pro další fázi zápasu.

7.3. Hugo Bondy

I v případě druhého muže, kterého bylo v rozpravě o trestnosti homosexuality za první republiky nejvýrazněji slyšet, se nejprve podívejme na běh jeho života. Hugo Bondy se narodil 20. srpna 1897 v Chlumci nad Cidlinou, jeho rodiče se jmenovali Leopold a Hedvika a – jak napovídá příjmení – byli židovského vyznání.¹⁹⁶

Další informace pocházejí většinou z memoárů psychiatra prof. Vladimíra Vondráčka (1895–1978),¹⁹⁷ a je k nim tedy třeba přistupovat jako k subjektivním vzpomínkám, které byly v době svého zapsání staré více než padesát let.

Bondy se ještě jako dítě se svými rodiči, kteří byli podle Vondráčka zámožní, přestěhoval do Prahy, kde bydleli v bývalém ghettu v Kaprově ulici (také matrika doktorů UK uvádí, že navštěvoval gymnázium v Praze). Již během univerzitního studia medicíny se rozhodl specializovat se v těch oblastech psychiatrie, které nějak souvisejí se sexualitou. Tuto jeho linii odborného zájmu nelze označit přímo za sexuologii; ta – třebaže pouze v zárodečném stadiu – se v této době soustředila na léčbu pohlavních chorob, které ovšem nestály v centru Bondyho zájmu.

¹⁹⁴ František Čerovský: § 129 I. b. tr. z. Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona. *Právník* 58, 1919, s. 202.

¹⁹⁵ František Čerovský: Neprovedené osvobození. *Přítomnost* 1, 1924, s. 538.

¹⁹⁶ AUK, Matrika doktorů V (č. 2002–2409), r. 1922–1924, s. 2218–2219.

¹⁹⁷ 2. díl: *Lékař dále vzpomíná* (1978), 3. díl: *Konec vzpomínání* (1988).

Hugo Bondy promoval na české lékařské fakultě 16. června 1923.¹⁹⁸ Posléze absolvoval studijní pobyty na Hirschfeldově ústavu v Berlíně, na klinice Eugena Bleulera v Zürichu nebo na klinice Julia Wagner-Jauregga ve Vídni (nositel Nobelovy ceny pro rok 1927). Kromě toho, co Vondráček označuje jako psychiatrickou sexuologii, se Bondy zabýval bojem proti alkoholismu (sám byl – snad v důsledku onemocnění ledvin – abstinent). Z nekrologu, k jehož autorství se ve svých memoárech přiznává rovněž prof. Vondráček, se navíc dozvídáme, že Bondy „byl jeden z prvních, kdo u nás prováděli léčbu paralytické demence malarií a mezi prvními začal též léčbu schizofrenie insulinovými shocky.“¹⁹⁹

Pokud jde o osobní charakteristiky, sděluje Vladimír Vondráček následující:

Byl vysoké postavy, černých kudrnatých vlasů, pravý příslušník kmene sefardim,²⁰⁰ démonický žid, který při přednášení koulel očima, nikoliv však jako histrio.²⁰¹ Byl to jeho zvyk i při rozhovoru. Měl totiž temperament a nezlomnou energii. Byl odvážný a šel za svou ideou. Přednášel dobře, dobře debatoval. Byl vzdělaný a svědomitý lékař.²⁰²

Byl to typický sefardim, vysoké, štíhlé postavy, černovlasý kudrnatý s exorbitismem, tj. poněkud vystouplými bulby očními a při rozhovoru koulel očima. Působil velmi sugestivně, dobře a lehce hypnotizoval. Myslím, že měl štěstí u žen.²⁰³

Po promoci nebyl přijat na univerzitní kliniku (Vondráček to dává do souvislosti s všeobecným skrytým antisemitismem; Bondymu získával řadu odpůrců kromě židovského původu ještě předmět jeho vědeckého zájmu). Začal působit v soukromém sanatoriu MUDr. Leopolda Kramera v Praze-Bubenči (budova je dnes součástí Fakultní nemocnice Na Bulovce),²⁰⁴ kde se stal záhy šéflékařem.

Uveřejnil-li v období dvacátých let poměrně značné množství článků jak s úmyslem přispět k prosazení požadavku na dekriminizaci homosexuality, tak jiných, kde se zabývá odbornými lékařskými tématy, po roce 1932 jeho publikační činnost utichá. Jednak se oženil a založil rodinu (manželka Terezie, roz. Steinová, nar. 1908; měli spolu dvě děti – Helenu,

¹⁹⁸ AUK, tamtéž.

¹⁹⁹ J.: MUDr. Hugo Bondy. Praktický lékař 19, 1939, s. 204.

²⁰⁰ Sefardští židé (podle středověkého úzu židovské inteligence označovat jednotlivé evropské země biblickými jmény; název Sefarada byl používán pro Španělsko) jsou potomci španělských židů, kteří odtud byli vyhnáni roku 1492.

²⁰¹ Mořská ryba s výrazně vypouklýma očima.

²⁰² Vladimír Vondráček: Lékař dále vzpomíná. (1920–1938). Praha, Avicenum, 1978, s. 179.

²⁰³ Vladimír Vondráček: Konec vzpomínání. (1938–1945). Praha, Avicenum, 1988, s. 120. Odtud všechny biografické údaje o Hugo Bondym, není-li uvedeno jinak.

²⁰⁴ Miluše Svobodová: Kramerovo sanatorium pro nervové choroby v Praze-Bubenči, 1896–1949. Inventář AHMP, 1961, s. 1

nar. 1934, a Jana Leopolda, nar. 1937; bydleli na Rašínově nábřeží č. 50)²⁰⁵, jednak roku 1933 uzavřel s Kramerem smlouvu, podle níž převzal provoz sanatoria do své režie a zavázal se vyplácet mu polovinu výnosu. Ústav dostal nový název *Sanatorium pro nervové choroby MUDr. Bondy-Kramer v Bubenči*.²⁰⁶ Podle Vondráčka byl od té doby zcela zaměstnán pouze vedením ústavu.²⁰⁷

Život Huga Bondyho se tragicky uzavřel po vzniku protektorátu Čechy a Morava. Vladimír Vondráček píše:

Okupanti zprvu povolovali židům emigraci. Nepochybuji, že měl Bondy známosti i ve vlivných německých kruzích. Opatřil si emigrační pasy pro sebe i rodinu, všechno zařídil a jel 17. dubna napřed dělat ubytovatele. Paní Réza s dětmi měla přijet za několik dnů za ním. Na nádraží však nejel, ale dal se dovézt do malého hotelu na předměstí. Tam si nitrožilně vsříkl vysokou dávku morfia a požil velkou dávku barbiturátů. Byl dopraven na německou kliniku, která ten den měla příjem, a tam 18. dubna zemřel. Paní Réza se již za hranice nedostala. S dětmi putovala do německého koncentračního tábora. Prý se ještě provdala za souvěrce a celá rodina v koncentračním táboře zahynula. Znal jsem Hugo Bondyho dobře, celá věc, motivace, mi z hlediska psychiatrického zůstala záhadou.

Věnujme se nyní již prvnímu kroku, kterým se Hugo Bondy zapojil do diskuse o odstředění homosexuality. Šlo o přednášku na schůzi Purkyňovy společnosti dne 18. prosince 1920, která byla zaměřena právě na problém trestnosti homosexuality.²⁰⁸ Protokoly schůzí byly pravidelně publikovány v *Časopise lékařů českých*,²⁰⁹ text této Bondyho přednášky byl navíc otištěn v *Revue v neurologii a psychiatrii*.²¹⁰

Bondyho vystoupení na schůzi spočívalo v přednesení úvodního referátu, po němž se rozvinula debata přítomných odborníků. Nakonec se Bondy ještě vyjadřoval k diskusním vstupům jednotlivých *pp. debateurů*. V každém případě z protokolu schůze vyplývá, že na celé akci mluvil ze všech zúčastněných nejvíce, dokonce lze říci, že ji svým způsobem moderoval a že probíhala v jeho režii. To se zdá poněkud překvapivé, uvědomíme-li si, že

²⁰⁵ AHMP, fond Kramerovo sanatorium, karton 53. Daňová příznání Huga Bondyho.

²⁰⁶ Miluše Svobodová: op. cit.

²⁰⁷ Byl také prý posedlý starostí, aby nikdo z pacientů nespáchal sebevraždu, což by poškodilo reputaci ústavu, který jinak slušně prosperoval.

²⁰⁸ *Společnost Purkyňova pro studium duše a nervstva* vznikla roku 1919 vydělením z doposud všeobjímajícího *Spolku českých lékařů*, založeného roku 1862 Purkyněm, Vědecké schůze společnosti se konaly jednou měsíčně v posluchárně tzv. *Starého domu* pražského Ústavu pro choromyslné (bývalý augustiniánský klášter v Kateřinské ulici). Na programu byla vždy jedna nebo dvě přednášky a následná diskuse o dané problematice. (Zpráva o ustavující valné hromadě Společnosti Purkyňovy. Čas. lék. čes. 58, 1919, s. 917–918).

²⁰⁹ Zázpis z Bondyho přednášky in: Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920. Čas. lék. čes. 60, 1921, s. 72–75.

²¹⁰ Hugo Bondy: Trestnost homosexuality. (K reformě § 129 I. b. tr. z.). Rev. Neurol. Psychiat. 18, 1921, s. 20–24. Skutečnost, že jde o stejný text, který Bondy přednesl na schůzi Purkyňovy společnosti asi o měsíc dříve, není nikde explicitně uvedena. Vyjde však jasně najevo srovnáním textu s protokolem Bondyova vystoupení.

Bondy měl v té době za sebou teprve první ze tří rigorózních zkoušek.²¹¹ Stanovy Purkyňovy společnosti však určovaly, že „páni posluchači posledních dvou ročníků lékařství, práv a filosofie mohou, pokud místa stačí, účastniti se jako hosté schůzí společnosti.“²¹²

Nelze zjistit, zda o předmětu schůze 18. prosince 1920 rozhodlo vedení Purkyňovy společnosti, které následně pověřilo Bondyho vedením programu, nebo zda šlo naopak o jeho vlastní iniciativu. Ať tak či onak, zdá se, že načasování tohoto tématu nebylo náhodné. Už v červnu 1920 vznikla na ministerstvu spravedlnosti komise, která měla připravit návrh nového trestního zákona (viz 8.2.). Na podzim její členové zpracovávali podklady k jednání o konkrétních otázkách, které pak bylo zahájeno 21. prosince 1920.²¹³ Bondy v úvodu své přednášky motivuje její sepsání takto: „V přítomné době reformy zákona mám za vhodné upozorniti mimo jiné na zákon trestnosti homosexuality. Lékaři, kterým musí být vyhrazeno prvé místo při rozhodování o tomto § dosud nepromluvili.“²¹⁴ Z toho vysvítá, že se přinejmenším v odborné veřejnosti o existenci nastávající diskuse na půdě ministerstva vědělo a že lékařské kruhy hodlaly využít svého přirozeného mandátu pokusit se tuto diskusi ovlivnit.

Samotný text, který ve své verzi z *Revue v neurologii a psychiatrii* upoutá častým výskytem zvláštního pravopisu slova *homosexualita* a jeho odvozenin, kdy je místo prvního O psáno U (*humosexualita, humosexuelní...*),²¹⁵ má v souhrnu Bondyho díla podobnou funkci, jako článek z roku 1919 v bibliografii Františka Čerovského. Není snad na místě zde hovořit o manifestu – na to je článek psán příliš střízlivě a skromně –, přesto však jde o Bondyho debut v této otázce a tím i o určité nastavení příští úrovně a koncepce jeho textů.

Bondy nejprve cituje paragrafy trestního zákona, podle kterých lze trestat homosexualitu, a uvádí Hirschfeldovy statistiky týkající se počtu homosexuálů. Poté již přechází k jádru svého komunikátu – k referátu o výzkumech již zmíněného vídeňského profesora Eugena Steinacha. To, co Čerovský rok před tím jenom zběžně zaregistroval, nyní Bondy podrobně vysvětluje. Podívejme se tedy, na co Steinach přišel.

Při mikroskopickém zkoumání tkáně varlat zdravých homosexuálních mužů zjistil částečnou degeneraci jejích buněk, kterou doprovázela přítomnost zcela odlišných velkých buněk. Ty se vzhledem a stavbou blížily buňkám tvořícím tkáň vaječníku, tedy ženské pohlavní žlázy. Steinach dospěl k závěru, že se u homosexuálních mužů vyvinula *obojetná*

²¹¹ AUK, tamtéž.

²¹² Stanovy Purkyňovy společnosti pro studium duše a nervstva, cit. dle: Vladimír Vondráček: Lékař dále vzpomíná. (1920–1938). Praha, Avicenum, 1978, s. 162.

²¹³ Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I. Osnovy. Praha, Ministerstvo spravedlnosti, 1926, s. 6.

²¹⁴ Hugo Bondy: Trestnost homosexuality. (K reformě § 129 I. b. tr. z.). Rev. Neurol. Psychiat. 18, 1921, s. 20.

²¹⁵ To se ovšem nevyskytuje v protokolu schůze, lze to tedy snad přičíst na vrub sazeči *Rev. Neurol. Psychiat.*

žláza pubertní (pohlavní; tedy orgán, jehož tkáň má prvky histologického substrátu jak varlete, tak vaječníku) a to následkem neúplné diferenciaci zárodečného epitelu. Ten se ovšem nikdy nediferencuje absolutně dokonale, a záleží tak na tom, který typ buněk v pohlavní žláze je dominantní. Pokud není činnost ženských buněk potlačena převahou mužských, jejich hormon působí běžným způsobem na mozek a vznikne tak homosexuální ladění.

Z těchto Steinachových výsledků pak vycházel další Rakušan Robert Lichtenstern a začal homosexualitu operativně *léčit*. Své zkušenosti publikoval roku 1920,²¹⁶ Bondy se s nimi tedy seznámil začerstva a byl jimi nadšen:

A tu, myslím, že výsledky předčily veškeré očekávání. Po předcházejících pokusech na krysách operoval Lichtenstern roku 1916 v záložní nemocnici čís. 1 ve Vídni 30 letého homosexuelního dělostřelce. Patient cítí od 14. roku t. j. puberty homosexuelně. Ze sourozenců jeho starší bratr, který zemřel, byl rovněž homosexuelní, rovněž dvě sestry mají mužské chování. Mladší bratr je rozveden. Pouze jeden bratr je ženat a má děti. Operace spočívala v totální kastraci a implantaci cizího zdravého varlete. (...) 12. den po operaci hlásil patient, že měl erekci, pud pohlavní, že opět se probudil a k jeho údivu – k pohlaví druhému. (...) 6 neděl po operaci coitus s puellou; (...) Patient, který jevil ženský charakter, činí nyní vyloženě mužský dojem. Na jaře r. 1917 se patient zamiloval, zasnoubil a v červnu oženil. V psaní, datovaném z června, píše bývalý patient, že se mu vede velice dobře, s odporem vzpomíná na dobu, kdy jeho vášeň byla jiná.²¹⁷

Bondy dále výslovně uvádí, že nechce Lichtensternovým výsledkům přisuzovat všeobecnou platnost a hovořit o neomezených možnostech operativní léčby homosexuality. Steinachovu teorii o obojetné žláze však bere jako prokázanou a staví na ní svůj hlavní argument:

A nyní tážeme se, proč trestá zákon člověka homosexuelního? Proto, že vyvinula se u něho následkem neúplného differencování zárodečného epithelu obojetná žláza pohlavní a proto, že on, jako každý jiný tvor podléhá týmž zákonům přírodním, platným pro každého bez rozdílu.²¹⁸

V závěru přednášky zmínil vyděračství – patrně jediný argument z kategorie nelékařských, který považoval za dostatečně pragmatický na to, aby stálo za to jej uvádět –, vyslovil požadavek, aby nový trestní zákon netrestal homosexualitu, a sdělil názor, že nelze dovolit vyléčeným homosexuálům, aby se ženili, protože podle zkušeností jejich potomstvo bývá opět homosexuální nebo jinak degenerované.

Přednáška Huga Bondyho se svou snahou po exaktnosti a akcentem na vědecky objasnitelné aspekty problému výrazně liší od článku Františka Čerovského.²¹⁹ Svou

²¹⁶ Robert Lichtenstern: 14 Fälle von Hodentransplantationsoperationen bei Menschen. Medizinische klinik 20, 1920, s. 789. (cit. dle: Hugo Bondy: op. cit.).

²¹⁷ Hugo Bondy: op. cit., s. 22–23.

²¹⁸ Hugo Bondy: op. cit., s. 23.

nadcházející aktivitu za odstranění § 129 chápe očividně jako věc profesní ctižádosti, nikoli jako něco, na čem by mu záleželo z osobních, lidských důvodů. Tento rozdíl v přístupu k látce bude pro psaní Čeřovského a Bondyho charakteristický po celou dobu jejich účasti na diskusi.

7.4. Debata na schůzi Purkyňovy společnosti

Protokol ze schůze 18. prosince 1920 zachycuje i názory přítomných kapacit, které se poté, co Bondy ukončil úvodní přednášku, pustily do rozpravy o tématu. Tento pramen je jedinečný tím, že zachycuje širší názorové spektrum v okamžiku zahájení neveřejné diskuse o reformě trestního práva na ministerstvu spravedlnosti a zároveň i v době, kdy začínal cílevědomý boj aktivistů z řad odborníků za odrestnění homosexuality. Tím máme příležitost do určité míry poznat i stratifikaci názorů v této době.

Debaty se z lékařů zúčastnili profesori Antonín Heveroch (1869–1927)²²⁰ a Josef Pelnář (1872–1964) a doktor Kamil Henner (1895–1967).²²¹ Z právníků, kteří byli speciálně při této příležitosti na schůzi přizváni, diskutovali profesor August Miřička, který byl předsedou ministerské komise pro reformu trestního práva, a doktoři Albert Milota (k oběma podrobněji viz 8.2.), Otakar Sommer²²² (1885–1940), „podp. dr. Šlechta“²²³ a František Čeřovský.

Diskutující vesměs všichni souhlasili s obecně rozšířeným názorem, se kterým jsme se setkali již několikrát, že existují dva, respektive tři typy homosexuality – vrozená, která by se v žádném případě neměla trestat, a získaná, případně ještě získaná následkem duševní choroby. Panovala však mezi nimi nejistota v tom, jak od sebe ony dva předpokládané

²¹⁹ Pouze v jedné vedlejší větě Bondy sahá k emotivnímu působení na posluchače: „Především jest jasno, že budou vyhledávati pomoc pouze ti, kteří trpí svým stavem tělesně i duševně způsobem, k jehož vyličení nemám schopnosti.“

²²⁰ Žák zakladatele moderní české psychiatrie Karla Kuffnera (1858–1940), jehož začal od počátku 20. století pomalu vědecky zastíňovat. Pro antagonismus, který mezi oběma psychiatrickými velikány panoval, je příznačné zřízení II. psychiatrické kliniky speciálně pro osobu prof. Heverocha roku 1924, která však po jeho předčasné smrti opět zanikla. Heverochovo renomé je ilustrováno též rčením „jdi k Heverochovi“, kterým se v desátých a dvacátých letech 20. století vyjadřovaly pochyby o duševním zdraví interlokutora. (Vladimír Vondráček: Lékař vzpomíná, s. 335).

²²¹ Specializací Pelnáře a Henna byla neurologie. Vybudovali u nás celý velký obor neurologických věd s odpovídajícím zázemím, přičemž navázali na „tradici českých lékařů zabývajících se neurologií, především profesora Ladislava Haškovece, dále našich internistů profesorů Thomayera, Syllaby,“ (J. Víték: Jubileum akademika Kamila Henna. Čas. lék. čes. 104, 1965, s. 359).

²²² Docent pro obor římského práva, v době ankety referent pro vysoké školy ministerstva školství, později profesor Univerzity Komenského (OSNND VI/1, s. 113).

²²³ Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920. Čas. lék. čes. 60, 1921, s. 73.

základní jevy bezpečně rozlišit, neboť podle Pelnáře „každý zhýralec se hájí vrozenou inverzí pohlavního citění.“²²⁴

Z debaty posléze vyplynulo, že Miříčka, Milota a Čeřovský byli pro odrestnění homosexuality ve všech případech, kdy jsou bezrestné analogické projevy heterosexuality. Albert Milota si položil otázku, který právní statek je homosexualitou ohrožen, a došel k závěru, že je těžké takový najít, „když by nebyla porušena bezpečnost a pod.“²²⁵

Na druhé straně Heveroch a Sommer byli pro zachování trestnosti homosexuality s tím, že by se uzákonily okolnosti, které tuto trestnost vylučují (tj. ona vrozená *perverse*).

Pouze Josef Pelnář zastával vyloženě konzervativní stanovisko. Představa, že se společnost potřebuje *chránit* před homosexuály, pro něj byla stále aktuální: „Inverse pohlavní má ráz degenerativní, a ochrana společnosti před degenerovanými jest nutná a účelná, třeba by nebyla v modě.“²²⁶ Tento postoj odůvodňuje svou zkušeností, podle které *homosexualisté* útočí převážně na nedospělé heterosexuální mladíky. V důsledku toho pak Pelnář nesouhlasí s konceptem obecně přijímaným ostatními debatujícími, kteří v případech, kdy homosexualita je vrozená, viděli v této vrozenosti důvod sám o sobě, aby její projevy nebyly trestné:²²⁷

A tak jakkoliv se zdá, že třeba zrušit tvrdost dosavadního zákona, jest poukázati k tomu, že zároveň třeba, aby projevy homosexuální, pokud ohrožují mravnost veřejnou, neunikaly zodpovědnosti proto, že pramení z abnormalnosti. Abnormalností by se dal omluviti konečně každý přečin a ještě více každý zločin.²²⁸

Josef Pelnář na závěr svého extempore prohlásil: „My lékaři máme při perversích pohlavních jediné správnou cestu: doporučovat zdrželivost (sic!).“²²⁹ S tím koresponduje i tvrzení Vladimíra Vondráčka: „Zájem o sexuologii, sexuální biologii měl (Pelnář) celý život, ovšem o jakousi cudnou sexuologii. Činnosti Hugo Bondyho (...) nemohl přijít na chuť.“²³⁰

Zbývá dva diskutující se nijak konkrétně nevyjádřili – Šlechta pouze zapochyboval o všeobecné platnosti Steinachových závěrů, jak je v přednášce prezentoval Bondy, a Kamil Henner (bratr Marie Pujmanové)²³¹ teoretizoval o rozpoznávání vrozené homosexuality, aniž by z toho vyvodil nějaký závěr.

²²⁴ Tamtéž, s. 74.

²²⁵ Tamtéž, s. 73.

²²⁶ Tamtéž, s. 74.

²²⁷ Projevem tohoto postoje je Bondyho odmítavé zvolání o obojetné žláze jako důvodu trestnosti homosexuality, které jsme viděli v 5.2.3.

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Vladimír Vondráček: Lékař dále vzpomíná. (1920–1938). Praha, Avicenum, 1978, s. 27.

²³¹ J. Víték.: Jubileum akademika Kamila Hennera. Čas. lék. čes. 104, 1965, s. 359.

Hugo Bondy pak v závěrečném slovu reagoval na podněty, které zaznamenal v průběhu rozpravy. Navrhnul při tom originální, avšak poněkud drastické řešení problému bezpečného rozlišení homosexuality vrozené od získané, na který v debatě všichni poukazovali. Na základě Steinachových závěrů, podle kterých jsou charakteristické rysy tkáně varlat homosexuála „tak markantní, že i lékařem méně cvičeným v histologování musí být poznány,“²³² doporučuje u obviněných odebrat část varlete a mikroskopicky zjistit, jaká je jeho skutečná sexuální orientace.

7.5. Tetra- až pentachotomie české diskuse

V předchozí kapitole jsme narazili na existenci dvou do značné míry oddělených diskusí o odrestnění homosexuality. Jedna se začala rozbíhat v prostředí odborníků, kteří přicházeli s problémem do styku ve své praxi, druhá, o něco skrytější soudobému pozorovateli z řad veřejnosti, byla zahájena na půdě ministerstva spravedlnosti.

Na tomto místě se nabízí příležitost prozkoumat, zda tyto dvě úrovně vyčerpávají v celé šíři celkový souhrn rozpravy o odrestnění homosexuality, jak probíhala v československé společnosti: nevyčerpávají. Stratifikace byla rozvinutější; musíme rozlišit čtyři, potažmo pět úrovní této diskuse, které lze seřadit do hierarchie podle vlivu, který mohlo příslušné prostředí na skutečné provedení dekriminace mít.

Nejvyšší pozici v této hierarchii zaujímá diskuse v prostředí, které mělo moc o odrestnění rozhodnout, tedy mezi politiky. Místy této diskuse mohly být parlament, ústředí politických stran, Pražský hrad apod. O této úrovni rozpravy máme jen velmi málo zpráv, nadto útržkovitých, a nelze tedy s jistotou říci, zda existovala v nějaké rozvitější formě.

Na druhé úrovni probíhala diskuse v prostředí, které sice samo o provedení reformy nemohlo rozhodnout, ale byl na ně shora delegován mandát zaujmout stanovisko, které bylo předem považováno za kvalifikované a relevantní pro následné vedení diskuse na první úrovni. Konkrétně šlo o již zmíněnou komisi pro reformu trestního zákona, která pracovala z pověření ministerstva spravedlnosti. Osnova nového zákona, kterou měla komise navrhnout, byla původně pojímána jako základ pro trestní zákon, který skutečně vznikne.

Jakýsi mezistupeň mezi druhou a třetí úrovní představuje právníkový sjezd v Brně roku 1925, který jednal mimo jiné i o otázce trestnosti homosexuality (viz 8.1.). Mandát, který toto

²³² Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920. Čas. lék. čes. 60, 1921, s. 74.

shromáždění cítilo k prezentaci svých názorů jako hodných realizace v praxi, vyplýval z masovosti akce. Ta byla pojata jako fórum, na kterém se mohl vyjádřit (ústně nebo hlasováním) kterýkoli československý právník. Sjezdu vyjádřily podporu klíčové instituce státu, avšak na rozdíl od ministerské komise nebyl za výsledky své činnosti nikomu odpovědný. S komisí měl společné to, že výsledky jeho činnosti nebyl nikdo vázán.

Třetí úroveň je diskuse v prostředí, které nemělo bezprostřední možnost ovlivnit místa, kde se mohlo rozhodovat o reformě (tedy nositele první úrovně diskuse; tuto možnost naopak měli nositelé druhé úrovně), její účastníci však disponovali přirozeným oprávněním se k tématu vyjadřovat, které jim dodávala jejich odbornost. Platformou této úrovně byl denní a odborný tisk; tato úroveň měla také patrně nejširší pole příjemců. Patří sem většina dosud studovaných příspěvků.

Čtvrté, nejnižší patro představuje interní diskuse uvnitř homosexuální komunity. Její šance přímo ovlivnit reformu trestního zákona v kýženém smyslu se blížila nule, což bylo dáno jednak mandátem nositelů této roviny diskuse – z jejich hlediska byl sice velmi silný, avšak z pohledu heteronomní většiny snadno zpochybnitelný pro jejich evidentní osobní zájem ve věci –, jednak velmi omezeným dosahem jejich platformy (časopis *Hlas* ve třicátých letech).

Nelze však pominout skutečnost, že mezi jednotlivými úrovněmi fungovala prostupnost, která umožňovala nižším úrovním ovlivnit ty bezprostředně nadřazené. Komise ministerstva spravedlnosti měla zájem znát názory panující mezi širší odbornou veřejností, což dokládá např. účast Augusta Miříčky a Alberta Milyty na schůzi Purkyňovy společnosti v roce 1920. Shodovaly-li se názory této veřejnosti s názory komise, bylo to pro ni vítanou podporou při vlastní argumentaci. Poté, co August Miříčka na brněnském právnickém sjezdu na jaře 1925 dosáhl dosti pohodlně toho, že účastníci odsouhlasili jeho názor na trestnost homosexuality (viz 8.1.), připsal rukou zmínku o této skutečnosti do již hotového strojopisu odůvodnění osnov trestního zákona, které bylo spolu s osnovami chystáno do tisku.²³³

Nositeli prostupnosti mezi jednotlivými úrovněmi diskuse byli rovněž dva klasičtí reprezentanti třetí úrovně diskuse Hugo Bondy, který se těšil značnému kreditu v ministerské komisi (viz 8.2.), a František Čeřovský, který zajišťoval tok myšlenek mezi třetí a čtvrtou úrovní. Tímto nepřímým způsobem mohlo homosexuální společenství v malé míře přispět k vývoji diskuse na vyšších úrovních.

²³³ NA, fond MS, karton 573, strojopis odůvodnění zvláštní části Přípravných osnov trestního zákona revidovaný Augustem Miříčkou.

7.6. Rostoucí intenzita diskuse

Viděli jsme, že to, co v období před I. světovou válkou představovalo impulsy českých autorů vyjádřit se k trestnosti homosexuality, byly většinou ozvuky zahraničních debat na toto téma, které prosákly do Čech. Ve dvacátých letech však dochází k významnému jevu – k patriaci této diskuse i v rovině podnětů jednotlivých příspěvků. Reflexe situace v Německu sice nadále pokračuje, avšak hlavní motivací článků, které představují akty třetí úrovně – řekněme *středního* nebo *hlavního proudu* diskuse –, je nyní vyjádřit svůj názor v době, kdy se připravuje reforma československého trestního práva, tedy kdy paralelně probíhá druhá úroveň diskuse, která působí pro další reálný vývoj tohoto práva dojmem směrodatnosti.

Podívejme se nyní, jak vypadaly příspěvky do hlavního proudu diskuse v době, kdy je autoři psali s vědomím, že mohou přispět k formování celospolečenského ovzduší, v němž se připravuje reforma trestního zákona.

Koncem září 1922 zveřejnil list *Tribuna* zprávu z prostředí ministerstva spravedlnosti, podle které:

Trestnost pohlavních zvráceností není dle našich informací obsažena v dosavadním rozsahu ve vládním návrhu nového trestního zákona. Pro homosexuelní, jakož i pro nenapravitelné zločince zamýšlí se použití prostředků zabezpečovacích, zřízením zvláštních ústavů, podobným v zásadě existujícím institucím toho druhu v Anglii i Americe.²³⁴

O týden později tuto informaci komentoval v samostatném článku, který vyšel v deníku *Československá republika*, dr. Kubista. Autor vychází z přesvědčení, že homosexualita je nakažlivá, může být šířena sváděním a činností prostitutů. Z tohoto důvodu je nutno stejnopohlavní styky potírat. Zároveň však ví o tom, že v některých případech může být homosexualita vrozená, a ztotožňuje se s postojem, podle kterého nelze za vrozenou vlastnost trestat (což je důležité pro posouzení dopadu osvěty, kterou prováděli Čerovský a Bondy). Snaží se tedy tento poznatek uvést do souladu se svou základní tezí o nakažlivosti homosexuality, což se mu však z podstaty věci nemůže přesvědčivě podařit. Ke konci článku rezignuje na logický výklad; protichůdnost obou tendencí, které chce smířit, nad ním získává navrch a text se rozpadá v souhrn nesouvislých deklamací:

²³⁴ Cit. dle: Jar. Kubista: Kolem nového trestního zákona. Homosexualita a §§ 129–130 trest. zák. rak. a čsl. Československá republika, 7. 10. 1922.

Společnost lidská musí býti zřizována pro typy normální tělesně i duševně. Spravedlivo ovšem jest nechtíti trestati tam, kde trest jest nesmyslný, bezúčelný, kde nelze dispoic měniti. Ale tam, kde homosexualita jest získávána, potřebí zvýšené opatrnosti. To by už nebyla humanita, posilování lidství, nýbrž ubíjení lidství za fantom krásy. A pak přijde na lidi... Zajisté rozhoduje láska o výši života jednotlivcova. Ale i láska duševní jest spjata nerozlučně s tělem. Tragika lásky jest nejen tragika duše, ale také politicko-sociální. Svatý jest Eros, ale svaté jest také tělo.

Naším lékařům, právníkům a sociologům dán jest námět k diskusi o věci velmi vážné. Doufáme, že úkolu čestně dostojí.²³⁵

Tímto posledním, závěrečným odstavčkem se Kubista elegantně vyvázal z úkolu sdělit jasně své stanovisko, který přirozeně měl, když už jednou článek začal psát. Jeho příspěvek je tak v kontextu konfrontace názorů na odrestnění spíše kuriozitou, má však značný význam pro studium kulturních dějin homosexuality na našem území v tom, že upozorňuje na čilý život homosexuálních kruhů v pohraničních oblastech Čech. Kubista klade tento jev do souvislosti s domnělou nakažlivostí homosexuality:

Němci trpí touto dispoicí svého obyvatelstva nesmírně a v době veliké nezaměstnanosti průmyslového dělnictva (asi 2 mil. lidí) vzrůstá nebezpečí den ze dne. Nejen pro německé mravy, ale také pro nás. Není tajemstvím v německých průmyslových městech na severu republiky, že Sasové zanášejí homosexualitu také k nám.²³⁶

Poznatek o vyšší míře provázanosti homosexuálů v sudetských městech potvrzuje také údaj z jiného zdroje, podle kterého byl roku 1919 v Teplicích promítán německý snímek *Anders als die Andern* režiséra Richarda Oswalda (producentem byl Magnus Hirschfeld), první film v dějinách kinematografie, jehož hlavním tématem je vztah dvou mužů.²³⁷ Dosavadní bádání o homosexualitě za první republiky, které vychází většinou pouze z česky psaných pramenů, tento jev dosud zcela opomíjí. Jistě by stálo za to věnovat mu v budoucnosti samostatný výzkum.

Na Kubistův článek reagoval po týdnu na stránkách stejného listu Hugo Bondy, který v podstatě vyjádřil souhlas s těmi částmi textu, kde má Kubista na paměti možnou vrozenost homosexuality, avšak oponoval mu v tom smyslu, že teze o nakažlivosti a tedy i o *zanášení* homosexuality někam je nesmyslná.²³⁸

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ Tomáš Hegner: Soudní případ homosexuality. Čas. lék čes. 62, 1923, s. 450.

²³⁸ Hugo Bondy: Kolem nového trestního zákona. Homosexualita a §§ 129–130 trest. zák. rak. a čsl. Československá republika, 13. 10. 1922.

V letech 1923 a 1924 se k iniciativě za změnu trestního zákona připojili plzeňští lékaři Čeněk Šimerka a Tomáš Hegner. Vykonávali u krajského soudu v Plzni funkci znalců a k vystoupení je přiměl vývoj dvou soudních případů, ve kterých podávali znalecký posudek.

Čeněk Šimerka zveřejnil případ, v němž podával posudek společně s Hegnerem, v *Revue v neurologii a psychiatrii*.²³⁹ Šlo o třiatřicetiletého učitele, který prováděl s žáky „onanistické manipulace.“²⁴⁰ Šimerka s Hegnerem v posudku prohlásili homosexualitu obviněného za obsedantní stav (čemuž odpovídá i název článku) a logicky tedy dospěli k závěru, že se na něj vztahuje § 2 g) trestního zákona, který definuje jako jednu okolností zprošťujících viny tzv. *neodolatelné donucení*.²⁴¹ Posudek jim však byl vrácen k opravě s tím, že tento pojem je přísně právnícký a rozhodnutí o něm přísluší výhradně soudu. Lékařští soudní znalci se mohou vyjadřovat pouze o eventualitách obsažených pod písmeny a), b) a c), tedy zda byl obviněný v době spáchání žalovaného činu blázen, ve stavu pomnutí smyslů, nebo opilý.

Šimerka s Hegnerem však ani jeden z těchto případů nemohli u dotyčného učitele konstatovat. V opraveném posudku proto žádnou okolnost zbavující trestnosti neuvedli, avšak podrobili kritice uvedená ustanovení trestního zákona, který svou rigidností nenechával prostor k podání posudku odpovídajícímu aktuálnímu stavu vědeckého poznání. Učitel byl pak odsouzen k podmíněnému trestu sedmi měsíců žaláře. Paradoxně mu vůbec nepomohlo, že se v době vyšetřování svého případu dalších deliktů podle § 129 b) nedopustil. Naopak – soud to pojal jako důkaz, že u něj nešlo o neodolatelné donucení.²⁴²

Tato autentická zkušenost, kterou Šimerka učinil s trestním zákonem, byla ostatně vlastním popudem, který ho přiměl ke zveřejnění celého případu. Motivaci ovlivnit tímto počinem československou diskusi o odrestnění pak Šimerka formuluje takto:

²³⁹ Čeněk Šimerka: Soudní případ obsedantní homosexuality. *Rev. Neurol. Psychiat.* 20, 1923, s. 227–233.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 228.

²⁴¹ Zde je vhodné citovat druhý paragraf trestního zákona, který vyjmenovával všechny důvody, pro které může být obžalovaný úplně zproštěn viny, v celém znění (Československé trestní zákony platné v zemích České a Moravskoslezské. Praha, Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946, s. 24):

§ 2. Proto se nepřičítá konání neb opominutí za zločin:

- a) když pachatel je zcela zbaven užívání rozumu;
- b) když skutek byl vykonán při střídavém pomnutí smyslů v tom čase, pokud pomnutí trvalo, anebo
- c) v úplném opilství, v kteréž se pachatel připravil, nemaje zločin v úmyslu (...), anebo v jiném pomatení smyslů, v němž si nebyl vědom svého činu;
- d) (zrušen § 71 zákona č. 48/1931 Sb. (II, 37)).²⁴¹
- e) když se přitom přihodil takový omyl, pro kterýž nebylo lze v činu spatřiti zločin;
- f) když zlo povstalo náhodou, nedbalostí nebo z neznalostí následků činu;
- g) když se skutek stal z neodolatelného donucení nebo ve výkonu spravedlivé nutné obrany.

²⁴² Čeněk Šimerka: op. cit., s. 232.

(Obsedantní stavy) přivádějí lékaře do trapné situace. Neboť lékař v nich spatřuje chorobu a nepovažuje proto za správné, aby dotyčný obžalovaný byl trestán. Avšak v trestním zákonu nenachází pro svůj náhled opory. Je tu zřejmě jistý nedostatek zákonodárství, na který by při opravě jeho mělo býti pamatováno.²⁴³

Tomáš Hegner publikoval posudek na jiný případ, který zpracoval společně s dr. Valešem,²⁴⁴ v *Časopise lékařů českých*.²⁴⁵ Šlo o dvačtyřicetiletého středoškolského profesora matematiky R. G., který byl viněn z toho, že „přivinul k sobě žáky, neb přimknul se k žákům ze zadu, při čemž konal pohyby jako při koitu. K hrubším formám ukájení pudu pohlavního nedošlo, také nebyly činy ty spáchány násilně a poškozeným nevzešla také mimo mravní úhonu škoda na zdraví.“²⁴⁶ Článek je jedinečný a mimořádně zajímavý tím, že zveřejňuje autentické a poměrně podrobné vyprávění homosexuála žijícího mezi dvěma světovými válkami o svém životě (z lékařského hlediska jde o anamnézu). Hegner byl již poučen z předchozího případu, a v posudku se proto o *neodolatelném donucení* vůbec nezmiňoval. Plzeňský krajský soud v rozsudku sám použil § 2 g) a profesora tak zbavil viny. Státní návladnictví (dnes: státní zastupitelství) ale poté podalo zmateční stížnost k nejvyššímu soudu, který osvobozující rozsudek nižší instance zrušil a odsoudil R. G. k nepodmíněnému trestu těžkého žaláře v délce pěti měsíců (dohru u nejvyššího soudu i s doslovným opisem jeho rozhodnutí publikoval Hegner následujícího roku).²⁴⁷

Příspěvky obou plzeňských lékařů vnášejí do diskuse o odtrestnění homosexuality nový druh argumentační výbavy, který se zakládá na vlastní zkušenosti odborníka s nekoherentní soudní praxí, která ve svých rozhodnutích nevychází pouze ze zastaralého trestního zákona, nýbrž často také z konzervativní judikatury.

Tento způsob psaní následně rozvinul František Čeřovský. Dva delší články, které uveřejnil v druhé polovině roku 1924,²⁴⁸ jsou ve většině aspektů, kterými se zabývají, shodné; pouze v některých se liší. Vzhledem ke krátké době, která od sebe dělí jejich zveřejnění, je lze oba považovat za odraz stavu Čeřovského diskusního potenciálu v jedné konkrétní době. Je tedy možné probrat obě tyto stati zároveň.

²⁴³ Tamtéž, s. 227.

²⁴⁴ František Čeřovský: Neprovedené osvobození. Přítomnost 1, 1924, s. 538.

²⁴⁵ Tomáš Hegner: Soudní případ homosexuality. Čas. lék. čes. 62, 1923, s. 448–451.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 449.

²⁴⁷ Tomáš Hegner: Soudní případ homosexuality. Čas. lék. čes. 63, 1924, s. 554–556.

²⁴⁸ František Čeřovský: Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona (§ 129 I. b. tr. z.). Česká advokacie 10, 1924, s. 124–127. Tentýž: Neprovedené osvobození. Přítomnost 1, 1924, s. 538–540.

Jak jsme viděli už na schůzi Purkyňovy společnosti a v článku dr. Kubisty, mohli zastánci odrestnění počítat s existencí náhledu společného téměř všem lidem, že trestat vrozenou vlastnost je principiálně špatně. Konsensus v této základní věci vytvářel platformu, na které pak mohli budovat rozvitější strukturu své přesvědčovací kampaně. Tam už ovšem mohli nějaké další argumenty platné samy o sobě nabídnout stěží, museli tedy zaměřovat pozornost čtenáře na význam těch aspektů, které z hlediska své podstaty nebyly pro diskusi zásadní, avšak tím, že vycházely z praktického života, měly, patřičně zdůrazněny a neustále vztahovány k základnímu argumentu, tedy vrozenosti homosexuality, značnou schopnost tento argument podpořit. Nemluvě už o tom, že měly prvořadou důležitost pro homosexuály samé, pro které bylo vedlejší, jak ke své sexuální orientaci přišli.

František Čeřovský, který jako nelékař nemohl přinášet nové poznatky podporující základní argument o vrozenosti, se musel pohybovat právě v oblasti této argumentační nadstavby.

Ve svých vystoupeních z roku 1924 prezentoval základní argument hned v úvodu jako danou věc a podpořil jej odkazem na kapacity, které k tomu výsledku dospěly (to učinil už roku 1919, avšak bez opory v konkrétních studiích; Steinachovy výzkumy tehdy přijímal s rezervou). Následně popsal současnou soudní praxi, ve které pozoroval systematický přísnější přístup nejvyššího soudu k homosexualitě ve srovnání s dobou těsně po vzniku republiky, kdy „vlivem nastupující tehdy osvobozovací ideologie (...) nebo alespoň vlivem liberálně vyčkávacího stanoviska, při nejmenším byla to jistá opatrnost, kritičnost a nedůvěra k starému trestnímu zákonu převzatému z Rakouska.“²⁴⁹ Jako doklady svého tvrzení uvedl případ profesora R. G., který jsme již viděli, a dále případ *dvou zachovalých živnostníků z Hradce Králové*, kteří byli odsouzeni v první instanci podmíněně, avšak nejvyšší soud trest změnil na nepodmíněný. Odůvodnění obou těchto zrušovacích rozsudků byla podle Čeřovského totožná, což mu dokázalo, že nešlo o náhodu, ale o systematickou praxi, a operovala tím, že „jedině výkon trestu může (ho, je) polepšiti“,“²⁵⁰ na čemž Čeřovský založil své obvinění nejvyššího soudu, že není obeznámen s vědeckými poznatky, neboť vzhledem k vrozenosti homosexuality nemůže být o *polepšení* řeč. Z dnešního hlediska můžeme také označit za dost strašné, že právní řeč nejvyššího soudu označovala milování hradeckých partnerů za *opakované útoky*.

²⁴⁹ František Čeřovský: Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona (§ 129 I. b. tr. z.). Česká advokacie 10, 1924, s. 124.

²⁵⁰ František Čeřovský: Neprovedené osvobození. Přítomnost 1, 1924, s. 538.

Vyděračství spojené s § 129 zmiňovali účastníci diskuse už od roku 1895. Čeřovský nyní poprvé v diskusi podrobně rozvádí závažnost tohoto jevu:

Dovolá-li se totiž někdo policie proti vyděrači, je přirozeným toho následkem, že vyděrač hraje uraženého, a aby paralysoval udání, obviní vydíraného z homosexuelního útoku. Policie pak jedná pravidelně s oběma stejně, házíc je do jednoho pytle, vyděrač i vydíraný putují do vazby na pověstnou čtyrku nebo k soudu. Vyděrač tento postup zná a proto při svém útoku obyčejně zdůrazňuje: „Mně je to jedno, budu-li zavřen, ale vám to snad jedno nebude!“²⁵¹

Dozvídáme se zde také o tom, že v Praze existovala „celá horda řemeslných vyděračů“,²⁵² kterým poskytovala obživu právě existence § 129 a jeho nejasností. V Brně pak prý existovala „celá organisace na vyškolení vyděračů, která pak vysílala své adepty do Prahy na lov.“²⁵³ Tragické následky vyděračství pak Čeřovský ilustruje na konkrétních případech ze své praxe.

Dále se zabývá postojem většinové společnosti k homosexualitě. Z hlediska zastánců odrestnění bylo potřeba se mu věnovat proto, že jeden z motivů, kterým byla odůvodňována existence příslušného paragrafu, bylo *mravní vědomí lidu* (označované též jako *právní vědomí* nebo *zdravé cítění lidu*). Čeřovský konstatuje vznik začarovaného kruhu, neboť veřejné mínění se vyvíjí pod vlivem stávajícího trestního práva.

Pro historické bádání jsou tyto informace velmi cenné. Čeřovský zde píše například o bezprávním postupu ministerstva vnitra, které v nedávné době zakázalo vznik spolku homosexuálních občanů. Podle Huga Bondyho se spolek pokoušel založit pražský aktivista František Jelínek,²⁵⁴ ten zase uvádí, že podnět k založení spolku dal František Čeřovský.²⁵⁵ Můžeme z toho učinit závěr, že se o to pravděpodobně pokoušeli oba společně, což odpovídá poznatku o užší spolupráci těchto osobností (viz 7.7.). Ze třicátých let pochází informace, že myšlenku založení spolku propagoval v roce 1923 kromě Čeřovského také docent německé lékařské fakulty Erwin Klausner,²⁵⁶ který liberalizaci sexuální legislativy dlouhodobě podporoval a ve třicátých letech k tomuto tématu občas v časopise *Hlas*.²⁵⁷ Jelínek dále sděluje, že spolek „získal za pět měsíců na 2000 adres a na tisíc členů.“²⁵⁸ Na postup ministerstva, které spolek odmítlo úředně povolit, byla podle Čeřovského podána stížnost k nejvyššímu správnímu soudu. V době, kdy psal probírané dva články, ještě nebylo

²⁵¹ Tamtéž, s. 539

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ Hugo Bondy: František Jelínek: Homosexualita ve světle vědy. Čas. lék. čes. 63, 1924, s. 999.

²⁵⁵ František Jelínek: Homosexualita ve světle vědy. Praha, Obelisk, 1924, s. 189.

²⁵⁶ K.N.: Organisace homosexuelních v cizině. Hlas 1, 1931, č. 12, s. 7–9.

²⁵⁷ Viz zejména Erwin Klausner: Sexuální problém jako předmět vyučovací. Hlas 1, 1931, č. 3, s. 2.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 59.

rozhodnutí soudu známo. Tato informace může ovšem posloužit jako vodítko k dalšímu výzkumu, podaří-li se dohledat spisy týkající se uvedené stížnosti.

Čeřovský ve svých textech z roku 1924 dále popisuje způsob, jakým referují o jevech souvisejících s homosexualitou soudobá média. Kritizuje převládající tendence v soudním lékařství; jeho představitelé většinou nejsou seznámeni s moderní vědeckou literaturou týkající se otázek sexuality, a posudky, které produkují, tak pojmají homosexualitu stejně absurdně, jak jsme toho byli svědky už v případě nejvyššího soudu.²⁵⁹ Postavou obzvláště nenáviděnou ze strany homosexuálů byl mezi soudními lékaři profesor Vladimír Slavík (1866–1933), proslulý mimo jiné svérázným stylem svých textů: „Dostane-li se takový muž jako je pan B. do jiného prostředí, je-li odloučen na čas od světa veřejného, pak mu napadají jiné myšlenky než na abnormální ukájení pudu pohlavního, hledí, by z Pankráce se dostal co nejdříve domů.“²⁶⁰

V článku otištěném v *České advokacii* Čeřovský poprvé přejímá do svého výkladu důvodů, proč odrestnit homosexualitu, text petice, kterou sestavil roku 1897 Magnus Hirschfeld. Od té doby do roku 1924 ji podepsalo více než 6000 významných německých osobností a Vědecko-humanitní výbor ji opakovaně podával říšskému sněmu (viz 5.2, viz též příloha 12.3.).

Na konci tohoto článku vyjadřuje František Čeřovský názor, že reforma je nyní skutečně reálná vzhledem k právě probíhajícím pracím na novém trestním zákoně a skutečnosti, že následujícího roku se má sejít právní sjezd. Zároveň ještě upozorňuje, že reformovaný trestní zákon se musí vypořádat také s otázkou chráněné věkové hranice pro pohlavní styk. Tentokrát zatím pouze letmo zmíněn bez uvedení návrhu řešení, stane se tento problém brzy předmětem výrazné názorové diferenciaci.

Během pěti let, které dělí tyto Čeřovského články od prvního vystoupení v *Právnicku*, výraznou měrou vzrostl jeho diskusní potenciál, články už nejeví stopy prvotního zápalu, ale prozrazují fundovanou a strukturovanou znalost problematiky.

7.7. František Jelínek

²⁵⁹ Pro podrobnější Čeřovského vyjádření o soudním lékařství viz František Čeřovský: Soudní lékaři. Přítomnost 1, 1924, s. 605–606.

²⁶⁰ Posudek v trestní věci krajského trestního soudu v Praze č.j. Vr. IV 2921–22, cit. dle: František Čeřovský: Zákon a soudně-lékařská věda. Hlas 1, 1931, č. 10, str. 4.

Záhadná, dosud tajemstvím opředená postava z meziválečného pražského světa homosexuální menšiny, která do diskuse o odrestnění zasáhla rovněž roku 1924. Sice jediným, avšak ve srovnání s ostatními velmi rozsáhlým dílem. František Jelínek toho roku vydal v nakladatelství Obelisk dvěstěstránkovou monografii *Homosexualita ve světle vědy*,²⁶¹ která je nejobjemnější prací o tomto tématu publikovanou v Československu v období první republiky.

O autorovi víme následující: studoval na české lékařské fakultě (roku 1924 jej Čeřovský tituluje MUC.),²⁶² avšak studia nedokončil (Miloš Čeřovský na něj vzpomíná jako na „nedostudovaného medika“).²⁶³ Titulem MUC. je označován ještě roku 1931 v časopise *Hlas*.²⁶⁴ Od Miloše Čeřovského se rovněž dozvídáme, že býval u nich doma častým hostem, a je tedy pravděpodobné, že právě on byl informátorem, na kterého se František Čeřovský odvolává v článku z roku 1919 (viz 7.2.). Informátor podle tohoto zdroje sám chystá „vědecké pojednání“²⁶⁵ o homosexualitě; skutečnost, že u nás po ještě asi čtyřicet let od té doby žádná jiná než Jelínkova práce nevyšla, potvrzuje domněnku o totožnosti informátora. Přitom však Čeřovský roku 1919 o informátorovi píše, že udržuje kontakty s Hirschfeldovým výborem „již mnoho let.“²⁶⁶ Jde-li tedy skutečně o Františka Jelínka, můžeme z toho usoudit, že se studiem medicíny nezačal bezprostředně po maturitě, ale až později. Pro úplnost dodejme, že František Jelínek byl sám homosexuální.

Jeho práce má ambici být kompendiem základních informací o homosexualitě obsahujícím všechna hlediska, z nichž lze o ní psát (názvy kapitol: *Urnické dítě a jeho výchova, Názory o stejnopohlavní lásce, Uranism a křesťanské náboženství, Pokusy léčení homosexuality, Invertovaný ve společnosti a státu, Homosexualita a zločin, Urnická prostituce a vyděračství, Homoerotismus v umění, Slavní uranovci, Řecká láska, Teologický paragraf, Homoerotism z hlediska etického, Urnická literatura*).

Jelínkova kniha na první pohled upoutá živým, místy poněkud exaltovaným, avšak vybroušeným stylem, s nímž je psána. K mnoha dílčím aspektům, které v knize probírá, přidává subjektivní komentáře zakládající se buď na jeho vlastní zkušenosti nebo na informacích, které měl od přátel. Tím se stává cenným pramenem pro studium každodennosti v meziválečném homosexuálním milieu (obzvláště autentickým dojmem působí kapitola o

²⁶¹ František Jelínek: *Homosexualita ve světle vědy*. Praha, Obelisk, 1924, 230 s.

²⁶² František Čeřovský: K otázce trestnosti homosexuality. (Přednáška v Právnické jednotě v Praze 18. XII. 1924). Brno, Druhý sjezd československých právníků, 1925, s. 4.

²⁶³ Franz Schindler: František Čeřovský, otec boje za dekriminální homosexualů v Československu. *Souvislosti* 14, 2003, č. 4, s.

²⁶⁴ Upozornění. *Hlas* I, 1931, č. 3, s. 10.

²⁶⁵ František Čeřovský: § 129 I. b. tr. z. Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona. *Právník* 58, 1919, s. 201.

²⁶⁶ Tamtéž.

vyděračství). Na druhou stranu tento zápal citelně oslabuje rysy objektivnosti, které lze od takového díla očekávat. František Jelínek však v úvodu předesílá, že si je svých mezí vědom:

Proto pokládáme tyto řádky za aktuální doufajíc, že dají podnět k dílu lepšímu z péra schopnějšího a povolanějšího. Chopili jsme se této nesnadné úlohy dobře vědouce, že kniha bude mít různé nedostatky, jelikož otázka homoerotismu jest příliš obsažná, částečně dosud nevyřešená a pro naše poměry příliš nová.²⁶⁷

Jelínkovo osobní nadšení je patrné zejména v kapitole *Řecká láska*, kde pojednává o vztahu (relativně) starších mužů k adolescentům (nejedná se o pedofilii, nýbrž o model známý pod řeckým pojmem *paederasteia*²⁶⁸ – více platonický než sexuální vztah, kdy starší partner v různých ohledech iniciuje mladšího do praktického života); způsob, jakým je toto téma zpracováno, vnucuje domněnku, že sám vyhledával tento typ vztahů:

Seznavše lichost obav strašících v hlavách davu ohledně helénské lásky, obraťme svoji pozornost otázce, je-li poměr slušného a charakterního homoeróta s milovaným jinochem tomuto na prospěch čili nic. Po našem názoru může býti řecká láska mládeži samé a tím i národu prospěšná. (...) Láska helénská může prospěti předně jinochu samému po stránce pedagogické. (...) Také v tom případě, kdy dojde mezi oběma k pohlavnímu styku – což není tak často, jak se laik domnívá, neboť existuje také platonická láska k jinochům, zvláště jde-li o chlapce opravdu nevinného – může z toho jinoch míti pouze prospěch po stránce zdravotní. Styk uchrání ho předně od bezmyšlenkovité, obraznost příliš namáhající autoonanie, jíž se oddává nejsa nikým kontrolován příliš často, (...) Za třetí uchrání styk jinocha s mužem od velmi nebezpečného předčasného styku pohlavního s ženami.²⁶⁹

Jelínek však nejde tak daleko, že by chtěl *jinocha* držet ve vztahu proti jeho vůli, případně přirozenosti. Ukáže-li se, že je mladík ve skutečnosti heterosexuální, „nebude rozumný efebofil nikdy potlačovati skutečné přátelství a nebo ideální vroucí lásku k slušnému, jemnému děvčeti.“²⁷⁰

Toto jsou však pouze extrémní ukázky diskurzu Františka Jelínka; ve většině textu se od osobních preferencí oprošťuje.

Podívejme se konečně na *Homosexualitu ve světle vědy* jako na příspěvek do diskuse o odtrestnění. Autorovo úsilí přispět vydáním díla k větší informovanosti publika, která je chápána do značné míry jako předpoklad pro uskutečnění reformy, je deklarováno už v úvodu knihy. Je tedy možné označit celý počín vydání této práce za akt dotyčné diskuse, tím spíše, že snaha přesvědčit čtenáře o potřebě odtrestnění vysvítá ze všech částí textu. Máme-li určit jeho místo v rozvrstvení, které bylo vytýčeno v předchozí kapitole, zjistíme, že

²⁶⁷ František Jelínek: op. cit., s. 4.

²⁶⁸ Je-li slovo *pederastie* užíváno v moderní době, pak většinou jako označení pro pohlavní styk dvou mužů, tedy ve významu, který se od původního antického dost odchýlil.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 174, 176, 177.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 177.

Homosexualita ve světle vědy se nachází mezi čtvrtou a třetí úrovní. Byla psána homosexuálem, tedy osobně zainteresovaným člověkem. Jeho odbornost sice nebyla srovnatelná např. s fundovaností Huga Bondyho, nicméně naprostým diletantem v oboru nebyl. Knižní vydání pak představuje mnohem vyšší stupeň zpřístupnění než uveřejnění nějakého textu v menšinovém časopise; nezaměřuje se primárně na homosexuální čtenáře.

Diskusi o odrestnění Jelínek obohatil o dva motivy, které do té doby nebyly ve veřejné české diskusi přítomné. Prvním je vyjádření názoru, že pro posouzení, zda je trestnost homosexuality spravedlivá nebo ne, není rozhodující, vychází-li tato orientace z vrozeného založení osobnosti, nebo byla-li nějakým způsobem získána:

Jest to ostatně pře o slovíčka, pokládá-li se homosexualita za vrozenou či získanou v časném mládí mocnými asociacemi. Postiženému je přece lhostejno, jak jeho cítění vzniklo, jestliže ovládá veškerou jeho bytost a přirozenost. Bezvýznamný jest druh vzniku též po stránce právní i v tom případě, kdyby bylo správné, že homosexuální cítění vzniká neřestným životem. Vždyť při právnětrestním posuzování duševního stavu nezáleží na tom, zdali duševní stav vznikl zaviněně či ne, nýbrž jedině na tom, když již existuje, zda vylučuje trestnost.²⁷¹

Nadto pak s odkazem na Hirschfelda tvrdí, že homosexuálové, kteří se jimi stali z chlípnosti (*perversita*) a kteří jediní by měli být podle některých názorů trestáni (tento názor byl ovšem dominantní mezi účastníky hlavního proudu české diskuse, jak se to projevilo na schůzi Purkyňovy společnosti), ve skutečnosti vůbec neexistují; jde pouze o teoretický konstrukt. Hirschfeld napsal: „Považuji dle svého bádání pederasty z chlípnosti za podobné vybájené bytosti, jako čarodějnice, které byly co do vzezření, mravů a obyčejů za dob procesů s čarodějnicemi tak podrobně popisovány.“²⁷²

Druhý rys, kterým se Jelínkova práce výrazně odlišuje od ostatních diskusních příspěvků, je všudypřítomné, ať už skryté či otevřené negativní vymezení vůči církevnímu prostředí:

Jediná vrstva společnosti mohla by snad mít pochybnosti o tom, je-li tento boj také spravedlivý, a má-li se k němu připojit. Je to strana věrných přívrženců církve katolické, která se bude řídit tím, co jí předepisuje katolická víra, která jak jsme shora rozvinuli, zaujímá vůči stejnopohlavní lásce stanovisko krajně nepřátelské.²⁷³

Jako první u nás používá ve veřejné diskusi pro § 129 označení *teologický paragraf*, které vychází z prapůvodního teologického odůvodnění tohoto trestního ustanovení.

²⁷¹ Tamtéž, s. 185.

²⁷² Magnus Hirschfeld, cit. dle: František Jelínek: op. cit., s. 48.

²⁷³ František Jelínek: op. cit., s. 194.

V kapitole *Uranism a křesťanské náboženství* probírá jednotlivá místa z Bible, na kterých se zakládají církevní odsudky vůči homosexualitě (hlavní z nich viz 2.2.), a pokouší se je interpretovat způsobem, který by homosexualitě nebyl nepříznivý. Uplatňuje při tom argumenty vycházející z novověkého myšlení založeného na logice, jako například když prohlašuje výrok sv. Pavla o mužích, kteří *zanechali přirozeného styku se ženami*, za irelevantní pro homosexuály, protože ti se s ženami nestýkají a přirozený je pro ně styk s muži. Tyto Jelínkovy vývody jsou však založeny na zcela jiném systému myšlení, než z jakého vznikala Bible; argumentace a její předmět nestojí na žádné společné bázi, která je pro smysluplnost polemiky nezbytná. Snaha Františka Jelínka vypořádat se rozumově s Písmem se tedy jeví jako s boj s větrnými mlýny.

Moderní pojetí homosexuality pak Jelínek aplikuje na biblický text tehdy, když na základě výroků evangelií naznačuje, že snad Ježíš Kristus mohl mít sám poměr se sv. Janem Evangelistou:

Kristus sám měl pro věc porozumění, neboť jediná osoba, kterou zde na zemi vedle své matky miloval, nebyla žena, nýbrž sličný mladý muž, apoštol sv. Jan, „miláček Páně.“ Ilustrují to jasně výroky písmo „učedník, který spočíval v jeho klíně,“ „kteréhož miloval Ježíš,“ „který odpočíval na jeho prsou,“ a t. p. Místa ta jsou: Jan 13, 23; 21, 20; 19, 26; Mar. 10, 35–45; Luk. 9, 52–56; Mar. 3, 17.²⁷⁴

V další kapitole *Nová a stará doba* se snaží dokázat, že i katolík může souhlasit se zrušením § 129, aniž by se tím zpronevěřil své víře. I zde tak činí s použitím logických vývodů, avšak tím, že už nepolemizuje přímo s Bibli, nýbrž se soudobými církevními ustanoveními, nejsou tyto jeho konstrukce tolik absurdní jako předešlé (v podstatě stejnou taktiku uplatňovala i argumentace ze strany církve; srv. Antonín Melka). Jelínek se zde například odvolává na katolickou morálku, která prý dovoluje spáchat těžký hřích, zabrání-li se tím horšímu zlu, a aplikuje tento axiom na skutečnost, že trestnost homosexuality přivádí mnoho lidí k sebevraždě.

Snaha Františka Jelínka porazit nepřítele jeho vlastními zbraněmi byla předem odsouzena k neúspěchu. Autoři, kteří kritizovali církevní původ paragrafu po Jelínkovi, neopouštěli při argumentaci svou pozici založenou na obecném, nikoli církevním právu, čímž jejich texty dosahovaly vyšší přesvědčivosti.

Je obtížné odhadnout, jaký společenský dosah mělo vydání Jelínkova díla; náklad není v knize uveden. František Čeřovský píše, že „dobrá informativní knížka MUC. Jelínka (...)“

²⁷⁴ Tamtéž, s. 71. Jelínkem indikovaná místa v Bibli však těmto výrokům neodpovídají.

zapadla však ve vědeckých kruzích bez veškeré odezvy.“²⁷⁵ Ohlas mezi neodbornou veřejností však není popsán v žádném prameni.

Jisté je, že z lékařských odborníků si knihu přečetl minimálně Hugo Bondy, který na ni napsal zdrcující recenzi uvozenou větou „Nutno však zdůraznit předem: raději žádnou knihu, než tak špatnou, jako je tato.“²⁷⁶ Bondy vytýkal Jelínkovi neodbornost, shledal v knize řadu nesprávných údajů, vadilo mu, že obsahuje „plagiáty článku referentova o nadepsaném tematě, který autor doslovně, až na přeházený slovosled, opsal, pramen však neuvedl, nýbrž vědomě zamlčel.“²⁷⁷ Z recenze je cítit, že Bondy k Jelínkovi pociťoval značnou animozitu.²⁷⁸

Františka Jelínka lze charakterizovat jako kontroverzní osobnost i na základě jiných pramenů, než je Bondyho recenze. Jde o časopis *Hlas* ze třicátých let, kdy se skupina kolem jeho redakce pokoušela opět dosáhnout úředního povolení homosexuálního spolku, a kritizovala při tom postup aktivistů z dvacátých let a Františka Jelínka jmenovitě.

Tato postava nepochybně zaujímá v dějinách hnutí československých homosexuálů významné místo a zaslouží si podrobnější historické bádání. To však nebude snadné.

²⁷⁵ František Čerovský: K otázce trestnosti homosexuality. (Přednáška v Právnické jednotě v Praze 18. XII. 1924). Brno, Druhý sjezd československých právníků, 1925, s. 4.

²⁷⁶ Hugo Bondy: František Jelínek: Homosexualita ve světle vědy. Čas. lék. čes. 63, 1924, s. 999.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ Naopak Jelínek se v knize o Bondym vyjadřuje neutrálně, spíše s respektem. Je pravděpodobné, že se osobně znali; vedle jejich společného zájmu o téma ve své době poměrně málo studované pro to může hovořit i fakt, že studovali zhruba ve stejné době na stejné fakultě.

8. Reformní úsilí akademických pracovníků

8.1. Sjezd právníků v Brně

Myšlenka uspořádat setkání, na kterém by se mohli vyjádřit k aktuálním otázkám svého oboru všichni českoslovenští právníci, se zrodila záhy po vzniku republiky. Koncept takovéto akce měl určitou tradici: jeden sjezd – tehdy ještě pouze českých – právníků se konal v Praze už roku 1904.

Raison d'être prvního sjezdu z počátku století odpovídal době: „manifestovati svéráz českého právnictva,“²⁷⁹ které nemělo příliš šancí být připuštěno „k čínorodé práci na zákonodárství“²⁸⁰ a hlavní hodnotou, o kterou mu bylo ponecháno právo usilovat, představovala možnost „pěstovati svou vědu jazykem svým a nepřipouštěti, by zásluhy, kterých sobě ve svém oboru vydobudou, byly jakkoliv přičítány kterémukoliv jinému národu.“²⁸¹ Obzvláštní nadšení vyvolala zejména řeč Karla Kramáře o potlačování české řeči v úřadech, stejně jako vystoupení polské delegace požadující spolupráci všech slovanských právníků v mocnářství. Na návrh tajemníka sjezdu pak byla *za mohutného souhlasu* schválena rezoluce podporující požadavek na zřízení české univerzity na Moravě; jedním dechem s tím se právníci usnesli, že příští sjezd se bude konat právě v Brně.

Další sjezd českých právníků už za doby trvání monarchie svolán nebyl. Po vzniku republiky se však československá právní věda ocitla v nové situaci – nestačilo už jen deklarovat její autentičnost, naopak byla postavena před praktický úkol vyřešit v krátké době množství otázek, které se státoprávní změnou souvisely. Hlasy požadující uskutečnění nového sjezdu, který by zaujal stanovisko k novým, skutečným problémům, se začaly objevovat velmi záhy.

Rozhodující iniciativa nakonec vyšla z prostředí právnických jednot, tedy profesních sdružení, v nichž se organizovala většina právníků působících v obvodu příslušné země. V Československu existovaly tři, se sídly v Praze, Brně a Bratislavě. Koncem roku 1922 vyzvala pražská jednota²⁸² brněnskou k zahájení přípravných prací (rozhodnutí předchozí

²⁷⁹ Druhý sjezd československých právníků v Brně. Právník 64, 1925, s. 361.

²⁸⁰ František Čáda: Druhý sjezd československých právníků v Brně ve dnech 31. května, 1. a 2. června 1925. Sborník věd právních a státních 26, 1926, s. 254..

²⁸¹ Druhý sjezd československých právníků v Brně. Právník 64, 1925, s. 362.

²⁸² Pražská Právníká jednota zaujímala v českém právnickém životě podobné postavení jako Spolek českých lékařů v životě lékařském. Vznikla roku 1864 proto, „aby se pěstovaly v řeči české vědy právní i státní,“ a stala se tak nejstarším českým právnickým spolkem. Později adoptovala jako svůj tiskový orgán časopis *Právník*, založený ovšem již roku 1861 (OSN XX, s. 559).

generace o místě druhého sjezdu bylo respektováno). V následujícím roce se konstituoval přípravný výbor sjezdu, ve kterém zasedli zástupci všech tří právnických jednot, fakult, soudů, správních úřadů a advokátních a notářských komor. Do čela výboru byl zvolen předseda Moravské právnické jednoty, II. prezident nejvyššího soudu dr. František Vážný (1868–1941).²⁸³

Výkonný výbor rozhodl, že jednání sjezdu se bude dít v pěti sekcích: pro právo I. soukromé, II. procesní, III. trestní, IV. správní a V. finanční. Členové výboru se rozdělili do sekčních výborů podle své specializace; ty se začaly scházet samostatně a řešit otázku, o čem se má v příslušných oblastech jednat. Základní směrnice stanovovala, že „sjezd má se zabývatí otázkami legislativními s vyloučením stranické politiky a že sjezd má zabývatí se jen otázkami právnickými.“²⁸⁴ Termín akce byl určen na Letnice roku 1925. Vláda vyčlenila na jeho uspořádání 150 000 Kč a podporu přislíbily rovněž různé banky, obchodní korporace a město Brno.²⁸⁵

Sekce pro trestní právo vygenerovala tyto otázky pro sjezdové jednání:

1. Čím rozlišiti nejúčelněji trestné činy? 2. Doporučuje se zavést instituce neurčitého odsouzení? 3. Otázka trestnosti a) vyhnání plodu, b) homosexuality. 4. Ve kterých směrech se doporučuje reformovati prostředky proti rozsudkům sborových soudů a porotních?²⁸⁶

Otázky všech sekcí byly zveřejněny v právnickém tisku. Ke každé vypracovali odborníci na příslušný problém několik na sobě nezávislých studií (tj. každý jednu) coby fundované podklady pro delegáty. Ve všech sekcích dohromady vzniklo 57 studií.²⁸⁷ Sjezdové práce byly honorovány, a to částkou nejméně 300 Kč za tiskový arch.²⁸⁸ Lhůta pro dodání prací byla stanovena na 31. prosinec 1924, aby bylo možné je včas vytisknout a distribuovat mezi účastníky.

Věnoval-li výbor a okruh právníků kolem něj organizaci sjezdu velkou pozornost, byl ohlas připravované akce v širších řadách právnické veřejnosti poněkud problematický. Své obavy o osud sjezdu vyjádřil například místopředseda Moravské právnické jednoty profesor František Weyr (1879–1951), který v listopadu 1924 napsal v *Lidových novinách*: „Nedovedu si představit větší ostudy a blamáže, že účast našeho právnictva na sjezdu nebude úměrná jeho

²⁸³ Nejvyšší soud se za první republiky skládal z prvního a druhého prezidenta, devíti senátních prezidentů a 48 radů. Obvykle rozhodoval v pětičlenných senátech. (OSNND, heslo Nejvyšší soud).

²⁸⁴ Druhý právnický sjezd. Zápis o plenární schůzi dne 7. prosince 1923. *Právník* 63, 1924, s. 91.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 93.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 92.

²⁸⁷ Druhý sjezd československých právníků v Brně. *Právník* 64, 1925, s. 363.

²⁸⁸ Druhý právnický sjezd. Zápis o plenární schůzi dne 7. prosince 1923. *Právník* 63, 1924, s. 96.

významu.²⁸⁹ Koncem roku pak vyšel v *Právniku* článek autora -a, který se snažil vzletnými poukazy na důležitost chvíle přesvědčit právníky, že „je opravdu nejvyšší čas, aby přihlášky (...) byly už nyní činěny.“²⁹⁰ Svůj apel zakončil rafinovaně:

Nuže přijďte všichni, přiložte radostně ruku k dílu, abychom mohli všichni prohlásiti, že dobrá věc se podařila. Říká se, že právníci mají zvlášť vyvinutý smysl pro povinnost. Nuže, zde jde opravdu o velikou povinnost československého právnictva. Jsme si jisti, že bude splněna. Přihlášky buďte zasílány p. Dr. Pavlu Krippnerovi, advokátu v Brně, Starobrněnská 19/21.²⁹¹

Úsilí přesvědčit právníky, aby do Brna přijeli, když už jim bude sjezd zorganizován, se nakonec setkalo s úspěchem – jejich počet „zdaleka přesáhl“²⁹² tisíc.

Z našeho hlediska je podstatné, že mezi pěti otázkami, které chtěla řešit sekce pro trestní právo, figurovala i trestnost homosexuality. Tato skutečnost dokládá, že v kontextu probíhající reformy trestního práva šlo o nikoli zanedbatelný problém. Na druhou stranu ale například diskuse o tom, zda zrušit nebo zachovat trest smrti, která v československé laické i odborné veřejnosti rovněž probíhala, na sjezdu své místo nenašla. Toto klasické dilema novověkého trestního práva se přitom jeví jako zásadnější problém, než dílčí otázky trestnosti potratu a homosexuality.

Práce zabývající se trestností homosexuality zaslali sjezdu tři autoři: František Čerovský, Hugo Bondy a slovenský právník JUDr. Vojtech Hudec (1902–1959). Podívejme se nyní stručně na každou z nich.

František Čerovský vydal jako sjezdovou práci text přednášky, kterou pronesl v pražské právnické jednotě 18. prosince 1924. V úvodu navozuje vzrušenou atmosféru vyličením soudního procesu s Oscarem Wildem. Uplatňuje zde svou zálibu v dramatických narativních postupech, která je výrazným rysem jeho sémantického gesta a projevuje se ve všech jeho textech. Vzhledem k tomu, že přednáška byla pronesena nedlouho po zveřejnění dvou článků, kterým jsme se věnovali v kapitole 5.2.6., není divu, že se v ní opakuje řada shodných myšlenek, často dokonce i stejně formulovaných jako v těchto dvou statích. Jedná se zejména o odkazy na autority dokazující vrozenost homosexuality, poukaz na začarovaný kruh, kdy stávající úprava formuje veřejné mínění a zároveň se ho dovolává na svou obhajobu,

²⁸⁹ Cit. dle: -n-: Druhý právnický sjezd. Všehrd 6, 1925, s. 82.

²⁹⁰ -a: Ke druhému právnickému sjezdu československých právníků v Brně. Právník 63, 1924, s. 541.

²⁹¹ Tamtéž, s. 542.

²⁹² František Čáda: op. cit., s. 264.

citaci důvodů pro odrestnění, o které se opírala Hirschfeldova petice (příloha 9.2.), popis současné soudní praxe a kritiku zvyku odůvodňovat nepodmíněné rozsudky tím, že jedině výkon trestu polepší pachatele, vylíčení vlivu, který má trestnost stejnopohlavních styků na psychiku homosexuálů, a srovnání československé judikatury s německou; v Československu se totiž v důsledku vágní stylizace § 129 pojímala skutková podstata smilstva proti přírodě mnohem šíře.²⁹³

Kromě těchto rekurentních motivů přichází Čeřovský s inovacemi. Jednak poprvé sám používá výrazu *theologický paragraf*, což jej ovšem nevede k zanícené polemice s církevní věroukou, jakou jsme viděli u Františka Jelínka, nýbrž k podání přehledu, jak se v dějinách vyvíjely právní názory na homosexualitu.

Významnější je problematizace pojmu *nepřirozenost*, která do té doby nebyla v české diskusi o odrestnění provedena. Aby mohl ukázat jeho slabiny, nechává Čeřovský pracovně stranou skutečnost, že pro homosexuální osoby je jejich orientace přirozená (tedy zásadní argument diskuse), a klade otázku, na jakém základě „platí vlastně v sexuálním oboru přirozené za ethické.“²⁹⁴ Odpověď nachází pochopitelně v náboženském původu etických norem. Toto nosné téma však ještě nezúročuje v celkem jednoduchém argumentu, že v sekulárním státě nelze zákony obecného práva zakládat na církevních principech, nýbrž poukazuje na rozporuplný charakter církevního přístupu k *přirozenosti*: „Vždyť, co znamená jiného celá křesťanská morálka na poli sexuální ethiky, než potlačování přirozeného právě proto, že je to přirozené, vrozené, pudové.“²⁹⁵ Opakuje tak v podstatě, třebaže poněkud sofistikovanějším způsobem, ze své podstaty marnou taktiku Františka Jelínka vystavit církevní ideologii logice moderního myšlení.

Čeřovský se rovněž věnuje novinkám v dění okolo § 129, které v poslední době zaznamenal. Jednak konstatuje, že „nyní ke cti policie nastal u ní radikální obrat v orientaci a postupu“²⁹⁶ ve vztahu k vyděračům. „Stíhání (...) bylo nyní koncentrováno do rukou jediného řádně orientovaného policejního úředníka, pořízen byl katastr vyděračů, provedeny bezohledné razzie a vyhostění vyděračů z Prahy.“²⁹⁷ Kromě toho píše: „Bylo mi již zvláštní ochotou ministerstva spravedlnosti dovoleno, nahlédnouti do osnovy nového trestního zákona,

²⁹³ Blíže o tom viz Jaroslav Petrák: Co jest zločinem podle § 129 lit. b. tr. z.? Hlas 1, 1931, č. 4, s. 3–4.

²⁹⁴ František Čeřovský: K otázce trestnosti homosexuality. (Přednáška v Právnické jednotě v Praze 18. XII. 1924). Brno, Druhý sjezd československých právníků, 1925, s. 11.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 20.

²⁹⁷ Tamtéž.

pokud se týče této části. Mohou konstatovati, že skutečně reforma § 129 tr. z. je v této osnově navrhována celkem na správném principu.²⁹⁸

To je důležitá informace, která přispívá k poznání časového postupu prací na vyšší úrovni diskuse, tedy v komisi pro reformu trestního zákona. V prosinci 1924 tedy už byla hotová stylizace paragrafu osnovy, který prohlašoval homosexuální styky za trestné pouze v případě, že jednomu ze zúčastněných bylo méně než 18 let nebo že šlo o prostituci. Jak uvidíme dále (kap. 6.2.2.), měl významný vliv na konkrétní znění toho ustanovení Hugo Bondy. V tomto bodě diskuse se začíná poprvé rýsovat názorový střet Čerovského s Bondym.

František Čerovský byl totiž s návrhem spokojen potud, že rušil všeobecnou trestnost homosexuality. Důrazně však protestoval proti věkové hranici osmnácti let a požadoval, aby byla stejná jako v případě heterosexuálního styku (v osnově 16 let). Tuto reklamaci založil na nemožnosti v praxi rozpoznat, zda je mladíkům ve věku kolem dotyčné hranice ještě méně, nebo už více než osmnáct. Uzákonění této hranice podle něj povede k novým postupům ve vydírání:

Jak často na př. pod 18 roků starý řemeslný prostitut bude moci hroziti udáním proto, že byl sveden, ač dříve při své nabídce předstíral třeba pomocí falešného dokladu věk vyšší. Považme, že takovýto pod 18 roků starý prostitut bude chráněným a beztrestným, že bude hráti roli svědka a že jeho svědectví bude vydán na milost i nemilost často řádný a zachovalý občan. Na druhé straně vyděrač přes 18 roků starý bude po činu tvrditi – třeba opět za použití falešného dokumentu – že dosud chráněného věku nepřekročil a bude z toho důvodu svou oběť vydírati.²⁹⁹

Tento předpokládaný jev bude mít o to vážnější následky, že trestní praxe bude pravděpodobně vzhledem k dosavadnímu stavu zostřena, neboť „bude oprávněnou výtkou, že homosexuelní mohou vyhledávati styky s mladíky nad hranicí chráněnou.“³⁰⁰

V další argumentaci Čerovský ukazuje, že o škodlivosti styku se staršími homosexuály neparuje mezi odborníky shoda. Sám se zde za použití motivů, které pravděpodobně přejal od Františka Jelínka, uchyluje k apologetice lásky muže k mladíkovi a soudí, že „rozhodně nepotřebuje jinoch státní ochrany před láskou a přátelstvím, jehož si sám nepřejí, a také se sám spíše uchrání hrozícímu násilí, než daleko slabší dívka.“³⁰¹

Na závěr pak varuje: „Je proto nutno opatrně postupovati, aby za nové reformy zlo starého paragrafu nejen nezůstalo, ale aby nebyl přivoděn ještě horší režim.“³⁰²

²⁹⁸ Tamtéž, s. 22.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 23.

³⁰⁰ Tamtéž.

³⁰¹ Tamtéž, s. 25.

³⁰² Tamtéž.

Dosud se ve třetí úrovni diskuse objevovala reflexe druhé úrovně pouze nepřímo, autoři se vyjadřovali pouze v obecné rovině, že by bylo vhodné u příležitosti celkové reformy zákona zrušit i trestnost homosexuality. Češovského sjezdová práce je prvním počinem ve třetí úrovni diskuse, kdy autor reaguje na konkrétní aspekt připravované reformy. Diskuse se tak záhy zaměří na dílčí problémy a stanoviska jednotlivých protagonistů, do té doby v zásadě shodná, se začnou diferencovat.

Sjezdová práce Huga Bondyho³⁰³ se opět vyznačuje dominancí lékařského diskurzu. Obecnou motivaci diskusních příspěvků z této doby, jak jsme ji definovali v 5.2.6., prozrazuje jeho text touto větou z úvodu: „Tak zvané sexuální paragrafy zdají se míti v přítomné době značné chance na reformu.“³⁰⁴

Od svého prvního vystoupení v roce 1920, při kterém věnoval medicínské stránce věci značnou pozornost, publikoval několik článků v denním tisku,³⁰⁵ kde se těmito – z jeho hlediska ovšem nejdůležitějšími – aspekty podrobně nezabýval. Během čtyř let, které uplynuly od schůze Purkyňovy společnosti, u něj však došlo k důležitému posunu: výsledky Eugena Steinacha (viz 7.2.) začal přijímat skepticky. Už v polovině roku 1921 jej případ homosexuálního muže, který žádal transplantaci varlat, avšak u kterého byl zjištěn nádor nadledvinky prohlášený následně za příčinu jeho sexuální orientace, přiměl ke zveřejnění článku, ve kterém upozorňuje na diskusi, kterou Steinachův objev vyvolal mezi endokrinology. V tomto příspěvku konstatuje, že „pubertní žláza není jedinou příčinou různých forem obojňáctví.“³⁰⁶

Roku 1925 už prohlašuje Steinachovy práce o obojetné žláze přímo za zdiskreditované. Lékaři, kteří operativně léčili homosexualitu metodou Roberta Lichtensterna, nemohli potvrdit jeho výsledky; k Bondyho kritičnosti přispěla také jeho vlastní lékařská zkušenost:

Měl jsem sám příležitost vyšetřovat opětovaně homosexuálního muže, operovaného Lichtensternem, který v době, kdy jsem ho vyšetřoval, t. j. 2 roky po operaci, byl stejně homosexuální, jako byl před operací, s tím rozdílem, že jeho sexuální objekt, t. j. osoba jeho pohlavní touhy, byla, smím-li se

³⁰³ Hugo Bondy: K trestnosti homosexuality. Příspěvek k reformě § 129 tr. z. Brno, Druhý sjezd československých právníků, 1925, 14 s.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 1.

³⁰⁵ Např. Hugo Bondy: § 129 tr. z., Tribuna, 13. 3. 1922, nebo Hugo Bondy: Pohlavní věda. Právo lidu, 14. 9. 1924.

³⁰⁶ Hugo Bondy: K operativní léčbě homosexuality. Čas. lék. čes. 60, 1921, s. 468.

tak vyjádřit, omlazena. Kdežto dříve působili na něho pohlavně přitažlivě dospělí muži asi kolem 40 let, pokud možno s plnovousem, byli to po operaci chlapani a jinoši sotva škoie odrostlí.³⁰⁷

Nově se přiklání ke kompromisnímu vysvětlení etiologie homosexuality; ta tedy nyní vzniká „psychogenně ze zážitků rázu eroticko-sexuálního, obsahu příjemného či nepříjemného, datujících se obvykle z časného mládí na basi konstitučně porušené.“³⁰⁸ Tím ovšem relativizuje svůj původní názor, že získaná homosexualita neexistuje (kap. 5.2.6. – reakce na Kubistu). V další části práce mluví dokonce o *systematickém pěstění homosexuality*. To mu však slouží pouze jako východisko ke sdělení svého odmítavého postoje vůči kulturním a emancipačním iniciativám vycházejícím z nitra homosexuální menšiny (viz jeho averze vůči Jelínkovi, 7.7.). Přiklon k teoriím o *sugestivním vlivu prostředí* pak u Bondyho vyústí v tvrzení: „Pokládám jakýkoli styk dospívajících chlapců a děvčat právě v tomto období s osobami homosexuálními za nebezpečný, ba za škodlivý.“³⁰⁹

Třetí práce, jejímž autorem je Vojtech Hudec,³¹⁰ představuje v kontextu třetí úrovně československé diskuse o odrestnění homosexuality jediný hlas vycházející ze Slovenska, a nadto dost novátorský. Nový úhel pohledu spočívá zejména ve východiscích, na kterých autor zakládá své uvažování, a významně k němu přispívá také Hudecův slovenský původ (na Slovensku platilo jiné trestní právo než v historických zemích republiky, viz 3.2.).

Hudec se narodil jako Vojtech Hunyadi 16. srpna 1902 v obci Štiavnické Bane nedaleko Banské Štiavnice. Otec Jozef Hunyadi byl žandárským strážmistrem, matka se jmenovala Augusta, za svobodna Štureková. Po gymnazijních studiích v Trnavě, Ostřihomi a Banské Štiavnici nastoupil roku 1920 na právnickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně; ve studiích práv pokračoval na univerzitách v Bratislavě a Dijonu. Doktorát obojího práva získal roku 1925. Zajímavé je jeho politické angažmá – od roku 1921 byl členem HSLS, kde se stal blízkým spolupracovníkem a důvěrníkem Vojtecha Tuky. V letech 1923–1925 vedl polovojenskou ľudáckou organizaci Rodobrana; zároveň byl činný ve studentských spolcích Tatran, Moyzes, Právnik a Ústredie slovenského katolíckého študentstva. Po ukončení studií obhajoval svou stranu v soudních sporech a působil také jako předseda její okresní organizace v Michalovcích a Nové Bani a jako člen výkonného výboru HSLS. Po roce 1945 žil

³⁰⁷ Hugo Bondy: K trestnosti homosexuality. Příspěvek k reformě § 129 tr. z. Brno, Druhý sjezd československých právníků, 1925, s. 6–7.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 7.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 10.

³¹⁰ Vojtech Hudec: Trestnosť homosexuality. Brno, Druhý sjezd československých právníků, 1925, 9 s.

v Bratislavě, kde 2. října 1959 také zemřel.³¹¹ Vzhledem k Hudcově politické orientaci (extrémní pravice s prvky klerikalismu) je jeho vystoupení za odtrestnění homosexuality dost překvapivé. To, že k němu došlo, svědčí o tom, že Hudec byl schopný kritického pohledu na problémy a prezentace svého názoru i v případě, že se tento neshodoval s oficiální linií strany.

Hudcova argumentace ve prospěch odtrestnění se od Bondyho i Čerovského liší na první pohled v tom, že se nijak halasně neodkazuje na autority, které dokazují vrozenost homosexuality. Pro své pojetí problému to totiž Hudec nepotřebuje. Základní kritérium pro rozhodování, má-li být homosexualita trestná nebo ne, pro něj nepředstavuje opozice pojmů *vrozená/získaná*, nýbrž *mravná/nemravná*. První z těchto polarit, která, jak jsme viděli, byla obecně chápána jako rozhodující, je pro Hudce nedůležitá:

Pre lekára je nutné, aby zisťoval príčiny tejto choroby, pretože lieku ťažko najde ináč proti nej. Pre právnika a do istej miery aj sociologa malo by byť druhoradou dôležitosťou, lebo, či je homosexualita chorobou získanou, alebo, jako dnes všeobecne sa mieni zdedenou, pre nás je ľahostajné.³¹²

Naproti otázce vrozenosti, která teoreticky může být díky své biologické povaze objektivně zodpovězena, zdůrazňuje důležitost konceptu mravnosti, který se ze své povahy sociálního konstruktů naopak objektivnímu posuzování vymyká. Podle Hudcova náhledu mravní paradigma, které se v historickém vývoji neustále proměňuje, v současnosti už „nemôže vidieť nič nemravného v homosexualite so stanoviska spoločnosti.“³¹³

Pripúšťame, že by sme sa vera Bože pohoršili, keby sme videli v rozkoši váľajúcich sa ľudí toho istého pohlavia v extázach objímať sa, náruživô boskávať, ani nespomínajúc paederastiu, a hnusom by sme sa odvraceli od takýchto vecí, lebo by urážaly naše mravné cítenie a pachateľov by sme potrestali. Avšak koho mravný cit uráža to, keď do samoty sa utiahnuvší dvaja nešťastníci jásajúcou radosťou nad tým, že našli sa, oddajú sa vášnivej láske bez toho, žeby o tom hocikto druhý vedel? Neveríme, žeby sa niekto pohoršil nad tým, keďže ani potuchy nemá o tom!³¹⁴

Pojmem *mravnost/nemravnost* označuje Hudec v podstatě stejnou kategorii, kterou Čerovský zkoumal pod pojmem *přirozenost/nepřirozenost*. Stejně jako on si i Hudec uvědomoval hegemonní vliv katolického náboženství na obecně sdílenou představu o obsahu těchto kategorií, na rozdíl od něj ale toto zjištění použil jako východisko pro formulaci zásadního významu:

³¹¹ Kol.: Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990). II. zväzok E–J. Martin, Matica slovenská, 1987, s. 429.

³¹² Tamtéž, s. 4.

³¹³ Tamtéž, s. 3.

³¹⁴ Tamtéž.

Lebo, jak mohla cirkev dosiaľ zakazovať a trestať bársaké pohlavné obcovanie mimomanželské, ba aj isté spôsoby pohlavného obcovania v samom manželstve bez toho, žeby to bol zároveň aj štát zakazoval, tak bude môcť i do budúcnosti zakazovať homosexualitu bez ťažkostí a bez toho, žeby ju aj štát zakazoval.³¹⁵

Zde se už setkáváme, byť ještě v dost nepřímém výrazu, s odrazem vědomí sekulárního charakteru státu a v důsledku toho i nutné vzájemné nezávislosti obecného a církevního práva. Verbalizované uvědomění si tohoto principu, na který poukazují aktivisté prosazující rozšíření práv homosexuálních občanů ještě na počátku 21. století, tedy proniklo do československé diskuse o odrestnění právé v práci Vojtecha Hudce.

Uvedli jsme už, že k objevenosti práce přispěla i skutečnost, že Hudec žil na Slovensku, a při své praxi tedy nepracoval s trestním zákonem *dříve rakouským*, nýbrž uherským. Ten v § 241 (viz 3.2.) prohlašoval za trestné pouze *smilstvo* spáchané mezi muži; lesbických žen se tedy netýkal. Hudec viděl v této disproporci důkaz, že při vytváření trestního zákona (1878) neměl uherský zákonodárce, co se týče zákazu homosexuálních styků, primárně na zřeteli společenský zájem, ale zachování historické tradice. To je ovšem jako důvod trestnosti pomýlené, vezme-li se zároveň v úvahu zmíněný neustálý vývoj v pojetí mravů.

Seznámili jsme se s nejdůležitějšími myšlenkami obsaženými v pracích, které obdrželi účastníci II. sjezdu československých právníků před svou cestou do Brna. Podívejme se nyní, jak celý *meeting*³¹⁶ probíhal.

Právníci přijížděli většinou už v sobotu 30. května 1925, aby se večer zúčastnili slavnostního představení *Její pastorkyně* v brněnském Národním divadle. Nazítří v devět hodin ráno byl sjezd slavnostně zahájen v sále Stadionu.³¹⁷ Předseda František Vážný pronesl obsáhlý projev, po kterém byl odeslán telegram prezidentu republiky a vyslechnuto dvacet pět dalších úvodních proslovů (např. ministr spravedlnosti Josef Dolanský a ministr pro Slovensko Josef Kállay).³¹⁸ Kromě toho sjezd obdržel řadu pozdravných vyjádření z ciziny.³¹⁹ Po této zahajovací proceduře opustili účastníci budovu Stadionu, přesunuli se na nedalekou českou techniku a začali jednat v sekcích o konkrétních otázkách, které stanovil program.

Každá z pěti sekcí měla svého předsedu a dva místopředsedy. V případě sekce pro trestní právo, která nás zde zajímá, byl předsedou dr. Martin Mičura, předseda soudní tabule

³¹⁵ Tamtéž, s. 9.

³¹⁶ František Čáda: op. cit., s. 253.

³¹⁷ Program II. sjezdu českosl. právníků v Brně. Právník 64, 1925, s. 262.

³¹⁸ Podle Františka Čády se sjezd těšil velké vládní podpore, a to jak morální, tak finanční, neboť „se strany vládní se porozumělo nesmírnému významu právníckého sjezdu pro další práce legislační.“ (Čáda: op. cit., s. 257).

³¹⁹ Druhý sjezd československých právníků v Brně. Právník 64, 1925, s. 362–363.

v Košicích, a místopředsedy dr. J. Hubáček, generální prokurátor v Brně, a dr. Jiří Hausmann, prezident vrchního zemského soudu v Praze.³²⁰ Každá otázka měla navíc přiřazeného zvláštního referenta, který na úvod jejího projednávání shrnul obsah příslušných sjezdových prací a navrhl rezoluci. Poté se o otázce konala debata, na jejímž konci účastníci hlasovali o přijetí, případně změnách navržené rezoluce.

Pramenem pro poznání diskusí v jednotlivých sekcích jsou výtahy ze sjezdových protokolů publikované v časopise *Všehrd*.³²¹ Trestněprávní sekce projednala v neděli první dvě otázky a začala též debatovat o problematice potratu. Referentem v této věci byl prof. August Miříčka, stejně jako v otázce trestnosti homosexuality. Tato dvě témata byla navíc vedena jako podúrovně jedné společné otázky, což ukazuje, že byla chápána jako příbuzná. V pondělí 1. června ráno pak byla dokončena debata o potratu a začalo se jednat o homosexualitě.

Miříčka na úvod svého referátu zdůraznil, že jej otázka zajímá jen v tom rozsahu, v jakém je její znalost potřebná pro kvalifikovanou práci komise pro reformu trestního práva. Již jsme se zmínili, že Miříčka byl předsedou reformní komise a, jak uvidíme v 6.2.1., právě on měl na starost redakci hlavy týkající se trestných činů proti mravnosti. Jsme tedy svědky události, kdy představitel druhé úrovně diskuse o odrestnění homosexuality, tedy osoba, která dostala k takovému zkoumání mandát od nejvyšších míst ve státě, prezentuje své názory v dané věci na fóru odborníků, jehož váha je státem uznána (viz projev ministra Dolanského, který od sjezdu očekával „podporu snah o konsolidaci a unifikaci právních poměrů“³²²), jejichž mandát však vzešel od nich samých (viz lákání právníků, aby se hlásili na sjezd, které prováděl přípravný výbor). Zároveň chce po tomto fóru, aby jeho pojetí, které má v úmyslu uplatnit při návrhu nové trestněprávní úpravy, legitimizovalo přijetím rezoluce, kterou navrhl (srv. Miříčkův vpisec do strojopisu odůvodnění osnov, 5.2.5.).

Ukázalo se, že se Miříčka stále drží pojetí, které vyjádřil už na schůzi Purkyňovy společnosti roku 1920: „aby existenční oprávněnost normy § 129 I. b tr. z. byla přezkoumána, za příležitosti reformy tr. z.; nezbytno však bude, aby homosexualita zůstala trestnou ve všech případech, ve kterých je trestná i normální soulož.“³²³

Na sjezdu už Miříčka považuje výsledky tohoto přezkoumávání za dostatečné – je za ně možno považovat celou diskusi, která proběhla v letech 1919–1925, včetně prací

³²⁰ Druhý právnický sjezd. Zápis o plenární schůzi dne 7. prosince 1923. *Právník* 63, 1924, s. 95.

³²¹ Druhý sjezd československých právníků v Brně dne 31. května a 1. června 1925. Referáty a resoluce. *Všehrd* 6, 1925, s. 281–320.

³²² Druhý sjezd československých právníků v Brně. *Právník* 64, 1925, s. 362.

³²³ Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920. *Čas. lék. čes.* 60, 1921, s. 73.

k právnímu sjezdu. Jmenuje tedy důvody, které bývají uváděny pro zachování trestnosti (ohrožení mravnosti, zdraví a sociálních zájmů). Naproti tomu tvrdí, že „námitku *protipřirozenosti* homosexuality moderní věda lékařská vyvrací pozorováními, jež potvrzují konstitutivnost každé homosexuality.“³²⁴ Toto kategorické tvrzení ukazuje, že myšlenka, která silně rezonovala na schůzi roku 1920 a i poté např. v článku dr. Kubisty, totiž zkoumat, zda sexuální orientace je v každém konkrétním případě vrozená, nebo získaná, a poté buďto trestat, nebo netrestat, je v roce 1925 na cestě k vymizení.

Poté Miříčka shrnuje svůj náhled takto:

Smilstvo mezi osobami téhož pohlaví nemůže být trestné vůbec, ovšem některé způsoby jeho které ohrožují určité zájmy, podobně jako při smilstvu heterosexuálním. Tu jest nutno chrániti proti násilí, dále osoby mladistvé, svěčené, příbuzné a p. a to ovšem nejen mezi muži, ale i mezi ženami. K takovéto reformě není třeba ani zvláštní normy, která by stanovila trestnost určitých aktů homosexuálních; úplně by postačilo rozšířiti platnost ustanovení o trestnosti některých způsobů smilstva mezi osobami různého pohlaví i na tytéž případy smilstva homosexuálního. Proti šíření zla pak, jímž homosexualita nesporně jest, stanoveny býti mají normy, podle nichž by byli trestáni ti, kdož z homosexuality dělají si živnost, a propagátoři tiskem.³²⁵

To, že August Miříčka považoval jak homosexualitu, tak např. potrat za *nesporné zlo*, ukazuje jasně jeho postoj k látce. Miříčka bral tento problém pouze jako jeden z mnoha, kterými je nucen se profesionálně zabývat. O nějaké hlubší angažovanosti v této věci, která by se zakládala na osobních zkušenostech jako např. u Františka Čerovského, nemůže být řeč.

Samotný fakt účasti v druhé úrovni rozpravy o odrestnění homosexuality vybavil Miříčku značnými diskusními pravomocemi, sestoupil-li nyní o úroveň níže. Necítí se povinen podrobně argumentovat řešení, které navrhuje. Jeho role jakéhosi arbitra celé otázky se ve výtahu z protokolu projevuje ve formulacích „Referent soudí, že...“³²⁶ (následuje celý návrh řešení citovaný výše) a „Referent souhlasí se stanovením pevné takové hranice proti odchýlnému mínění dra F. Čerovského.“³²⁷ Čerovský svou argumentací komisi nepřesvědčil o vadnosti ustanovení věkové hranice osmnácti let, a hranice proto stanovena bude.

V debatě, která následovala po Miříčkově referátu, se nejvýrazněji projeví dr. Boubela a dr. Freund. První z nich prohlásil, že „stát nemá vůbec kontrolovat smilstvo, pokud se to přímo jeho zájmů nedotýká. (...) Přísněji se mají trestat zmíněné způsoby smilstva heterosexuálního, vzhledem k tomu, že zde běží o ochranu žen, tedy osob

³²⁴ Druhý sjezd československých právníků v Brně dne 31. května a 1. června 1925. Referáty a resoluce. Všechno 6, 1925, s. 304.

³²⁵ Tamtéž, s. 304–305.

³²⁶ Tamtéž, s. 304.

³²⁷ Tamtéž, s. 305.

slabších.³²⁸ Boubela se tak ztotožňuje s pojetím role státu, které vyjádřil ve sjezdové práci Vojtech Hudec; druhá část jeho příspěvku nemá v dosavadním průběhu diskuse precedens.

Dr. Freund chtěl, aby „se rozlišovalo mezi homosexualitou jako vlastností (ovšem beztrestnou) a činy homosexuálními. (...) Jako trestné mají být pokládány činy jen souloži podobné.“³²⁹ Používá tak tedy ještě motiv vrozené/získané homosexuality. Jeho další námět, totiž nečelit zvláštním způsobem *propagandě* homosexuality tiskem, však ukazuje, že byl schopný i progresivních stanovisek.

Organizace jednání v sekcích, kdy u rozhodování o každé otázce měl hlavní slovo referent, však odkázala tuto debatu do úrovně pouhého nezávazného popovídání. Když skončilo, přečetl Miříčka svou předem připravenou rezoluci, která byla následně schválena všemi hlasy proti jednomu:

1. Smilstvo mezi osobami téhož pohlaví nelze ani v tom případě, že by se zakládalo na abnormitě pudu pohlavního, privilegovati proti smilstvu mezi osobami různého pohlaví.
2. Je třeba tudíž ve všech případech, ve kterých je trestné smilstvo vůbec, trestati také činy homosexuální, tak zejména bylo-li užito násilí nebo lsti, bylo-li zneužito osoby choromyslné, blbé, bezvědomé nebo jinak bezbranné, osoby odvislé, svěřené nebo mladistvé.
3. Mládež požívej ochrany proti činům homosexuálním alespoň do dokončeného 18. roku.
4. Aby se zlo nešířilo, je třeba trestati také činy homosexuální konané po živnostensku a propagandu homosexuality tiskem.
5. Trestné budiž také smilstvo mezi osobami téhož pohlaví páchané způsobem vzbuzujícím veřejné pohoršení nebo ohrožujícím vážně tělesné zdraví druhého.
6. Činy homosexuální nevybočující z těchto mezí nebudtež trestány.³³⁰

Toto hlasování schvalující stanovisko, které zaujímala připravovaná osnova trestního zákona, však nebylo v trestněprávní sekci jediné. Další člen ministerské komise Albert Milota vystupoval jako referent u otázky č. 1 (*Čím rozlišiti nejúčelněji trestné činy?*) a jeho rezoluce, uvozená větou „(...) sjezd (...) schvaluje ustanovení zatímní osnovy obecné části čs. trestního zákona, aby trestné činy...“³³¹ byla přijata jednomyslně, stejně jako rezoluce k otázce č. 2 (*Doporučuje se zavésti instituce neurčitého odsouzení?*), kterou navrhoval další člen komise Jaroslav Kallab a která se rovněž výslovně odvolávala na ještě nepublikovanou osnovu. Co se týče potratu, proti rezoluci doporučující v odůvodněných případech beztrestnost se vyslovili tři účastníci. Hlasování ukazují, že proti stanoviskům ministerské komise ve věcech, které předložila sjezdu k posouzení, neexistovala v tehdejší československé právnické veřejnosti významná opozice.

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ Tamtéž, s. 305–306.

³³¹ Tamtéž, s. 302.

Zvědavost, která přiměla členy ostatních sekcí zastavit se při korzování areálem české techniky v sále, kde jednala III. sekce, popisuje František Čáda: „Je pochopitelné, že otázky takto zvolené přivábily řadu významných řečníků. Již první téma, jak rozlišit trestné činy, vzbudilo zaslouženou pozornost, neřku-li pak obě otázky trestnosti vyhnání plodu a homosexuality.“³³²

V pondělí odpoledne, poté co skončila jednání v sekcích, se celý sjezd sešel v aule české techniky, aby odhlasoval souhlas s rezolucemi přijatými v sekcích (proti beztrestnosti potratu se nyní vyslovilo 22 účastníků, proti beztrestnosti homosexuality zůstal pouze jeden stejně jako předtím sekci) a s celkovou vykonanou prací. František Čáda zdůrazňuje, že „málo asi sjezdů bude moci se pochlubit tolika jednomyslnými přijetími jako náš sjezd právníků,“³³³ což ovšem není ze své podstaty příliš kladný jev.

Z tohoto zasedání se už účastníci odebrali do nedalekého sálu na Stadionu, kde pro ty z nich, kteří zaplatili vstupní poplatek 35 Kč na osobu,³³⁴ byl přichystán banket. Ten pak „sdružoval účastníky sjezdu za přítomnosti zahraničních hostů do pozdních hodin nočních.“³³⁵

8.2. Přípravné osnovy trestního zákona

V kapitole 3.2.1. byl podán stručný přehled pokusů o vytvoření nového trestního zákona, ke kterým došlo v Předlitavsku ještě za doby trvání monarchie. Předmětem této kapitoly bude úsilí o komplexní reformu trestního práva, které existovalo v Československu v prvním desetiletí po vzniku republiky. Toto snažení je přirozeným objektem předkládané práce z toho důvodu, že se jeho původci museli pochopitelně zabývat trestností homosexuality a zaujmout k ní stanovisko. Tato látka však představovala pouze jednu z mnoha dílčích – i když nikoli nevýznamných, jak uvidíme – otázek, na kterých autoři pracovali. Více než u jiných pasáží je tedy nutné se zde věnovat širšímu kontextu zkoumané historické skutečnosti.

Po vzniku republiky byla v Československu společenská poptávka po reformě jak trestního, tak i jiných odvětví práva velmi silná. Kromě nepříznivě vnímané skutečnosti, že se stále soudilo podle zákonů vytvořených režimem, vůči kterému se nová republikánská ideologie vymezovala nepřátelsky, působil značné problémy už několikrát zmíněný fakt, že nový stát sdružoval oblasti s různou právní tradicí. Unifikační motiv je třeba vnímat při

³³² František Čáda: op. cit., s. 268.

³³³ Tamtéž, s. 270.

³³⁴ Program II. Sjezdu československých právníků v Brně. Všechno 6, 1925, s. 238.

³³⁵ Druhý sjezd československých právníků v Brně. Právník 64, 1925, s. 364.

zahájení prací jak na reformě trestního, tak občanského zákona jako prvořadý. Motiv zvýšení kvality práva, který byl z hlediska chodu státu, tedy zadavatele reformních prací, méně podstatný, byl akcentován spíše autory reformy než politiky.

O kodifikačních pracích, které mají za cíl sjednocení práva v historických zemích a na Slovensku, se v Národním shromáždění poprvé zmínil tehdejší ministr vnitra Antonín Švehla, když 16. dubna 1919 prováděl bilanci toho, co první československá vláda dosud vykonala a na čem pracuje.³³⁶ Sjednocení legislativy pak poprvé přímo pojal do programu své vlády Vlastimil Tusar. Ve vládním prohlášení dokonce oznámil záměr vytvořit zvláštní unifikční úřad v čele s ministrem.³³⁷ K tomu posléze skutečně došlo; prvním ministrem pro sjednocení zákonodárství byl 6. prosince 1919 jmenován Milan Hodža. Toto portfolium pak bylo v československých vládách obsazováno až do vzniku II. republiky, avšak vliv úřadu v dané oblasti byl velmi malý (Vlček, 1993).

Pokud jde konkrétně o reformu trestního zákona, práce byly zahájeny 14. června 1920 poradou na ministerstvu spravedlnosti, které předsedal tehdejší ministr, sociální demokrat Alfréd Meissner (1871–1950)³³⁸. Schůze se zúčastnili zástupci zainteresovaných ministerstev, tedy spravedlnosti a unifikace, dále nejvyššího soudu, generální prokuratury, vrchních státních zastupitelstev, zemského trestního soudu v Praze, právnických fakult pražské české i německé a brněnské univerzity a pražské advokátní komory. Tito delegáti zvolili užší komisi pro reformu trestního zákona, v této práci již několikrát zmiňovanou. Ta sestávala jednak z akademických pracovníků, profesorů Augusta Miříčky (1863–1946), Josefa Prušáka (1873–1921), Jaroslava Kallaba (1879–1942) a Aloise Holda, jednak ze zástupců obou ministerstev. Z těch je třeba jmenovat odborového radu Alberta Milotu (1877–1940), který byl však roku 1922 jmenován řádným profesorem na Univerzitě Komenského a práci v komisi tedy od té doby vykonával z jiného titulu, a ministerského tajemníka Otto Scholze.

Členové komise pak do jejího čela jednomyslně zvolili Alberta Miříčku.³³⁹ Postupně se okruh komisařů, kteří skutečně návrh nového zákona vytvořili, zúžil na Miříčku, Kallaba a Milotu: Alois Hold emigroval, Josef Prušák se prací nemohl účastnit „pro nemoc a nedlouho potom nastavší smrt,³⁴⁰“ odborový přednosta unifikčního ministerstva A. Ráth byl rovněž

³³⁶ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, 46. schůze NSČS, 16. 4. 1919.

URL: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/046schuz/s046013.htm>

³³⁷ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, 62. schůze NSČS, 10. 7. 1919.

URL: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/062schuz/s062001.htm>

³³⁸ Druhá Tusarova vláda 25. 5. – 15. 9. 1920.

³³⁹ Albert Milota: III. in: Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní 9, 1933, s. 72.

³⁴⁰ Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I. Osnovy. Praha, Ministerstvo spravedlnosti, 1926, s. 6.

povolán do Bratislavy, odkud už ale na rozdíl od Miloty k pracím komise nepřispíval. Zástupci ministerstva spravedlnosti se poté na práci komise podíleli tím způsobem, že docházeli na pozvání uvedeného triumvirátu ke konzultacím o jednotlivých aspektech reformy (např. ministerský rada dr. Lány z vězeňského oddělení ministerstva, když profesori probírali dopady svých návrhů na vězeňský systém apod.),³⁴¹ nebo vykonávali pomocné práce (zapisovatelka dr. Jarmila Veselá).

Chronologie prací komise je podána v úvodu k vydání *Přípravných osnov trestního zákona* (1926).³⁴² Na rozdíl od zákona z roku 1852, který od sebe nijak neodděloval hlavy pojednávající o zásadních věcech trestního práva (I. *O zločinech vůbec*, II. *O trestání zločinů vůbec*, III. *O přitěžujících okolnostech* atd.) a hlavy, které tyto zásady aplikovaly na konkrétní typy zločinů (VIII. *O pozdvižení a vzbouření*, IX. *O veřejném násilí*, X. *O zneužití úřední moci* atd.), rozčlenili autoři československé osnovy svou práci do dvou částí – obecné, resp. zvláštní. Ještě v létě roku 1920 si členové komise rozdělili ke zpracování pasáže obecné části. Takto vzniklé návrhy byly v komisi probírány v zimě 1920/1921 (ministerstvo spravedlnosti v té době už vedl August Popelka, člen první Černého vlády³⁴³) a jejich syntéza vyšla v květnu 1921 pod názvem *Zatímný návrh obecné části trestního zákona*. Odborná veřejnost byla vyzvána, aby ministerstvu zasílala své připomínky.

Obecná část osnovy navrhovala zavést řadu ustanovení, na svou dobu značně novátorských. Jde zejména o zrušení trestu smrti v řádném řízení (tedy pokud není vyhlášeno stanné právo), o *tripartici trestní viny*, tedy rozdělení forem viny na tři druhy (*obmysl – vina vědomá – nedbalost*) i s vymezením jasných kritérií, podle kterých se jednotlivé kategorie rozeznají, na rozdíl od předchozí bipartice. Tento koncept pochází od Augusta Miříčky; rozpracoval jej podrobně ve svém nejvýznamnějším spise *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné* (1902).³⁴⁴ Obecná část dále zaváděla např. institut *neurčitěho odsouzení* – viděli jsme jej probírat na brněnském sjezdu. Šlo o to, že soudce nevynesel v rozsudku pevnou dobu, po kterou má být pachatel zbaven svobody, ale pouze rozpětí, ve kterém se bude jeho trest pohybovat, načež o konkrétní době se rozhodne později v závislosti na tom, zda se již polepšil, nebo ne.³⁴⁵

³⁴¹ NA, fond MS, karton 573, zápis z porady konané 6.–9. 5. 1925.

³⁴² Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I. Osnovy. Praha, Ministerstvo spravedlnosti, 1926, 94 s.

³⁴³ 15. 9. 1920 – 26. 9. 1921.

³⁴⁴ Vladimír Solnař: II: in: Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní 9, 1933, s. 67.

³⁴⁵ August Miříčka: O úkolech trestního zákonodárce. Právník 70, 1931, s. 8.

Od léta 1921 do léta 1924 pak komise pracovala na návrhu zvláštní části. Po celou tuto dobu byl ministrem spravedlnosti lidovec Josef Dolanský (Benešova vláda,³⁴⁶ první Švehlova vláda³⁴⁷). August Miříčka zpracoval hlavy o trestných činech proti rodině, mravnosti, životu a tělu, obecně nebezpečných a proti cti. Jaroslav Kallab hlavy o trestných činech proti vůli lidu, moci veřejné a jejím orgánům, obecnému míru a řádu, řádu hospodářskému a proti osobní svobodě. Albert Milota hlavy o trestných činech proti republice, národní obraně, na penězích, veřejných listinách, známkách a značkách a porušujících soukromé tajemství. Hlava XVIII. *Trestné činy proti majetku* vznikla ve spolupráci Augusta Miříčky s dr. J. Zelenkou, odborovým radou ministerstva spravedlnosti.³⁴⁸

Poté komise na základě došlých připomínek revidovala obecnou část. Na počátku roku 1925 se uskutečnily dvě společné schůze trestněprávní komise s komisí pro reformu občanského zákoníku, která pracovala zároveň. Cílem setkání bylo uvést oba návrhy do vzájemného souladu. Zápisy z těchto porad (28. ledna a 25. února) jsou cennou ukázkou vnitřního fungování trestněprávní komise. První jednání probíhalo tak, že August Miříčka nastoloval jednotlivá témata podle seznamu sestaveného dr. Scholzem a civilní komise na ně reagovala, což u každého tématu přerostlo v menší diskusi. Zatímco ze strany civilní komise mluvili všichni čtyři členové přibližně stejně často a dlouho, z trestněprávní komise hovořil drtivou většinu času Miříčka; Kallab s Milotou pouze sekundovali. Na druhé poradě byla Miříčkova dominace ještě výraznější.

Jeden detail v zápise z první schůze je výmluvný: civilní komise sdělila svou připomínku, že místo výrazu *děti* by snad bylo vhodnější používat v osnově výrazu *mladiství*, na což Miříčka odpověděl, že pro výraz *děti* mluví taktické důvody, protože bude jednodušší v parlamentu prosadit zákon na ochranu dětí než na ochranu mladistvých.³⁴⁹ Z toho vysvítá jak Miříčkova bohatá zkušenost, tak skutečnost, že práci na přípravných osnovách nechápal jako akademickou rozpravu, ale že opravdu usiloval o její praktické naplnění.

V létě 1925 bylo ještě vypracováno odůvodnění návrhu osnov, načež ministerstvo spravedlnosti zadalo jak osnovy, tak odůvodnění do tisku. Obojí pak vyšlo na jaře 1926, načež je ministerstvo rozeslalo na místa, odkud chtělo získat kritická vyjádření.

³⁴⁶ 26. 9. 1921 – 7. 10. 1922.

³⁴⁷ 7. 10. 1922 – 9. 12. 1925.

³⁴⁸ Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I. Osnovy. Praha, Ministerstvo spravedlnosti, 1926, s. 6.

³⁴⁹ NA, fond MS, karton 573, Zápis o společné poradě komise pro reformu trestního zákona a referentů komise pro revisi občanského zákoníku, konané dne 28. 1. 1925.

Co se týče zvláštní částí osnovy, byly inovacemi, které vzbudily nejvíce pozornosti, zrušení všeobecné trestnosti potratu (§ 285 *Usmrcení plodu* a § 286 *Případy vyloučené z trestnosti*³⁵⁰), faktická legalizace eutanazie (§ 286 odst. 3) a zrušení všeobecné trestnosti homosexuality, které nás zde zajímá v první řadě. Dotyčný paragraf zněl:

§ 261 Smilstvo s osobou téhož pohlaví

- (1) Kdo vykoná smilné jednání s osobou mladší osmnácti let téhož pohlaví, kdo svádí takovou osobu ke smilnému jednání s ním, trestá se, není-li čin trestný podle § 258,³⁵¹ žalářem od jednoho měsíce do tří let nebo vězením od čtrnácti dnů do tří let.
- (2) Kdo vykoná smilné jednání s osobou téhož pohlaví po živnostensku, kdo po živnostensku se nabízí ke smilnému jednání s osobou téhož pohlaví, trestá se žalářem od jednoho měsíce do tří let.³⁵²

Ostatní případy homosexuálního jednání, tedy různá *vynucení smilstva*, *zneužití moci ke smilstvu*, *smilstvo s osobou příbuznou* atd. byly trestné podle dotyčných paragrafů, které nerozlišovaly, zda byl čin spáchán na osobě opačného nebo téhož pohlaví, kterého byl pachatel.

Z předchozí kapitoly vysvítá, že *spiritus agens* práce na reformě trestního práva byl profesor August Miříčka. Potvrzuje to i Albert Milota, když v příspěvku k oslavě Miříčkových sedmdesátin píše: „Má-li republika připravené osnovy trestního zákona a trestního řádu, osnovy takové, že vzbudily oprávněnou pozornost i ciziny, je to z největší části zásluhou Miříčkovou.“³⁵³ Jeho mimořádné postavení v soudobé československé právní vědě přijímali jeho současníci jako fakt. Citujme ještě Milotu:

Prof. Miříčka po převratu vynikajícím způsobem se zúčastnil kodifikačních prací na poli trestního práva jak v ministerstvu spravedlnosti, tak i v Národním shromáždění. Od samého počátku byl brán na potaz a jeho rady a pokyny byly pokládány za rozhodné. Nejvýrazněji však se rozvinula tato jeho činnost, když ministerstvo spravedlnosti utvořilo komisi pro reformu trestního práva, hmotného i formálního, a když byl jednomyslnou volbou členů této komise postaven v její čelo. Své odpovědné práce ujal se s nadšenou láskou a s příkladnou energií.³⁵⁴

³⁵⁰ Šlo o případy, kdy je zákrok proveden, aby byl zachráněn život nebo zdraví těhotné, došlo-li k oplození násilně nebo byla-li dívka v okamžiku početí mladší šestnácti let, je-li odůvodněná obava, že by dítě bylo duševně nebo tělesně postižené, nebo nemůže-li si těhotná další porod dovolit vzhledem ke své sociální situaci.

³⁵¹ § 258 má název *Zneužití osoby mladší šestnácti let*. Přípravná osnova oproti tehdy platnému trestnímu zákonu zvyšovala chráněnou hranici pro heterosexuální pohlavní styk o dva roky.

³⁵² Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I. Osnovy. Praha, Ministerstvo spravedlnosti, 1926, 94 s.

³⁵³ Albert Milota: III. in: Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní 9, 1933, s. 72.

³⁵⁴ Tamtéž.

Pokud jsme rozdělili diskusi o odrestnění homosexuality do několika úrovní a práci komise definovali jako její druhou úroveň (kapitola 5.2.5.), musíme konstatovat, že v rámci této úrovně, personálně velmi omezené, byl Miříčkův přínos do diskuse nejvýznamnější. Viděli jsme už dvakrát (1920, 1925), že zaujal konzistentní stanovisko k otázce trestnosti homosexuality; při samotné redakci osnovy byl také autorem hlavy o trestných činech proti mravnosti a měl tedy konečné slovo v tom, jak se osnova k trestnosti homosexuality postaví.

Pokud by osnova byla přijata, byl by August Miříčka tou osobou, kterou by mohli českoslovenští homosexuálové ctít jako skutečného původce jejich osvobození. Že se tak nestalo, je skutečnost, jejíž příčiny se pokusíme rozebrat dále (kap. 7.2.). Miříčka však k práci na osnově přistupoval s tím, že se podkladem pro nový zákon skutečně stane. Pro zrušení všeobecné trestnosti homosexuality v Československu nemohl udělat více, než udělal; za jiné politické konstelace by jeho dílo k odrestnění opravdu vedlo. Sleduje-li tato práce rozpravu o odrestnění homosexuality, dostává se zde k bodu, kdy se tato diskuse nejvíce přiblížila praktické realizaci svých požadavků. Z toho důvodu je nezbytné všimnout si blíže osobnosti profesora Miříčky a teoretických východisek, z nichž při svém reformním projektu vycházel.

August Miříčka se narodil 2. prosince 1863 v Jičíně. Otec byl vysokým soudním úředníkem, matka pocházela z řad nižší šlechty. Studoval na jičínském gymnáziu, kde byl spolužákem Františka Veselého, pozdějšího ministra spravedlnosti (první Tusarova vláda)³⁵⁵. Roku 1881 nastoupil na dosud nerozdělenou právnickou fakultu v Praze, ze které po rozdělení roku 1882 přešel na českou. Zde promoval roku 1886, načež začalo jeho putování po českých soudech (Jičín, Hořice, Královské Vinohrady, Strakonice atd.), kde v různých postupně stoupajících funkcích sbíral praktické justiční zkušenosti. Přitom však tíhnul spíše k univerzitnímu prostředí; roku 1900 se habilitoval pro obor vojenského trestního práva a o tři roky později i pro trestní právo a řád obecné. Mimořádným profesorem byl jmenován roku 1907, řádným pak roku 1909.³⁵⁶

Co se týče oblastí, kterým věnoval svůj odborný zájem, chronologicky na prvním místě stojí již zmíněné trestní právo vojenské, v době kolem přelomu století málo teoreticky probádaný obor. Poté se začal zabývat aktuální otázkou forem viny; na toto téma napsal svou slavnou práci zmíněnou výše. Po svém jmenování profesorem se věnoval zejména tiskovému

³⁵⁵ 8. 7. 1919 – 25. 5. 1920.

³⁵⁶ Ant(onín) Schauer: I. in: Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní 9, 1933, s. 65–66.

právu.³⁵⁷ Kromě toho přednášel na univerzitě, podle dochovaných svědectví „přednášky jeho byly velmi horlivě navštěvovány, posluchači byli upoutáni zajímavým, přesným, duchaplným, často i případnými vtipy kořeněným přednesem.“³⁵⁸ Jarmila Veselá vzpomíná na jeho „jasné, někdy s nádechem ironie kladené, otázky při státních zkouškách.“³⁵⁹

Po první světové válce se Miříčkovy aktivity značně zmnožily a přestaly se vázat pouze na akademické prostředí. Kromě prací na legislativě nového státu se stal československým zástupcem v Mezinárodní společnosti pro trestní právo a Mezinárodní vězeňské komisi, jejichž kongresů se účastnil. Mezinárodnímu vězeňskému sjezdu, který se konal v Praze roku 1930, dokonce předsedal. Dále se věnoval problematice zanedbané a delikventní mládeže; roku 1918 založil v Praze Úřadovnu pro péči o mládež; úřadovna dostala později k dispozici útulnu *Dobry pastýř*, kam mohla chovance umisťovat na dovychovu.³⁶⁰ Od roku 1926 budoval v rámci české právnické fakulty specializovaný kriminologický ústav, jehož posláním bylo poskytovat půdu pro pěstování pomocných nauk trestního práva. Děkanem české právnické fakulty byl v letech 1913/1914 a 1928/1929; pro období 1930/1931 byl zvolen rektorem Univerzity Karlovy.

August Miříčka měl dvě dcery, Anselmu (nar. 1903) a Milenu (nar. 1908).³⁶¹

Cenným zdrojem pro poznání Miříčkova pojetí trestního práva je přednáška, kterou pronesl 2. prosince 1930 při své instalaci do úřadu rektora Univerzity Karlovy; dal jí název *O úkolech trestního zákonodárce*.³⁶² V této promluvě se dotýká všech zásadních otázek trestního práva, avšak vlastním motivem komunikátu je shrnutí autorových názorů na to, *jak trestat*.

Aby mohl dospět k odůvodněné výpovědi na toto téma, potřebuje Miříčka nejprve zaujmout stanovisko k zásadnímu problému *účelu trestního práva*. Zde konstatuje, že nejčastěji bývají jako důvody, proč trestat, jmenovány *odstrašení, polepšení a učinění neškodným*. Toto stanovisko však podle něj není domyšlené; uvedené pojmy označují pouze prostředky, které má trestní právo k dispozici, aby mohlo zajišťovat svůj skutečný cíl, kterým

³⁵⁷ Vladimír Solnař: II. in: Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní 9, 1933, s. 69.

³⁵⁸ Ant(onín) Schauer: op. cit., s. 66.

³⁵⁹ Jarmila Veselá: V. in: Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní 9, 1933, s. 76–78.

³⁶⁰ St. Bouček: IV. in: Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní 9, 1933, s. 75–76.

³⁶¹ AUK, fond Právnická fakulta, inv. č. 137. Osobní spisy prof. dr. Miříčky.

³⁶² August Miříčka: O úkolech trestního zákonodárce. Právník 70, 1931, s. 1–17.

je *ochrana právního řádu*. Tu uskutečňuje toto právo tak, že chrání jednotlivé právní statky, které právní řád uznává.

Řadu právních statků však lze účinně chránit, aniž by byl vůbec uložen trest. Mezi prostředky, kterými tak lze učinit, Miříčka jmenuje *vedení v předešlý stav a náhradu škody*. Zároveň kritizuje soudobou legislativní praxi: „V novější době jeví se snaha trestní ochranu co nejvíce rozšiřovati. Snad při každém novém zákoně, ať jde o zájem obecný či jen o zájem určitého sociálního kruhu, slyšíme volání po sankci trestní. Zákon bez této sankce prohlašuje se přímo za neúplný.“³⁶³ Z této tendence pak pramenila roztříštěnost trestního práva do změní vedlejších zákonů, kterou se Miříčkova komise snažila odstranit formulováním ustanovení osnovy trestního zákona tak, aby bylo možné je aplikovat i na skutkové podstaty trestané těmito vedlejšími zákony, ze kterých by následně mohla být trestní ustanovení vyškrtuta. Komise se přitom řídila Miříčkovou zásadou: „Ekonomie trestní hrozby musí býti jedním z vůdčích hesel trestního zákonodárce.“³⁶⁴

Požadavek, aby trestní ustanovení směřovala co nejúčelněji k ochraně právního řádu, nutí zákonodárce promyšleně kombinovat ony tři nástroje – odstrašení, polepšení a učinění neškodným. Takřka výlučné uplatňování teorie odstrašení, které trvalo mnoho století ve všech evropských zákonodárstvích, ukázalo, že sama o sobě není schopna právní řád ochránit. Kdyby odstrašovací moment skutečně fungoval, musela by už dávno být veškerá zločinnost potlačena, což se nestalo. Z reflexe této skutečnosti vycházeli osvícenští teoretici trestního práva a začali prosazovat teze, že „člověk spáchavší zločin nepozbývá proto ještě práv lidských, že účelem trestu nemá býti zničení viníka, nýbrž jeho polepšení, jeho mravní obroda, jeho převýchova v řádného občana, jeho přizpůsobení požadavkům sociálního řádu.“³⁶⁵

Idea převýchovy alias polepšení zločince se od té doby projevuje v myšlení o trestním právu definováním různých praktických institutů, jako je *progresivní systém* (odsouzený je nejprve umístěn do samovazby, poté přejde do cely s více vězni, dále do *přechodného ústavu*, načež je podmíněně propuštěn; každý z těchto postupů si musí zasloužit svým chováním), *podmíněné odsouzení a upuštění od potrestání* (v případě, kdy má soudce za to, že k polepšení viníka není třeba rozsudek vykonat) nebo *neurčité odsouzení* (viz 8.2.). V případě trestání mládeže pak musí být zájem na polepšení pachatele, nikoli na odplatě, chápán jako zcela prvořadý.

³⁶³ Tamtéž, s. 3.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 4.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 6.

Třetí cesta, která může být zvolena za účelem ochrany právního řádu, je učinění viníka neškodným v případě, že jde už o mnohonásobně trestaného zločince, u nějž se polepšení ukázalo jako nemožné. V této souvislosti Miříčka hovoří o trestu smrti a uvádí důvody hovořící pro a proti jeho zrušení. Celkem jasně dal najevo, že se přiklání k první variantě, což se konečně ukázalo i v přípravných osnovách. Učinění zločince neškodným se však může dít i jiným způsobem; Miříčka v přednášce rozebral konkrétně institut *zabezpečovacího opatření*, tedy omezení osobní svobody zavřením do speciálního ústavu na tak dlouho, dokud trvá nebezpečný stav dotyčného („tedy podle okolností i na doživotí“³⁶⁶):

Taková zabezpečovací opatření mají s trestem společný účel, totiž ochranu právních statků a tudíž i právního řádu. Arci působí k dosažení tohoto účelu čistě preventivně, zamezující páčání nových trestných činů. Takové zabezpečovací opatření není trestem a nemělo by tudíž s ním býti důsledně spojeno žádné zlo, žádné jiné omezení, než jakého je právě potřebí k zabezpečení společnosti.³⁶⁷

Tento koncept zabezpečovacích opatření se v podstatě shoduje s představami Ladislava Haškovce z roku 1913 o tom, jakým způsobem nakládat s homosexuály (viz 6.5.). Deník *Tribuna* ve svém článku ze září 1922 citovaném v kapitole 5.2.6. tvrdí, že komise pro reformu trestního práva zamýšlí zabezpečovací prostředky „pro homosexuelní“³⁶⁸ ve své osnově použít. Těžko říci, zda šlo o dezinterpretaci vzniklou při transferu informace z vyšší na nižší úroveň diskuse, nebo zda komise v rané fázi práce na zvláštní části osnovy o tomto řešení skutečně uvažovala; ve výsledné podobě osnovy však zavírání normálních homosexuálů, kteří nemají žádnou sociálně nebezpečnou úchylku, do ústavů nefiguruje.

Celkově z Miříčkovy přednášky jasně vysvítá, že je zastáncem humánního trestání, staví se za zásadu, že „nemá vinníku býti působeno větší zlo, než jakého je nezbytně třeba k dosažení konečného účelu trestu, t. j. k náležité ochraně právního řádu.“³⁶⁹

Shrnuli jsme ty části Miříčkova vědeckého programu, k jejichž sdělení chtěl ve své přednášce dospět zejména. Nenarazili jsme však na žádnou jeho obecnou zásadu, kterou by bylo možné identifikovat jako zdroj jeho pozitivního postoje k myšlence zrušit všeobecnou trestnost homosexuality. Otázky, které činy má zákonodárce považovat za trestné, si totiž v proslovu všímá jen velmi letmo. V odstavci, který zpočátku vypadá, že k ní přinese zásadní vyjádření, ji v podstatě jen registruje, ale dále nerozvádí: „Důležitý problém pro trestního

³⁶⁶ Tamtéž, s. 13.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 14.

³⁶⁸ Cit. dle: Jar. Kubista: Kolem nového trestního zákona. Homosexualita a §§ 129–130 trest. zák. rak. a čsl. Československá republika, 7. 10. 1922.

³⁶⁹ August Miříčka: O úkolech trestního zákonodárce. Právník 70, 1931, s. 9.

zákonodárce leží v otázce, které právní statky sluší chrániti trestní sankcí, položenou na jich porušení. V té příčině vykazují zákony jednotlivých států značné různosti.³⁷⁰ To je vše.

Na jiném místě prohlašuje, že „arci není úkolem trestního práva tento právní řád petrifikovati,³⁷¹ což s otázkou trestnosti či netrestnosti jednotlivých činů úzce souvisí. Miříčka se tím staví proti přílišnému konzervativismu, avšak toto tvrzení je natolik všeobecné, že z něj nelze činit pro autorův postoj k homosexualitě žádné zvláštní závěry. Podobnou myšlenku vyjadřuje i v závěrečné části přednášky, kde se zabývá poměrem zákonodárce k veřejnému mínění. Deklaruje zde, že zákonodárce „nesmí a také nebude dbáti veřejného mínění, když by se tím octl na zcestí, jež by jej odvádělo od vytčené mety. V takovém případě je třeba převýchovy veřejného mínění, k níž působiti a tím usnadniti úkol zákonodárcův je povinností každého inteligenta a zvláště také tisku.“³⁷²

V závěru přednášky se Miříčka přeci jen dvakrát zmiňuje přímo o otázce homosexuality. Nejprve při konstatování, že existují snahy mezinárodně sjednotit celé trestní právo, jejichž odůvodněnost Miříčka uznává: „Je zajisté zjevem povážlivým, když ve státech téhož dílu světa a téhož kulturního stupně panují zásadně různé názory i různé zákony – například o trestnosti vyhnání plodu a aktů homosexuálních,³⁷³ avšak nevěří v jejich úspěch. Z toho, že zařadil otázku homosexuality do tohoto kontextu, vyplývá, že si je vědom nesamozřejmé povahy její trestnosti, avšak ani to nevysvětluje postoj, který v této otázce zaujal. Podruhé se o homosexualitě zmiňuje, když v samotném závěru zdůrazňuje omezený časový rámeček přednášky a z toho vycházející nemožnost probírat další důležitá témata, která bude muset zákonodárce při reformě trestního práva řešit.“³⁷⁴ Z toho zjišťujeme, že Miříčka považoval otázku trestnosti homosexuality za vážný problém, ale opět nic víc.

Bohatá na všeobecné trestněprávní vývody, nedává nám Miříčkova inaugurační přednáška odpověď na konkrétní otázku, kterou se zabýváme. Nezbyvá nám tedy než se obrátit jinam. Již jsme zmínili, že poté, co Miříčkova komise dokončila návrh osnovy nového zákona, sepsala ještě odůvodnění, ve kterém paragraf od paragrafu vysvětlila své motivy.

V odůvodnění § 261 Miříčka nejprve jmenuje důvody, které bývají uváděny pro trestnost homosexuálního jednání (podle obecného přesvědčení je nemravné, může prý ohrožovat zdraví a rozšíří-li se, může znamenat sociální nebezpečí) a proti ní:

³⁷⁰ Tamtéž s. 3.

³⁷¹ Tamtéž s. 2.

³⁷² Tamtéž s. 15.

³⁷³ Tamtéž s. 16.

³⁷⁴ Tamtéž s. 17.

Proti tomu uplatňuje se zase zejména, že trestní zákon není k tomu povolán, aby stíhal každou nemravnost, ježto by jinak musil trestati například i onanii, a že trest lze připustiti jedině tam, kde necudným jednáním jsou ohroženy takové zájmy obecné, které i jinak sluší chrániti trestní hrozbou. Zvláště pak se ukazuje na to, že jde zpravidla neb aspoň z valné části o psychickou abnormitu (perversitu), která postiženému činí nemožným odolati pudu homosexuálnímu, že rozpoznání takových psychických abnormit od ostatních případů je obtížné, takže s vinníky by byly zasaženy i osoby nevinné a že trestem ztěžuje se jich léčení. Ba v poslední době je z některých stran zastáváno mínění, že příčinou takové abnormity může býti i úchylné fyziologické složení pohlavních orgánů (Kronfeld, Hirschfeld, Steinach).³⁷⁵

Toto odůvodnění, které operuje převážně lékařskými argumenty, je v podstatě shrnutím vstupů, které do diskuse o odrestnění homosexuality učinil Hugo Bondy. Naopak motivy z argumentační nadstavby, které v diskusi používal František Čeřovský (viz 7.2.), Miříčka nezmiňuje. A to ani tam, kde by tím odůvodnil dílčí aspekt navrhovaného paragrafu, jako např. poukazem na vyděračství to, že se nově zavádí výslovná trestnost homosexuální prostituce. Můžeme z toho učinit závěr, že Miříčka považoval za zásadní pouze ty argumenty, které mohl dodat z titulu své odbornosti Bondy. Miříčkův příklon k Bondyho koncepci oproti pojetí Čeřovského, které se lišily v názoru na chráněnou věkovou hranici, jsme viděli už v 6.1.3.

Hugo Bondy krátce po zveřejnění osnov napsal:

Cítím (se) za § 261 osnovy k novému trestnímu zákonu (...) do jisté a to dosti značné míry odpovědným, (...) na podzim roku 1924 vyzval mne p. prof. Miříčka, abych vypracoval pro Druhý sjezd československých právníků r. 1925 v Brně elaborát, z něhož by vyplývalo, co z vědeckého hlediska sexuologického mluví pro zrušení § trestajícího smilstvo mezi osobami téhož pohlaví...³⁷⁶

Nedlouho potom, v přednášce na sjezdu pro pohlavní výzkum, který se konal v říjnu 1926 v Berlíně, dokonce prohlašuje znění paragrafu 261 osnovy za „stylisované (...) podle elaborátu referentova“³⁷⁷ (tj. Bondyho pro brněnský sjezd), z čehož vyvozuje svou „čest (tento paragraf) pro osnovu vypracovati.“³⁷⁸

Nezjistíme už, zda věty, které tvoří dotýčný paragraf osnovy, vyšly skutečně z Bondyho pera a Miříčka je pak přejal, nebo zda je napsal Miříčka na základě toho, co si od Bondyho přečetl; důležité je, že jako osoba oprávněná vést diskusi o beztrestnosti

³⁷⁵ Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. II. Odůvodnění osnov. Praha, Ministerstvo spravedlnosti, 1926, s. 142.

³⁷⁶ Hugo Bondy: K diskusi o chráněné hranici věkové při deliktech proti mravnosti v přípravné osnově k novému trestnímu zákonu. Česká advokacie 12, 1926, s. 83.

³⁷⁷ Hugo Bondy: O zákonech, týkajících se pohlavnosti v přípravné osnově trestního zákona republiky československé. Čas. lék. čes. 55, 1926, s. 1808.

³⁷⁸ Tamtéž.

homosexuality na druhé úrovni považoval lékařské argumenty za relevantní. Základ, na kterém jim tuto relevanci přiznal, pak vystihuje klíčová pasáž odůvodnění:

Ačkoli vědecké bádání v tomto směru se ještě nedodělalo nepochybných výsledků a lékaři i psychiatři sami nejsou o těchto otázkách jednotného mínění, přece již pouhá možnost, že tu jde třeba jen v části vyskytujících se případů o abnormitu psychickou nebo dokonce tělesnou, musí zákonodárce nabádati k opatrnosti, zvláště když je nesnadno rozeznati takové případy od ostatních. Tato možnost musí zákonodárce vésti k tomu, aby nerozšiřoval trestní hrozbu přes meze nevyhnutelnosti. Zejména nemůže pro něho býti jedině rozhodným, že smilstvo mezi osobami téhož pohlaví jest podle obecného přesvědčení čin mravně zavržitelný, nýbrž musí zkoumati právě tak jako u jiných činů, které zvláštní zájmy toho vyžadují, aby takové činy byly trestně stíhány a do jaké míry by měly býti trestány.³⁷⁹

Zde už máme přímou referenci k Miříčkovým požadavkům vyjádřeným v jeho inaugurační přednášce, a sice na ekonomii trestní hrozby, na nezávislost zákonodárce na příliš konzervativních postojích veřejného mínění a na pečlivý přezkum, zda konkrétní právní statek vyžaduje trestněprávní ochranu.

Co se týče tohoto šetření mezi právními statky, máme je doloženo u dalšího člena komise, Alberta Miloty, který na schůzi Purkyňovy společnosti v roce 1920 prohlásil: „Je těžko najít právní statek, který by byl porušen, když by nebyla porušena bezpečnost a pod. Homosexualita nemůže být trestnou sama o sobě, nýbrž jen jako útok na právní statek.“³⁸⁰ Takový statek pak při práci na osnově nového trestního zákona členové komise nenašli.

Stojíme zde na konci tázání po původu Miříčkovy ochoty odrestnit homosexualitu. Výsledek můžeme formulovat tak, že šlo o vyvození důsledků z vědeckého bádání o původu homosexuality podle požadavků vědeckého programu, který zastával v oboru trestního práva.

8.3 Diskuse o přípravných osnovách

Ministerstvo spravedlnosti distribuovalo dne 26. března 1926 osnovy trestního zákona ostatním ministerstvům, přičemž určilo lhůtu k zaslání připomínek – měly mu být doručeny do konce roku.³⁸¹ Když ovšem ještě ke konci listopadu podatelnou úřadu neprošel ani jeden takový posudek, začal být energický profesor Miříčka nesvůj, že práce na definitivním znění nemůže pokročit. Tlumočil svou netrpělivost novému ministru spravedlnosti Robertu Mayr-

³⁷⁹ Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. II. Odůvodnění osnov. Praha, Ministerstvo spravedlnosti, 1926, s. 142.

³⁸⁰ Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920. Čas. lék. čes. 60, 1921, s. 73.

³⁸¹ NA, fond MS, karton 575.

Hartingovi (třetí Švehlova³⁸² a první Udržalova³⁸³ vláda), který následně rozhodl ministerstva urgovat.³⁸⁴

Brzy na to se začala jednotlivá vyjádření skutečně scházet; původci nebyla pouze ministerstva, ale široké spektrum institucí, z nichž některé s trestním právem přicházely do bezprostředního kontaktu, jiné nikoli, ale přesto cítily potřebu říci k osnovám své slovo. Tyto posudky byly na ministerstvu spravedlnosti pečlivě evidovány, rozmnoženy v několika kopiích a archivovány – dnes se nacházejí ve fondu ministerstva v Národním archivu.³⁸⁵ Najdeme mezi nimi jak zcela stručná vyjádření, jako např. od ministerstva pro zásobování lidu, které sděluje, že „nemá s hlediska ressortního připomínek,“³⁸⁶ tak obsáhlé fascikly, které čítají až šedesát stran (Nejvyšší vojenský soud v Praze).

U některých posuzovatelů můžeme konstatovat vědomí jejich ohraničeného mandátu k vyjádření názoru: „Ministerstvo obchodu přirozeně musí se obmezit ve svém vyjádření jen na ony otázky, které dotýkají se zájmů resortních, ač ovšem osnova v některých svých jinakých ustanoveních přímo svádí k zaujetí stanoviska.“³⁸⁷ Jiní se tohoto principu nedrželi a poskytli svá stanoviska takřka ke všem paragrafům osnovy – např. *Geschäftstelle der deutschen Land- und Forstwirtschaft*³⁸⁸ se sídlem v Praze na Vinohradech.

Z několika desítek došlých posudků vyplynulo, že nejproblematičtějšími ustanoveními osnov jsou zrušení trestu smrti a všeobecné trestnosti potratu. Symptomatický je zde dopis chebské notářské komory, která sděluje, že je natolik zaneprázdněna, že nemá čas vypracovat řádný posudek, avšak píše: „jen to chceme vytknouti, že za naší doby, kdy skoro denně zvrhlá a ukrutná hromadná vraždění ze zjištěnosti se udají, tedy poměry mravnostní naprosto hrozná jsou, odstranění trestu na hrdle doporučovati rozhodně nemůžeme.“³⁸⁹ Z projevů proti potratům lze citovat např. velmi kategorický posudek lékařské fakulty Univerzity Karlovy, který redigoval nám už známý (5.2.6.) profesor Slavík z Ústavu pro soudní lékařství. Kromě podpisu to prozrazuje opět jeho expresivní styl: „Proč si nedají slečinky tahat zdravé zuby, nebo uříznout zdravý prst, obě stejně normálně roste, účelně, tedy normálně nechme proběhnout těhotenství.“³⁹⁰

³⁸² 12. 10. 1926 – 1. 2. 1929.

³⁸³ 1. 2. 1929 – 27. 10. 1929.

³⁸⁴ NA, fond MS, karton 575, listek dr. Scholze.

³⁸⁵ NA, fond MS, karton 575.

³⁸⁶ NA, fond MS, karton 575, vyjádření ministerstva pro zásobování lidu ze dne 15. 12. 1926.

³⁸⁷ NA, fond MS, karton 575, vyjádření ministerstva obchodu ze dne 11. 1. 1927.

³⁸⁸ Agentura pro německé zemědělství a lesní hospodářství.

³⁸⁹ NA, fond MS, karton 575, vyjádření Notářské komory v Chebu ze dne 27. 4. 1926.

³⁹⁰ NA, fond MS, karton 575, vyjádření Lékařské fakulty University Karlovy ze dne 11. 1. 1927.

Pozoruhodné však je, že vyhlášený homofob Slavík přešel mlčením návrh na zrušení všeobecné trestnosti homosexuality. Posudků, které si nějak všimly § 261, bylo ostatně velmi málo, konkrétně čtyři (jeden z nich pouze doporučoval změnit vid slovesa *vykoná* ve druhém odstavci paragrafu).³⁹¹

Ministerstvo školství a národní osvěty doporučovalo („když již homosexualita a priori nestaví se pod sankci trestní“³⁹²) zvýšit chráněnou hranici pro homosexuální styky na věk 21 let.

Homosexualita se dále dostala do pansofizujícího přehledu zmíněné německé hospodářské agentury. Tam je nejprve převyprávěn obsah § 261, poté následuje vlastní stanovisko:

Mit dieser regelung hat der Entwurf einen gefährlichen Weg eingeschlagen, weil er die ungeheure Tragweite dieses Lasters nicht vollkommen erfasst zu haben scheint. Der Entwurf ist aber nicht konsequent. Entweder ist die Homosexualität eine Krankheit, die die Strafbarkeit der Tat aufhebt, dann ist eine Verfolgung einer solchen Tat im Strafrechtswege nicht möglich, auch nicht wenn sie an Jugendlichen oder gewerbsmässig begangen wird. Ist sie aber nicht unter allen Umständen ein geistig abnormaler Zustand, dann muss sie eben in allen Fällen, ohne Rücksicht auf das Alter des Verletzten und ohne Rücksicht darauf, ob sie gewerbsmässig begangen wird oder nicht, da verfolgt werden, wo die Zurechnungsfähigkeit gegeben ist. Im Interesse der Verhütung schwerere sittlicher und sozialer Nachteile für das Volk muss daher die Forderung erhoben werden, die Homosexualität grundsätzlich ohne jede Einschränkung für strafbar zu erklären.³⁹³

Autor tedy nesdílí nebo nechápe Miříčkovu pojetí ekonomie trestní hrozby. To, čím Miříčka odůvodňuje nutnost nerozšiřovat trestní hrozbu *přes meze nevyhnutelnosti* (dosud panující nejistota o biologickém původu homosexuality), se zde prezentuje jako argument pro přesně opačný postup. Stejným způsobem lze charakterizovat i čtvrté vyjádření o § 261 osnovy, které bylo součástí stanoviska prezidia Vrchního zemského soudu v Praze:

Pokud jde o všeobecnou trestnost smilstva mezi osobami stejného pohlaví, zastávali bychom stanovisko kladné. Důvodová zpráva sama uznává, že homosexualita jest neřest, která kdyby se rozšířila, znamenala by sociální nebezpečí. Nelze tedy pouze trestati vinníka, jenž vykoná smilné jednání s osobou mladší osmnácti let, ježto pak by zůstali beztrestnými ti, kdož neveřejně provádějí neřest tu s osobami

³⁹¹ NA, fond MS, karta 575, vyjádření Nejvyššího vojenského soudu v Praze.

³⁹² NA, fond MS, karta 575, vyjádření ministerstva školství a národní osvěty ze dne 8. 1. 1927.

³⁹³ Touto úpravou nastoupila osnova nebezpečnou cestu, neboť se zdá, že ne zcela pochopila ohromný dosah této neřesti. Osnova však není důsledná. Buď je homosexualita nemoc, která vylučuje trestnost činu, potom pronásledování takového činu trestněprávní cestou není možné ani byl-li podniknut na nezletilém nebo živnostensky. Pokud ale není ve všech případech duševně abnormálním stavem, potom musí být právě ve všech případech, kdy je shledána přičetnost, pronásledována bez ohledu na věk poškozeného nebo na to, byl-li čin podniknut živnostensky nebo ne. V zájmu ochrany lidu před těžkými mravními a sociálními újmami je tedy nutno požadovat prohlášení homosexuality za zásadně trestnou bez jakéhokoli omezení. (NA, fond MS, karta 575, vyjádření Geschäftsstelle der deutschen Land- und Forstwirtschaft ze dne 30. 5. 1927).

staršími. Nejde také skutečně vždy o psychickou abnormitu (perversitu) – ostatně v případech takových náleží znalcům lékařům rozhodné slovo – nýbrž velká část pachatelů dává se při činech svých vésti jedině nízkými pudy a pohlavní rozkoši a jedná úmyslně a s rozvahou. Bylo by tedy i je zasáhnouti trestní sankcí a proto přimlouvali bychom se pro stanovení všeobecné trestnosti homosexuality.³⁹⁴

Z načrtnutého přehledu názorů na eventualitu odrestnění homosexuality, které byly zaslány ministerstvu spravedlnosti v reakci na zveřejnění osnov, vyplývá, že pouze ve dvou případech autoři vyjádřili s beztrestností homosexuality nesouhlas, což je však v kontextu všech posudků nutno interpretovat nikoli jako většinovou podporu odrestnění homosexuality, nýbrž jako převážný nezájem či spíše lhostejnost k tomu, bude-li v novém zákoně trestná, nebo ne.

Citované vyjádření prezidia Vrchního zemského soudu v Praze je o něco zajímavější než ostatní, a to díky osobě autora. Prezidentem vrchního zemského soudu byl v té době dr. Jiří Haussman (1868–1935),³⁹⁵ který také vyjádření k *Přípravným osnovám* dne 18. března 1927 podepsal. Tento soudce se na den přesně o rok dříve stal coby odborník ministrem spravedlnosti v druhé Černého vládě.³⁹⁶ Docházíme tak ke zjištění, že někteří ministři spravedlnosti, kteří se v průběhu zpracovávání *Přípravných osnov* v úřadě vystřídali, se neztotožňovali s názory komise, která pracovala pod jejich záštitou. Návrh trestního zákona, který by vycházel z *Přípravných osnov*, měl mít status návrhu vládního. Aby jej mohl nabýt, muselo ho nejprve ministerstvo vládě předložit. K posouzení toho, jaké měla osnova šance na uzákonění, je tedy třeba seznámit se s ovzduším, které obklopovalo její autory. Podívejme se ve stručnosti, kdo byl v období práce na osnově ministrem spravedlnosti, a tedy politickým správcem tohoto ministerstva.

Alfréd Meissner, za kterého komise vznikla, byl členem sociální demokracie. Je to jeden z mála vrcholných politiků první československé republiky, u kterého máme výslovně doloženo vyjádření k otázce trestnosti homosexuality. Podle vzpomínky MUDr. Maxe Poppera, předsedy Svazu sociálně demokratických lékařů, jejíž zaznamenání se datuje do roku 1934, „bývalý náš ministr spravedlnosti³⁹⁷ dr. Alfred Meissner v diskusi o reformě zákona o přerušení těhotenství sám řekl, že také zákony o stíhání deliktů ze sexuální odlišnosti volají po reformě, že ovšem tato reforma není tak naléhavá jako reforma

³⁹⁴ NA, fond MS, karton 575, vyjádření presidia Vrchního zemského soudu v Praze ze dne 18. 3. 1927.

³⁹⁵ Pravopis příjmení kolísá – někdy se uvádí *Hausmann*, jindy *Haussmann*. Sám dotyčný se podepisoval s dvěma *S*, což je vhodné respektovat.

³⁹⁶ 18. 3. 1926 – 12. 10. 1926.

³⁹⁷ Tuto funkci vykonával ještě v letech 1929–1934, tedy mnohem déle, než při svém prvním působení na ministerstvu v roce 1920.

potratového zákona.“³⁹⁸ Patrně jde o debatu, ke které došlo v souvislosti s návrhem komunistické poslankyně Luisy Landové-Štychové z roku 1926. Toto Meissnerovo stanovisko dokládá, že se neuzavíral novátorským podnětům a patrně by osnově nestál v cestě, alespoň pokud jde o § 261. Skutečnost, že osnovu ve vládě neprosadil ani při druhém období, kdy byl ministrem spravedlnosti (druhá Udržalova³⁹⁹ a první Malypetrova⁴⁰⁰ vláda), kdy už byla hotová a prošla rozsáhlou diskusí, však ukazuje, že byl limitován jinými, významnějšími okolnostmi.

V letech 1921–1925 zastával úřad Josef Dolanský, člen lidové strany. Podporoval sice právní sjezd v Brně, to ovšem v žádném případě neznamená, že souhlasil i se všemi jeho závěry a že neměl výhrady proti osnovám trestního zákona. Konkrétně způsob, jakým se Miříčkova komise postavila k otázkám potratu, eutanazie a homosexuality jej musely vzhledem k jeho politické orientaci velmi dráždit a těžko si představit, že by se v těchto věcech za návrh postavil.

Přes zimu 1925/1926 byl ministrem agrárník Karel Viškovský (1868–1932)⁴⁰¹ a po něm nastoupil jako odborník v druhé Černého vládě⁴⁰² již zmíněný Jiří Hausmann, u nějž máme doložený negativní postoj k odrestnění homosexuality (viz výše). Tito dva ministři nemohli mít kvůli krátké době, po kterou funkci vykonávali, na osud osnovy podstatný přímý vliv. Druhý z nich, který se poté, co Černého vláda ukončila činnost, vrátil do své původní čelní funkce v justici, však nepochybně po celé období, kdy snad byla budoucnost osnovy ve hře, disponoval v československém právníkém prostředí významným vlivem neformálním.

Podzim roku 1926, kdy se na ministerstvo spravedlnosti začaly scházet posudky na *Přípravné osnovy*, přinesl v obecně vnitropolitické rovině vyřešení politické krize, která v Československu existovala už řadu měsíců. Antonín Švehla vytvořil svou třetí a poslední vládu na základě zcela nové koalice, jejíž převratnost spočívala v tom, že do vlády poprvé od vzniku republiky vstoupily nikoli pouze české, nýbrž i čistě slovenské a dokonce i německé strany, které byly ochotny slevit ze svých národnostních požadavků a *aktivně* spolupracovat na řízení státu. Národnostně různorodá, byla nová vláda ve srovnání s předchozími homogennější, co se týče politických cílů jednotlivých stran. Všechny patřily v politickém spektru na pravici, odtud také název *vláda panské koalice*.

³⁹⁸ Max Popper: Náležejí sexuální úchytky lidí před soud či k lékaři? Sociálně zdravotní revue 2, 1934, s. 60.

³⁹⁹ 7. 12. 1929 – 29. 10. 1932.

⁴⁰⁰ 29. 10. 1932 – 14. 2. 1934.

⁴⁰¹ Druhá Švehlova vláda 9. 12. 1925 – 18. 3. 1926.

⁴⁰² 18. 3. 1926 – 12. 10. 1926.

K vedení ministerstva spravedlnosti se tak dostal čelní představitel *Deutsche christlichsoziale Volkspartei*⁴⁰³ profesor Robert Mayr-Harting (1874–1948). Tuto stranu charakterizuje publikace z šedesátých let 20. století těmito slovy:

Působila mezi německým menšinovým obyvatelstvem jako jistá obdoba buržoazní Čs. strany lidové. (...) Přijatý program zdůrazňoval křesťansko-nacionální principy, požadavek Němců na sebeurčení a samosprávu, upevňování hospodářských pozic německých podnikatelů a prosazování církevních otázek. Sociální programové požadavky prolínala silně demagogicky zaměřená linie antisemitismu.⁴⁰⁴

K úryvku musíme pochopitelně přistoupit kriticky a uvědomit si záměrnou snahu marxistického historika vsugerovat čtenáři tendenčním stylem negativní konotáty. Přesto je jasné, že přijetí nového trestního zákona tak, jak jej komise navrhla, se s programem křesťanských sociálů rozhodně nemohlo slučovat.

Mayr-Harting vedl ministerstvo do roku 1929. Právě za jeho působení tedy proběhla celá akce sbírání posudků, které Miříčka i ostatní členové komise nepochybně velmi pozorně studovali; další rozhodnutí o tom, jak naložit s osnovou, však už nebylo na nich. Proveditelnost reformy způsobem, který navrhla odborná komise, byla přitom pro věc odrestnění homosexuality klíčová. Uvědomoval si to např. František Čeřovský, který doporučoval vyčkat na reformu trestního zákona *en bloc* a nesnažit se o změnu pouze paragrafu 129, což by vzbudilo spíše kontraproduktivní polemiku.⁴⁰⁵ Odtrestnění homosexuality napříště stálo a padalo s *Přípravnými osnovami* jako celkem, je tedy nutno načrtnout charakter celkové veřejné rozpravy o osnovách bez zvláštní tematizace otázky homosexuality, která se v ní ostatně téměř neobjevovala.

Právník František Joklík, který vydal svůj názor na *Přípravné osnovy* ve formě krátké brožurky, verbalizoval celkem evidentní souvislost mezi personálním obsazením portfolia spravedlnosti a rozhodnutím, zda bude koncepce osnovy podržena, nebo nikoli: „Lze však sotva o tom pochybovati, že ony ‚přípravné osnovy‘ budou asi základem osnovy vládní, aspoň nenastanou-li radikální změny ve složení ministerstva spravedlnosti.“⁴⁰⁶ Problém tedy viděl nejen v osobě ministra, ale celkového obsazení míst s rozhodovací pravomocí na ministerstvu.

⁴⁰³ Německá křesťanskosociální strana lidová.

⁴⁰⁴ Vladimír Krechler: *Politické strany v předmnichovském Československu*. Praha, Vysoká škola politická ÚV KSČ, 1968, s. 87.

⁴⁰⁵ František Čeřovský: *Zákon a soudně-lékařská věda*. Hlas 1, 1931, č. 10, s. 3–4.

⁴⁰⁶ František Joklík: *Kritika Přípravných osnov trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového*. Praha, 1927, s. 3.

V předmluvě k vydání osnov vysvětlilo ministerstvo spravedlnosti svůj vztah k vzniklému dílu takto:

Je to práce níže jmenovaných autorů. Ministerstvo spravedlnosti dalo jim pro jejich porady k dispozici některé své úředníky (...), ale jinak nemělo na obsah osnov vlivu; hradilo ovšem potřebné náklady. Justiční správa chce z osnov a posudků, jež jí dojdou, získati teprve materiál pro vládní osnovy, které by, hověje vědeckým požadavkům a praktické potřebě, plně hleděly i na zvláštní poměry našeho státu i jeho finanční sílu.⁴⁰⁷

Pravděpodobně ani roku 1920, kdy byla komise založena, se nepředpokládalo, že výsledek její práce bude beze změn předložen jako vládní návrh zákona. Míra, ve které se ministerstvo od obsahu výsledných osnov v roce 1926 distancovalo, je však přeci jen překvapivá.

Ministerský tajemník Otto Scholz, který se sám porad Miříčkovy komise účastnil jako zástupce ministerstva spravedlnosti, otiskl brzy po vydání osnov článek ve *Sborníku věd právních a státních*,⁴⁰⁸ kde se o uskutečnitelnosti reformy v navržené podobě a zároveň v dohledné době vyjadřuje velmi skepticky (to je vzhledem k tomu, že byl při přípravě osnovy v pravidelném styku s ostatními členy komise, poněkud překvapivé). Upozorňuje na osnovy trestních zákonů, které byly vypracovány v jiných středoevropských zemích (Rakousko 1912, Švýcarsko 1918, Německo 1919). Československá osnova se s nimi v řadě otázek shodovala a často se na ně také v odůvodnění odkazovala. Ani jedna z těchto zahraničních osnov však nebyla do roku 1926 uzákoněna. Scholz končí svůj článek takto:

Nebudiž mi proto zazlíváno, když po takových zkušenostech z ciziny dospívám ke střízlivému mínění, že velké, radikální reformy v oboru trestního práva nemají velkých vyhlídek na brzké uzákonění a že bude nutno i u nás velmi svědomitě uvážiti, jsou-li tu předpoklady a podmínky zdárného uskutečnění reformy. (...) Při takovém zkoumání osnovy ukáže se pak, jak dalece je osnova za daného stavu věcí a prostředky, které v dohledné době budeme míti po ruce, uskutečnitelná, a co z ní je považovati toliko za program, který vytýčila věda zákonodárci pro doby příští.⁴⁰⁹

Roku 1934, tedy osm let po vydání *Přípravných osnov*, publikoval profesor Milota spis *Reforma trestního zákona v Československu*, jehož účelem byla obhajoba *Přípravných osnov* v navrženém znění a v němž mimo jiné shrnul kritiku, která se na osnovy snášela nejvíce. Podle Miloty budilo velký odpor kritiků ideové ukotvení osnovy spočívající na zásadách subjektivismu a individualizace. Obě tyto zásady vypracovala pozitivistická

⁴⁰⁷ Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I. Osnovy. Praha, Ministerstvo spravedlnosti, 1926, s. 5.

⁴⁰⁸ (Otto) Scholz: Zpráva o: Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. Sborník věd právních a státních 26, 1926, s. 232–236.

⁴⁰⁹ Tamtéž, s. 236.

právní věda 19. století a obě byly v osnovách trestních zákonů, které v první polovině 20. století v Evropě vznikaly, pravidelně uplatňovány. U subjektivismu jde o to, aby soudce při ukládání trestu věnoval pozornost nejen činu, k němuž došlo, ale také osobnosti pachatele a zejména tomu, do jaké míry je společnosti nebezpečný, a aby podle toho adekvátně upravil výši trestu, tedy případně jej zvýšil, snížil, nebo od něj výjimečně zcela upustil. Zásada subjektivismu byla vyjádřena v hesle „ne zločin, ale zločinec se trestá“.⁴¹⁰

Zásada individualizace pak požaduje, aby měl soudce v trestním zákoně k dispozici dostatečně odstupňovanou škálu opatření, kterými může pachatele potrestat a zároveň ochránit společnost, a to přiměřeně závěrům, k nimž došel při uplatnění zásady subjektivismu. Typickým projevem zásady individualizace je institut tzv. *zabezpečovacích opatření*, která nemají mít povahu trestu, tj. jejich primárním cílem není působit zločinci zlo, nýbrž chránit před ním společnost. Použijí se tam, kde se nebezpečí, jímž zločinec hrozí, nedá odstranit vlastním trestem. Z nejvýznamnějších zabezpečovacích opatření, která zavedla *Přípravná osnova*, je nutno uvést *odkázání do robotárny*, které se mělo použít na zločince ze zahálčivosti, ničemnosti nebo hrubé zištnosti, a jeho účelem mělo být „přidržeti takové osoby k práci a potírati tak jejich sklon živiti se lehce na úkor jiných.“⁴¹¹ Až by se shledalo, že dotyčný již práci navykl, „propustí [se], avšak jen podmíněčně, takže kdyby se na svobodě neosvědčil, dodá se do robotárny znova.“⁴¹² Tvrdší variantou mělo být *odkázání do přechovatelný*, kde měli být drženi zločinci, kteří si již odpykali trest, avšak ukázalo se, že jsou nepolepšitelní a jejich náprava není možná. Přechovatelná tedy sledovala úplnou izolaci a zneškodnění zločinců, aniž by museli být trestáni smrtí. Rozdíl mezi přechovatelnou a doživotním trestem na svobodě podle Alberta Miloty spočíval v tom, že tento trest bylo možno použít jen na pachatele nejtěžších zločinů, zatímco přechovatelnou na nenapravitelné pachatele kteréhokoli zločinu, „kteří dnes musí býti po vykonaném trestu propuštěni, ačkoli je jisto, že při nejbližší příležitosti zase se podobného zločinu dopustí.“⁴¹³ Jako třetí zabezpečovací opatření osnova navrhovala *ústav pro choré vězně*, v němž by byli internováni choromyslní nebo slabomyslní pachatelé trestných činů, kteří museli být z tohoto důvodu zproštěni obvinění, avšak přesto jsou nebezpeční, notoričtí alkoholici, osoby s tělesnou či duševní vadou a staré osoby.⁴¹⁴

⁴¹⁰ Albert Milota: *Reforma trestního zákona v Československu*. Bratislava, Právnická jednota na Slovensku a Podkarpatské Rusi, 1934, s. 22.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 137.

⁴¹² Tamtéž.

⁴¹³ Tamtéž, s. 138.

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 139.

Skutečnost, že *Přípravné osnovy* byly koncipovány na základě uvedených dvou zásad, vytvářela nové požadavky na soudce, který napříště neměl být pouze „dobrým právníkem, ovládajícím literu i duch zákona, nýbrž na více i bystrým psychologem a sociologem, znalcem lidské duše a společenských jevů, schopným, aby vystihl vlastní příčinu zla a pokusil se o nápravu na pravém místě a pravými prostředky.“⁴¹⁵ Není tedy divu, že tato kritika ideového základu osnovy přicházela nejčastěji právě od soudců,⁴¹⁶ nebo spíše od konzervativně založené části soudcovského stavu, která se nehodlala vzdát zažitých postupů a podstupovat náročné další vzdělávání, které by bylo v případě přijetí zákona v navrženém znění nevyhnutelné.

K této ideové kritice se však připojovala ještě kritika praktických aspektů uzákonění osnovy, jejíž nositelé již nebyli pouze právní odborníci, nýbrž širší veřejnost, která se obávala zmatků při přechodu ze starého právního řádu na nový vyplývající jednak z uvedené nutnosti dovzdělání stávajících soudců a reformy odborné přípravy nových soudců, a jednak z toho, že nový systém by byl přinejmenším zpočátku výrazně dražší než starý – bylo by například nutno jednorázově investovat velké částky ze státního rozpočtu do výstavby speciálních objektů sloužících jako zabezpečovací zařízení. Těmto kritikům Milota v roce 1934 oponuje:

[...], co bych vytknul kritikům Př. osn., je, že ji posuzují jedině se stanoviska dnešního stavu, a že proto přeceňují obtíže, které by vznikly, kdyby Př. osn. byla uvedena v život. [...] Tyto obtíže se zdají býti též většími, než budou ve skutečnosti, neboť se při nich přezírají mnohé úlevy, které reforma přinese na jiných stranách, zejména i na poli práva formálního. A dnešní desolátní stav soudnictví nemůže přece potrvati tak, aby choroba zanedbáním se přeměnila v trvalou nemoc naší republiky. Jsem si dobře vědom, že příčiny toho leží z velké části mimo možnosti justiční správy, která těžko pracuje při nedostatečném počtu soudců, ale přece jen tu spolupůsobí i ohledy jiné, zejména fiskální. A na adresu činitelů, kteří z těchto důvodů trpí hrozivý stav dnešního soudnictví, chtěl bych říci toto: Politika, která by trpěla přetíženost soudců se všemi jejími neblahými důsledky, by byla politika krátkozraká, jež by se sama v sobě musila zhroutiti.⁴¹⁷

Osnovy se postupem doby staly skutečností *sui generis*. Třebaže nebyly schváleny vládou ani parlamentem, představovaly pevný bod, k němuž se mohla vztahovat rozprava o aktuálních problémech trestního práva. V trestněprávním diskurzu byly takřka všudypřítomné, autoři při pojednávání trestněprávní úpravy některé věci neopomněli dodat, jak je věc řešena v *Přípravných osnovách*, jako kdyby paralelně existovaly dva právní řády, jeden současný, a druhý budoucí, o němž se ví, že jednou nastane, jen se neví, kdy.

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 27.

⁴¹⁶ Tamtéž, s. 28.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 29.

Zatímco právnická veřejnost diskutovala o jednotlivých aspektech osnovy i jejím celkovém pojetí a ministerstvo spravedlnosti se zabývalo „jinými zákonodárnými pracemi z oboru trestního práva a řízení,“⁴¹⁸ jak si povzdechl roku 1930 na závěr své přednášky při inauguraci do úřadu rektora Univerzity Karlovy August Miříčka, začal v Praze vycházet časopis homosexuální menšiny *Hlas* a po osmi letech od nezdařeného pokusu v roce 1923 se homosexuálové pokusil sdružit do vlastní organizace. Jak časopis, tak spolek se ve svých politických projevech jednoznačně přiklonily na stranu *Přípravných osnov*.

⁴¹⁸ August Miříčka: O úkolech trestního zákonodárce. *Právník* 70, 1931, s. 1–17. Ke konci dvacátých let se připravoval např. významný zákon o trestním soudnictví nad mládeží, přijatý roku 1931, na jehož vypracování se Miříčka rovněž podílel.

9. Organizovanost homosexuální menšiny v Československu

9.1. Pokus o založení prvního homosexuálního spolku

Již jsme uvedli v kapitole 7.6., že první pokus o založení a úřední registraci spolku, který by sdružoval homosexuální občany a zasazoval se za jejich práva, v Československu podnikl roku 1923⁴¹⁹ neúspěšně František Jelínek s několika přáteli, pravděpodobně zaštitěni Františkem Čeřovským a Erwinem Klausnerem. Dostupné informace o této události jsou roztroušeny v několika pramenech a dohromady o ní dávají pouze velmi neúplný obraz.

František Jelínek se ve své knize *Homosexualita ve světle vědy* (1924, viz 7.7.) ke spolku přímo nehlásí, pouze uvádí, že podnět k jeho založení dal František Čeřovský a že spolek (dosud bez úředního povolení, tedy přesněji řečeno jeho přípravný výbor) získal v krátké době přes 2000 adres a na tisíc členů.⁴²⁰

František Čeřovský uvedl roku 1924, že se spolek měl jmenovat *Vědecko-humanitní spolek*, a citoval z navržených stanov jeho účel, jímž bylo „odstraňovati křivdu a zlo plynoucí z nesprávného pojímání podstaty t. zv. homosexuality, vědecky pátrati po pramenu zla, je odstraňovati a jemu ve prospěch lidstva a veřejného blaha odpomáhati“.⁴²¹ Jak název, tak scientistní a altruistický náboj navrženého programu prozrazují přímou inspiraci Hirschfeldovou organizací v Německu (viz 5.2.). Čeřovský píše o osudu spolku:

[...] podle stanov těch měla býti činnost spolku rázu ethického, kulturního, humanitního a vědeckého, a přece zemská správa politická a po ní ministerstvo vnitra konstituování spolku zakázaly z toho důvodu, že spolek „svým účelem, zařízením a činností jest protizákonný, dokonce státu nebezpečný, neboť prý jest nebezpečí, že zařízení a činnost spolková přispějí k šíření a páchání trestního činu podle § 129. tr. z., že dokonce ohrožují veřejné zdravotnictví a blaho“. Toto ohrožení spatřuje rozhodnutí v obavě, že by spolek „mohl pěstovati homosexualitu“.⁴²²

⁴¹⁹ Tímto letopočtem datuje Čeřovský zamítavé rozhodnutí správních orgánů (Neprovedené osvobození, Přítomnost 1924, s. 540). Také v časopise *Hlas* ve třicátých letech (roč. 1931, číslo 5–6, s. 2–3) je v souvislosti s tímto prvním pokusem uváděn letopočet 1923. Naproti tomu Jelínkova kniha, vydaná roku 1924, hovoří o právě probíhajícímu pokusu. To si lze vysvětlit buď tak, že rukopis vznikl v roce 1923 a před vydáním již nebyl aktualizován, nebo že Jelínek ještě v roce 1924 věřil, že bude spolek nakonec po odvolání povolen. Také Bondy používá v recenzi Jelínkovy knihy přítomný čas, když hovoří o jeho snaze založit spolek. Lze tedy mít za to, že hlavní těžiště Jelínkova úsilí o založení spolku spadá do roku 1923, kdy byl spolek také úředně zamítnut, a v roce 1924 toto úsilí možná ještě doznívalo, což se mohlo projevat neúspěšným podáváním opravných prostředků.

⁴²⁰ Tamtéž, s. 59.

⁴²¹ František Čeřovský: *Neprovedené osvobození*. Přítomnost 1, 1924, s. 540.

⁴²² Tamtéž.

Ve stejném článku František Čeřovský oznamuje, že byla proti zákazu podána stížnost k nejvyššímu správnímu soudu, avšak že dosud není vyřízena⁴²³ (text vyšel v *Přítomnosti* dne 4. září 1924).

Naprosto odlišný pohled na pokus o vytvoření homosexuálního spolku má Hugo Bondy. V recenzi na Jelínkovu knihu, která je celá prodchnuta osobní antipatií k Jelínkovi, píše: „Autor se pokouší založit v Praze homosexuální spolek a píše na str. 189 a 200 vědomě nepravdu, kde zmiňuje se o zamítnutí „naprosto nezávadných stanov“ z „laických důvodů“⁴²⁴. Ve své práci pro II. sjezd československých právníků z roku 1925 se k pokusu o založení spolku vrací znovu:

Asi před rokem učinilo též u nás několik interesentů pokus, uvést v život podobný spolek, jak jsem se právě o nich zmínil. Účelem tohoto spolku měla být, mimo jiné, též ochrana homosexuálních individuí před zákonem. Jest pochopitelné, že nemohla příslušná instance povolit spolek ustavující se na ochranu provinivších se proti stávajícím zákonům.⁴²⁵

Bondy je jediným pramenem, který připisuje iniciativu vedoucí k pokusu o založení spolku výslovně Františku Jelínkovi. Jak ovšem z citovaného úryvku, tak z pramenů, které jsou citovány níže, vyplývá, nešlo o izolovanou Jelínkovu akci, nýbrž o úsilí více osob. To, že se v této souvislosti vůbec nezmiňuje o Františku Čeřovském, lze snad vysvětlit tak, že je pojila vzájemná úcta, která je patrná z různých vyjádření, která ve svých pracích vzájemně činili o pracích toho druhého, a snad i přátelství (v každém případě se museli osobně znát), a že tedy Bondy nechtěl Čeřovskému způsobit ostudu tím, že by zveřejnil jeho angažovanost v pokusu, který – podle Bondyho po zásluze – ztroskotal.

Další vyjádření o událostech z roku 1923 pocházejí až z třicátých let, kdy se tématu několikrát dotkl nově založený časopis *Hlas*, jehož redakce chtěla poukazy na dřívější neúspěch zvýraznit rozdíly mezi starým pokusem a způsobem, kterým chtěla pro ustavení spolku pracovat ona. V roce 1931 redakce, kterou vedli bratři František a Vojtěch Černí, píše: „Roku 1923 pokusilo se několik odvážných jedinců ustaviti u nás t. zv. „Vědeckohumanní spolek“, později pod názvem „Společnost pro sexuální bádání“, avšak pokusy tyto jednak nepochopením úřadů, jednak slabým zájmem samotných interesentů nakonec zcela ztroskotaly.“⁴²⁶ Z textu dále vyplývá, že mezi aktivisty, kteří usilovali o vznik homosexuální organizace v roce 1931, panoval vůči jejich předchůdcům určitý resentment: „V táboře

⁴²³ Tamtéž.

⁴²⁴ Bondy, Hugo: František Jelínek: Homosexualita ve světle vědy. Čas. lék. čes. 63, 1924, s. 999.

⁴²⁵ Hugo Bondy: K trestnosti homosexuality. Příspěvek k reformě § 129 tr. z. Brno, Druhý sjezd československých právníků, 1925, s. 9–10.

⁴²⁶ V organisaci síla. *Hlas* 1, 1931, č. 5–6, s. 2–3.

sexuálních menšin kolují roztodivné pověsti o některých činovnicích dřívějšího přípravného výboru, které ohrožují důvěru v solidnost akce staré i nové.⁴²⁷ Bratři Černí však uvádějí, že chtějí na dobré aspekty pokusu z roku 1923 navázat, poučit se z minulých chyb a v zájmu společné věci si s lidmi, kteří stáli za neúspěšným pokusem, odpustit a spolupracovat s nimi. Aktivista, který je v *Hlas* označován iniciálami K. N., ve svém vystoupení na schůzi přípravného výboru nové organizace dne 13. října 1931 vyjádřil názor, že v čele akce byli v roce 1923 „lidé nejčestnější a s úmysly nejlepšími, a že jen nepochopením úřadů a tím, že spolek nebyl povolen, dopadly tehdy věci tak, že ani po dlouhých letech nemůže se na to zapomenouti.“⁴²⁸

Na podzim roku 1931, kdy se v obsahu časopisu *Hlas* začíná čím dál silněji projevat jeho finanční tíseň a deprese redaktorů, se František Černý vrátil k roku 1923 ještě jednou. Kritizuje zde bohaté homosexuály, kteří odmítají časopis finančně podpořit, a jako jeden z důvodů, proč tak činí, uvedl, že mají špatné zkušenosti s předchozí akcí, „kdy tato byla zámožnými kruhy dostatečně finančně podpořena, ale která vinou nešťastného kroku jednoho nebo dvou tehdejších průkopníků selhala,“⁴²⁹ čímž v zámožných homosexuálech zakořenila nedůvěra k jakémukoli dalšímu aktivismu.

K dalšímu pokusu o založení spolku, který by sdružoval homosexuální občany a v politické dimenzi měl tu úlohu, že by artikuloval jejich zájmy, čímž by jim mohl dodat větší relevanci, než kdyby šlo o zájmy několika jednotlivců, došlo až po osmi letech. Ujala se jej zcela jiná garnitura než toho předchozího, což se projevilo také jinou strategií, více zaměřenou na komunikaci. Zatímco o okolnostech pokusu z roku 1923 se můžeme vzhledem k absenci pramenů pouze dohadovat, o pokusu z roku 1931, který byl od počátku bytostně svázán s vydáváním časopisu, si můžeme utvořit velmi plastickou představu. Protagonisté *staré i nové akce*, které navzájem pojily spíše negativní city, však o sebe v pražském homosexuálním prostředí nemohli neklopýtat, a antagonismy, které z toho vznikaly, byly zřejmě jednou z příčin, proč se i nová akce potýkala se závažnými problémy.

⁴²⁷ Tamtéž.

⁴²⁸ K. N.: Organizace homosexuelních v cizině. *Hlas* 1, 1931, č. 12, s. 7–9.

⁴²⁹ František Černý: Co nás ubíjí. *Hlas* 1, 1931, č. 11, s. 2–3.

9.2. Vývoj časopisů *Hlas* a *Nový hlas*

První číslo časopisu *Hlas* vyšlo dne 30. dubna 1931 v Praze. Majitelem a odpovědným redaktorem byl zprvu František Černý, který při vydávání a redigování časopisu úzce spolupracoval se svým bratrem Vojtěchem.

O těchto postavách homosexuálního hnutí víme, jako i o řadě dalších, velmi málo. František Černý byl za první světové války příslušníkem východních legií.⁴³⁰ Také Vojtěch Černý se před vznikem republiky věnoval vojenské kariéře, která však, jak se dozvídáme z jeho nekrologu, „záhy po převratu skončila, když byl obžalován a odsouzen pro § 129 tr. z., jehož neblahý stín ho provázel pak celým životem. Bez nároku na pensi byl zbaven hodnosti a po odpykání trestu ocitl se na ulici.“⁴³¹ Jeho angažmá pro homosexuální věc mu vyneslo v homosexuálním milieu řadu nepřátel – jev nikoli neobvyklý, viz reakce, které budila postava Františka Jelínka – a Vojtěch Černý se propadal do čím dál hlubších depresí. Antonín Skládal, autor jeho nekrologu, psaného bohužel dosti oblačným stylem, uvádí:

„Bolestí člověk zatrpkne, a já soudím, že trpkosti v něm bylo přes míru. Jeho pokusy, udržeti se nad hladinou, byly často zoufalé a marné, ale na moři je nutno počítati s vlnami. Chtěl bych ve svém životě míti tolik neštěstí, co on měl klidu, a byl bych nešťastnějším člověkem. Každý jeho den znamenal boj, a ty dny v letech vyvrcholily v neklid až chorobný.“⁴³²

Svůj nešťastný život ukončil Vojtěch Černý na Velikonoce roku 1938 sebevraždou.⁴³³

Program časopisu formuloval František Černý takto:

- „1) Bojujeme za odstranění přes sto let starého trestního zákona a hlavně jeho § 129 a o zrovnoprávnění homosexuálně založených osob s heterosexuálními, jak před zákonem, tak i před společností.
- 2) Pracujeme k navázání styku se všemi vědeckými, pokrokovými korporacemi, se zákonodárnými institucemi za účelem odstranění starých nespravedlivých předsudků. Tohoto úkolu bude nám dožadovati se cestou zákonnou, přednáškami, tiskem atd.
- 3) Odstranění jednou pro vždy vyděračské činnosti, různých, poctivé práce se štítících individuí, kteří, využívajíc trestnosti homosexuality, zakládají si špinavou živnost.
- 4) Spojit všechny homosexuálně a bisexuálně založené osoby v jednu pevnou nepolitickou organizaci, již účelem bude vedle humanitního, kulturního, hospodářského a sociálního zájmu bojovati za práva a uznání sexuálních menšin.“⁴³⁴

⁴³⁰ František Černý: Chceme své právo. *Hlas* 1, 1931, č. 4, s. 1–2.

⁴³¹ Antonín Skládal: In memoriam Vojty Černého. *Hlas přírody* 1, č. 1, s. 8.

⁴³² Antonín Skládal: In memoriam Vojty Černého. *Hlas přírody* 1, č. 1, s. 8.

⁴³³ Jiří Fanel však datuje sebevraždu Vojtěcha Černého na jaro roku 1935. Vychází přitom z deníkových zápisů Imricha Matyáše (Fanel: *Gay historie*, s. 441). I to je možné, připustíme-li, že nekrolog Vojtěcha Černého otištěný v jediném čísle časopisu *Hlas přírody*, které vyšlo v září 1938, byl v době publikování tři roky starý (v nekrologu není uveden rok Černého sebevraždy, jediný časový údaj zní „o velikonočních svátcích“).

⁴³⁴ František Černý: Náš program. *Hlas* 1, 1931, č. 3, s. 1.

Již první číslo obsahovalo výzvu, aby čtenáři redakci sdělovali své názory o časopisu a o všem, co má nějakou souvislost s jeho programem. „Každý názor a upřímný projev je vítán. Jen tak lze dostat reformu smýšlení do širší veřejnosti, bude-li podepřena poznatky a zkušenostmi nejširšího kruhu těch, kteří na ní mají zájem,“⁴³⁵ píše redakce a předznamenává tak svou trvalou a poněkud donquijotskou snahu o interakci se čtenářskou obcí a o co největší rozhojnění této obce.

Časopis byl na svých čtenářích ve všech ohledech existenčně závislý, a to především finančně. Šlo totiž vlastně o soukromý podnik, který, aby mohl přežít, musel produkovat zisk, nebo alespoň nevykazovat velkou ztrátu. František Černý popisuje, jak ho a jeho bratra předtím, než začali vydávat *Hlas*, všichni ujišťovali svou podporou:

V bezprostřední době před vydáním prvního čísla *Hlasu*, často jsme o budoucí existenci časopisu rozmlouvali s četnými rozumnými lidmi, debatovalo se, otázka probírala se s mnoha stran a resultát byl vždy ten, abychom se vydávání listu chopili, při čemž nám byla slibovaná všestranná pomoc a když v rozhovorech poukazovali jsme na to, že nejsme finančně s dostatek zajištěni, tu slibů bylo více než dost.

K vydávání *Hlasu* přikročili jsme tedy v blahé naději, že za námi bude stát silný kádr uvědomělých a odvážných nadšenců (...)⁴³⁶

Poté, co časopis skutečně začal vycházet, se však z této deklarované podpory nic neuskutečnilo. Finanční starosti tak ve vzrůstající míře odráží každé další číslo *Hlasu*. Po čtvrt roce vydávání časopisu si redakce v článku *Žalujeme* otevřeně stěžuje na malý počet předplatitelů a na to, že jí jsou dokonce ze strany některých homosexuálů házeny klacky pod nohy. Tato činnost vychází podle redakce od člověka, „jejž ponouká závist a který, poněvadž sám není schopen poctivě pro naši věc pracovati, roztrušuje předčasné zprávy o zániku časopisu, blokuje mnohé naše příznivce, na nichž nám tolik záleží, pomlouvačnými dopisy, ve kterých napadá některé z našich spolupracovníků.“⁴³⁷ Je možné, že tím byl míněn František Jelínek, od kterého se již předtím časopis jednoznačně distancoval.⁴³⁸

Redakce vynakládala značný objem finančních prostředků na zaslání časopisu v uzavřené obálce. Toto opatření bylo zvoleno s ohledem na choulostivý charakter časopisu,

⁴³⁵ Čtenáři, piště nám! *Hlas* 1, 1931, č. 1, s. 5.

⁴³⁶ František Černý: Co nás ubíjí. *Hlas* 1, 1931, č. 11, s. 2.

⁴³⁷ *Žalujeme....!* *Hlas* 1, 1931, č. 5–6, s. 6.

⁴³⁸ „V těchto dnech objíždí naše příznivce po Moravě a Slovensku pan MUC. Fr. Jelínek z Prahy. Upozorňujeme, že redakce *Hlasu* nemá naprosto nic společného s p. Jelínkem a že jmenovaný není oprávněn naším jménem jednati, tím méně jménem naší osvobozovací akce.“ Upozornění. *Hlas* 1, 1931, č. 3, s. 10.

avšak implikovalo použití normálního poštovního tarifu namísto levnějšího zaslání v pásce pod novinovou sazbou, kdy ovšem bylo vidět, jaký titul byl adresátovi zaslán. Předplatné *Hlasu* proto mělo dvě varianty – dražší, kdy si čtenář připlácel za zaslání v obálce, a levnější, v pásce. Pokud si někdo ponechal ukázkové číslo, zasílané v obálce, a neoznámil, jaký způsob zaslání preferuje, zasílala mu redakce nadále časopis v pásce.⁴³⁹ Toto opatření mělo vedle svého ekonomického motivu za cíl aktivizovat čtenáře, aby časopis pouze pasivně nepřijímali, ale s redakcí také komunikovali. Redakce zasílala časopis zdarma poslaneckým klubům, knihovnám ministerstev, významným činitelům politického a kulturního života, policejním orgánům a soudcovským organizacím.⁴⁴⁰

Mimo poštovní cestu bylo možné časopis získat i v některých novinových stáncích a knihkupectvích, jejichž seznam byl v *Hlasu* pravidelně uveřejňován. Tyto prodejny se většinou nacházely v Praze, avšak zastoupeno bylo i Brno a jiná větší města republiky. Také tento způsob distribuce však narážel na úskalí způsobená malou ochotou čtenářů být veřejně s časopisem spojováni. Pseudonym Tornald se v *Hlasu* podivuje: „jsou však i tací, kteří se stydějí jít si koupiti Hlas do obchodu: můj bože, vždyť to jest veřejný časopis, jako každý jiný, nač tedy ten stud? Jdu-li si ho koupiti, neznamená ještě, že jsem rovněž invertovaný.“⁴⁴¹

Výzvy k odebrání časopisu a získávání nových předplatitelů jsou zhruba od podzimu roku 1931 čím dále častější a naléhavější. Jednak jsou jim věnovány zvláštní články, které postupně nabyly charakteru samostatného žánru (*články nabádavé*), jednak se objevují ve formě různých tučně vytištěných hesel a zvolání na okrajích stránek a jiných místech časopisu, kde jimi redakce vyplňovala volné místo, a jednak jsou integrovány i do řady jiných článků, které mají jiné hlavní téma. Například ve stati o prezidentu Masarykovi, který je zde pojednán s velikou úctou, je jeho myšlenka, že práce za ideu je hodnotnější nežli mučednictví, využita k žádosti o hmotnou podporu pro časopis.⁴⁴²

Primární cíl časopisu, tedy boj za odrestnění homosexuality a založení organizace za tím účelem, chápali bratři Černí za konsubstanciální s existencí časopisu: „Vždyť nejedná se jen o časopis samý, nýbrž o velikou osvobozovací akci, jejíž první etapou jest vydávání tohoto listu, hlásajícího světu velikou křivdu páchanou na invertovaných jejich stavěním mimo zákon.“⁴⁴³ Toto přesvědčení v redakci a jejím okruhu posilovala finanční krize a jeho deklarování mělo za cíl motivovat čtenáře, o nichž bylo lze právem předpokládat, že by

⁴³⁹ Hlas 1, 1931, č. 5–6, s. 24.

⁴⁴⁰ Referát ze schůze pořádané přípravným výborem pro vytvoření „Ligy pro sexuální reformu“. Hlas 2, 1932, č. 4, s. 64.

⁴⁴¹ Tornald: Co jest naší povinností. Hlas 1, 1931, č. 7–8, s. 6.

⁴⁴² Hlas 1, 1931, č. 4, s. 5.

⁴⁴³ Tornald: Co jest naší povinností. Hlas 1, 1931, č. 7–8, s. 5.

odtrestnění homosexuality uvítali, k odběru časopisu. Také František Čeřovský, který většinou přispíval pouze články z oboru trestního práva, napsal v říjnu 1931 jeden nabádavý text, v němž odkazoval na Hirschfelda, který za největší příčinu neúspěchu emancipačního boje homosexuálů považoval „lhostejnost ve vlastních řadách, nedostatek obětavosti, těžkopádnost, pasivní resistenci, zaleknutost, zakřiknutost hraničící až do bezdůvodné a politováníhodné zbabělosti.“⁴⁴⁴ I Čeřovský viděl (organizovaný) boj za odtrestnění a časopis jako spojité nádoby: „U nás v Československu té organizace není, ale je na místě ní tento časopis, který koná a může konati stejné služby a slibuje býti základem pro další organizační činnost. Bylo mi však referováno, že jeho existence je v kořenech ohrožena nedostatkem hmotné podpory a obětavosti.“⁴⁴⁵

Revoluční a budovatelský patos redakčních textů patrný v prvních jarních číslech se na podzim 1931 vytrácí a navrch získává zatrpklý tón. František Černý viní z nedobré finanční situace časopisu *bohaté homoeroty*, kteří odmítají emancipační boj podpořit, protože jednak mají špatné zkušenosti s předchozí emancipační akcí před několika lety (viz 9.1.), „kdy tato byla zámožnými kruhy dostatečně finančně podpořena, ale která vinou nešťastného kroku jednoho nebo dvou tehdejších průkopníků selhala“.⁴⁴⁶ Do srdcí většiny lidí tak byla podle Černého zaseta nedůvěra a někteří homoeroti-kapitalisté „nepokrytě se vyjadřují, že oni prostě časopis nepotřebují, jim paragraf 129. tr. z. nepřekáží, jim nemůže se přece nic stát. Oni mají prostě bohatství a moc a tím je řečeno všechno.“⁴⁴⁷ Konečně si František Černý stěžuje: „k tomu přidružila se ještě protiakce nesvědomitých klevetníků, kteří po Praze roztrušovali vylhané zprávy o darech, jichž prý přijal pro Hlas můj bratr a kterých prý prohýřil v nočních lokálech.“⁴⁴⁸

Vojtěch Černý, jenž od čísla 13, které vyšlo dne 13. října 1931, vystupuje jako majitel a odpovědný redaktor časopisu, se stejně jako předchozí majitel, jeho bratr František, kriticky vymezuje proti bohatým a vzdělaným homosexuálům, což ovšem spojuje s větší citlivostí vůči sociálním nerovnostem. Lze říci, že s jeho nástupem na vedoucí místo se časopis přinejmenším v redakčních textech přiblížil proletářskému ladění:

„Většina našeho národa nemá ani čas se jinými věcmi zabývat, než problémem vlastní existence. V rodinách jest denně možno slyšeti: jak užívím své děti? Kde vezmu na ošacení, kde na nájem, kde na otop atp. Ze všech koutů dělníků, malých obchodníků a slabých úředníků zírá skutečná bída. Pak není

⁴⁴⁴ František Čeřovský: Vážné slovo k těm, jichž se týká. Hlas 1, 1931, č. 11, s. 1.

⁴⁴⁵ František Čeřovský: Vážné slovo k těm, jichž se týká. Hlas 1, 1931, č. 11, s. 1.

⁴⁴⁶ František Černý: Co nás ubíjí. Hlas 1, 1931, č. 11, s. 2–3.

⁴⁴⁷ František Černý: Co nás ubíjí. Hlas 1, 1931, č. 11, s. 2–3.

⁴⁴⁸ František Černý: Co nás ubíjí. Hlas 1, 1931, č. 11, s. 2–3.

žádný div, když tito nemají žádný smysl pro jiné problémy, zvláště pak ne pro problém náš, který svým obsahem stává se velmi choulostivým pro řešení i těm nejpovolánějším.⁴⁴⁹

V diskurzu Vojtěcha Černého se však naproti tomu objevují i prvky jakéhosi revolučního titánství, patrně způsobeného pocitem křivdy z osamělosti v emancipačním boji a v obtížích spojených s vydáváním časopisu: „Jak smutná je to podívaná! Zajisté, člověk by řekl: svobody, která se připravuje, ta indiferentní sebranka není hodna, bylo by skoro správné, zanechat ji svému osudu.“⁴⁵⁰

Zdá se, že koncem roku 1931 se finanční obtíže poněkud zmírnily. Příznivý obrat zřejmě představovalo založení *bojového fondu tisku* na schůzi k založení homosexuální organizace konané dne 13. října 1931 v restauraci Náš domov na Vinohradech (podrobněji o této události viz 9.3.). Účastníci schůze mezi sebou vybrali pro potřeby *Hlasu* 412 Kč.⁴⁵¹ Další příspěvky byly shromážděny na mikulášských zábavách v podnicích Batex⁴⁵², Náš domov a U Zlatého bažanta⁴⁵³, a to v souhrnné výši 1 138, 50 Kč.⁴⁵⁴ Tiskový fond spravovala pětičlenná komise složená z osob „požívající[ch] v pražských kruzích nejvyšší důvěry a zaručující[cích] naprostou korektnost a poctivost“⁴⁵⁵, která měla být zárukou, že finanční prostředky z fondu nebudou použity k jiným účelům než na vydávání časopisu. Vybrané peníze patrně na nějakou dobu stačily zažehnat hrozící krach časopisu, což se projevilo také tím, že v šesti prvních číslech ročníku 1932 finanční krize nerezonuje tak silně, jako na podzim 1931.

V sedmém čísle, které vyšlo dne 1. dubna 1932, však redakce *pro nepřekonatelné překážky* ohlašuje konec časopisu, který musel od svého počátku „bojovat na dvou frontách“⁴⁵⁶ – s heterosexuálními předsudky i s nepřízní části homosexuálního milieu. Zároveň čtenáře vyzvala k odebrání a podpoře nástupnického titulu *Nový hlas*, jehož nadcházející vydávání tímto oznámila.

Pro vydávání časopisu *Nový hlas*, jehož první číslo vyšlo dne 1. května 1932, se rozhodla skupina pražských osobností, které nechtěly připustit, aby zanikl jediný československý časopis homosexuální menšiny, jehož existenci považovaly za životně

⁴⁴⁹ Vojta Černý: Analýza našeho boje. *Hlas* 1, 1931, č. 14, s. 1–2.

⁴⁵⁰ Vojta Černý: Analýza našeho boje. *Hlas* 1, 1931, č. 14, s. 1–2.

⁴⁵¹ První krok k uskutečnění organizace sexuálních menšin (Dvě zdařilé schůze v Praze.). *Hlas* 1, 1931, č. 12, s. 1–2.

⁴⁵² Praha, Revoluční 1.

⁴⁵³ Praha, Polská 52.

⁴⁵⁴ *Hlas* 2, 1932, č. 1, zadní obálka.

⁴⁵⁵ Obtíže organizace. *Hlas* 1, 1931, č. 15, s. 11–12.

⁴⁵⁶ Závěr. *Hlas* 2, 1932, č. 7, s. 97.

důležitou pro organizaci této menšiny a boj za odrestnění homosexuality. Když se schylovalo ke konci vydávání *Hlasu*, odkoupili tito lidé od Vojtěcha Černého inventář redakce včetně registru čtenářů a zavázali se, že nový časopis převezme závazky starého, např. právo předplatitelů dostávat jednotlivá čísla po celý zbytek roku 1932, třebaže Vojtěch Černý nově redakci nepředal proporční část vybraného předplatného.⁴⁵⁷

V prvních číslech *Nového hlasu* figuruje jako majitel časopisu pražský restaurátér Antonín Steimar, který zaujímal význačné místo v řízení podniku Batex v Revoluční ulici a od léta 1932 byl jeho ředitelem.⁴⁵⁸ Batex byl – snad díky Steimarovi – jedním z nejvýznamnějších středisek setkávání homosexuálů v Praze; ti jej využívali jednak jako místo zábavy, jednak jako prostor pro schůze svých organizací (ČLSR a OSSP, viz 9.3.). Role Antonína Steimara ve vydávání *Nového hlasu* spočívala v hmotném zaštitění do té doby, než bylo vlastnictví časopisu upraveno vhodnějším způsobem, členem redakce však nebyl.

Samotný obsah časopisu připravoval redakční kruh ve složení Jiří Karásek ze Lvovic, František Čeřovský a Eduard Weingart. O jednotlivých členech kruhu máme k dispozici rozdílné množství informací. Jiří Karásek ze Lvovic (1871–1951; šlechtický predikát je literárním pseudonymem) byl významný český dekadentní básník a jeho život a dílo, včetně angažmá ve prospěch homosexuální menšiny, k níž patřil,⁴⁵⁹ jsou v odborné literatuře poměrně dobře zpracovány. O Františku Čeřovském (1881–1962) již bylo pojednáno v samostatné kapitole (viz 7.2.). Naproti tomu o Eduardu Weingartovi je známo velmi málo. Narodil se v Kolíně,⁴⁶⁰ a to pravděpodobně na počátku 20. století,⁴⁶¹ a roku 1931 publikoval román *Město mužů*.⁴⁶² Odpovědný redaktor *Hlasu* Vojtěch Černý se zcela stáhl ze scény, což oznámil *Nový hlas* v samostatném článku:

„Bývalý odpovědný redaktor časopisu „Hlas“ pan Vojtěch Černý, jemuž nesporně a plným právem náleží zásluha o založení prvního časopisu hájícího zájmů sexuálních menšin v Č. S. R. a který od prvopočátku musel těžce zápasit o udržení časopisu po stránce hmotné, rozhodl se s ohledem na nervové vyčerpání, vzdát se jakékoliv součinnosti v další osvobozovací akci, v nichž chce „Nový Hlas“ pokračovati a dospěti k úplnému vítězství.

⁴⁵⁷ Redakční zprávy. *Nový hlas* 1, 1932, č. 2, s. 19–20.

⁴⁵⁸ Spolkové zprávy. *Nový hlas* 1, 1932, č. 5, s. 14–15.

⁴⁵⁹ Pro tento aspekt Karáskova života viz Rudolf Vévoda: Sodoma: předtím a potom. Dobový kontext Karáskova vystoupení. In: *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Academia, Praha 1999. Některé nové poznatky oproti Vévodově textu jsou obsaženy v mé diplomové práci (Jan Seidl: Pokus o odrestnění homosexuality za první republiky. Magisterská diplomová práce na FF MU. Brno, 2005, s. 25–31). Velmi zajímavé jsou též Karáskovy *Vzpomínky* (Praha, Thyrsus, 1994).

⁴⁶⁰ *Hlas* 2, 1932, č. 5, s. 78.

⁴⁶¹ Roku 1931 je v *Hlasu* označován jako *mladý a průbojný spisovatel*. (*Hlas* 1, 1931, č. 5–6, s. 24).

⁴⁶² Eduard Weingart: *Město mužů*. Praha, Karel Šťastný, 1931, 257 s.

Redakce „Nového Hlasu“ nezapomíná jeho záslužné myšlenky a přeje redaktoru Černému brzkého uzdravení, jakož i hojného zdaru v dalším jeho podnikání.⁴⁶³

V programové stati v prvním čísle se *Nový hlas* přihlásil k myšlenkovému odkazu *Hlasu*, na jehož dobré stránky chtěl navázat („nekompromisnost a pevnost v hájení zájmů našich lidí a jejich práv na život a na prosté lidské štěstí.“⁴⁶⁴). Naproti tomu se nepřímě vymezuje vůči stylu, jakým byl předešlý titul veden a kterým navzdory svému úsilí o opak zřejmě negativně působil na významnou část svého publika, když prohlašuje, že nebude místem, „na němž by se vyřizovaly někdy velmi malicherné spory jednotlivců,⁴⁶⁵ a když redaktoři ujišťují, že jim jde pouze o věc a nikoli o osobní zájmy.⁴⁶⁶

Od 1. července 1932 přešel časopis do majetku konsorcia založeného za tím účelem, neboť „nelze mysliti, aby list takové důležitosti, jakým bude oficiální orgán Čsl. Ligy pro sexuální reformu [viz 9.3.], byl majetkem několika jednotlivců.“⁴⁶⁷ Jeden členský podíl byl stanoven na 500 Kč. Členy konsorcia byli tři členové redakčního kruhu a dále právník JUDr. Ladislav Petrák, který, stejně jako František Čerovský, přispíval do *Hlasu* i *Nového hlasu* články o trestním právu ve vztahu k homosexualitě, učitel a nakladatel Josef Hladký a konečně též další, kteří si nepřáli zveřejnit své jméno.⁴⁶⁸ Josef Hladký (1885–1960)⁴⁶⁹ se zároveň stal vydavatelem a odpovědným redaktorem, o čemž uzavřel dne 4. července 1932 smlouvu s konsorciem jako majitelem časopisu. Administrace tak měla adresu v Hranicích na Moravě, kde Josef Hladký bydlel, zatímco redakce sídlila v Kolárově 2 ve Vršovicích, kde bydlel Antonín Steimar.⁴⁷⁰ Pisatelé dopisů byli vyzýváni, aby podle obsahu dopisu správně zvolili, na jakou adresu jej mají zaslat, a přitom si ještě měli dát pozor, aby do adresy uvedli skutečně *Nový hlas* a nikoli pouze *Hlas*, protože takové zásilky pošta doručovala Vojtěchu Černému, čímž nové redakci vznikaly, jak uváděla, obtíže.⁴⁷¹ Těžko říci, jak se tyto konkrétně projevovaly – vzhledem k vnitřnímu naladění Vojtěcha Černého, o němž bylo pojednáno výše a které se po krachu jeho časopisu jistě ještě zhoršilo, můžeme základní obrysy obtíží tušit – avšak již ve třetím čísle redakce opouští smířlivý tón z prvního čísla a prohlašuje „znovu a

⁴⁶³ Zprávy soukromé. *Nový hlas* 1, 1932, č. 1, s. 20.

⁴⁶⁴ Úvodní slovo. *Nový hlas* 1, 1932, č. 1, s. 1–2.

⁴⁶⁵ Úvodní slovo. *Nový hlas* 1, 1932, č. 1, s. 1–2.

⁴⁶⁶ Provolání. *Nový hlas* 1, 1932, č. 1, s. 3.

⁴⁶⁷ Jiří Karásek ze Lvovic, František Čerovský, Eduard Weingart: Otevřený list naší veřejnosti. *Nový hlas* 1, 1932, č. 2, s. 1.

⁴⁶⁸ Redakční zprávy. *Nový hlas* 1, 1932, č. 3, s. 15.

⁴⁶⁹ Biografická data Josefa Hladkého uvádí Jiří Fanel (*Gay historie*, s. 444), který je převzal ze zápisků Imricha Matyáše.

⁴⁷⁰ Dnes se však ulice toho jména v Praze nachází v Karlíně.

⁴⁷¹ Redakční zprávy. *Nový hlas* 1, 1932, č. 2, s. 19–20.

důrazně, že s bývalým reaktorem „Hlasu“ panem Vojtou Černým [nemá] pranic společného.⁴⁷²

Od 7.–8. čísla, které vyšlo dne 1. listopadu 1932, se stal vedoucím redakce Vladimír Vávra, který již předtím psal do obou po sobě následujících časopisů články, v nichž se věnoval kulturním tématům. Vladimír Vávra posléze vedl časopis během celého období ročníků 1933 a 1934. Nadále úzce spolupracoval s víceméně stálým okruhem přispěvatelů, k nimž patřili vedle již zmiňovaných Karáska ze Lvovic, Čeřovského a Weingarta Ivan Horný, Václav Krška, Jetřich Lipanský, Imrich Matyáš, Lída Merlínová, Petr Staněk, Pavel Skalník a P. Vlk.

Nový hlas se pod Vávrovým vedením vydal na cestu podpory aktivního života a odporu proti pasivitě a defetismu. Na podzim 1932 oznámil čtenářům, z nichž řada zasílala do redakce své literární práce, většinou básně, toto:

„Uveřejňování básní bude v příštích číslech omezeno na minimum. Sentimentální lyrika bez umělecké ceny naprosto vyloučena, stejně jako melancholické a pesimistické povídky. Beletrii povedeme jen opravdu hodnotnou. Více místa věnováno bude článkům odborným, historickým atd. – Prosíme, aby naši přispívatelé se podle toho zařídili, při čemž uvítáme s radostí každý hodnotný příspěvek. V tomto čísle otiskujeme článek „Tíha samoty“ pro určité hodnoty jeho mravní a literární. Usilujíc nadále vésti časopis v jasnějším názoru a směrem životního aktivismu, nemůžeme souhlasit s jeho nemožnou pasivitou, proti níž bojovat, bude jedním z našich úkolů.“⁴⁷³

Znovu, a ještě ostřeji, definuje Vladimír Vávra svou redakční politiku v novoročním čísle ročníku 1933:

„Nový Hlas nebude časopisem prokletých lásek, nýbrž lidí, kteří pozvolna dosahují uznání lidské společnosti a usilují o úplné své zrovnoprávnění před společností i před zákonem. Budeme bojovat proti oněm zjevům, které provázejí homosexuální hnutí: proti chrámovému šeru, dýmu kadidla, vůni aster a podobným zjevům, jež odpuzují lidi, holdující přírodě a sportu. Uznání společnosti možno dosíci jen spoluprací s normálními⁴⁷⁴ lidmi – jsme proto proti izolovanosti homosexuálních.“⁴⁷⁵

Také jiní autoři se v *Novém hlasu* pod Vávrovým vedením kriticky vyslovovali proti jevům přítomným u některých homosexuálů, které podle jejich názoru poškozovaly všechny homosexuály v očích heterosexuální většiny, a tím ztěžovaly jejich emancipační snažení. Tak Lída Merlínová (1906–1988),⁴⁷⁶ plodná autorka dívčích románů, knih pro děti, románů s lesbickou tematikou a popularizujících prací o zakladatelích Československa, na

⁴⁷² Redakční zpráva. *Nový hlas* 1, 1932, č. 3, s. 15.

⁴⁷³ Všem našim přispívatelům. *Nový hlas* 1, 1932, č. 6, s. 16.

⁴⁷⁴ *Normálními lidmi* jsou zde míněni heterosexuální lidé.

⁴⁷⁵ Vladimír Vávra: Slovo čtenářům. *Nový hlas* 2, 1933, č. 1, s. 13–14.

⁴⁷⁶ Biografická data Lídy Merlínové převzata z elektronického katalogu Národní knihovny.

konkrétních případech odstrašujícím způsobem popisuje fyzicky i duševně zženštilé muže a mužaté ženy a uzavírá, že povinností každého je přizpůsobit se většinovému vkusu: „více nedůstojných instinktů nám je vrozeno včetně lenosti a nevěry a přece je ovládáme a bráníme se jim. Proto neomlouvejme inverzní lidi! Jejich povinností jest splynouti s kolektivem a vystříhati se trapných výstředností, jako se jich vystříhá každý vkusný člověk.“⁴⁷⁷ Ivan Horný, příslušník meziválečného trampského hnutí⁴⁷⁸, podnikl v článku *Muži v róbách* ostrý výpad proti transvestitům, jejichž výstřední chování „je nejen zbytečné, ale neprospívá našemu hnutí a bude vždy oddalovat zrušení § 129 oprávněným poukazem na výstřednosti některých homosexuálů.“⁴⁷⁹ Ivan Horný soudí, že „je na čase, aby několik lidiček, posedlých maníí přestrojovat se do „rób“, dalo si pokoj, dalo také pokoj hnutí, které má vážnější starosti, jak se bavit a užívat.“⁴⁸⁰ Tento postoj, který je možno popsat jako snahu o splynutí s heterosexuální většinou a tím o bagatelizaci sexuální odlišnosti, kterým se vyznačují texty Vávrovy, Merlínové, a Horného, však nesdílel Jiří Karásek ze Lvovic (viz 6.2.). Lze předpokládat, že tento rozdíl v pohledu byl generačně podmíněný.

V roce 1933 se z *Nového hlasu* postupně vytrahly samostatné nabádací články. Výzvy k uvědomělosti, účasti na spolkových činnostech apod. byly nadále do určité míry přítomny v redakčních textech, netvořily však už natolik dominantní součást diskurzu jako v prvních dvou letech. Vladimír Vávra naproti tomu vyvinul jiný charakteristický žánr, přetisk článku z cizího periodika doplněný bohatými *poznámkami redakce* (tj. jeho poznámkami), kterými komentoval někdy i každou větu původního textu. Tento styl místy působí téměř dojmem dialogu s autorem přetisknutého článku a umožňuje Vávrovi, zcela v intencích jeho vnitřního

⁴⁷⁷ Lída Merlínová: Omyly a nevkusy „našich“ mužů a žen. *Nový hlas* 2, 1933, č. 7–8, s. 111–113.

⁴⁷⁸ Viz Klacek (Jiří) Mucha, Ivan Horný, Jiří Mihule: *Duše trampa*. Praha, Práce intelektů, 1931, 71 s. Tento soubor dopisů (zřejmě fiktivních) představuje zajímavý amalgám trampského ideálu a neskrývané homoerotiky. V *Dějínách trampingu* Boba Hurikána (1940), základním díle historiografie českého trampského hnutí, které obsahuje výčet několika stovek trampů podle osad a chat, však není k nalezení zmínka ani o jednom z trojice autorů (práce není vybavena jmenným rejstříkem, a čtenář je tak odkázán na průběžné vyhledávání). Homosexuální trampové byli zřejmě v rámci trampingu, stejně jako v rámci celé společnosti, marginalizováni. Na straně 133 (vydání z roku 1990) Bob Hurikán v souvislosti s trampem ze skupiny *Brdských supů*, jehož přezdívka zněla *Batex*, ujišťuje, že je to „drsný hoch [a] nemá pranic společného s hochy z Batexu!“ (po Praze se tedy v zásadě vědělo, že *Batex* je místem homosexuální sociability). Dále viz M. Waic, J. Kössl: *Český tramping 1918–1945*. Praha, Práh; Liberec, Ruch, 1992, s. 56, kde autoři citují projev trampa Toulavého Mirka pronesený na potlach konaném dne 19. května 1931 v zahradě měšťanského pivovaru v Praze na Vinohradech na protest proti vyhláše zemského prezidenta Kubáta zakazující společné táboření neoddaných dvojic různého pohlaví. Toulavý Mirko zde mimo jiné uvedl: „Trampům se zakazuje družný život, ale při sokolském sletě, to nejsou teplý bratři pohromadě? Když Orlové dělají výlet na sv. Horu a lezou skrz ten tunel, co je tam tma, tak to nic není. Ti si mohou dělat co chtějí, protože jsou v té organizaci,“ čímž ventiloval stereotypy panující v rámci trampského společenství. Lze učinit závěr, že většina trampské komunity se vůči homosexuální komunitě vymezovala negativně, a pokud vůbec věděla o tom, že někteří homosexuálové trampují, jistě to považovala za jeden ze symptomů *zpad'ouření* trampingu (srv. Waic, Kössl: op. cit., s. 31–35).

⁴⁷⁹ Ivan Horný: *Muži v róbě*. *Nový hlas* 3, 1934, č. 7–8, s. 106.

⁴⁸⁰ Ivan Horný: *Muži v róbě*. *Nový hlas* 3, 1934, č. 7–8, s. 106.

ustrojení, které můžeme vyčíst z výše citovaného úryvku, zaujetí aktivnější autorské pozice, než jakou lze zaujmout při psaní stati. Vávrovy poznámky mají přitom někdy významnou vypovídací hodnotu, pokud jde o aktuální stav boje za odrestnění.

Do roku 1934 vstupoval časopis optimisticky. Vladimír Vávra konstatoval, že v předchozím roce došlo ke konsolidaci časopisu, neboť počet odběratelů, kteří jimi přestali být, nebyl i přes světovou hospodářskou krizi závratně vysoký. Tito čtenáři při zastavení odběru *Nového hlasu* většinou uváděli obavu, aby jim nevznikla ostuda „před veřejností, u níž jsou však již většinou dostatečně kompromitováni svým nezřízeným životem a lítáním „za láskou“ po palácích, pasážích a záchodech,“ tvrdí Vladimír Vávra a pokračuje: „zapomínají, že odebrání tak slušného časopisu, jako je Nový hlas, bylo jediným příznivým bodem na jejich homosexuálním založení.“⁴⁸¹

Již dříve se občas na konci jednotlivých čísel objevovala německá příloha, ovšem pouze ve formě německých překladů či shrnutí českých článků. Po zákazu homosexuálního tisku v Německu byl nyní *Nový hlas* podle Vávry jediným homosexuálním časopisem na světě;⁴⁸² této nové situace chtěl využít ke zvýšení prestiže a dosahu časopisu. Redakce navázala kontakt s dr. Karlem Giesem, významnou postavou té části německého hnutí za emancipaci homosexuality, které se soustředilo okolo Magnuse Hirschfelda, jehož byl Giese tajemníkem a také po určitou dobu životním partnerem. Poté, co zhoršující se politická situace v Německu donutila Hirschfelda zemi opustit (s novým partnerem, hongkongským medikem Li Šiu-Tongem, se kterým se seznámil na svém světovém turné na počátku 30. let) a emancipační hnutí bylo rozbito, odebral se Karl Giese do československého exilu v Brně. Vladimír Vávra měl v úmyslu učinit ve spolupráci s Giesem z konceptu německojazyčné přílohy pravidelnou a autonomní součást časopisu, díky níž by mohl *Nový hlas* oslovit i nečeskoslovenskou veřejnost. Karl Giese napsal pro *Nový hlas* jeden článek,⁴⁸³ avšak poté onemocněl a byl nucen ve spolupráci ustát.⁴⁸⁴ Německá příloha však vycházela v zásadě po celý ročník 1934, přičemž nejvýrazněji do ní přispíval brněnský advokát Karl Fein, který na sebe upozornil na sexuologickém sjezdu v Brně v roce 1932 energickou obhajobou odrestnění homosexuality⁴⁸⁵ a který v Brně udržoval kontakt s Giesem.⁴⁸⁶

⁴⁸¹ Vladimír Vávra: Od konsolidace k novým úkolům. *Nový hlas* 3, 1934, č. 2, s. 20–21.

⁴⁸² Vladimír Vávra: Od konsolidace k novým úkolům. *Nový hlas* 3, 1934, č. 2, s. 20–21.

⁴⁸³ Karl Giese: Vraždění homosexuálních (psáno pro *Nový hlas*). *Nový hlas* 3, 1934, č. 1, s. 9–10.

⁴⁸⁴ *Nový hlas* 3, 1934, č. 10, s. 19.

⁴⁸⁵ 5. kongres Ligy pro sexuální reformu. *Nový hlas* 1, 1932, č. 7–8, s. 13.

⁴⁸⁶ Hirschfeld ve své závěti ze dne 10. ledna 1935 odkázal část svému majetku Karlu Giesemu, „jehož současnou adresu sdělí dr. Karl Fein, advokát v Brně, ČSR, Masarykova 6.“ Hirschfelds Testament, dostupné na URL <http://www.hirschfeld.in-berlin.de/frame.html?http://me.in-berlin.de/~magnus/testament.html>

Vladimír Vávra se ve vedení časopisu setkal se stejnými potížemi, na které si tolikrát stěžovali jeho předchůdci. Od poloviny roku 1934 je začal veřejně ventilovat a upozorňovat tak čtenáře, že vydávání *Nového hlasu* není samozřejmou záležitostí. Takto popisoval zákeřné postupy části homosexuálního prostředí:

„Snad nikde se tak těžce nepracuje jako mezi našimi lidmi. Kolik je těch, kteří stojí stranou ignorující naše úsilí a při tom osobními pomlouvami a klevetěním desorganizují řady přátel a věrných lidí. Volají na nás policii, špiní bezohledně, ač jsme těm lidem stéblo přes cestu nepoložili. Je těžko býti redaktorem, snad jindy delší článek o zkušenostech.“⁴⁸⁷

Vedle toho se časopis opět dostal i do krize čtenářského zájmu, která se na počátku roku zdála být zažehnána. V říjnovém čísle se objevila výzva *Hlasujte o dalším vydávání časopisu*,⁴⁸⁸ v níž redakce otevřeně přiznává, že uvažuje o zastavení časopisu ke konci roku 1934. K tomu nakonec také skutečně došlo. V prosincovém čísle Vávra oznámil, že *Nový hlas* končí, jelikož v poslední době neměl dostatek odběratelů, „neboť je příliš těch, kdo mají smysl pouze pro tělesnou stránku homosexuality, za níž dychtí po ulicích, mnozí se obávali, že by je poštovní doručování časopisu mohlo zdiskreditovat (jak mnoho bylo však těch, jimž odběr časopisu mohl jen polepšit důvodně pošramocenou pověst), nebyly spokojeny dělné třídy vědeckými články a lidé vyššího vzdělání čtením populárním. Nebylo prostě možno v omezeném rozsahu vyhovět všem.“⁴⁸⁹ Jako už několikrát předtím, vyčetl Vávra těm, kteří pouze kritizují a nijak se osobně neangažují, jejich destruktivní postoj, a za redakční okruh slibuje, že nepustí emancipační cíl ze zřetele a pokusí se s časopisem v příhodnější době znovu přihlásit.

V roce 1938 se o obnovení časopisu pokusil František Jelínek (viz 7.7, 9.1., 9.2.), podařilo se mu však vydat pouze jedno číslo. V jeho úvodu se obrací na čtenáře, kterým sděluje: „Četli a odebírali jste svého času časopis ‚Hlas‘, po něm ‚Nový hlas‘ a po té opět ‚Hlas‘. Oba tyto listy zanikly jednak vinou vydavatelů, jednak částečně i vinou čtenářstva“⁴⁹⁰. Z toho lze usuzovat, že někdy v rozmezí let 1935–1938 došlo ještě k obnovení časopisu *Hlas*, snad i se stejnou redakcí jako v letech 1931–1932, neboť Jelínek první a druhé období vydávání tohoto titulu chápe jako jeden celek (píše „oba listy“, čímž popisuje tři období). Ročníky z tohoto období jsou však v současné době – snad prozatím – nedohledatelné.

⁴⁸⁷ Proti pomlouvačům. *Nový hlas* 3, 1934, č. 7–8, zadní přebal.

⁴⁸⁸ *Hlasujte o dalším vydávání časopisu*. *Nový hlas* 3, 1934, č. 10, zadní přebal.

⁴⁸⁹ Vladimír Vávra: Doslov. *Nový hlas* 3, 1934, č. 12, s. 169.

⁴⁹⁰ Vážení přátelé! *Hlas přírody* 1, 1938, č. 1, s. 1.

9.3. Československá liga pro sexuální reformu a Přátelství

Ve třetím čísle časopisu *Hlas*, které vyšlo 1. června 1931, jmenoval František Černý jako jeden z cílů, jichž chce s pomocí časopisu dosáhnout, „spojit všechny homosexuálně a bisexuálně založené osoby v jednu pevnou nepolitickou organizaci, jíž účelem bude vedle humanního, kulturního, hospodářského a sociálního zájmu bojovat za práva a uznání sexuálních menšin.“⁴⁹¹

Bratři Černí chápali vydávání časopisu jako první krok „k vybudování mocného souručenství všech lidí dobré vůle, kteří hodlají spolupracovati k tomu, aby i pro sexuální menšiny nastalo lepší příští“,⁴⁹² a v červencovém vydání vyzvali všechny seriózní *menšináře*, aby se přihlásili za členy přípravného výboru spolku.⁴⁹³ Tento náhled sdílel také František Čeřovský, který v čísle z října 1931, tedy v době, kdy první redakce časopisu procházela nejhlubší krizí způsobenou nedostatkem odběratelů, kritikou a pomluvami, kterým musela čelit, a jistě také nevlídnou podzimní atmosférou, vybízel čtenáře k podpoře časopisu, který v Československu plní stejnou funkci jako homosexuální organizace, která dosud neexistuje.⁴⁹⁴

Přesto se v této, pro vydavatele *Hlasu* depresivní době podařilo uskutečnit první skutečné kroky k založení a dosažení úředního povolení spolku, na nichž měli bratři Černí významnou zásluhu. Dne 8. října 1931 se konala předporada v paláci Louvre na Národní třídě⁴⁹⁵, kde bylo na návrh Huga Bondyho rozhodnuto konstituovat vznikající organizaci jako pobočku Světové ligy pro sexuální reformu a přijmout širší program než jen boj za práva homosexuálů. Ustavil se zde rovněž přípravný výbor, v jehož čele stál Bondy.⁴⁹⁶ Dne 13. října pak proběhla další schůze v sále restaurace Náš domov na Vinohradech,⁴⁹⁷ který byl podle

⁴⁹¹ František Černý: Náš program. *Hlas* 1, 1931, č. 3, s. 1.

⁴⁹² V organizaci síla. *Hlas* 1, 1931, č. 5–6, s. 2–3.

⁴⁹³ Tamtéž.

⁴⁹⁴ František Čeřovský: Vážné slovo k těm, jichž se týká. *Hlas* 1, 1931, č. 11, s. 1.

⁴⁹⁵ Tedy v jedné z restaurací, které v tomto komplexu byly umístěny. Z inzerátů v časopise *Hlas* vyplývá, že místem homosexuální sociability v Louvru byla tzv. *Moravská vinárna*.

⁴⁹⁶ Prvý krok k uskutečnění organizace sexuálních menšin (Dvě zdařilé schůze v Praze.). *Hlas* 1, 1931, č. 12, s. 1–2.

⁴⁹⁷ Přesnou adresu tohoto zařízení nelze z *Hlasu* zjistit. Restauratér J. Huněk v něm sice na stránkách věnovaných inzerci svůj podnik propagoval (viz např. č. 2/1932), avšak zájemce o návštěvu si měl adresu vyžádat v redakci. Naproti tomu jiné pražské podniky, které se ucházely o přízeň homosexuální klientely, své adresy netajily. Z dosud nevedených podniků, které v různých letech inzerovaly v *Hlasu* či *Novém hlasu*, jmenujme např. hotel-restaurant *Sichrov*, Horní Počernice, tančírnu *Modrý sál* a restauraci *Granada* v suterénu paláce *Avion* na Václavském náměstí, restauraci *Casino*, Ječná 10, hotel *Regina*, Dlouhá 47, hotel *Viktoria*, Dejvice, Belcrediho 368, tančírnu *City dancing* (předtím *Bonbonnière bar*), Templova 1, vinárnu *Chateau*, Bartolomějská ulice naproti kinu *Konvikt*, pánský klub *Mon Ami*, Týnská 12, *Kmochovu restauraci U Divadla*,

referátu *Hlasu* nabitý.⁴⁹⁸ Zde je jako předseda označován František Černý, a možná i proto se agenda schůze týkala ve velké míře také časopisu *Hlas*. Byl zde založen „bojový fond tisku“ a uspořádána do něj *ad hoc* sbírka, která vynesla 412 Kč. Hlavním účelem tohoto fondu i sbírky bylo vyřešit, nebo alespoň zmírnit finanční krizi časopisu, avšak fond měl zároveň sloužit také finančním potřebám přípravného výboru, který ještě neměl sám o sobě právo přijímat příspěvky. Na schůzi byl rovněž přijat návrh, aby se *Hlas* stal orgánem budoucí organizace.⁴⁹⁹

Koncem listopadu byly hotovy stanovy proponovaného spolku; spolek dostal název *Československá liga pro sexuální reformu* (ČLSR). Prosincové číslo *Hlasu*, které vyšlo dne 1. prosince, uvádí, že stanovy byly právě postoupeny ministerstvu vnitra, které je nyní má prozkoumat.⁵⁰⁰ Stanovy byly před zasláním na ministerstvo několikrát přezkoumávány, aby budily co nejnevinnější dojem. Aktivistům šlo zejména o to, aby ministerstvo nemohlo získat pocit, že cílem spolku bude umožnit seznamování homosexuálů, jak jej získalo roku 1923, a ze stanov proto mělo zejména vyplývat, že účelem bude „domáhati se zákonnými cestami reformy sexuální“⁵⁰¹, jak ji řeší osnova 1926, tedy vlastně rychlého uzákonění této osnovy. Takový účel byl jen těžko napadnutelný. (Celé znění návrhu osnov viz příloha 12.6.).

Ministerstvo vnitra mělo podle shromažďovacího zákona lhůtu jednoho měsíce na to, aby případně osnovy zamítlo nebo je vrátilo k doplnění. Když proto do uzávěrky prvního čísla ročníku 1932, která byla někdy v posledním týdnu roku 1931 (novoroční číslo bylo čtenářům zasláno dne 31. prosince 1931), přípravnému výboru nedošlo z ministerstva vnitra žádné vyjádření, měl výbor za to, že je Liga povolena, a svolal ustavující valnou hromadu na neděli 31. ledna 1932 od 10 hodin dopoledne do sálu Batex.⁵⁰²

Těsně po uzávěrce prvního lednového čísla však ministerstvo přeci jen vrátilo stanovy k doplnění, na čemž začal přípravný výbor intenzivně pracovat.⁵⁰³ I přes vrácení stanov se na konci ledna v Batexu konala již svolaná schůze, která je z diskursivního hlediska zajímavá tím, že se v souvislosti s ní v *Hlasu* poprvé objevuje oficiální oslovení členů Ligy, které znělo

Vinohrady, Ibsenova 1, restauraci *U Sokola*, Vinohrady, Budečská 40, restaurace *Stoletá*, Zderaz 10. Někteří restauratéři se na homosexuální klientelu specializovali a různě své podnikání po Praze přesouvali, případně se obchodně spojovali. Stanislav Bartoš, který roku 1932 prosil o *vzácnou přízeň* hostů v souvislosti s Batexem, v roce 1933 zval *všechny přátele* do vinného restaurantu *Hybernia*, Hyberská 26, a zanedlouho poté i do *Huňkova restaurantu*, 28. října 15, který pravděpodobně nesl název po J. Huňkovi, který rok předtím v *Hlasu* figuroval jako restauratér v *Našem domově*. Lze tedy vyslovit hypotézu, že Bartoš a Huňek byli v *Huňkově restaurantu* společníky. V listopadu 1933 ovšem *Nový hlas* píše: „Zastavili jsme inserci podniku p. Bartošova. Za celý rok neposlal ani haléře a nemáme příčiny, abychom mu sloužili zadarmo.“ (Nový hlas 2, 1933, č. 11, zadní obálka).

⁴⁹⁸ Tamtéž.

⁴⁹⁹ Tamtéž.

⁵⁰⁰ Hlas 1, 1931, č. 15, s. 12.

⁵⁰¹ -kn-: Obtíže organizace. Hlas 1, 1931, č. 15, s. 11–12.

⁵⁰² Čsl. liga pro sexuální reformu povolena. Hlas 2, 1932, č. 1, s. 16.

⁵⁰³ Stanovy Čsl. ligy pro sexuální reformu nebyly povoleny. Hlas 2, 1932, č. 2, s. 32.

kamarád/kamarádka. Schůze se podle *Hlasu* zúčastnilo 250 posluchačů a policejní komisař vyslaný mravnostním odd. policejního ředitelství. Hovořili místopředseda přípravného výboru Antonín Steimar, referent Karel N. (iniciály K. N. z *Hlasu*), kamarád Němeček a kamarádka H. M., která vyzvala lesbické ženy ke spolupráci na společném díle a vyjádřila „dík kamarádům za jejich ochotné přizvání k spolupráci a ujištění, že se každá jedna z nás vynasnaží, aby si jejich důvěry také plně zasloužila.“⁵⁰⁴ Tato formulace, která by mohla sugerovat, že H. M. chápala lesbické ženy v aktivistické činnosti jako podřízené homosexuálním mužům, však není pro její řeč zcela typická; z projevu zaznívá spíše pocit činné sounáležitosti s muži. Jinak se projevy na této schůzi soustředily zejména na pranýřování nečinnosti většiny homosexuálů a řečníci horovali pro odvážný aktivismus.

Československá liga pro sexuální reformu byla pak skutečně povolena na jaře, a to výnosem ministerstva vnitra č. 20.267-1932-6 ze dne 8. dubna 1932. Zdá se však, že ministerstvo zaslalo své rozhodnutí přípravnému výboru s několikatydenním zpožděním, neboť v prvním čísle *Nového hlasu*, které vyšlo dne 1. května, redakce udává, že jí tuto informaci sdělil těsně před uzávěrkou telefonicky JUDr. Ladislav Petrák.⁵⁰⁵ Naznačuje to, že také Petrák náležel mezi členy přípravného výboru, jejichž seznam není nikde proveden. V důsledku tohoto rozhodnutí se dne 17. května sešel za předsednictví Huga Bondyho a Františka Čerovského přípravný výbor, který rozhodl svolat valnou hromadu až na podzim a do té doby připravit organizační řád. Přípravný výbor rovněž přijal toto usnesení: „Poněvadž Liga pro sexuální reformu bude institucí přísně vědeckou a humaní, záleží nám velice na tom, aby v popředí stáli pouze pracovníci z kruhů odborných, t. j. právníci, žurnalisté, spisovatelé, veřejní činitelé atd.“⁵⁰⁶ Toto opatření mělo zajistit, aby se členy Ligy nestávali lidé pouze proto, že cítili homosexuálně, ale aby mohli pro její činnost něco skutečně vykonat (pro homosexuály, kteří se nerekrutovali z *kruhů odborných*, byl určen spolek Přátelství; viz níže), což mělo potvrdit ten charakter spolku, který se snažil Přípravný výbor vykreslit ve stanovách. Účelem Ligy také oficiálně nebyl pouze boj za odtrestnění homosexuality, ale také potratu.

O tom, že taktika upozadování homosexuálních kořenů Československé ligy pro sexuální reformu bude nezbytná, se vedení Ligy přesvědčilo na kongresu Světové ligy pro sexuální reformu v září 1932 v Brně. Hugo Bondy, který se sjezdu účastnil a reprezentoval tam zároveň i ČLSR, na poradě výboru ČLSR dne 12. října v Batexu popsal atmosféru na

⁵⁰⁴ Řeč kamarádky H. M. na schůzi „Ligy“ dne 30. ledna. *Hlas* 2, 1932, č. 4, s. 60–61 (v tomto ročníku bylo zavedeno průběžné číslování). Nadpis článku datuje schůzi dnem 30. ledna 1932, který připadl na sobotu, tedy pracovní den. Lze tedy mít za to, že jde o omyl a že skutečným dnem konání schůze byla neděle 31. ledna, jak bylo uvedeno i v oznámení o jejím konání citovaném výše.

⁵⁰⁵ Úřední povolení Čsl. Ligy pro sexuální reformu. *Nový hlas* 1, 1932, č. 1, s. 21.

⁵⁰⁶ Čsl. Liga pro sexuální reformu – povolena. *Nový hlas* 1, 1932, č. 2, s. 1–2.

kongresu, přičemž politoval onemocnění Magnuse Hirschfelda, kvůli kterému se mohl Hirschfeld sjezdu účastnit pouze částečně. Hirschfeldovou nemocí trpěl podle Bondyho nejen kongres, ale i paralelní valná hromada Světové ligy, což se projevovalo mimo jiné v tom, že vedení této ligy bez Hirschfelda kladlo vznikající československé lize různé překážky v tom, aby se považovala za její odbočku, a to z toho důvodu, že ji zakládají homosexuálové a Světová liga se bála, aby jí to neubralo na prestiži. Porada se usnesla na tom, že nejde o spolek homosexuálních osob, nýbrž o instituci usilující o sexuální reformu v rámci deseti bodů programu Světové ligy.⁵⁰⁷ Časopis *Hlas* tuto informaci doplnil ujištěním: „Homosexuální slibují, že budou tuto instituci všemožně podporovati, že nedomáhají se účasti na jejím vedení, jež přenechají odborníkům, zabývajícím se sexuálními otázkami, a žádají pouze, aby bylo pamatováno i na jejich osvobození, tak jak je to formulováno v programu Světové ligy.“⁵⁰⁸

Z naznačeného vyplývá, že ve spolku, který původně zakládali homosexuálové jako svou organizaci se záštitou několika *odborníků*, se během necelého roku homosexuální prvek rozmělnil a hlavní slovo získali právě nehomosexuální odborníci. Patrně to tak bylo z důvodu vnější věrohodnosti organizace a jí deklarovaného cíle nezbytné. Jako hosté byli na schůzi 12. října přítomni levicoví lékařští odborníci Max Popper (1873–1965), předseda Svazu sociálně demokratických lékařů, a Hugo Hecht (1883–1970), člen lékařské sekce sdružení komunistických intelektuálů Levá fronta, kteří se zde s vedením Ligy dohodli na utvoření pracovního komitétu složeného jednak z odborníků již organizovaných v Lize, tak z levicově orientovaných lékařů, a zahájení činnosti bez ohledu na Světovou ligu (třebaže již byly povoleny stanovky ČLSR, dosud stále ještě neproběhla její ustavující valná hromada a ČLSR tak ještě nebyla ve vlastním smyslu slova konstituována). Max Popper, který se zabýval zejména otázkou svobodného mateřství, výslovně uvedl, že má zájem na vzniku organizace nezávislé na Světové lize. Navržené členy komitétu bylo rozhodnuto svolat k neoficiální poradě na úterý 8. listopadu, avšak o této poradě již *Hlas* žádné informace nepřinesl, a nevíme tedy, zda k ní skutečně došlo.

Max Popper byl spolupracovníkem ministra spravedlnosti Alfréda Meissnera (viz 8.3.). Na schůzi 12. října 1932 se mimo jiné rozhovořil také o ministrově postoji k odrestnění homosexuality (jiné jeho svědectví je citováno v 8.3.):

⁵⁰⁷ Zpráva o poradě výboru Československé ligy pro sexuální reformu v Praze. Nový hlas 1, 1932, č. 7-8, s. 14–15.

⁵⁰⁸ Tamtéž.

Pan ministr spravedlnosti dr. Meissner je velmi dobře informován o stávající sexuální krizi, a (...) právě tak, jako nyní podal návrh zákona na osvobození ženy, jaký nebyl podán na celém světě, tak dojde jednou k tomu, aby byli osvobozeni lidé, kteří jsou sexuálně abnormní. Je jen třeba, aby pan ministr dr. Meissner měl za sebou veřejnost a tisk, bez nichž se nic nedokáže. Je velmi třeba vysvětlující činnosti tisku a součinnosti všech lidí, kteří se setkávají s obtížemi lidí homosexuálně založených.⁵⁰⁹

Ne tedy úsilí samotných homosexuálů; čeho je zapotřebí, je úsilí lidí, kteří se jimi profesionálně zabývají. Koncepce Maxe Poppera byla založena na osvobozování šůry a aktivismus těch, kterých se věc týká, pro ni byl irelevantní. Lze na to však pohlížet i z jiného úhlu – homosexuální aktivismus pravděpodobně neměl šanci oslovit přímo místa s rozhodovací pravomocí; jeho úspěchem bylo, že se mu na své věci podařilo angažovat *odborníky*.

Protože se však chtěli sdružovat i prostí homosexuálové, kteří by v Lize nebyli co platní, vznikl zároveň ještě další spolek, nazvaný *Osvětové a společenské sdružení Přátelství*, zkráceně pouze *Přátelství* či OSSP. První schůzka zájemců o jeho utvoření proběhla v Batexu dne 11. ledna 1932 a byl na ní zvolen přípravný výbor, který byl zároveň pověřen vypracováním a zadáním stanov (tj. jejich zasláním ministerstvu vnitra). Účelem spolku mělo být „nejenom prohlubovati duševní úroveň členů po stránce kulturní a společenské, ale i propagovati kult čistého přátelství a kamarádství.“⁵¹⁰

V únorovém čísle *Hlasu* vysvětluje přípravný výbor, že *Přátelství* by mělo být místem, „kde my, kteří nemáme rodin, budeme jedinou velkou rodinou sami sobě“,⁵¹¹ a definovalo také rozdíl mezi jím a Ligou, jež bude „organisační výslovně bojovnou, charakteru spíše vědeckého“⁵¹²; *Přátelství* ji však bude mravně a pokud možno i hmotně podporovat. Bude totiž mimo jiné organizovat i různé akce výdělečné povahy, např. přednášky, divadelní představení, taneční dýchánky, zájezdy apod. OSSP rovněž svým členům zprostředkuje právní pomoc a zastoupení. Je patrné, že tento spolek se programově inspiroval u německých spolků sdružených na počátku 20. let v DFV (viz 5.4.), což se navenek projevilo také volbou názvu.

Stanovy OSSP byly povoleny relativně rychle – oznámení o tom přineslo již březnové číslo *Hlasu*, které vyšlo dne 1. března 1932 –, což vnucuje domněnku, že z nich nebylo nijak patrné, že spolek zakládají za účelem svého setkávání zrovna homosexuálové, neboť přesně

⁵⁰⁹ Zpráva o poradě výboru Československé ligy pro sexuální reformu v Praze. Nový hlas 1, 1932, č. 7–8, s. 14–15.

⁵¹⁰ Spolková činnost v našich řadách. Hlas 2, 1932, č. 2, s. 32.

⁵¹¹ Osvětové a společenské sdružení Přátelství. Hlas 2, 1932, č. 3, s. 48.

⁵¹² Tamtéž.

pro tento důvod byly zamítnuty stanovy homosexuálního spolku v roce 1923. Ustavující valná hromada byla svolána na 6. března, přičemž bylo oznámeno, že ji zahájí proslov „Mistra Jiřího Karáska ze Lvovic.“⁵¹³ Přihlášky bylo možno doručit buď *kamarádu* Antonínu Steimarovi⁵¹⁴, nebo vedoucímu restaurace Batex Stanislavu Bartošovi; v Batexu mělo OSSP své *spolkové místnosti*. K přístupu na akce OSSP bylo nutno předložit legitimaci, aby tak bylo možno „vyloučiti nepovolané živly a zaručiti tím právě ono srdečné přátelské prostředí a společenskou vyšší úroveň.“⁵¹⁵ Členové s sebou mohli přivést hosty, za které ovšem ručili. První akcí konanou částečně již pod hlavičkou spolku *Přátelství* byl maškarní ples v Batexu dne 13. února, jehož ráz byl definován jako „Pouť na zámecké louce za účasti knížecího dvora“⁵¹⁶ a doporučeny byly tyto masky: „šlechta, pázata, lokajové, selský lid, cirkusáci, skauti, trampové a j.“⁵¹⁷ Stejně jako na předcházejícím plese konaném dne 23. ledna zde byla volena nejkrásnější maska. Vítězové z obou plesů byli ve svých maskách vyfotografováni a tyto fotografie poté otištěny v *Hlasu*. Jde o mimořádně cenné fotografie dokumentující ideál krásy pražské homosexuální společnosti za první republiky.⁵¹⁸

Ustavující valná hromada Osvětového a společenského sdružení Přátelství proběhla dne 6. března 1932 za účasti 65 členů. Na programu byla zejména zpráva o činnosti přípravného výboru, volba orgánů spolku (výbor, finanční komise) a stanovení výše členských příspěvků. Předsedou byl zvolen Jiří Karásek ze Lvovic a místopředsedou Antonín Steimar. Slova se ujala též kamarádka H. M., známá nám již z působení v ČLSR. Na závěr valné hromady byly odeslány pozdravné telegramy Františku Čerovskému a Hugu Bondymu.⁵¹⁹ V zápětí po skončení této oficiální akce následovala umělecká akademie, která se, soudě podle recenze v *Hlasu*, nadmíru vydařila.⁵²⁰ Dostavilo se na 300 členů a hostů, Jiří Karásek ze Lvovic přečetl úryvek ze své novely o Paganinim, ing. Hora zazpíval *Písničku v národním tónu* Vítězslava Nováka, doprovázen na klavír slečnou Májou, která dále hrála např. Sukovu *Píseň lásky*; dvě *náladové písničky* zazpíval *oblíbený člen sdružení* Otto Oppl. Jak uvádí recenze v *Hlase*, „Na tom však mělo se zůstat, neboť poslední číslo programu nehodilo se právě dosti dobře do rámce slavnostní akademie. Pro příště jest třeba žádati, aby

⁵¹³ Spolková hlídka. Hlas 2, 1932, č. 5, s. 80.

⁵¹⁴ Steimar bydlel ve Vršovcích, Kolárova 2. (Spolková hlídka. Hlas 2, 1932, č. 5, s. 80).

⁵¹⁵ Spolková hlídka. Hlas 2, 1932, č. 5, s. 80.

⁵¹⁶ II. maškarní ples pánské společnosti v Praze. Hlas 2, 1932, č. 3, zadní obálka.

⁵¹⁷ Tamtéž.

⁵¹⁸ Další zpráva o maškarním plese pochází z roku 1933, kdy byl v únoru uspořádán v restauraci U Koberitzů v Pražské ulici v Brně. *Nový hlas* jej hodnotí jako *hojně navštívený a velmi krásný večer, kterých by mělo být více*. (Nový hlas 2, 1933, č. 4, zadní obálka).

⁵¹⁹ Spolková hlídka. Hlas 2, 1932, č. 6, s. 95.

⁵²⁰ První akademie klubu „Přátelství“. Hlas 1, 1931, č. 6, s. 94–95.

program byl sestavován ještě úzkostlivěji a nebylo zapomínáno na to, že čisté umění nelze mísiti s čísly více méně varietními, i když jde o výkon svým způsobem velmi dobrý.⁵²¹ Patrně šlo o živý obraz znázorňující Přátelství, který avizovala pozvánka na akademii v předcházejícím čísle *Hlasu*.⁵²²

Přátelství začalo vzápětí vyvíjet osvětovou činnost, která byla v jeho programu. Dne 13. března si členové spolku prohlédli Karáskovu sbírku obrazů, v níž byly zastoupeny zejména práce slovanských malířů a o níž jim Jiří Karásek ze Lvovic poskytl výklad. V sobotu 19. března spolek uspořádal *Josefský večer* „s bohatým programem, za velké účasti členstva, jež nešetřilo projevy sympatie při jednotlivých číslech programu“⁵²³. Dne 24. března se uskutečnila přednáška Pavla Formana o jeho cestě do Paříže, Marseille, Tunisu a Nice, kterou přednášející doprovodil diapozitivy. Na následující měsíce spolek naplánoval seznamovací večírek pro členy, několik přednášek Jiřího Karáska ze Lvovic, na jehož osobu byl patrně dosti silně orientován, a konečně na 7. května majáles.⁵²⁴ Ten se ovšem neuskutečnil, neboť ředitelství Batexu na daný večer zadalo sál Svazu textilníků, třebaže *Přátelství* si jej zamluvilo již dříve.⁵²⁵ V květnovém čísle *Hlasu* pozvalo OSSP své členy na svatodušní zájezd (toho roku v polovině května) autokarem na Zvíkov a Orlik zakončený po návratu do Prahy uvítacím večerem v Batexu, přičemž „po vyčerpání prožitých dojmů z cesty [bude následovat] posilující a líbezný spánek ve vlastních prachovkách“⁵²⁶. Zdálo se, že se spolek solidně uchytil a jeho činnost bude vzkvétat. Po vzoru pražského *Přátelství* dokonce utvořili kroužek také kolínští homosexuálové, kteří uspořádali 20. února poradní schůzi, jíž se zúčastnil též kolínský rodák⁵²⁷ Eduard Weingart, a na 16. března svolali další schůzi.⁵²⁸

V červnovém čísle se však suše konstatuje, že zájezd do jižních Čech se pro „naprostý nezájem členstva“⁵²⁹ neuskutečnil; tato zpráva je doprovázena apely na členskou povinnost. Důvodem snad mohla být relativně vysoká cena 160 Kč, kterou v době světové hospodářské krize mohl za zábavu utratit pouze dobře situovaný člověk. Také o velikonočním zájezdu autokarem do Berlína, který nabízela redakce *Hlasu* (bez odkazu na OSSP) v 2. a 3. čísle ročníku 1932⁵³⁰ a jehož cena byla stanovena na 280 Kč, není jisté, zda se uskutečnil. Pokud

⁵²¹ Tamtéž.

⁵²² Spolková hlídka. *Hlas* 2, 1932, č. 5, s. 80.

⁵²³ Sdružení „Přátelství“ na cestě osvěty a pokroku. *Hlas* 2, 1932, č. 7, s. 104.

⁵²⁴ Tamtéž.

⁵²⁵ Spolková hlídka. *Nový hlas* 1, 1932, č. 2, s. 20.

⁵²⁶ *Nový hlas* 1, 1932, č. 1, s. 22.

⁵²⁷ Z Kolína a okolí. *Hlas* 2, 1932, č. 5, s. 78.

⁵²⁸ Tamtéž.

⁵²⁹ Spolková hlídka. *Nový hlas* 1, 1932, č. 2, s. 20.

⁵³⁰ Na programu měla být návštěva Hirschfeldova ústavu spojená s Hirschfeldovou přednáškou, okružní jízda Berlínem, noční život, návštěva muzea a galerie. Nocleh byl zajištěn v českém hotelu *Fröbel-Hospitz*. Během

by tomu tak bylo, pravděpodobně by se v čísle následujícím po zájezdu objevila příslušná reportáž, která nebyla nikdy otištěna. Zdá se však, že finanční důvody nezájmu nebyly hlavní a že krach svatodušního zájezdu spíše prozradil začínající krizi spolkové činnosti.

Pražští homosexuálové se těšili na začátek prázdnin 1932, neboť v této době se v hlavním městě konal IX. všesokolský slet a sjelo se sem mnoho účastníků z venkova i ze zahraničí. *Přátelství* uspořádalo na počest sletových hostů několik slavností v Batexu,⁵³¹ jinak ovšem letní měsíce přinesly jednoznačně patrnou stagnaci sdružení. Členská schůze stanovená na 11. červenec byla odložena na neurčito, přičemž sekretariát OSSP (tj. Antonín Steimar, který v létě 1932 převzal od Stanislava Bartoše vedení Batexu, „našeho jedinečného podniku, jakým se sotva může pochlubit sousední cizina,⁵³²) na členy apeloval, aby získávali nové.⁵³³ Ke konci prázdnin se výbor OSSP usnesl svolat na 18. září mimořádnou valnou hromadu, jejímž hlavním cílem měly být doplňovací volby do výboru, neboť „celá řada členů, zvolených na I. řádné valné hromadě do výboru OSSP, změnila své působíště a schůze nenavštěvuje.“⁵³⁴ Zároveň byla publikována výzva lesbickým ženám, aby se hlásily za členky ženského odboru při OSSP, který se právě konstitoval. Výzva byla zakončena dalším genderově pozoruhodným výrokiem: „Vy, které chcete bojovat za stejná práva mužů, přijďte do jedné,⁵³⁵ u nějž ovšem není jasné, zda jej napsala žena, nebo muž.

Během podzimu 1932 zájem členstva zřejmě nadále upadal, neboť v listopadovém čísle *Hlasu* je otištěno upozornění členům *Přátelství*, že je jejich povinností navštěvovat pravidelně spolkové místnosti, a to každé úterý a čtvrtek. V tomto čísle jsou rovněž obsaženy informace o zářijové mimořádné valné hromadě, jež se konala ve dvou fázích. Na prvním zasedání byla zvolena vyšetřující komise, jejímž úkolem bylo prozkoumat administrativní a finanční činnost výboru. Na druhém zasedání pak tato komise podala zprávu, konstatovala chyby, které se však „nestaly ve zlém úmyslu“,⁵³⁶ načež byly provedeny doplňovací volby spolkového výboru.

Tato valná hromada v září 1932 byla pravděpodobně jedním z posledních projevů spolkové aktivity pod hlavičkou Osvětového a společenského sdružení *Přátelství*. V dubnu 1933, tedy po více než půl roce, redakce *Hlasu* v reakci na dopisy čtenářů, kteří si stěžovali,

pobytu se o českou skupinu měli starat *berlínští přátelé*. (Velká velikonoční výprava autocarem do Berlína. *Hlas* 2, 1932, č. 3, s. 47; Velká velikonoční výprava autocary do Berlína. *Hlas* 2, 1932, č. 4, s. 63; tento článek končí výzvou: „Připojte se všichni k naší veselé výpravě!“ :-)

⁵³¹ Spolková hlídka. *Nový hlas* 1, 1932, č. 2, s. 20.

⁵³² Antonín Steimar ředitelem Batexu. *Nový hlas* 1, 1932, č. 5, zadní obálka.

⁵³³ Spolková hlídka. *Nový hlas* 1, 1932, č. 3, s. 16.

⁵³⁴ Spolkové zprávy. *Nový hlas* 1, 1932, č. 5, s. 14.

⁵³⁵ Ženská hlídka. *Nový hlas* 1, 1932, č. 5, s. 15.

⁵³⁶ Spolková hlídka. *Nový hlas* 1, 1932, č. 7–8, s. 24.

že utichly známky boje za zrušení § 129, konstatovala, že se dosud neustavila Liga a „jinde zavládla netečnost“⁵³⁷, a že dva či tři aktivní lidé odrestnění homosexuality nevybojují.

Další zmínka o *Přátelství* přichází až v prosincovém čísle ročníku 1933, tedy opět po více než šesti měsících od předchozí. Vladimír Vávra zde napsal:

Co je s Přátelstvím? Co je s Ligou? Na tyto dotazy můžeme oznámiti pouze to, že spolek Přátelství nejeví vůbec známky činnosti od poslední valné hromady již vstoupili do výboru noví lidé, ohlašující velkorysou činnost. Očekáváme, že v nejbližší době bude ve smyslu stanov svolána valná hromada, na níž musí být dány směrnice pro pravidelné působení, neboť spolek byl založen pro zájmy homosexuálních, nikoliv pro tituly jednotlivců, spokojujících se s honosnou funkcí na místě práce. – Liga zahájí rovněž pravděpodobně svou pravidelnější činnost. Vstupujeme do vyjednávání s p. K. Giesem, býv. sekret. dra Hirschfelda a českými pracovníky v tomto oboru, kteří opravdu pracovat chtějí. Do konce roku budeme mít o spolku i Lize jasno a v novoročním čísle přineseme čtenářům podrobné informace v této záležitosti.⁵³⁸

Lze tedy mít za to, že v průběhu celého roku 1933 jak Liga, tak OSSP fungovaly pouze formálně a žádnou činnost nevyvíjely. V únorovém čísle ročníku 1934 Vladimír Vávra vyzval k obnovení *Přátelství*, nemá-li být spolek „pro nevykonávání činnosti zastaven“⁵³⁹. Dne 20. února se pak konala schůze v Kmochově restauraci vedle Vinohradského divadla, které se zúčastnila řada starých i nových členů,⁵⁴⁰ avšak to je poslední zmínka o OSSP, která se v *Novém hlasu* vyskytuje. Československá liga pro sexuální reformu, jejíž stanovy byly sice roku 1932 povoleny, ale která se nikdy oficiálně nekonstitovala, se také rozplynula. Spolupráce s Karlem Giesem, od které si Vladimír Vávra na počátku roku 1934 mnoho sliboval, nakonec žádné ovoce nepřinesla.

Na obou spolcích, které je třeba vzhledem k tomu, že je zakládali stejní lidé a po celou dobu své krátké existence byly značně personálně propojeny, chápat jako spojité nádoby, zarazí především nepoměr mezi tím, jak dlouho a s jakým úsilím se je snažili aktivisté založit, a jak krátce poté vydržely. Pravděpodobně zde hrála jistou roli skutečnost, že vedoucí aktivisté akci rozdělili na dva proudy – politizující a scientistní *Ligu*, a konviviální *Přátelství*.

Z Ligy, která nejprve ztělesňovala jejich dávný sen, byli postupně homosexuálové, kteří se nemohli prokázat žádnou kvalifikací pro *odbornou* činnost, tedy téměř všichni, ostrakizováni. Zbylé osobnosti, které se ještě nějaký čas pod hlavičkou Ligy scházely, byly začasť heterosexuální a tuto činnost tak braly jako věc profesního zájmu, na které nejsou citově angažovány. Když se pak téměř vzápětí po vzniku ČLSR rozpadla Světová liga, kterou si představovali jako její patronku, aniž by o to tato nějak zvlášť stála, motivace pro

⁵³⁷ Čtenářům našeho hlasu. Nový hlas 2, 1933, č. 4, s. 63.

⁵³⁸ Vladimír Vávra: Co je s Přátelstvím? Nový hlas 2, 1933, č. 12, s. 180.

⁵³⁹ Vladimír Vávra: Od konsolidace k novým úkolům. Nový hlas 3, 1934, č. 2, s. 21.

⁵⁴⁰ Členská schůze spolku „Přátelství“. Nový hlas 3, 1934, č. 4, zadní obálka.

institucionalizované společné řešení problémů zřejmě zásadně opadla a odborníci se vrátili k předchozímu stavu, kdy o liberalizaci legislativy v sexuální oblasti usilovali individuálně, případně i ve spolupráci s ostatními, avšak nikoli již institucionalizované.

Většina homosexuálů, pokud se chtěli organizovat, tak byla odkázána na spolek *Přátelství*. Povaha akcí, v nichž jeho činnost spočívala, však nutně nevyžadovala aktivní činnost a účast. Má-li se jít někdo občas pobavit na taneční dýchánek nebo si popovídat se známými na čaji o páté, není samozřejmé, že se ztotožní s nezbytností oficiálního členství a placení členských příspěvků. Vzhledem k poměrně značnému počtu restaurací a jiných podniků, které inzerovaly v *Hlasu*, je možné se domnívat, že možností k navázání kontaktů byl v Praze dostatek; některé z těchto podniků měly jistě delší tradici než OSSP a setkávání v Batexu a měly svou stálou klientelu. Řada pražských homosexuálů, kteří byli přirozeně nejdůležitějším rezervoárem potenciální členské základny spolku, mohla brát vznik spolku *Přátelství* v zimě roku 1932, jeho první maškarní plesy a uměleckou akademii pouze jako určité zpestření a událost sezóny, kam stojí za to se jít podívat. Odtud také vysoká návštěvnost prvních akcí. Když ovšem zjistili, že se zde setkávají vlastně se stejnými lidmi, které z pražského *milieu* již dávno znají, jejich zájem pominul a vrátili se zpět ke svým původním formám sociability. O prvek organizovanosti a spolkové příslušnosti v oddechových činnostech pravděpodobně řada lidí neměla zájem.

Tato vlastnost jako by byla pro většinu meziválečných pražských homosexuálů typická. Bratři Černí vyjádřili v létě 1931, v době, kdy ještě byli plni entuziasmu, názor, že neúspěch akce z roku 1923 byl zaviněn mimo jiné také slabým zájmem samotných zúčastněných.⁵⁴¹ Autor označený iniciály J. A. v roce 1932 v *Novém hlase* v souvislosti s geografickým rozmístěním odběratelů časopisu píše:

(...) můžeme konstatovati, že je to venkov a opět jen venkov, kde jsou naše snahy opravdu poctivě chápány a kde se nám neodpírá pomoc a příspěvní. (...) Velká města a na prvním místě Praha, která by jistě mohla být považována za středisko našeho života, snad právě proto, že má příliš dobře postaráno o zábavu a že zájmy jejích obyvatel jsou příliš roztržštěny, je k našim výzvám hluchá. Jsou snad již prvním přísivitem svobody tak oslnění, že nechápou, co práce se ještě musí vykonati, aby tato zdánlivá svoboda stala se svobodou skutečnou?⁵⁴²

Přestože se citát přísně vzato vztahuje k odebrání *Nového hlasu*, vyjadřuje obecný názor aktivisticky činných pražských homosexuálů o většině ostatních a zdůrazňuje jejich vlastnosti, které se projeví i ve skomírající účasti na spolkovém životě.

⁵⁴¹ V organizaci síla. *Hlas* 1, 1931, č. 5–6, s. 2–3.

⁵⁴² J. A.: Slovo k čtenářům. *Nový hlas* 1, 1932, č. 2, s. 18–19.

Při hodnocení spolkové činnosti z roku 1932, která se nám z dnešního pohledu jeví na svou dobu jako unikátní, je nutno si také uvědomit, že veškeré informace, které o ní máme, pocházejí *de facto* z jediného pramene, na který byla těsně navázána. Nelze tedy vyloučit, že za první republiky existovaly i jiné spolky, a to i úředně povolené, v nichž se sdružovali převážně nebo alespoň ve velké míře homosexuálové. O neformálním sdružování homosexuálních přátel ani nemluvě. Tyto jevy, pokud existovaly, jsou však dnes velmi obtížně prokazatelné.

9.4. Kongres Světové ligy za sexuální reformu v Brně

V období mezi dvěma světovými válkami uspořádala Světová liga pro sexuální reformu (viz 5.2.) celkem pět mezinárodních sexuologických kongresů. Tyto kongresy se konaly v Berlíně roku 1919, v Kodani 1928, v Londýně 1929, ve Vídni 1930 a v Brně 1932. Skutečnost, že poslední z nich se uskutečnil v Československu, ovlivnila i hnutí zdejších homosexuálů za odrestnění.

Základní dostupné informace o brněnském kongresu shrnul v roce 2001 Franz Schindler.⁵⁴³ Ve svém článku čerpal ze zpráv, které byly o kongresu publikovány v době jeho konání v denním tisku, a pravděpodobně také z *Nového hlasu*⁵⁴⁴, a poukázal na absenci pramenů ke kongresu v Archivu Masarykovy univerzity i Archivu města Brna. Sborník kongresu nevyšel. Pramenná základna vážící se k této události je tedy poměrně omezená. Na tomto místě pojednáme brněnský kongres z pohledu hnutí za odrestnění homosexuality, a to s využitím *Nového hlasu*, Schindlerova článku a časopisu *Praktický lékař*, který Franz Schindler nezohlednil.

K uspořádání kongresu v Brně došlo v podstatě náhodou. Čtvrtý kongres ve Vídni se v roce 1930 usnesl, že následující se uskuteční v roce 1931 v Moskvě a v roce 1932 v Paříži. Během krátké doby se však změnila situace v Sovětském svazu natolik, že uspořádání kongresu v Moskvě nebylo možné a následně se ukázalo, že ve Francii platí zákon, který zakazuje propagovat veřejně potrat, k čemuž ovšem na kongresech Světové ligy pravidelně docházelo. Magnus Hirschfeld, který se na jaře 1932 vrátil ze své cesty kolem světa (viz 5.2.)

⁵⁴³ Franz Schindler: Jak se stala Masarykova univerzita centrem světového hnutí pro sexuální reformu. Univerzitní noviny, list Masarykovy univerzity a nadace Universitas Masarykiana 8, 2001, č. 3, s. 29–32.

⁵⁴⁴ Schindlerův článek není vybaven poznámkovým aparátem a prameny uvádí pouze namátkově v samotném textu.

a pobýval ve Vídni, proto hledal náhradní řešení. Dne 24. dubna 1932 se sešel s brněnským lékařem Josefem Weisskopffem, s kterým se znal z vídeňského kongresu, jež se Weisskopff aktivně účastnil, a při této schůzi Weisskopff spíše z žertu nabídl, že by se mohl kongres konat v Brně. Hirschfeld se však návrhu přidržel a urychleně jej konzultoval s dalšími dvěma spolupředsedy Světové ligy, londýnským lékařem Normanem Hairem a kodaňským Jonathanem Heghem Leunbachem (tito lékaři stanuli v čele Ligy v roce 1931, kdy nahradili její spoluzakladatele Augusta Forela, který zemřel, a Havelocka Ellise, který vážně onemocněl), a ještě na konci dubna Weisskopffovu nabídku přijal.⁵⁴⁵

Zdá se, že společenské klima v Brně bylo pro pořádání sexuologického kongresu velmi příznivé, a to jak mezi odbornou, tak mezi laickou veřejností. Josef Weisskopff, který působil v letech 1929–1932 jako asistent na Ústavu sociálního lékařství LF MU, získal pro kongres podporu přednosty anatomického ústavu a bývalého děkana LF MU i rektora MU Otomara Völker (1871–1955), který dal sjezdovým jednáním k dispozici anatomickou posluchárnu a další potřebné zázemí na lékařské fakultě (nacházela se v dnešní budově Vysokého učení technického na Úvoze). jakož i děkana lékařské fakulty Viléma Laufbergera (1890–1986) a profesorů brněnské lékařské fakulty Jana Bělehrádka (1896–1980) a Antonína Trýba (1884–1960). Josefu Weisskopffovi, který se stal generálním tajemníkem kongresu, v praktické organizaci pomáhal tým brněnských odborníků zainteresovaných v otázkách sexuální reformy, mezi něž patřili redaktor J. A. Kajš,⁵⁴⁶ dr. S. Fischl, právník dr. Karel Fein, dr. V. Zapletal, doc. K. Hora, dr. Lothar Spielmann a Weisskopffova manželka Božena Weisskopffová, která byla učitelkou.⁵⁴⁷

O zájmu Brňanů-laiků o sexuologii svědčí policejní zpráva o průběhu přednášky vídeňské spisovatelky slezského původu Sophie Lazarsfeldové (1882–1976), která ve Vídni vedla poradnu pro sexuální otázky a dne 17. února 1932 v sále Akademické menzy v Brně pronesla přednášku na téma „Sexuální problém s hlediska psychologie individuální,“⁵⁴⁸ během níž hovořila zejména o problémech žen při sexu a o sexuální výchově.⁵⁴⁹ Policejní adjunkt Vrba ve zprávě uvádí, že sál byl zaplněn do posledního místa. Účastníky byly převážně mladé židovské ženy a dívky a několik brněnských židovských lékařů. Zajímavé

⁵⁴⁵ Franz Schindler: op. cit., s. 30–31.

⁵⁴⁶ V. Mezinárodní kongres Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém podkladě. Praktický lékař 12, 1932, s. 514.

⁵⁴⁷ Franz Schindler: op. cit., s. 31.

⁵⁴⁸ MZA, fond B 40 pres., karton 177, č. j. 6155/32.

⁵⁴⁹ Lazarsfeldová viděla mezi oběma prvky kauzální spojitost. Policejní zpráva cituje její slova, z nichž vyplývá, že své poradenské činnosti připisovala mimořádný význam: „Poradenskou péčí podařilo se vyléčiti velký počet případů umíněné a často zvrácené pohlavní pudovosti, jakož i chlad frigidních žen, homosexualitu, onanii a pod., jež zavinila špatná neb žádná výchova k životu manželskému.“

jsou důvody, pro které podle Vrby přednáška nebyla nebezpečná pro veřejnou mravnost (kvůli posouzení tohoto aspektu na ní byl vyslán):

Průběh přednášky byl klidný, její obsah i forma naprosto nezávadná, ježto L. líčila své poradenské zkušenosti dosti zastřeně, byť i určitě, takže svým rychlým přednesem veřejnou mravnost neb slušnost nikterak neohrozila. Její líčení bylo místy nesrozumitelné, poněvadž tvořilo konglomerát nakupených pojmů, zabíhajících do medicíny, jež, nejsou lékařkou, nevysvětlila. (...) posluchači byli přilákáni volbou tématu, očekávali zřejmě senační odhalení sexuálního života, byli však zklamáni.⁵⁵⁰

Magnus Hirschfeld se v květnu 1932 vypravil do Československa, aby ve spolupráci s brněnským přípravným výborem zařídil, co bylo třeba. Podle bratislavského aktivisty Imricha Matyáše, který byl členem Světové ligy a Hirschfelda v květnu 1932 doprovázel, se Hirschfeld v Československu zdržoval ve dnech 20.–31. 5. 1932.⁵⁵¹ Navštívil přitom Brno, Bratislavu a Prahu, kde jej přijal ministr národní osvěty Ivan Dérer (ČSSD), který se podle Hirschfeldových slov dal informovat o chystaném kongresu a vyjádřil mu podporu⁵⁵², a posléze uspořádal dne 30. května přednášku v sále Urania.⁵⁵³ Termín kongresu, jenž dostal oficiální název *V. mezinárodní kongres Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém podkladě*, byl stanoven na 20.–26. září 1932. Témata, která měl kongres projednat, byla vybrána tato: 1. Eugenika a sexualita, 2. Sexuální výchova se zvláštním zřetelem k problému ipsace, 3. Světový názor a sexualita, 4. Sexuální etnologie, 5. Intersexuální bádání, 6. Sexuální patologie, 7. Populační politika.⁵⁵⁴

Doktor Weisskopf rozeslal v červenci obsáhlý informační prospekt, který obsahoval jednak seznam přihlášených přednášejících a témata jejich přednášek (přetisk prospektu v *Praktickém lékaři* uvádí 61 jmen řečníků,⁵⁵⁵ Duchoslav Panýrek uvádí, že se přihlásilo 75 řečníků, z nichž ovšem někteří nakonec nedorazili a jejich přednášky přečetl Josef Weisskopf,⁵⁵⁶ a Franz Schindler udává, že do Brna přijelo 85 účastníků z 20 zemí,⁵⁵⁷ z čehož ovšem nevyplývá, že všichni přijeli s vlastní přednáškou), jednak informace o doprovodném programu a organizační informace. Podle prospektu se mohli kongresu zúčastnit všichni, „kdož se vážně a věcně o řešení sexuálních problémů na vědeckém podkladě zajímají, tedy nejen lékaři, právníci, pedagogové, sociologové a jiní akademicky vzdělaní lidé, nýbrž i

⁵⁵⁰ Tamtéž.

⁵⁵¹ Imrich Matyáš: Osvobozovacia akcia dr. Magnusa Hirschfelda. *Nový hlas* 1, 1932, č. 3, s. 3.

⁵⁵² Prof. dr. Magnus Hirschfeld v Praze. (Interview). *Nový hlas* 1, 1932, č. 3, s. 1.

⁵⁵³ Tamtéž.

⁵⁵⁴ V. Mezinárodní kongres Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém podkladě. *Praktický lékař* 12, 1932, s. 515.

⁵⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁵⁶ Duchoslav Panýrek: V. mezinárodní sjezd Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém základě. *Praktický lékař* 12, 1932, s. 629.

⁵⁵⁷ Franz Schindler: op. cit.

laici⁵⁵⁸. Na to upozornil své čtenáře *Nový hlas*, který je v srpnovém čísle vyzval, aby se kongresu, a to zejména jednání dne 24. září, kdy bylo na programu téma *intersexuální bádání*, tedy i bádání o homosexualitě, zúčastnili. Redakce *Nového hlasu* byla přesvědčena, že „kongres splní všechny předpoklady pro uvolnění dnes nevyhovujících odstavců našeho trestního zákoníku“⁵⁵⁹.

Brněnský kongres neoficiálně zahájila Hirschfeldova veřejná přednáška v sále DOPZ⁵⁶⁰ (Družstvo obchodních a průmyslových zaměstnanců) tři dny před oficiálním začátkem⁵⁶¹, kde přednášející podle deníku *Moravská orlice* „osvětlil nutnost sexuální reformy ze stanoviska společenského, mravního a hmotného. Přeplněný sál Dopzu byl až do posledního slova učencova v největším napětí. Každý, kdo mohl a chtěl pochopiti, odnesl si jistě cenné, dosud neznámé popudy a poznatky“⁵⁶².

Průběh kongresu je nejpozoruhodněji vylíčen v referátu vedoucího školních lékařů fyzikátu⁵⁶³ hlavního města Prahy Duchoslava Panýrka (1867–1940) publikovaném v časopise *Praktický lékař*.⁵⁶⁴ Autor se systematicky zabýval sexualitou, zejména ve spojení s mládeží, uznával nutnost osvěty v této oblasti, avšak jednotlivé dílčí problémy nazíral většinou konzervativně (symptomatický je v tomto ohledu název jedné z jeho populárních prací: *Kdo zvedne kámen? Výklady a rozklady starého lékaře o pohlaví a jeho důsledcích*, Pardubice 1925). V Panýrkově referátu o brněnském kongresu se mísí prvky zprávy, reportáže a eseje, přičemž celek je podán rozšafným starosvětským stylem.

Duchoslav Panýrek popisuje obšírně slavnostní zahájení kongresu ve středu 21. září v anatomické posluchárně LF MU, kde nejprve promluvili všichni tři spolupředsedové Světové ligy. Magnus Hirschfeld mimo jiné pohovořil o některých detailech z mládí prezidenta Masaryka v Brně, zejména pak o jeho zdejší první lásce. Zdá se, že Hirschfeld byl Masarykem fascinován a často jej zmiňoval, neboť Panýrek jej upozorňuje, „že úřední jméno našeho státu je *Československá republika*, nikoli Masarykova republika. Máme sice Masarykovu universitu, Masarykovo nádraží, Masarykovo náměstí, řadu pomníků prvního našeho presidenta, ale republika je československá“⁵⁶⁵. Poněkud nekritický Hirschfeldův

⁵⁵⁸ Tamtéž, s. 516.

⁵⁵⁹ Kongres Ligy pro sexuální reformu v Brně. *Nový hlas* 1, 1932, č. 4, s. 1.

⁵⁶⁰ Dnes Divadlo Bolka Polívky.

⁵⁶¹ Franz Schindler: op. cit., s. 31.

⁵⁶² Cit. dle: Franz Schindler: op. cit., s. 31–32.

⁵⁶³ Zdravotní úřad.

⁵⁶⁴ Duchoslav Panýrek: V. mezinárodní sjezd Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém základě. *Praktický lékař* 12, 1932, s. 597–599, 628–630.

⁵⁶⁵ Duchoslav Panýrek: op. cit., s. 630.

obdiv k Masarykovi číší také z jeho článku v novoročním čísle ročníku 1933 *Nového hlasu*, kde napsal, že Československo budí ve stávající napjaté situaci v Evropě díky obezřetné vládě prezidenta Masaryka dojem šťastného, volného a tolerantního národa a země.⁵⁶⁶

Po Hirschfeldovi promluvil druhý spolupředseda Norman Haire, který shrnul dosavadní výsledky práce Světové ligy, a „s anglickým Dickensovským vtípem [vylíčil] trampoty sexuálního života v puritánské Anglii, zvl. v otázce antikoncepční a potratové a [konstatoval], že nová generace je shovívavější k pohlavním zvrácenostem“⁵⁶⁷. Řeč třetího spolupředsedy, Dána Leunbacha, který hovořil v esperantu, „zevrubně sledovati (...) bylo referentu nemožno, neboť tohoto umělého jazyka neovládá“⁵⁶⁸. Panýrkův článek se vůbec vyznačuje velikou citlivostí k otázce používání jazyků na kongresu. Konstatuje, že při přednáškách převládala němčina, kterou však k jeho nelibosti hovořili i někteří čeští řečníci.⁵⁶⁹ Panýrek to považuje za „ustupování námi samými od zásady rovnoprávnosti Slovanů s Germány, Romány atd.“⁵⁷⁰ Tato slova jsou vytištěna proloženě, což se v kontextu celého textu opakuje už jen u Panýrkova názoru na potrat. Jazyku, v němž je věda pěstována, tedy přikládal větší význam než většině obsahu kongresových jednání, a neopomněl se pochválit, že společně s Josefem Hyniem a Františkem Novákem přednesl celou svou přednášku v češtině.

Na slavnostním zahájení byl také přečten pozdravný dopis prezidenta Masaryka, který popřál kongresu zdar, a následně sjezd ústně pozdravilo několik desítek osob zastupujících různé instituce či státy (často šlo o účastníky, kteří měli v dalších dnech vlastní odborné vystoupení). Vlastní přednášky, které následovaly v následujících dnech, Panýrek sice většinou vyslechl, avšak pro jejich veliké množství se o nich ve svém článku nerozepisuje a odkazuje na kongresovou publikaci, jež měla být vydána.

Naproti tomu ovšem popsal veřejnou debatu konanou opět v sále DOPZ, a to ve čtvrtek 22. září večer, na níž měli hlavní účastníci kongresu vyložit zájemcům z řad laické veřejnosti důvody, proč považují *sexuální reformu* za nutnou. Z obsahu vystoupení, jak je charakterizuje Duchoslav Panýrek, vyplývá, že účastníci večera měli pod tímto pojmem na mysli zejména plánované rodičovství a kontrolu porodnosti. Pouze menšina řečníků, kteří na tomto večeru vystoupili, se dočkala Panýrkova uznání. Uveďme z nich např. profesora Jana

⁵⁶⁶ Magnus Hirschfeld: Přece se jde ku předu. *Nový hlas* 2, 1933, č. 1, s. 1–2.

⁵⁶⁷ Duchoslav Panýrek: op. cit., s. 628.

⁵⁶⁸ Tamtéž.

⁵⁶⁹ Generální tajemník kongresu Josef Weisskopf podával po každé německé přednášce resumé v češtině a naopak.

⁵⁷⁰ Duchoslav Panýrek: op. cit., s. 599.

Bělehrádka, který hovořil ve prospěch eugeniky, jelikož „vylučuje chatrné jedince“⁵⁷¹, nebo ředitele brněnského Mendelova muzea Huga Iltise, který „spatřuje zcela rozumně jádro problému v ekonomii lidského života“⁵⁷². Většina projevených názorů však Panýrkovi nekonvenovala a v článku je reprodukoval s neskryvanou ironií.⁵⁷³ Celkově veřejný večer v DOPZ charakterizuje takto:

Shrneme-li, co tu před nejširším obecnstvem, kvitujícím potleskem diametrálně se lišící názory, bylo navrhováno, můžeme uzavírat, že silně převládající tenor tohoto večera byla snaha uzákonit umělý potrat, tedy sankcionovat, jako zákonný, zásah dosud trestný jako zločin (§ 144), hrubě otrásající zákony přírodními, který jen v nejdřívějších případech zůstává bez následku, a proti němuž po převratu Spolek českých lékařů postavil se jednomyslně. Aby to tak nekřičelo, říkalo se na V. kongresu mezinár. ligy pro sexuální reformu na vědeckém (!) základě úsilí tomu – „Geburtenregelung“⁵⁷⁴.

Naproti tomu Panýrkovým receptem, jak řešit *sexuální krizi*, byla *výchova vůle*. V souvislosti s veřejným večerem v DOPZ poznamenává: „Zapomíná se napořád na úsilí pěstiti vůli, vychovávat obě pohlaví k manželství a ženské k mateřství, kteréžto snahy se jen ojedinele ozývaly na sjezdu a takřka stydlivě, přidušeně – mám dojem, že se napořád otvírají všecky brány bezuzdnému sexu – nikde žádné závory a šraňky!“⁵⁷⁵ a zlobí se, že nemohl při této příležitosti projevit svůj názor, aby zahraniční hosté zjistili, že na kongresu jsou přítomni i „hlasatelé staré, poctivé morálky, aplaudující pro výchovu vůle a kladoucí uzdu nejmohutnějšímu pudu, kterému neradno uvolňovati i poslední závory zákonné. V tom jsme, my staří, kteří máme zkušenosti, téměř půl století, docela nekompromisní“⁵⁷⁶. Na jiném místě vyjadřuje názor, že vyšší věk je obecně pro řešení sexuálních problémů dobrou kvalifikací: „Myslím proto, že in puncto sexus měli by býti slyšeni především znalci starší, kteří mají bouře nejsilnější tohoto pudu už za sebou, ač mládí, ovšem s předpokladem odborných vědomostí, budiž také přáno slovo“⁵⁷⁷.

Jedním slovem, Duchoslav Panýrek se na brněnském sjezdu nemohl cítit ve své kůži. Kromě již uvedených důvodů také ještě proto, že neakcentoval pouze jazykové, nýbrž také rasové složení účastníků. Pozastavuje se nad tím, že 90 % účastníků byli Židé⁵⁷⁸ (kvantifikaci patrně provedl sám odhadem) a mezi negativa kongresu zařadil, že „za mluvčího slovanského

⁵⁷¹ Tamtéž, s. 629.

⁵⁷² Tamtéž.

⁵⁷³ Např.: Paní Ottesen-Jansenová opakovala jinými slovy své účinné šlágry ze slavnostního zahájení, slzy chudiny atd.“ nebo „Estonec Dr. Rařail Rubanovič vidí úspěch v tom, když se všichni lidé budou mít rádi a budou pak všichni šťastni.“ (Panýrek: op. cit., s. 629).

⁵⁷⁴ Duchoslav Panýrek: op. cit., s. 629.

⁵⁷⁵ Tamtéž, s. 629.

⁵⁷⁶ Tamtéž, s. 630.

⁵⁷⁷ Tamtéž, s. 597.

⁵⁷⁸ Tamtéž, s. 597.

národa vede se německý israelita⁵⁷⁹ (mohlo snad jít o Huga Bondyho). Přidal se tak, třebaže ještě relativně velmi mírně, k antisemitům, kteří činili amalgám mezi sexuologií a židovstvím, přičemž obojí brali jako nebezpečí,⁵⁸⁰ to ovšem nemění nic na skutečnosti, že sexuologie byla pro Židy v meziválečném období z nějakého důvodu zvláště přitažlivá (viz též zprávu o přednášce Sophie Lazarsfeldové citovanou výše) a že by tato skutečnost zasluhovala hlubší analýzu.

Docent Panýrek se ve svém referátu o otázce homosexuality explicitně vůbec nezmněl, pouze u bodu programu kongresu, který zněl: „správné posuzování intersexuálních variací, zvl. též homosexuálních mužů a žen“⁵⁸¹ vložil za slovo *správně* poznámku: „(podtrhuje referent!)“⁵⁸², čímž význam tohoto bodu relativizoval a vlastně zpochybnil záměr původního autora. Z celkového rázu jeho článku není těžké odhadnout, jaké stanovisko by v této věci zaujal. Naproti tomu kongresový referát zcela opačného ražení byl zveřejněn v listopadovém čísle *Nového hlasu*.⁵⁸³ Anonymní referent patrně do Brna dorazil až ve čtvrtek 23. září, neboť o prvním dni sjezdových jednání se takřka vůbec nezmiňuje. Na rozdíl od Panýrka, který obsah kongresových přednášek zcela pominul, referent *Nového hlasu* u těch, které jej nejvíce zaujaly, shrnul jejich hlavní myšlenku; díky tomu máme k dispozici jedinečný pramen, který nám umožní vytvořit si alespoň u některých názvů přednášek, které známe z prospektu vydaného před kongresem, představu o přístupu konkrétních přednášejících k příslušným tématům.

V rámci tématu Sexuální výchova a ipsace se tak např. profesor Trýb a dr. Hodann z Berlína shodli, že z fyziologického hlediska je onanie rovnocenná pohlavnímu styku a Sophie Lazarsfeldová oponovala názoru, že onanie u žen způsobuje frigiditu a neplodnost. V sekci Světový názor a sexualita referenta nejvíce zaujal dr. Béla Neufeld z Karlových Varů, který dokazoval, že neexistuje všeobecně platný názor na sexualitu a že myšlení o ní náleží do individuální sféry, v níž „není dosud bezpečného řádu“⁵⁸⁴. V pátek 23. září, kdy bylo na programu téma Sexuální etnologie, si referent nenechal ujít Hirschfeldovu přednášku, jež se týkala postavení ženy a sexuálních projevů v různých zemích, které navštívil při své cestě kolem světa. Přednášku Hirschfeld doplnil četnými diapozitivy. Francouzka Bertie

⁵⁷⁹ Tamtéž, s. 598.

⁵⁸⁰ Ukázkový příklad tohoto jevu viz: J. Slavata: Sexuologie a „Nacktkultur“, *Fronta* 6, 1933, č. 27; přetisk v: *Nový hlas* 3, 1934, č. 1, s. 5–6.

⁵⁸¹ Duchoslav Panýrek: op. cit., s. 630.

⁵⁸² Tamtéž.

⁵⁸³ 5. kongres Ligy pro sexuální reformu. *Nový hlas* 1, 1932, č. 7–8, s. 11–14.

⁵⁸⁴ Tamtéž.

Albrechtová hovořila o reflexi sexuálních problémů ve francouzském umění a zkritizovala francouzskou vládu za to, že znemožnila pořádání kongresu v Paříži. Tématem přednášky dr. Herberta Lewandovského z Utrechtu byla prostituce v Nizozemsku; přednášející měl za to, že prostituce je nutné zlo, které nelze odstranit, neboť určitý počet prostitutek není dán sociálními důvody,⁵⁸⁵ nýbrž prostě proto, že se prostituovat chtějí.

Největší zájem referenta *Nového hlasu* přirozeně vzbuzoval program v sobotu 24. září, kdy se dopoledne přednášelo na téma Intersexuální bádání a odpoledne na téma Sexuální patologie. Někteří řečníci jej svým vystoupením iritovali: „Krátce se zmiňme o přednášce dra Lampla, jenž by pokládal homosexualitu za léčitelnou (!) a o dru V. Vondráčkovi, jenž tvrdil, že notorický alkoholismus může být příčinou homosexuality!!! Vědeckou řeč naproti tomu přednesl president dr. Magnus Hirschfeld.“⁵⁸⁶ Hirschfeld patrně v Brně přednesl svou standardní řeč na téma homosexuality, jaké byl zvyklý pronášet spatra kdekoli při jakékoli příležitosti. Jelikož byl ještě plný dojmů z cesty kolem světa, zařadil také několik postřehů, které si odsud přivezl. Na podporu toho, že homosexualita je přirozená a vyskytuje se i mezi živočichy, například uvedl, že „posledně v Číně mohl zjistit lupou, že z hmyzu homosexuálně souložili hedvábníci.“⁵⁸⁷ O další přednáškách v této sekci se referent podrobně nezmiňuje. Pozorně však sledoval debatu, která se v auditoriu rozproudila po jejich skončení a jíž se zúčastnil jmenovitě Hugo Bondy a „zvláště temperamentně“⁵⁸⁸ brněnský právník Karel Fein. O Feinově vystoupení píše:

S opravdovým zaujetím probíral otázku zrušení paragrafu 129. Navazuje na řeč Hirschfeldovu o přirozenosti homosexuality a ukazuje na těžkou křivdu, jež se na homosexuálních přes vědecké bádání tímto paragrafem děje. Volá po jeho odstranění, neboť je to ještě pozůstatek středověku a je kulturní ostudou pro náš demokratický stát, že neblahý paragraf nebyl ještě škrtnut z trestního zákoníku. Očekává, že dr. Meissner, který prokázal tolik pochopení ve věci paragrafu 144, postaví se i za zrušení tohoto paragrafu.⁵⁸⁹

Význam brněnského kongresu pro hnutí za odrestnění homosexuality je v celkovém souhrnu nutno hodnotit jako sporný. Prostí homosexuálové, kteří sledovali dění kolem § 129, museli být jistě nadšeni, že se takováto mezinárodní akce koná v Československu, což jim mohlo jednak dodat jakousi morální vzpruhu, jednak – pokud kongres osobně navštívili – i cenný přehled o stavu aktuální vědecké rozpravy. Aktivisté a odborníci, kteří se v téže době snažili rozhýbat činnost Československé ligy pro sexuální reformu, která již byla povolena

⁵⁸⁵ Tamtéž.

⁵⁸⁶ Tamtéž, s. 12.

⁵⁸⁷ Tamtéž.

⁵⁸⁸ Tamtéž, s. 13.

⁵⁸⁹ Tamtéž.

ministerstvem vnitra, však na valném shromáždění Světové ligy konaném v rámci kongresu v pátek 23. září 1932 odpoledne zjistili, že poměry se od minulého kongresu změnily. Magnus Hirschfeld byl nemocen a z brněnského kongresu se účastnil jen některých částí a nové dva spolupředsedy homosexualita příliš nezajímala; v centru jejich pozornosti stála kontrola porodnosti. Světová liga tedy na československou v té podobě, v jaké vznikala, pohlížela spíše s nedůvěrou. Hugo Bondy o této skutečnosti po návratu z Brna informoval ostatní členy přípravného výboru (viz 9.3.) a lze mít za to, že brněnský kongres v konečném důsledku přispěl k ochromení ČLSR ještě před tím, než se ve vlastním slova smyslu konstitovala.

Duchoslav Panýrek viděl jako jednu z předností kongresu to, že „účastníky uspokojil, aspoň většinou“⁵⁹⁰. Mezi uspokojené patřil i přes nepříznivá zjištění týkající se perspektivy ČLSR coby pobočky Světové ligy i Hugo Bondy, který se na kongresu seznámil se slečnou Terezií Steinovou,⁵⁹¹ s níž se nedlouho poté oženil.

Bývalý Hirschfeldův partner Karl Giese (1898–1938), místo něž si Hirschfeld z cesty kolem světa přivezl hong-kongského medika Li Šiu-Tonga (jak Giese, tak Šiu-Tong na kongresu přednesli přednášku), na kongresu navázal kontakt s Josefem Weisskopfem a Karlem Feinem, kteří se o něj postarali v tíživé životní situaci o několik let později. Giese, který fungoval jako tajemník Hirschfeldova berlínského sexuologického ústavu, se po skončení kongresu vrátil do Berlína, kde zůstal až do rozprášení ústavu nacisty v roce 1933.⁵⁹² Poté se odebral za Hirschfeldem a Šiu-Tongem do Nice, kde tito již dleli v exilu, a po nějaký čas zde s nimi žil v *ménage à trois*. V roce 1934 se však Giese zapletl do jisté *aféry v lázních* a byl nucen Francii opustit. Odebral se do Vídně a poté do Brna. Hirschfeld jej ve své závěti sepsané v Nice dne 10. ledna 1935 ustanovil spolu s Šiu-Tongem svými dědici, přičemž uvedl, že „jeho současnou adresu poskytne Dr. Karl Fein, advokát v Brně, ČSR, Masarykova 6“⁵⁹³. Hirschfeld zemřel v květnu 1935 a Karlu Giesemu se podařilo dostat do Nice na Hirschfeldův pohřeb, avšak dědické řízení do začátku války neproběhlo. Informace o Gieseho smrti pochází od vykonavatele Hirschfeldovy poslední vůle F. Herzfeldera z Paříže, který dopisem ze dne

⁵⁹⁰ Duchoslav Panýrek: op. cit., s. 630.

⁵⁹¹ Vladimír Vondráček: Konec vzpomínání. (1938–1945). Praha, Avicenum, 1988, s. 120n.

⁵⁹² Následující biografické údaje o Karlu Giesem pocházejí z internetových stránek Společnosti Magnuse Hirschfelda v Berlíně (*Magnus-Hirschfeld-Gesellschaft*), kde je umístěna bohatě dokumentovaná historická prezentace Hirschfeldova Ústavu pro sexuální bádání. URL webu společnosti: <http://www.hirschfeld.in-berlin.de/>; URL prezentace: http://www.hirschfeld.in-berlin.de/institut/de/index1024_ie.html; konzultováno v září 2007.

⁵⁹³ Hirschfeldova závěť je dostupná na internetových stránkách Společnosti Magnuse Hirschfelda v Berlíně, URL: <http://www.hirschfeld.in-berlin.de/frame.html?http://me.in-berlin.de/~magnus/testament.html>; konzultováno v září 2007. Překlad: Jan Seidl.

18. ledna 1965 sdělil berlínskému zemskému soudu pro účely řízení o nárocích, jejichž předmětem bylo dědictví po Hirschfeldovi, toto:

- a) Poslední bydliště pana Karla Gieseho bylo v Brně, Střelecká 8. Zde spáchal dne 16. března 1938 sebevraždu. Úmrtní list nemám k dispozici.
- b) Pan Giese nebyl Žid. Jakého byl vyznání, mi však není známo.
- c) Podle sdělení, které jsem krátce po smrti pana Gieseho obdržel od Dr. Josefa Weisskopfa, bytem Brno-Královo Pole, Srbská 15, se stal univerzálním dědicem pana Gieseho Dr. Karl Fein, advokát v Brně, Masarykova 6. Podle zpráv, které jsem obdržel po válce, Dr. Fein zahynul v koncentračním táboře. Zjistit jeho dědice se mi nepodařilo.

Bohužel již nemám k dispozici žádné dokumenty týkající se těchto událostí.⁵⁹⁴

Pokud jde o letopočet Gieseho sebevraždy, je možné, že správný údaj má znít 1939, neboť Společnost Magnuse Hirschfelda uvádí, že Giese si vzal život po okupaci Československa Německem, čemuž by datum 16. března odpovídalo. Li Šiu-Tong se po vypuknutí II. světové války odebral do Švýcarska, kde pokračoval ve studiu lékařství na univerzitě v Zurichu. Ještě za války odcestoval do Spojených států amerických, kde několik let studoval na Harvardově univerzitě, a po válce se vrátil do Zurichu. V této době mohl požadovat dědictví po Hirschfeldovi, avšak neučinil tak. Místo toho se vrátil do rodného Hong-Kongu, kde jeho stopa, jak se dlouho zdálo, zmizela. Jak uvedl německo-americký sexuolog Erwin Haeberle v přednášce dne 16. října 2004 v Pekingu u příležitosti desátého výročí Čínské sexuologické asociace, Li Šiu-Tong zemřel v roce 1993 v kanadském Vancouveru ve věku 86 let, aniž tušil, že po něm mnoho let pátrala řada badatelů, pro něž představoval posledního snad ještě žijícího pamětníka německé meziválečné sexuologie.⁵⁹⁵

⁵⁹⁴ Dostupné na internetových stránkách Společnosti Magnuse Hirschfelda v Berlíně, URL: http://www.hirschfeld.in-berlin.de/frame.html?http://me.in-berlin.de/~magnus/doku_lg_en.html ; konzultováno v září 2007. Překlad: Jan Seidl.

⁵⁹⁵ <http://www2.hu-berlin.de/sexology/GESUND/ARCHIV/BSpeech/index.htm>

10. Referentská osnova trestního zákona

10.1. Postupný vývoj referentské osnovy

Zhruba půl roku poté, co přestal definitivně vycházet *Nový hlas*, se začaly v prostředí ústředních orgánů státní správy odehrávat pochody, které mohly v konečném důsledku znamenat naplnění cíle, který tento časopis sledoval – zrušení všeobecné trestnosti homosexuality. Byly totiž znovuzahájeny práce na reformě trestního práva.

Osud *Přípravných osnov* byl více než deset let nejistý a celou tuto dobu se hypoteticky mohly stát zákonem. Osnovy se staly zhmotněním tužeb československých homosexuálů, kteří snili o životě bez hrozby trestního postihu. Věc však nebyla tak jednoduchá. Ne-li žádný jiný, pak začínala mít mnohaletá diskuse o osnovách alespoň jeden konkrétní výsledek – má-li být skutečně přijat nový trestní zákon, bude nutno vypracovat novou osnovu, protože k přijetí té, která byla navržena, chybí politická vůle. To sice samo o sobě sice neznamenalo, že homosexualita musí nutně zůstat trestnou, protože v kontextu veškeré kritiky *Přípravných osnov* šlo spíše o marginálii, jejich opuštění však postavilo homosexuální aktivisty před novou nejistotu. V roce 1936 dokonce i Albert Milota, který dva roky předtím neváhal věnovat obhajobě osnov samostatnou knihu, jak jsme viděli v kapitole 8.3., napsal o osnově:

Je proto lépe ji podrobiti revisi (...), než aby její ústavní projednávání bylo stíženo a vydání zákona bylo oddalováno pro odpor ve vládě a zákonodárných sborech. To uznávám sám, který jsem Př. osn. vždy hájil (...) Neustupuji od tohoto svého přesvědčení v ničem, ale, jsa si dobře vědom, jak náš stát potřebuje nutně brzkého sjednocení právního řádu, raději přijmu ústupky od původního řešení, než abych ulpěním na svém přesvědčení unifikaci překážel.⁵⁹⁶

V další části tohoto textu psaného v době, kdy už bylo známo, že ministerstvo spravedlnosti začalo připravovat zcela novou osnovu trestního zákona (viz 10.1.), shrnul Milota z pozice vědce, avšak zároveň reálného politika, svou vizi toho, jaké změny ve srovnání s *Přípravnými osnovami* jsou ve vládním návrhu nutné, aby měla nová osnova reálnou šanci na schválení. Jeho úvahy se týkají výlučně obecné části trestního zákona, o homosexualitě se zde tedy nezmiňuje. Z aspektů, kterých jsme se zde dotkli, však v každém případě trvá na paralelní existenci trestů a zabezpečovacích opatření. Významnou změnou, kterou je ochoten oproti *Přípravným osnovám* připustit, je podržení trestu smrti, který by však

⁵⁹⁶ Albert Milota: Je třeba změn v přípravné osnově čs. trestního zákona? In: E. Hexner (ed.): Pocta k šedesiatym narodeninám dr. Karla Laštovku. Bratislava, Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1936, s. 275.

nesměl spadat do kategorie trestů, neboť mu podle Miloty chybí „sama podstata trestu“⁵⁹⁷, nýbrž mezi zabezpečovací opatření, a to pod názvem *poprava*. Kompromis, který byl ochoten učinit v této otázce, je ukázkou pragmatického přístupu, který v důsledku zkušeností z politické činnosti zvolil, byť nerad: „a tu, znaje mínění většiny Národního shromáždění, jsem si jist, že nebude možno zabránit, aby trest smrti nebyl do trestního systému nového zákona pojat. Všechny rozumové argumenty selhávají, kde se derou do popředí momenty citové, a tomu tak je právě u tohoto problému.“⁵⁹⁸

Albert Milota v roce 1936 cítil, že v republice začíná jít do tuhého a poměry již nejsou takové jako před deseti lety, kdy byly moderní *Přípravné osnovy* představeny veřejnosti:

Nejprve padá tu na váhu hospodářskou krizí zeslabená finanční schopnost státu, komplikovaná ještě důležitými úkoly, připravovati v dnešní nejisté mezinárodní situaci zdatnou obranu republiky, tím je státu na dlouhou dobu znemožněno podniknouti větší výdaje a rozsáhlejší investice, jaké by vyžadovala úprava trestního soudnictví podle této osnovy. Dále lze pozorovati na vývoji veřejného mínění u nás, že v něm vlivem událostí v jiných státech zesílily proudy konservativnější a těm by sotva byly přijatelné příliš radikální novoty, které Př. osn. v mnohém ohledu zavedla, zvláště když v praxi ještě nebyly vyzkoušeny a tudíž přirozeně již proto vzbuzují nedůvěru.⁵⁹⁹

Z těchto důvodů dospěl také konečně také on, a to zřejmě mezi posledními, neboť byl jedním z ideových otců i autorů navržené reformy a byl přesvědčen o tom, že pouze takováto reforma by byla správná, k názoru, že ve znění *Přípravných osnov* je nový trestní zákon nemyslitelný.

Albert Milota byl roku 1929 zvolen za Československou stranu socialistickou senátorem Národního shromáždění. Skutečnost, že se kolem nového trestního zákona dlouho nic neděje, jej v žádném případě netěšila, a v rámci svých možností se snažil osud reformy, který ustrnul na mrtvém bodě, opět rozhýbat. K této snaze můžeme počítat jak citovanou Milotovu práci z roku 1934, tak jeho parlamentní iniciativu z prosince 1935 (ve volbách toho roku byl senátorem zvolen znovu), která vedla k tomu, že Národní shromáždění vyzvalo vládu, aby doložila stav unifikace a počet zaměstnanců, kteří jsou v jednotlivých resortech pověřeni unifikačními pracemi. Jak uvádí Milotův životopisec Antonín Ráliš, „díků tomuto podnětu byly značně urychleny a zreorganizovány unifikační práce zvláště v ministerstvu spravedlnosti a ministerstvu unifikací“⁶⁰⁰. Zda měla na urychlení unifikačních prací Milotova senátní

⁵⁹⁷ Albert Milota: Je třeba změn v přípravné osnově čs. trestního zákona? In: E. Hexner (ed.): Pocta k šedesátým narozeninám dr. Karla Laštovky. Bratislava, Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1936, s. 278.

⁵⁹⁸ Tamtéž.

⁵⁹⁹ Tamtéž, s. 275.

⁶⁰⁰ (Antonín Ráliš): Albert Milota. In: Ráliš, Antonín (ed.): Pocta k šedesátým narozeninám Prof. Dr. Alberta Miloty. Bratislava, Právnická fakulta University Komenského, 1937, s. 9

iniciativa přímý vliv, je sporné, neboť vláda o jejich urychlení rozhodla již dříve, je však možné, že Milotovo oficiální i neformální politické a publicistické úsilí přispělo k obecnému klimatu v politických kruzích, které začalo být roku 1935 příznivé tomu, aby se s reformou trestního práva skutečně pohnulo.

Malypetrova vláda se na svém zasedání dne 28. května 1935 usnesla, že budou urychleny práce na sjednocení trestních zákonů a trestních řádů.⁶⁰¹ Stalo se tak den poté, co byly vyhlášeny výsledky parlamentních voleb, konaných v květnu 1935. Nová vláda, opět pod vedením Jana Malypetra, byla jmenována dne 4. června. Dne 18. června pak předstoupila před poslaneckou sněmovnu s žádostí o důvěru a premiér Malypetr při té příležitosti zopakoval, že „připravované sjednocení zákonův (...) bude co nejmožněji urychleno“, přičemž ohlásil, že v nejbližší době bude parlamentu předložen mj. návrh občanského zákona.⁶⁰²

Pracovní metoda, kterou zvolilo ministerstvo spravedlnosti, předpokládala, že základní návrh vypracují jeho pracovníci a po jeho dokončení budou k pracím přizváni zástupci ministerstev unifikací, národní obrany a vnitra a také zástupci nejvyššího soudu a generální prokuratury. Návrhy jednotlivých hlav trestního zákona budou postupně, tak jak budou vznikat, rozesílány uvedeným institucím a poté s jejich zástupci projednávány na ústních poradách.

Politické zadání, které dostali legislativní pracovníci ministerstva, spočívalo v položení převažujícího akcentu na unifikaci; reformovat se mělo pouze v naprosto nevyhnutelných případech. Sociální demokrat Ivan Dérer, který řídil ministerstvo spravedlnosti od února 1935 až do konce první republiky, se sice na Unifikačním sjezdu právníků v roce 1937 v Bratislavě vyjádřil v tom smyslu, že osobně by dával přednost tomu, aby bylo trestní právo při unifikaci také reformováno, avšak že uznává, že poměry to za dané situace neumožňují.⁶⁰³

Přípravou návrhů jednotlivých částí nového trestního zákona byl na ministerstvu spravedlnosti pověřen vrchní odborový rada dr. Otto Scholz (1889–?). Tento právník platil na ministerstvu za předního legislativního pracovníka v oboru trestního práva. S prací započal

⁶⁰¹ Dopis ministerstva spravedlnosti všem ministerstvům a Nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu ze dne 9. dubna 1937. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 165..

⁶⁰² Projev Jana Malypetra, 2. schůze PS NS ČSR, 4. volební období, 18. června 1935. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokoly.

⁶⁰³ Karel Novák: Unifikační sjezd československých právníků v Bratislavě. Časopis pro právní a státní vědu 20, 1937, s. 456.

bezodkladně po usnesení vlády z května 1935⁶⁰⁴ a vzhledem k objemu látky postupoval poměrně rychle, takže dne 23. ledna 1936 mohlo ministerstvo spravedlnosti zaslat ministerstvu unifikací, nejvyššímu soudu a generální prokuratuře dopis, v němž je informuje o tom, že referentský návrh je hotov, a navrhuje, že by se mohlo vyjít vstříc potřebám nejvyššího soudu a generální prokuratury a uspořádat nadcházející ústní porady v Brně.⁶⁰⁵ Proti tomu se však postavilo MU, které ve své reakci uplatňovalo, že „úspornější bude, budou-li brněnští dva členové (jeden od nejv. soudu a jeden od generální prokuratury) povoláni do Prahy, než kdyby 5 členů porady (dva od min. spravedlnosti a 3 od min. unifikace) jeli do Brna.“⁶⁰⁶

Porady Scholzově návrhu pak byly zahájeny dne 17. února 1936 na ministerstvu spravedlnosti, tedy skutečně v Praze. Ministr Ivan Dérer přivítal přítomné a předal slovo O. Scholzovi, který vysvětlil, v čem se z jeho pohledu nový návrh liší od osnovy z roku 1926. Šlo např. o připojení nové hlavy o tiskových deliktech, přepracování zásad o ukládání trestů ve smyslu připuštění všeobecného zmírňovacího práva a vymýcení „příliš komplikovaného systému zvýšení sazeb“.⁶⁰⁷ Tento den začali účastníci porady probírat obecnou část návrhu. Jednání bylo následně organizováno tak, že se porady na ministerstvu konaly v rozmezí jednoho roku, a to ve čtyřech blocích, konkrétně ve dnech 17.–20. února, 18.–26. května, 12.–17. října 1936 a 15.–24. února 1937.

Návrh hlavy o trestných činech proti mravnosti, která nás zde zajímá především, se na pořad jednání dostal dne 22. května 1936. Scholz ve svém návrhu v souladu s politickým zadáním, které dostal, všeobecnou trestnost podržel. Počítal zde v běžném případě, kdy nejsou zjištěny žádné závažnější okolnosti, s trestem tuhého vězení od osmi dnů do šesti měsíců, v případě smilstva s osobou mladší osmnácti let s trestem tuhého vězení od tří měsíců do tří let a v případě homosexuální prostituce s trestem žaláře od jednoho roku do pěti let, v každém případě bez ohledu na to, zda šlo o muže, nebo o ženu. Je vidět, zejména v odstavci 1 tohoto paragrafu, že trest, jehož dolní hranice je stanovena na osm dní, by byl vzhledem k dosavadnímu stavu, kdy dolní hranice základní sazby byla v historických zemích jeden rok, výrazně mírnější.

V zápise z jednání 22. května je diskuse o tomto paragrafu zaznamenána takto:

⁶⁰⁴ Dopis ministerstva spravedlnosti všem ministerstvům a Nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu ze dne 9. dubna 1937. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 165..

⁶⁰⁵ Dopis ministerstva spravedlnosti ministerstvu pro sjednocení zákonů a organizace správy ze dne 23. ledna 1936. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 165.

⁶⁰⁶ Návrh odpovědi ministerstva pro sjednocení zákonů a organizace správy na dopis ministerstva spravedlnosti ze dne 23. ledna 1936. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 165.

⁶⁰⁷ Záznam o poradě konané dne 17. února 1936 v ministerstvu spravedlnosti. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 163.

Dr. Nožička přednesl připomínku ministerstva pro sjednocení. Dr. Scholz poukazuje na to, že není vlastně nikdy jisté jde-li o případy patologické anebo ne. Usneseno zvýšiti sazbu odst. 1 na místo „od 8 dní“ od „1 měsíc do roku“ (sic!). V odstavci druhém byl dán žalář do 3 let. Sazba odst. prvního dává možnost podle obecné části vyměřiti trest přes 6 měsíců a tím také kvalifikovati čin jako zločin.⁶⁰⁸

Z takto lapidárního zápisu nelze jednoznačně usoudit, kdo navrhl zvýšení trestní sazby oproti Scholzovu návrhu, avšak připomínka dr. Nožičky, který zastupoval ministerstvo unifikace, řízené katolickým knězem a členem strany lidové Janem Šrámkem (viz dále), v tomto smyslu asi nebyl bez významu. Otto Scholz mohl poukazem na nejistotu ohledně patologické povahy homosexuality argumentovat jak pro, tak proti zvýšení trestní sazby – co měl na mysli, se nedozvíme. Je však patrné, že svůj původní návrh nijak výrazně nehájil, a ostatní účastníci porady už vůbec ne.

Toto jednání ještě nemělo povahu meziministerského připomínkového řízení; zatím šlo pouze o interní debatu, kterou zorganizovalo ministerstvo spravedlnosti v podstatě pro své potřeby. Přizváním omezeného okruhu ostatních institucí chtělo dosáhnout toho, aby byl návrh ještě před zveřejněním co možná nejdokonalejší i ve svých speciálnějších aspektech, které spadaly do působnosti uvedených institucí. Za návrh však neslo odpovědnost ministerstvo spravedlnosti. Toto odůvodnění jednání z první poloviny roku 1936 také do značné míry určilo jejich ráz – účastníci se v základním postoji *unifikovat, nereformovat* v zásadě shodovali, a tak na jednání probírali spíše legislativně-technické otázky a problémy druhého řádu.⁶⁰⁹

Po uplynutí jednoho roku, během něž se konaly tyto schůzky a Scholzův návrh byl průběžně aktualizován vnášením změn, které na nich byly dohodnuty (viz příloha 12.7.), byla referentská osnova trestního zákona hotova a v postupu legislativního procesu ji čekalo předložení do meziministerského řízení. Ministerstvo spravedlnosti oznámilo dopisem ze dne 26. února 1937 předsednictvu vlády, že hodlá pro tuto osnovu navrhnout postup tzv. urychleného projednávání, který se již osvědčil při projednávání osnovy občanského zákoníka, normy svým dosahem často srovnávané s trestním zákonem – i v tomto případě se jednalo o

⁶⁰⁸ Záznam o poradě konané dne 22. května 1936 odpoledne v ministerstvu spravedlnosti. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 163. Porady se zúčastnili za ministerstvo spravedlnosti dr. Scholz, dr. Lány a dr. Šima, za ministerstvo unifikace dr. Nožička a dr. Pintera, za ministerstvo národní obrany dr. Lepšík a dr. Šlapák, za Nejvyšší soud dr. Steiner a za generální prokuraturu dr. Funtíček.

⁶⁰⁹ Symptomatický je v tomto ohledu úryvek ze záznamu o poradě ze dne 22. května, který zní doslova takto: „Dr. Nožička má pochybnost o tom, zda je možné ‚vykonávatí soulož‘ k tomu účelu, aby tím ‚podráždil svůj pohlavní pud‘.“ Takto zaznamenaný výrok, jedinečný svou absurdností, byl pronesen v diskusi o skutkové podstatě, která spočívá ve vykonání soulože před osobou mladší šestnácti let za účelem podráždění svého pohlavního pudu, a autor jím chtěl docílit mírné obměny textace dotčeného odstavce.

sjednocení široké právní oblasti, pro niž platily v obou částech republiky odlišné právní předpisy. Osnova občanského zákoníka byla do meziministerského řízení předložena v květnu 1934 a poslanecká sněmovna ji začala projednávat v dubnu 1937.

Předseda vlády Milan Hodža udělil dne 2. března 1937 souhlas s předložením osnovy do meziministerského řízení a ministerstvo spravedlnosti následně dne 9. dubna rozeslalo ostatním ministerstvům a některým dalším institucím, od nichž bylo povinno vyžádat si posudek,⁶¹⁰ exempláře referentské osnovy, která byla mezitím vytištěna. Paragraf trestající homosexuální styky zní v této tzv. *úřednické osnově* takto:

§ 335

1) Kdo vykoná smilné jednání s osobou téhož pohlaví, bude potrestán tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

2) Kdo však přiměje osobu téhož pohlaví mladší než osmnáct let, aby s ním vykonala smilné jednání nebo aby na sobě trpěla jeho smilné jednání, nebo kdo ji k tomu svádí, bude potrestán žalářem do tří let, není-li jeho čin trestný přísněji podle § 335.

3) Kdo provozuje po živnostensku smilstvo s osobou téhož pohlaví nebo kdo se po živnostensku nabízí ke smilstvu s osobou téhož pohlaví, bude potrestán žalářem od jednoho roku do pěti let.⁶¹¹

Z odůvodnění k tomuto paragrafu je zřejmé, že autorovi (patrně Otto Scholz) byly dobře známy všechny důvody, proč by homosexualita neměla být trestná, avšak vzhledem ke složení skupiny, která osnovu projednávala, a také vzhledem k zadání, které dostal, musel najít odůvodnění, proč má homosexualita zůstat trestná. Byl proto nucen uchýlit se k bizarním alibistickým tvrzením:

Proti trestnosti tohoto činu bývají vznášeny často námitky. Připouští se sice, že jde o čin nemravný, přičítá se lidské přirozenosti, ale tvrdí se, že to samo ještě nestačí k odůvodnění trestnosti, protože trestní zákon není povolán, aby stíhal každou nemravnost, nejsou-li jí dotčeny takové důležité zájmy veřejné, které vyžadují ochranu trestní hrozbou.

To je správné a osnova upustila proto od trestnosti smilstva se zvířaty, neboť u tohoto ojediněle se vyskytujícího, třeba také velmi nemravného činu, není nebezpečí rozšíření. (...)

Naproti tomu nelze totéž tvrdit o smilstvu mezi osobami téhož pohlaví. Tato neřest jest dosti rozšířena a jistě by se rozšířila ještě více, kdyby trestní zákon neposílil obecné přesvědčení o její mravní zavržitelnosti také účinnou trestní hrozbou. Rozšíření této neřesti, zvláště mezi muži, mohlo by velmi neblaze působiti i na objektivní obstarávání věcí veřejných a to je dosti důležitým důvodem, aby osnova setrvala na všeobecné trestnosti tohoto činu a nespokojila se s ochranou osob menší odolnosti.

Je pravda, že trestnost této utajované neřesti zavdává velmi často příčinu k vydírání, ale v tomto směru by se poměry upuštěním od trestnosti sotva valně změnily, neboť i pak by zůstal takový čin

⁶¹⁰ Jednalo se o generální prokuraturu, všechny vrchní soudy a krajské soudy s trestní pravomocí, všechna vrchní státní zastupitelství, všechny advokátní a notářské komory a soudní lékařské rady. Vzhledem k tomu, že osnova obsahovala též ustanovení trestního práva tiskového, byla zaslána také Syndikátu československých novinářů a Reichsgewerkschaft der deutschen Presse. Konečně byla zaslána též Svazu československých soudců a Vereinigung der deutschen Richter und Staatsanwälte in der ČSL. Republik, všem právníckým jednotám a Československé společnosti pro právo trestní. Dopis ministerstva spravedlnosti všem ministerstvům a Nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu ze dne 9. dubna 1937. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 165..

⁶¹¹ Osnova zákona, kterým se vydává trestní zákon. Praha, Státní tiskárna, 1937, s. 125.

v obecném mínění zavržitelný a byl by důvodem k vydírání ne sice již jako čin trestný, ale aspoň jako čin nemravný.

Tvrdí se též, že jde zpravidla nebo aspoň ve valné části případů o psychickou abnormitu, která činí postiženému nemožným odolat homosexuálním sklonům. Toto tvrzení zdá se býti poněkud upřílišněné, uvážíme-li, jak tato neřest je rozšířena právě mezi osobami, které jinak ukájejí svůj pohlavní pud normálně, jakmile jsou odkázány výlučně na styky s osobami téhož pohlaví (na př. v trestnicích a pod.), a které opět normálně ukájejí svůj pohlavní pud, jakmile tyto poměry pominou.

Proto osnova setrvala na všeobecné trestnosti smilstva mezi osobami téhož pohlaví, nečiníc rozdílu mezi muži a ženami, neboť k tomu není naléhavých důvodů.⁶¹²

Toto odůvodnění muselo být pro aktivisty bojující za homosexuální věc, pokud se s ním ovšem mohli seznámit, protože osnova sice byla vytištěna, avšak nikoli zveřejněna, nýbrž pouze poskytnuta k dispozici omezeném u okruhu osob (např. František Čerovský k ní ovšem měl přístup, neboť z ní cituje v článku, kde kritizuje její ustanovení ohledně homosexuality)⁶¹³, velmi deprimující. Za osmnáct let svého boje dosáhli toho, že zákonodárce, resp. instance, která připravovala zákony, které měl posléze zákonodárce schválit, byla sice detailně informována o jejich požadavcích a argumentaci, avšak tato instance se mohla arbitrárně rozhodnout, že tuto argumentaci neakceptuje, což také učinila. Jediný možný korektiv spočíval v parlamentním projednávání osnovy a je veliká škoda, že k němu v demokratických poměrech první republiky nedošlo. Bylo by zajímavé vidět, zda by se někteří poslanci nebo senátoři pokusili rozhodnutí Otto Scholze zvrátit.

Ministerstvo spravedlnosti připojilo k vytištěné osnově dva dopisy, z nichž jeden popisoval genezi osnovy a druhý vysvětloval, jakým způsobem si ministerstvo spravedlnosti přeje zorganizovat urychlené projednávání.⁶¹⁴ Ministerstvo spravedlnosti zároveň požádalo, aby byl návrh na zahájení urychleného řízení zařazen na program nejbližšího zasedání vlády. Vláda pak na své schůzi dne 16. dubna 1937 schválila postup urychleného projednávání navržený ministerstvem spravedlnosti.⁶¹⁵

Způsob meziministerského projednávání navržený ministerstvem spravedlnosti měl za cíl, aby projednávání proběhlo co možná nejefektivněji. Vyloučil tedy možnost, že by se o osnově diskutovalo s každým úřadem zvlášť, a naopak stanovil konání společných porad omezených na pokud možno malý počet účastníků, z nichž každá bude věnována konkrétním a předem oznámeným aspektům osnovy, aby se mohly úřady rozhodnout, zda je pro ně dané

⁶¹² Osnova zákona, kterým se vydává trestní zákon. Praha, Státní tiskárna, 1937, s. 383.

⁶¹³ František Čerovský: Osnova nového trestního zákona a trestnost homosexuality (§ 129 I b tr. z.). Česká advokacie 21, 1936–1937, s. 158–165.

⁶¹⁴ Opis dopisu ministerstva spravedlnosti předsednictvu ministerské rady ze dne 9. dubna 1937. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 165..

⁶¹⁵ Dopis předsednictva ministerské rady všem ministerstvům a Nejvyššímu kontrolnímu úřadu ze dne 17. dubna 1937. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 165..

dílčí téma relevantní a zda tedy mají na tu kterou poradu vyslat svého zástupce. Tento způsob projednávání také předpokládal, že si všechna ministerstva nejprve ujasní svůj postoj k osnově a vyřeší své případné interní sporné body.⁶¹⁶ Na toto prostudování návrhu dostala ministerstva čas do 16. října 1937, pouze ministerstvo unifikací si vyjednalo výjimku a bylo mu povoleno využít u zvláště závažných otázek delší lhůtu,⁶¹⁷ zejména také s ohledem na to, že toto ministerstvo považovalo za svou povinnost předložit osnovu k projednání Komisi slovenských právníků pro právo trestní, svému poradnímu orgánu, jehož účelem bylo přinášet slovenský pohled na navrhované unitární trestněprávní normy.

Během léta roku 1937 se československé úřady zapojené do meziministerského řízení seznamovaly s úřednickou osnovou, jak ji vydalo ministerstvo spravedlnosti. Homosexualita byla v tomto návrhu obecně trestná podle § 335 tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku, a podle klasifikace trestných činů se tak jednalo o přečin.

Meziministerské řízení bylo zahájeno dne 18. října 1937 na poradě konané na ministerstvu spravedlnosti. Tomuto zasedání předsedal ministr spravedlnosti Ivan Dérer a zúčastnili se jej kromě zástupců různých ministerstev rovněž čtyři akademičtí pracovníci, profesori Miříčka, Milota, Kallab a Foltin, z nichž první tři byli autory *Přípravných osnov* z roku 1926. Tito experti byli podle Dérerových slov k projednávání přizváni proto, „aby osnova trest. zákona byla dokonalá a přezkoušena i po stránce vědecké.“⁶¹⁸

August Miříčka poté poděkoval za přizvání k poradám, ocenil předkládanou osnovu jako „legislativní pokus prvotřídní [a prohlásil, že jej klade] výše než mnohé dílo vědecké“⁶¹⁹, avšak vyjádřil politování nad tím, že experti nebyli přibráni už k pracím na samotné osnově. Následně se rozvinula menší, avšak symptomatická kontroverze mezi Miříčkou a Dérerem o přítomnosti reformního momentu:

„Zaráží ho [Miříčku], že byla zvolena cesta čistě unifikační a nikoliv reformní, když bylo vždy jednohlasně zdůrazňováno, že nový jednotný trestní zákon má být dílem reformním. Uspokojuje ho však ten fakt, že osnova obsahuje některé reformní motivy. Vyslovuje dále naději, že jejich [expertů] hlas při poradách bude oslyšen [vyslyšen].

Dr. Dérer [zdůrazňuje] stanovisko vlády i veřejnosti unifikovat, nikoliv reformovat a vyzývá Dr. Scholze, aby sdělil zamýšlený postup, v jakém pomýšlí projednávání osnovy provést.“⁶²⁰

⁶¹⁶ Opis dopisu ministerstva spravedlnosti předsednictvu ministerské rady ze dne 9. dubna 1937. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 165..

⁶¹⁷ Dopis předsednictva ministerské rady všem ministerstvům a Nejvyššímu kontrolnímu úřadu ze dne 17. dubna 1937. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 165..

⁶¹⁸ Záznam o poradě konané dne 18. října 1937 dopoledne. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 163, s. 1.

⁶¹⁹ Záznam o poradě konané dne 18. října 1937 dopoledne. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 163, s. 1.

⁶²⁰ Záznam o poradě konané dne 18. října 1937 dopoledne. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 163, s. 2.

Otto Scholz vysvětlil, že zamýšlí svolávat porady k dílčím aspektům osnovy každé dva až tři týdny, vždy na několik dní, načež již začali přítomní diskutovat o praktických problémech obecné části osnovy.

Mezitím pokračovaly schůzky v rámci meziministerského řízení v Praze, které se ve své sérii v únoru 1938 dostaly k hlavě o trestných činech proti mravnosti. Paragraf 335 přišel na pořad jednání dne 9. února 1938 odpoledne, kterého se kromě Otto Scholze zúčastnili zástupci ministerstev unifikace, veřejného zdravotnictví, zahraničních věcí, národní obrany a zemědělství a experti univerzitní profesori Miříčka, Kallab, Milota a Foltin.

V zápise z jednání jsou nejprve citována vyjádření od těch institucí obeslaných v dubnu výtiskem úřednické osnovy, které zaujaly nějaký postoj k trestnosti homosexuality; je pravděpodobné, že tyto pasáže byly na zasedání dne 9. února ústně přečteny. Homosexuality si všimla vyjádření soudních lékařských rad v Praze a v Bratislavě, které shodně schválily trestnost homosexuality, přičemž ta pražská ještě oznámila, že by se „homosexualita šířila, kdyby se jí hrozbou trestem nekladly meze,⁶²¹“ a dále vyjádření slezské a pražské advokátní komory, které se naopak vyslovovaly pro odrestnění. Elaborát pražské advokátní komory je citován velmi rozsáhle – tato komora doporučovala zrušení obecné trestnosti homosexuality a stanovení věkové hranice na 16 let. Tento postoj uvnitř komory zjevně prosadil František Čerovský, který také inspiroval – pokud toto vyjádření jménem komory sám nepsal – použitou argumentaci, v níž shledáváme všechny rekurentní prvky Čerovského textů. Otto Scholz však ve věci věkové hranice poukázal na názor soudní lékařské rady v Bratislavě, jež navrhovala stanovení věkové hranice, pod níž by byl homosexuální styk přísněji trestný, na 20 let věku, „poněvadž ochrana mladistvých je zvláště důležitá v tomto směru a sklon k homosexualitě může mít (snad) příčinu v homosexuálním zážitku v mladistvém věku, který se dle názoru některých badatelů může odehrát dosti pozdě, případně i těsně před 20. rokem.“⁶²²

V následné debatě nejprve promluvil profesor Miříčka, který doporučil návrat k ustanovení z *Přípravných osnov*, jehož byl sám autorem, tedy omezení trestnosti homosexuality na taxativně vyjmenované případy. Svůj náhled podpořil tím, že nové trestní zákony v zahraničí takové ustanovení vůbec neobsahují, a jako příklad uvedl polský zákon z r.

⁶²¹ Protokol VI. o jednání o osnově trestního zákona, konaném v ministerstvu spravedlnosti ve dnech 7.–9. února 1938, s. 67. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 163.

⁶²² Vyjádření soudní lékařské rady v Bratislavě, jak je převyprávěl Otto Scholz. Protokol VI. o jednání o osnově trestního zákona, konaném v ministerstvu spravedlnosti ve dnech 7.–9. února 1938, s. 70. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 163.

1932 a italský zákon z r. 1930. Profesor Kallab s jeho myšlenkami souhlasil, stejně jako profesor Milota, který ovšem poznamenal, že „by bylo nutno tyto případy postihnouti trestní represí tehdy, vyskytují-li se hromadně na př. v kasárnách, v trestnicích a pod.“⁶²³ Profesor Foltin navrhl, aby byl odstavec 1 (obecná trestnost) omezen na „jednání podobná souloži“, což byl právní termín německého trestního zákona („beischlafsähnliche Handlung“) označující anální sex.

Poté se vyjádřili přítomní zástupci ministerstev:

„Zástupce min. zemědělství zdůrazňuje, že se často vyskytují případy, že se homosexuálních styků dopouštějí lidi (sic!) schopní k normálnímu pohlavnímu životu, dále se často vyskytují i případy smilstva s osobou téhož pohlaví za odměnu. Veřejné mravy vyžadují zde rozhodně trestnost a proto je pro ponechání odst. 1, avšak s tou již navrženou změnou, aby byl tento čin kvalifikován jako zločin podobně jako v § 129 tr. zák. 1853 (sic!). – Zástupce ministerstva unifikací je rovněž pro ponechání odst. 1, avšak souhlasně se zástupcem ministerstva zemědělství navrhuje, aby tento čin byl kvalifikován jako zločin. Zástupce ministerstva zdravotnictví si vyhrazuje stanovisko. Zástupce ministerstva národní obrany je pro ponechání odst. 1 v nynějším jeho znění.“⁶²⁴

Je vidět, že akademičtí pracovníci měli tendenci návrh spíše zmírnit, zatímco pracovníci ústředních orgánů státní správy spíše zpřísnit. Jak vyplývá z aktualizovaného znění osnovy po schůzce dne 9. února 1938, Otto Scholz vyslyšel požadavky státní správy (postupný vývoj znění homosexuálního paragrafu je přehledně uveden v příloze 12.7.).

Poté, co na jaře 1938 skončilo meziministerské řízení o osnově trestního zákona, zahájilo ministerstvo spravedlnosti její *superrevisi*. Účelem tohoto řízení bylo dohodnout se s ministerstvy, která by ještě měla nějaké připomínky, a zvážit také připomínky, které během meziministerského řízení přednesli experti, nejvyšší soud a generální prokuratura. Znění § 335 již během superrevizního řízení nebylo diskutováno; pokud by tedy byl zákon přijat, byl by tento paragraf uzákoněn v podobě, jakou dostal na jednání dne 9. února 1938.

Superrevize osnovy však ke svému definitivnímu konci nedospěla. Politické změny, k nimž došlo v důsledku mnichovského diktátu, zcela změnily priority vlády v legislativní i exekutivní oblasti a úřednickou osnovu pohřbily v zásuvkách ministerských kanceláří.

⁶²³ Protokol VI. o jednání o osnově trestního zákona, konaném v ministerstvu spravedlnosti ve dnech 7.–9. února 1938, s. 70. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 163.

⁶²⁴ Protokol VI. o jednání o osnově trestního zákona, konaném v ministerstvu spravedlnosti ve dnech 7.–9. února 1938, s. 71. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 163.

10.3. Vliv ministerstva unifikace na vývoj osnovy

Významný vliv na postupné proměňování Scholzova návrhu mělo ministerstvo unifikace. Tento úřad byl zřízen velmi stručným zákonem č. 431/1919 Sb. ze dne 22. července 1919, který účel nového úřadu vymezoval vágní formulací „aby sjednoceny byly zákony a správa v celém území Československé republiky,“⁶²⁵ přičemž stanovil, že „ministrská rada vyměří blíže příslušnost a upraví organizaci jeho.“⁶²⁶ Příliš obecný zakládací dokument předurčil budoucí dějiny ministerstva, jehož pravomoc byla prováděcím nařízením k uvedenému zákonu omezena na otázky, v nichž dosud nezačalo s unifikační prací některé resortní ministerstvo nebo v nichž bylo třeba pouze unifikace, a nikoli reformem.⁶²⁷ Než se však úřad stačil řádně zorganizovat (první ministr Milan Hodža byl jmenován až 6. prosince 1919), již na něj ze spektra možných legislativních prací v podstatě nic nezbylo. Sekční ředitel ministerstva unifikace Karel Schrotz vzpomíná roku 1937 s hořkostí:

Stačila nahodilá okolnost, že resortní ministerstvo s prací na některé osnově již započalo, anebo že projevilo názor, že je ve věci třeba reformovat, a věc byla vyřazena z kompetence ministerstva pro sjednocení. Tak se stalo, že když jmenované ministerstvo přicházelo s dobře uváženými a soustavnými návrhy unifikačních programů, byla většina prací vindikována ministerstvy resortními a vlastnímu ministerstvu unifikačnímu zbyly jen drobtý anebo, co si opět nahodilými okolnostmi vydobylo. Bylo proto veta po každém plánovitém díle.⁶²⁸

Ukázkovým případem tohoto jevu byla práce na reformě trestního práva, pro niž by se podle Schrotze ministerstvo unifikací výborně hodilo. Ministerstvo spravedlnosti však využilo skutečnosti, že o tom, zda bude na některé materii pracovat, nebo ji přepustí ministerstvu unifikací, rozhoduje ono samo, a většinu legislativních prací si ponechalo pod svým dohledem. Oficiální publikace ministerstva spravedlnosti z roku 1928 konstatuje lakonicky:

Zřízením [ministerstva unifikace] byla sice působnost ministerstva spravedlnosti zúžena formálně, nikoliv však fakticky. Zahájené zákonodárné práce nepřipustily již, aby sjednocení zákonů v celém rozsahu bylo opatřeno nově zřízeným ministerstvem unifikací. Zůstala proto větší část zákonodárných prací i nadále v péči ministerstva spravedlnosti.⁶²⁹

⁶²⁵ Zákon č. 431/1919 Sb. ze dne 22. července 1919. Vládní návrh tohoto zákona však měl přesnější formulaci: „Úkolem tohoto úřadu je provést unifikaci správy, zákonův a nařízení platných dosud v jednotlivých částech území československé republiky.“ (NS ČSR 1918–1920, tisk 1306/1919, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna). Změnu textace směrem k citovanému vágnějšímu znění přinesla zpráva ústavního výboru o tomto vládním návrhu (NS ČSR 1918–1920, tisk 1364/1919).

⁶²⁶ Zákon č. 431/1919 Sb. ze dne 22. července 1919.

⁶²⁷ Karel Schrotz: Ku problému sjednocení právního řádu. In: Antonín Ráliš (ed.): Pocta k šedesátým narozeninám Prof. Dr. Alberta Míloty. Bratislava, Právnická fakulta University Komenského, 1937, s. 338.

⁶²⁸ Tamtéž, s. 339.

⁶²⁹ Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky. Praha, Ministerstvo spravedlnosti, 1928, s. 6.

Z citovaného článku Karla Schrotze, který vyšel ve sborníku k oslavě 60. narozenin profesora Miloty, je zřetelně cítit frustrace, která zřejmě panovala na celém ministerstvu unifikace kvůli jeho nedostatečným kompetencím a z ní vyplývajícího pocitu marnosti a zbytečně vynakládané práce. Schrotz takřka škodolibě konstatuje, že unifikace se táhne skutečně již velmi dlouho, neboť ji vedou rezortní ministerstva, která jsou zaneprázdněna exekutivními úkoly. Jako jedinou možnost, jak postup unifikace urychlit, vidí převedení všech unifikačních prací do působnosti ministerstva unifikace, přičemž věcně příslušným rezortním ministerstvům by připadal poradní hlas – karty by se tedy oproti dosavadnímu stavu obrátily. Samozřejmě je též nezbytné navýšit rozpočet ministerstva unifikací.

Pokud jde o Schrotzovu vizi toho, jak by mělo sjednocování obsahově probíhat, pak především „jest na nejmenší míru omeziti přípustnost reforem v pracích unifikačních“⁶³⁰ a „zásah vědy do sjednocovacích prací nelze připustiti tak daleko, aby vážně byla porušena souvislost s tím, co dodnes platí, co ve veškerém lidu od věků jest vžito a čemu svědčí všeobecná opinio necessitatis.“⁶³¹ Tyto řádky jistě nemohly vzbudit radost Alberta Miloty, jemuž byly věnovány, zejména když si v závěrečném odstavci Schrotz neodpustil průhlednou narážku ve stejném duchu na *Přípravné osnovy*: „Každá nová úprava, která by narazila na tuto zásadu, nemůže míti naději na proniknutí a narazí na spontánní odpor, jak se také již ve vážném konkrétním případě ukázalo.“⁶³²

Těžko posoudit, do jaké míry odráží článek Karla Schrotze celkovou mentální dispozici ministerstva unifikací v roce 1937, přesto však s jeho znalostí není překvapivé, že se toto ministerstvo rádo a hladově chopilo příležitosti, která se mu naskytla zahájením jednání o Scholzově osnově, a v tomto řízení velmi aktivně vystupovalo.

Agendu trestního zákona měl na ministerstvu unifikace na starosti vrchní odborový rada Josef Nožička, který se také jménem tohoto ministerstva účastnil porad již od února 1936, někdy společně se svými kolegy odborovým přednostou Schrotzem a odborovým radou Pinterou. Vysoký úředník ministerstva unifikace, přednosta prezídia dr. Fritz, o jejich působení v prvním kole jednání v letech 1936–1937 uvádí toto:

⁶³⁰ Karel Schrotz: op. cit., s. 341.

⁶³¹ Tamtéž.

⁶³² Tamtéž, s. 343.

„Zástupce ministerstva pro sjednocení dbal za své účasti vždy toho, aby při ustanoveních, jež by mohla býti choulostiva s hlediska ministra pro sjednocení, církve a lidové strany domáhal se hned při prvním textování úprav takových, které by i s hlediska právě udaného mohly vyhovovati.“⁶³³

Těchto jednání, jak jsme již uvedli, se účastnili zástupci pěti úřadů, z čehož ti, kteří pracovali na nejvyšším soudu a prokuratuře, podle Fritze nezastupovali tyto své úřady, nýbrž uplatňovali pouze své osobní názory a zkušenosti.⁶³⁴ Přípomínky Josefa Nožičky, který vystupoval jménem svého úřadu, tak mohly mít dosti značnou váhu, která se v případě homosexuálního paragrafu projevila tím, že oproti Scholzovu návrhu byly do vládního návrhu zakomponovány vyšší trestní sazby a kvalifikace. V případech, kdy šlo o některé z *choulostivých* ustanovení, jednal navíc Nožička s výhradou stanoviska ministra Šrámka a ten tedy nebyl zněním dosaženým na poradách nijak vázán a v pozdějším meziministerském řízení či projednávání ve vládě mohl uplatňovat jakékoli své odlišné stanovisko.

V březnu 1937, kdy již byl návrh ministerstva spravedlnosti hotov a čekalo se na jeho vytištění a předložení do meziministerského řízení, zpracoval dr. Fritz referát pro ministra Šrámka, v němž osnovu charakterizoval takto:

„Pokud jde o celkový ráz referentské osnovy, možno zatím povšechně říci, že jde o dílo převážně unifikační, založené v podstatě na vyzkoušených zásadách platného trestního práva a nezatížené teoretickými novinkami. Zástupci soudního odboru ministerstva pro sjednocení se snažili, aby již z předběžného referentského návrhu byly odklizeny všechny pronikavější novoty, které by osnovu zatížily při ústavním projednávání. Tato snaha měla z valné části úspěch, přece však obsahuje obecná část osnovy některé novoty, zejména v oboru zabezpečovacích opatření proti provinilcům zpětilým, řemeslným a obecně nebezpečným, tyto novoty však sotva narazí na zásadní odpor, neboť hoví naléhavé potřebě. Pokud jde o trest smrti, přijímá jej osnova v zásadě beze změny.“⁶³⁵

Po zasedání vlády dne 16. dubna 1937 začala běžet půlroční lhůta, během níž si měla ministerstva udělat o osnově jasno, přičemž bylo ponecháno na dohodě ministrů spravedlnosti a sjednocení „event. její další prodloužení u zvláště závažných otázek“⁶³⁶ pro ministerstvo unifikace.

Jako podklad pro posuzování osnovy na ministerstvu unifikace byl vypracován dokument s názvem *Seznam ustanovení osnovy jednotného trestního zákona, která by*

⁶³³ Dr. Fritz: Osnova nového trestního zákona. Informace. 9. března 1937. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 38.

⁶³⁴ Dr. Fritz: Osnova nového trestního zákona. Informace. 9. března 1937. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 38.

⁶³⁵ Referát pro pana ministra k záznamu z 8. března 1937. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 38.

⁶³⁶ Dopis předsednictva ministerské rady všem ministerstvům a Nejvyššímu kontrolnímu úřadu ze dne 17. dubna 1937. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 165..

s hlediska p. ministra mohla býti choulostivá,⁶³⁷ k němuž byl připojen rozbor těchto ustanovení vysvětlující „právo posavadní, chystané právo nové, choulostivou stránku věci, nebo důvod novoty a případně i jak by věc uspokojivě se dala řešiti“⁶³⁸. Samotné posuzování však neprobíhalo na ministerstvu; ministr Šrámek je svěřil dvěma institucím sledujícím zájmy, jichž se ve vládě cítil být reprezentantem. Jednak šlo o již uvedenou Komisi slovenských právníků pro právo trestní, jejíž stanovisko Šrámek potřeboval, protože byl ministrem unifikace, a jednak o klub lidoveckých poslanců, jehož stanovisko potřeboval, neboť byl za tuto stranu ve vládě.

Porada slovenské komise o homosexualitě byla pojednána v předchozí kapitole. Doklady o tom, že by se v této věci radil i lidovecký klub, nejsou k dispozici. Obecně však lze říci, že ke studiu úřednické osnovy přistoupil velmi důkladně. Osobně se o tom přesvědčil ministerský rada Josef Nožička, když se v dubnu 1938 snažil získat vlastní stanovisko ministra Šrámka ke sporným bodům osnovy, neboť v nejbližší době se měla uskutečnit další schůze, kde by již bylo třeba toto stanovisko znát. Lidé z ministrova okolí jej odkázali na generálního tajemníka poslaneckého klubu ČSL Vladimíra Červenku, který měl dodat stanovisko poslaneckého klubu, bez nějž „pan ministr pokynu nedá“⁶³⁹.

Jak uvádí záznam dr. Fritze, „pan m. r. Dr. Nožička dnes (21. 4. 1938) sdělil, že s p. g. t. Červenkou mluvil. Pan g. t. Č. mu řekl, že studijní klubovní komise měla asi 76 schůzí, na kterých se jednalo o osnově trestního zákona. Do komise byli přizváni také různí theoretikové, jejichž připomínkami se věc zkomplikovala. Vzhledem k tomu pozval p. g. t. Červenka p. m. r. Dra Nožičku na zítra k sobě, aby věc mohla býti objasněna a rychleji pak skoncována.“⁶⁴⁰

Ve druhé polovině května už ze strany lidoveckého klubu zbývaly pouze tři výhrady. Jednalo se o otázku lékařské indikace přerušení těhotenství a o cizoložství rozvedených. V těchto věcech se čekalo na vyjádření arcibiskupa Prečana, kterému podle Šrámkovy pokynu Červenka napsal se žádostí o radu. Třetím problémem byl „kazatelnicový paragraf“, jehož vypuštění lidovecký klub požadoval, avšak ministerstvo spravedlnosti trvalo na jeho

⁶³⁷ NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 38. Šlo o tyto delikty: rušení náboženského míru, rušení pokoje zemědělců, rušení pohřbu, porušení zákazu vyznání nebo náboženského úkonu, zneužití úřadu duchovního nebo jiné podobné funkce, nedovolené působení na osoby k volbě oprávněné hazardní hra, vykořisťování cizího hráčství nebo pijáctví, usmrcení na žádost, usmrcení dítěte, vyhnání plodu, příprava vyhnání plodu, veřejné nabízení prostředků nebo pomoci k vyhnání plodu, trestné spolupůsobení při uzavření manželství, cizoložství. Kromě toho seznam uváděl delikty, o nichž nemá osnova výslovné ustanovení: smilstvo proti přírodě (se zvířaty), šíření nevěry, urážka duchovního při výkonu obřadů bohoslužebních, šíření nevěry a rouhání Bohu.

⁶³⁸ Dr. Fritz: Osnova nového trestního zákona. Informace. 9. března 1937. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 38.

⁶³⁹ Záznam ze dne 21. dubna 1938. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 38.

⁶⁴⁰ Záznam ze dne 21. dubna 1938. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 38.

zachování. Přednosta Fritz k tomu uvádí, že tento sporný bod bude zřejmě vyřešen až na schůzi vlády.⁶⁴¹

Po únoru 1938 tak už z hlediska ministerstva unifikace způsob, jakým byla trestná homosexualita, nepředstavoval problém a ministerstvo neusilovalo o jeho další zpřísnění. Při superrevizi byly jeho prioritami změny v §§ 46, 204, 285 odst. 2, 297 odst. 4 věta 2, 332, 335a, 351 odst. 2 věta 2.⁶⁴² Dopis s potvrzením těchto výhrad odeslalo ministerstvo unifikace ministerstvu spravedlnosti dne 29. září 1938. Toto datum ovšem odkázalo obsah dopisu, jak už jsme uvedli, do bezvýznamnosti.

⁶⁴¹ Záznam dne 19. května 1938. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 38.

⁶⁴² Opis dopisu ministerstva pro sjednocení ministerstvu spravedlnosti ze dne 29. září 1938. Osnova trestního zákona. Dodatečné stanovisko k výsledkům druhého revisního jednání. NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 165..

11. Závěr

Práce sleduje snahy o zrušení všeobecné trestnosti homosexuality, k nimž docházelo v českých zemích v podmínkách veřejné diskuse od konce 19. století do roku 1938. Tato rozprava byla umožněna částečnou demokratizací veřejného prostoru v posledních desetiletích trvání Rakouska-Uherska a demokratickými poměry za první československé republiky.

První vystoupení za odrestnění homosexuality bylo podniknuto anonymně v roce 1868. Práce podává podrobný přehled nejstarších snah o homosexuální emancipaci v Německu, do jejichž kontextu je třeba první české vystoupení zařadit. Rovněž sleduje vývoj německé lékařské rozpravy v druhé polovině 19. století, která ovlivnila moderní chápání homosexuality a postavy homosexuála. Přehled dění v Německu uzavírá pojednání o organizacích homosexuálů za výmarské republiky, které sloužily jako vzro a zdroj inspirace podobným sdružením v ostatních zemích včetně Československa.

Pro období před první světovou válkou lze v českých zemích konstatovat nesoustavnost diskuse o homosexualitě. Autoři, kteří v této době v Čechách zaujali stanovisko k trestnosti homosexuality, byli k vyjádření názoru většinou motivováni podněty přicházejícími ze zahraničí. Jediný, kdo v této době vystoupil za odrestnění homosexuality a o kom víme, že sám cítil homosexuálně, byl spisovatel Jiří Karásek ze Lvovic. Ostatní autoři se rekrutovali z řad lékařů a právníků.

Po vzniku Československa získala tato diskuse novou kvalitu. Objevili se odborníci, kteří se začali tématu věnovat systematicky (právník František Čerovský, lékař Hugo Bondy). Analýza jejich textů ukazuje postupný vývoj jejich argumentační výbavy i rozdíly, které mezi nimi v pojetí snahy o odrestnění existovaly. O problému jednal také sjezd československých právníků v Brně roku 1925. Zvýšenou intenzitu diskuse vzhledem k období před I. světovou válkou motivovala zejména skutečnost, že po vzniku nového státu byly zahájeny práce na reformě trestního zákona.

Přípravou této reformy pověřilo ministerstvo spravedlnosti komisi složenou z předních československých odborníků na trestní právo, kterou vedl profesor August Miříčka. Komise na základě Miříčkova pojetí trestního práva, které tato práce rovněž rozebírá, a argumentů, které jí dodal Bondy, do svého návrhu nového trestního zákona ustanovení o všeobecné trestnosti homosexuality nezařadila.

Právnická veřejnost i politická reprezentace přijala tyto *Přípravné osnovy* jako celek rozpačitě. Pochybnosti vzbuzovaly zejména obecně trestněprávní inovace, které obsahoval a kterých se konzervativně naladěná část veřejnosti obávala. Ministerstvo spravedlnosti se pro jiné legislativní úkoly a nejednoznačný výsledek diskuse o *Přípravných osnovách* na nějaký čas přestalo prací na novém trestním zákoně zabývat. Práce byly zahájeny znovu až roku 1935, kdy již přibyly další důvody proti návrhu z roku 1926: ekonomická situace státu po světové hospodářské krizi neumožňovala rozsáhlé investice, které by původní návrh vyžadoval, a mezinárodněpolitická situace posílila konzervativní tendence ve veřejném mínění.

V první polovině třicátých let vstoupil do veřejného prostoru časopis homosexuální menšiny *Hlas*, později *Nový hlas*, který důsledně vyjadřoval podporu reformě trestního práva ve smyslu *Přípravných osnov*. Dosah časopisu byl však velmi omezený; nehomosexuální veřejnost jej téměř úplně ignorovala a také mezi homosexuály nebylo jeho přijetí jednoznačně příznivé, což souviselo s osobními antipatiemi v rámci homosexuálního *milieu*. Z těchto důvodů se časopis po celou dobu své existence (1931–1932, resp. 1934) potýkal se závažnými finančními potížemi, které nakonec způsobily jeho zánik. Významným počinem, který by bez existence časopisu jako komunikační platformy nebyl možný, bylo v roce 1932 založení Československé ligy pro sexuální reformu jako aktivistické organizace, jejímž cílem byl lobbying za odrestnění homosexuality. Paralelně vznikl spolek nepolitický *Přátelství*, jehož cílem bylo pořádání společenských akcí pro homosexuály. Oba spolky však po necelém roce v důsledku slabého zájmu členů v podstatě zanikly, což svědčí o tom, že aktivní účast úsilí o odrestnění homosexuality viděla jako smysluplné pouze malá část homosexuálů; ostatní volili různé strategie, jak se přizpůsobit současnému stavu.

Nové kolo příprav trestního zákona bylo zahájeno roku 1936. Autoři nové osnovy byli dobře informováni o důvodech, proč by homosexualita neměla být trestná, přesto jejich osnova opět počítala s trestností homosexuality počítala. Jediným úspěchem hnutí za odrestnění homosexuality tedy bylo, že dostatečně zpopularizovalo svou argumentaci, to ovšem nestačilo k tomu, aby se relevantní instance s touto argumentací ztotožnila. Demokratická veřejná diskuse narazila na princip netransparentního postupu legislativních úředníků. Interní zápisy z příprav této osnovy ukazují, že největší vliv na zanášení konzervativních prvků do osnovy mělo ministerstvo unifikace vedené zástupcem Československé strany lidové. Roku 1937 vydalo ministerstvo spravedlnosti osnovu tiskem, ta ovšem v důsledku zániku Československa v původní podobě v roce 1938 nestihla být ani předložena parlamentu.

Léto roku 1938 bylo v Československu mimořádně dusné. Mezinárodněpolitická situace se neustále zhoršovala a vyvolávala v československé společnosti napětí a nervozitu; bylo zřejmé, že status quo není dlouhodobě udržitelný a musí přijít nějaké definitivní rozuzlení. Nálada obyvatel na všech frontách národnostních sporů a zájmů, které vstupovaly do hry, se radikalizovala. Málokdo měl pomyslení na unifikaci či dokonce reformu trestního práva, když šlo o mnohem podstatnější hodnoty.

V tomto ovzduší se pokusil bývalý aktivista František Jelínek obnovit vydávání časopisu homosexuální menšiny. Listu dal název *Hlas přírody* a první číslo vydal na začátku září 1938. Rychlý spád událostí způsobil, že toto číslo bylo také poslední.⁶⁴³ Obsah čísla se v zásadě nelišil od toho, na co byli čtenáři zvyklí z dob *Hlasu* a *Nového hlasu*. Z hlediska spolkové činnosti je zajímavá informace, že se 22. května 1938 konala „dlouho očekávaná valná hromada ‚Ligy pro sex. reformu‘. Byl na ní zvolen nový ústřední výbor, narýsována další činnost přes pesimistické předpovědi některých členů, ustaven fond k uctění památky neblaze skončivšího býv. jednatele V. Č., sníženy členské příspěvky a pod.“⁶⁴⁴ Z této zprávy vyplývá, že Liga se zřejmě po roce 1934, kdy jsme byli nuceni ve sledování jejího vývoje kvůli zániku *Nového hlasu* ustat, skutečně ustavila a vyvíjela po nějakou dobu činnost. Iniciály V. Č. zjevně patří Vojtěchu Černému, jehož nekrolog je v *Hlasu přírody* rovněž otištěn⁶⁴⁵ a který se tedy v druhé polovině třicátých let vrátil k aktivismu ve prospěch homosexuální věci. Jeho působení v Lize však nebylo bez závad, neboť dále se v *Hlase přírody* uvádí, že se v jeho pozůstalosti nenašla důležitá dokumentace jako členská kniha, kartotéka zájemců, hlavní pokladní kniha atd.⁶⁴⁶

Časopis rovněž ve dvou článcích odsoudil osnovu trestního zákona, kterou rok předtím zveřejnilo ministerstvo spravedlnosti. František Čerovský zde publikoval výtah ze svého článku v *České advokacii*,⁶⁴⁷ a Karl Fein, jež známe z brněnského sexuologického sjezdu roku 1932, označil vládní návrh za velmi neuspokojivý („Chceme-li mu vystavit jen poněkud

⁶⁴³ *Hlas přírody* 1, 1938, č. 1. V exempláři, který je uložen v Národní knihovně České republiky, je vlepen Jelínkův dopis ze dne 6. června 1939, v němž Národní a univerzitní knihovně oznamuje, že časopis již po prvním čísle zanikl.

⁶⁴⁴ Zprávy organizační. *Hlas přírody* 1, 1938, č. 1, s. 18.

⁶⁴⁵ Antonín Skládal: In memoriam Vojty Černého. *Hlas přírody* 1, 1938, č. 1, s. 8–9.

⁶⁴⁶ Zprávy organizační. *Hlas přírody* 1, 1938, č. 1, s. 18.

⁶⁴⁷ František Čerovský: Boj o reformu trest. zákona (§ 129 I.b tr. z.). *Hlas přírody* 1, 1938, č.1, s. 3–4. Zdrojový text: František Čerovský: Osnova nového trestního zákona a trestnost homosexuality (§ 129 I b tr. z.). *Česká advokacie* 21, 1936–1937, s. 158–165.

příznivé vysvědčení, můžeme ho klasifikovati nanejvýše známkou „lepší než nic“.⁶⁴⁸ Prakticky podle něj nepřinesl žádnou změnu, neboť sice snížil trestní sazbu stanovenou na homosexuální styk, avšak sazba stanovená v platném zákoně z roku 1852 se ve skutečnosti stejně nikdy nevyměřovala.

Dále časopis vyplňuje různé úryvky z literatury, noticky z denního tisku a podobné útvary, takže celek se na první pohled podobá *Novému hlasu* z první poloviny 30. let a vzbuzuje dojem, že jediné, proč se znepokojovat, je hrozba uzákonění trestního zákona, jak jej připravilo ministerstvo. Na poslední straně ovšem do *Hlasu přírody* konečně proniká také neblahá situace, v níž se nacházelo celé Československo, a redakce vyzývá čtenáře, aby se připojili ke sbírkám, které měly posílit obranyschopnost republiky. Apel končí tímto zvoláním:

My sice nejsme se vším v tomto státě spokojeni a neustaneme žádat svobodu a práva i na poli lidského štěstí, ale přes to splníme svou povinnost vůči státu. Čekáme, že pak i on vykoná svoji povinnost vůči nám.⁶⁴⁹

Za měsíc poté, co toto číslo vyšlo, bylo rozhodnuto. Mnichovský diktát a státoprávní změny, jakož i změny v naladění společnosti, které přinesl, rychle ukončily jak práci státních orgánů na unifikaci právního řádu, o kterou již vzhledem k autonomii Slovenska nikdo nestál, tak veškerou svobodnou diskusi o liberalizaci právního řádu.

Mnichovský diktát však paradoxně způsobil, že malá část československých homosexuálů byla osvobozena od § 129 trestního zákona. Šlo o obyvatele politických okresů Fryštát a Český Těšín, jakož i částí okresů Frýdek a Moravská Ostrava, tedy území, které po Mnichovu připadlo Polsku. Polský prezident Ignacy Mościcki (1867–1946) rozšířil dekretem ze dne 11. října 1938 platnost některých polských zákonů na toto území, a to včetně trestního zákona z roku 1932,⁶⁵⁰ který neznal všeobecnou trestnost homosexuality. Na zabraném území žilo 230 000 tisíc obyvatel české, polské a německé národnosti, z nichž zhruba 35 000 po provedení záboru odešlo nebo bylo násilně vysídleno.⁶⁵¹ Lze odhadnout, že mezi lidmi, kteří v zabraném území zůstali, bylo i několik stovek homosexuálů, kteří tak byli prvními československými občany, kteří se dočkali odrestnění homosexuality. Z této svobody, pokud

⁶⁴⁸ Karel Fein: § 10. osnovy ministerstva spravedlnosti. *Hlas přírody* 1, 1938, č. 1, s. 6–7.

⁶⁴⁹ Dobrovolná povinnost. *Hlas přírody* 1, 1938, č. 1, s. 21.

⁶⁵⁰ Český překlad dekretu prezidenta Polské republiky č. 534 ze dne 11. října 1938. NA, fond Ministerstvo unifikace, karta 38.

⁶⁵¹ kol.: Těšínsko. I. Přírodní prostředí, dějiny, obyvatelstvo, nářečí, zaměstnání. Český Těšín, Muzeum Těšínska; Rožnov pod Radhoštěm, Valašské muzeum v přírodě; Šenov u Ostravy, Tilia, 1997, s. 69.

o ní vůbec věděli, se však mohli těšit pouze do 26. října 1939, kdy bylo toto území po porážce Polska připojeno k Německu.

Situace homosexuálů z českého Těšínska nás upozorňuje na nový typ otázek, které je třeba si klást při zkoumání života a snažení homosexuálů za okupace. Byli si těšínská homosexuálové své nové situace vědomi? Pokud ano, převažoval v nich – pokud nebyli polské národnosti – pocit radosti z toho, že mohou svobodně prožívat svou sexualitu, nebo pocit zloby z toho, že jejich domov byl odtržen od jejich vlasti? Cítili se více Čechy, nebo homosexuály? Pro období druhé světové války se bude v bádání o homosexualitě pozornost více než kdy jindy soustředit na individuální osudy. Již zde nepůjde o snahu změnit trestní zákon, ale naopak pokud možno na sebe neupozorňovat. Spolkovou činnost, která se hrdě hlásila ke svému cíli, vystřídají konspirační kroužky přátel, které se budou snažit uchránit jednotlivé lidi před deportací. Místo nepodmíněného trestu, který se většinou uděloval za první republiky, začne hrozit koncentrační tábor.

Tyto kapitoly z života homosexuálních občanů v Československu však dosud čekají na historické zpracování.

12. Přílohy

12.1. Projev Karla Heinricha Ulrichse na 6. sjezdu německých právníků v Mnichově dne 29. srpna 1867

(Text projevu v: Carl Heinrich Ulrichs: Forschungen über das Rätsel mannmmännlichen Liebe. Max Spohr, Lipsko 1898, reprint Arno Press, New York 1975. Kniha 6, s. 3–4. Citováno dle: Hubert Kennedy: Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement. e-book, 2002, s. 135–136, překlad Jan Seidl. Pasáže uvedené kurzívou jsou Kennedyho autorským komentářem.)

Pánové!

Již před dvěma lety dva členové tohoto sjezdu, profesor dr. Tewes ze Štýrského Hradce a já, řádně předložili jistý návrh, a chtěl bych si cestou právního protestu stěžovat, že jej naše předsednictvo odložilo, jinak řečeno, že jej vyřadilo z programu jednání jako „nehodný k tomu, aby byl právnickým sjezdem posuzován“.

I. Materie

Cílem tohoto návrhu je dospět k revizi stávajícího trestního práva, zejména pak ke konečnému zrušení jedné konkrétní nespravedlivé trestněprávní úpravy, kterou jsme zdědili po předcházejících stoletích, a sice stíhání nevinné třídy osob, jež je v této trestněprávní úpravě zahrnuto. Jde zároveň o to, zavést v této věci jednotný právní stav, kterého nyní není, neboť Bavorsko a Rakousko k tomuto stíhání nepřistupují,⁶⁵² zatímco zbytek Německa si počíná zcela opačně.

Konečně, v druhém plánu jde též o to, postavit hráz pokračující záplavě sebevražd, a to sebevražd nanejvýše šokujícího druhu.

Domnívám se, že jde skutečně o velmi důležitou, vážnou a významnou právní otázku, již může Sjezd německých právníků považovat za zcela hodnou svého zájmu. Jde o otázku, pánové, jisté třídy osob, jež dosahuje v Německu vskutku tisícových počtů, třídy osob, k níž náleželo mnoho z největších a nejvznešenějších duchů našeho a ostatních národů...

⁶⁵² Rakousko ke stíhání homosexuálů přistupovalo.

*Na tomto místě zazněly projevy úžasu a výsměchu, jakož i ojedinělé výkřiky:
„Přestaňte!“*

... kterážto třída osob je vystavena nezaslouženému právnímu stíhání, a to z žádného jiného důvodu...

Na tomto místě se na jedné straně sálu spustila bouře výkřiků: „Přestaňte! Přestaňte!“ Předsedající chtěl dát hlasovat o tom, zda má řečník pokračovat. Ulrichs řekl:

Za těchto okolností opouštím řečniště a ponechávám svůj protest na stole.

Z druhé strany sálu se nyní ozývaly stejně silné výkřiky: „Ne, ne! Pokračujte, pokračujte!“ Ulrichs tedy pokračoval, přičemž následující slova pronesl se zvláštním důrazem:

... kterážto třída osob je vystavena nezaslouženému právnímu stíhání, a to z žádného jiného důvodu, než že v ni tvořivá příroda, která rozhoduje nepředvídatelně, vložila sexuální povahu, jež je opakem toho, co je obecně běžné...

Nyní nastal na té straně, z níž přišly předešlé výkřiky požadující ukončení projevu, burácivý hluk a neobyčejné vzrušení. Předsedající řekl: „Žádám řečníka, aby pokračoval v latině“. Na tomto místě však Ulrichs položil své stránky na stůl předsedajícího a opustil řečnický pult.

12.2. Statistika trestání homosexuality 1914–1931

Trestní statistika je pro české země úředně publikována od roku 1913. Pro starší období máme pouze namátkový údaj, který uveřejnil Bouček (1902). S odvoláním na „pana policejního komisaře Protivenského“⁶⁵³ tvrdí, že v Praze byly *in flagranti* přistiženy roku 1897 dvě osoby, 1898 sedm, 1900 čtrnáct (a tedy pravděpodobně rovněž odsouzeny k nějakému trestu).

Pro období let 1913–1918 existuje publikace *Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1913–1918*. Ta však eviduje zločiny souzené podle §§ 129–131 trestního zákona dohromady, jinými slovy – nepozná se z ní, kolik bylo souzeno homosexuálů, kolik zoofilů a kolik pachatelů incestu.

Pro zajímavost je však možné tyto údaje reprodukovat. Z celkového počtu 283 odsouzených za oba dva zločiny (smilstvo proti přírodě, prznění krve) v průběhu pěti let bylo však pouze třináct odsouzeno k trestu delšímu jednoho roku. U ostatních soud uznal polehčující okolnosti a trest jim zmírnil:

*Osoby starší 14 let, odsouzené k hlavnímu trestu podle §§ 129–131:*⁶⁵⁴

	1913	1914	1915	1916	1917	1918
Čechy	?	56	29	36	13	5
Morava a Slezsko	?	67	35	25	13	4

Pro období první republiky se nabízejí údaje z let 1919–1922 a 1928–1931, přičemž v prvním z těchto intervalů byla zachována stejná metodika jako před válkou, ve druhém už byla pozměněna, a tak pro přelom dvacátých a třicátých let známe přesné počty pachatelů *smilstva proti přírodě*, nesmíchané s údaji o pachatelích incestu.⁶⁵⁵ Navíc byly ještě zvlášť evidovány případy odsouzené mládeže (tedy osob od 14 do 18 let). Naopak nemůžeme ze statistiky zjistit, kolik trestů bylo delších jednoho roku.

⁶⁵³ Václav Bouček: Prof. dr. Wachenfeld: Homosexualität und Strafgesetz. Právnické rozhledy 3, 1902, s. 184.

⁶⁵⁴ Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1913–1918. Praha, Státní úřad statistický, 1923, s. 14.

⁶⁵⁵ Ani to ovšem nemusí znamenat, že všichni z nich provedli styk s osobou stejného pohlaví. Mohlo se jednat také o pachatele styku se zvířetem.

Osoby starší 14 let, odsouzené k hlavnímu trestu podle §§ 129–131.⁶⁵⁶

	1919	1920	1921	1922
Čechy	13	35	44	101
Morava a Slezsko	11	22	52	85

Z celkového počtu 363 odsouzených v letech 1919–1922 byl pouze v šesti případech určen trest v délce vyšší jednoho roku. Poměr celkového počtu trestů k těmto poměrně krátkým trestům tak byl ještě vyšší než v předcházejících pěti letech. Lze tedy říci, že v drtivé většině případů v této době soudy přihlížely k polehčujícím okolnostem.

Osoby právoplatně odsouzené v Čechách, na Moravě a ve Slezsku k hlavnímu trestu podle §§ 129 a 130.⁶⁵⁷

	1928	1929	1930	1931
Σ	195	172	207	227
Z toho žen	1	3	11	9

Z toho mladistvých:

	1928	1929	1930	1931
Σ	64	52	52	52
Z toho žen	1	0	3	0

⁶⁵⁶ Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1919–1922. Praha, Státní úřad statistický, 1925, s. 12.

⁶⁵⁷ Trestní statistika republiky Československé za léta 1928–1931. Praha, Státní úřad statistický, 1937, s. 28.

12.3. Hirschfeldova petice

Důvody proti trestnosti homosexuality vyjmenované v Hirschfeldově petici z roku 1897:

1. Paragraf odporuje základním zásadám právního státu, který má trestati jen tehdy, kde byla poškozena práva. Jestliže dva dospělí lidé konají po vzájemném dorozumění a tajně pohlavní činy, není tu poškození práv třetí osoby. Nastane-li poškození práva, existují pro ten případ jiné předpisy.
2. Většinou teprve vyšetřováním povstane pohoršení, jemuž se chce čeliti. Chaveau a Faustin Hélie „Theorie du code pénal, Tome VI S 110“ uvádějí za důvod k odstranění paragrafu: „Zamezení špinavého a skandalisujícího vyšetřování, které tak často ničí rodinný život a teprve tím budí pohoršení.“ Jen velmi pečlivá lékařská prohlídka může rozhodnouti, je-li pachatel již od narození homosexuelním čili nic, kterýžto poslední případ jen velmi zřídka se vyskytuje. Postižený jest však již podáním žaloby společensky zničen.“ (Též Mittermajer a jiní).
3. Je nutno vzíti zřetel na nesmírné obtíže, které se staví v cestu provádění paragrafu. Právem bylo zdůrazněno mnohými kapacitami, že nemá již ceny ten zákon, při němž se dostane před soud jen tak mizivě malý zlomek vyskytnuvších se případů.
4. Je třeba uvážiti, že § 175 (u nás 129) je tak nejasně stylisován, že i mezi právníky samými panuje nejistota o tom, co mu podléhá. Podle rozhodnutí říšského soudu podléhá mu nejen immissio in corpus, ale i pouhé zevní obejmutí, vnější styk s tělem druhé osoby; naproti tomu vzájemná onanie není smilstvem ve smyslu zákona.
„Tento nešťastný předpis a výklad zákona,“ praví Krafft-Ebing (Der Konträrsexuelle vor dem Strafrichter, Leipzig u. Wien, str. 16), „nutí soudce k nejtrapnějšímu zjišťování skutkového stavu, jež se na to soustřeďuje, zda došlo k „frictio“ čili nic, při čemž jediným svědkem je passivní účastník, často vyděrač, mužská hetera, lump, kterému právě tak málo záleží na křivé přísaze, jako těžko může býti stíhán pro utržení na cti.
5. Především je však nutno poukázati na to, že tu jde o „error legislatoris.“ Když zákonodárce vydal na dotyčné činy trest, nalézal se v zajetí přírodovědeckého omylu, který byl proň hlavním podnětem trestnosti. Sluší s největší pravděpodobností zato míti, že by byl trestu nevalil, kdyby byl znal skutečnost teprve později prokázanou, že pohlavní zvrácené cítění je vrozeno. Stejně spočívalo „právní vědomí lidu,“ které

při poslední revisi trestního zákona bylo uvedeno za jediný motiv pro ponechání paragrafu, na třech omylných předpokladech. Předně nebyla lidu známa existence lidí, kteří mohou přes opačné snahy lnouti pouze k těmž pohlaví, za druhé se veřejnost domnívala, že se tu jedná o sklon vniknouti do těla (immissio in anum) a konečně o svádění nedospělých osob, kdežto ve skutečnosti přihází se pedikace a sklon k nedospělým u homosexuelních právě tak zřídka jako u normálních.

6. Nutno také nikoli neprávem poukázati na to, že homosexuelní styky mužů i žen mohou býti ostatnímu lidstvu daleko lhostejnější, než mravně právě tak zavržitelný, zákonem však nepronásledovaný nemanželský styk mezi mužem a ženou (pomysleme jen na nebezpečí syfilis, nemanželské porody, prostituci aj.), poněvadž bývá v podstatě bez následků. Proti svádění může se pak ubrániti mladý muž stejně dobře jako mladá dívka.
7. § 175 (129) vyhání na sta postižených do ciziny, kde takového paragrafu není, olupuje je o vlast a tuto navzájem o mnoho duševních a hmotných hodnot. Pomyšlení, že postižený má býti již od přírody a bez nejmenší viny cejchován na zločince, činí většinu homosexuelních bezmezně ubohou a dohání mnohé z nich, ač nikdy nic škodlivého lidstvu nezpůsobili, ba ani ve smyslu § 175 (129) se neprovinili, do dobrovolné smrti (velmi četné sebevraždy „z neznámých důvodů“).
8. Konečně musí být zdůrazněno, že paragraf mimořádně stěžuje ošetření homosexuelních, neboť tito chovají zcela pochopitelný ostych přiznati i lékaři svůj stav, který by je mohl přivésti do konfliktu s trestním zákonem.

zdroj: František Čeřovský: K otázce trestnosti homosexuality. (Přednáška v Právnické jednotě v Praze 18. XII. 1924). Brno, Druhý sjezd československých právníků, 1925, s. 13–15.

12.4. Přehled ministrů spravedlnosti za první republiky

<u>období</u>	<u>předseda vlády</u>	<u>ministr spravedlnosti</u>
14. 11. 1918 – 8. 7. 1919	Karel Kramář	František Soukup
8. 7. 1919 – 25. 5. 1920	Vlastimil Tusar	František Veselý
25. 5. 1920 – 15. 9. 1920	Vlastimil Tusar	Alfréd Meissner
15. 9. 1920 – 26. 9. 1921	Jan Černý	August Popelka
26. 9. 1921 – 7. 10. 1922	Edvard Beneš	Josef Dolanský
7. 10. 1922 – 15. 11. 1925	Antonín Švehla	Josef Dolanský
9. 12. 1925 – 18. 3. 1926	Antonín Švehla	Karel Viškovský
18. 3. 1926 – 12. 10. 1926	Jan Černý	Jiří Haussmann
12. 10. 1926 – 1. 2. 1929	Antonín Švehla	Robert Mayr-Harting
1. 2. 1929 – 7. 12. 1929	František Udržal	Robert Mayr-Harting
7. 12. 1929 – 29. 10. 1932	František Udržal	Alfréd Meissner
29. 10. 1932 – 14. 2. 1934	Jan Malypetr	Alfréd Meissner
14. 2. 1934 – 4. 6. 1935	Jan Malypetr	Ivan Dérer
4. 6. 1935 – 5. 11. 1935	Jan Malypetr	Ivan Déreer
5. 11. 1935 – 18. 12. 1935	Milan Hodža	Ivan Dérer
18. 12. 1935 – 21. 7. 1937	Milan Hodža	Ivan Dérer
21. 7. 1937 – 22. 9. 1938	Milan Hodža	Ivan Dérer
22. 9. 1938 – 4. 10. 1938	Jan Syrový	Vladmír Fajnor

zdroj: Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

URL: <http://www.psp.cz/eknih/>

12.5. Koncept obžalovacího spisu pro zločin podle § 129 písm. b)

1.

Seznam obžalob čís. 197/26

St 9489/25

2

Koncept

Spis obžalovací

Státní zastupitelství v Brně podává na

- 1) Ludvíka Odehnala, dne 16/8 1888 v Židenicích narozeného, tam příslušného, svobodného soustružníka kovů v Brně a
- 2) Františka Sommera, dne 31/12 1906 v Lipnici, okr. Dačice narozeného, svobodného, krejčovského pomocníka v Brně,

obžalobu,

že dne 29/11 1925 v Brně jako osoby téhož pohlaví spolu provozovali smilstvo proti přirozenosti

2.

čímž spáchali zločin smilstva proti přirozenosti ve smyslu §§ 129 I^b trestný dle § 130 tr. z., přičemž navrhuji na základě § 6 zák. (nečitelné) jako hlavní trest ztrátu svobody do 6 měsíců u obou obviněných.

Při hlavním přelíčení, které se dle §§ 13 a 51 tr. ř. před zemským trestním jako sborovým soudem I. stolice v Brně, a sice dle §6 citovaného zákona před samosoudcem, konati má buďtež dle § 252 tr. ř. tyto spisy přečteny:

trestní oznámení, č. ř. 3

3.

Důvody: Obvinění doznávají, že dne 29/11 1925 v bytě Odehnala spolu provozovali smilstvo proti přirozenosti tím, že Odehnal dvakrát strčil svůj pohlavní úd Sommerovi mezi nohy a pohrával si s přirozením vedle něho ležícího Sommera.

Obviněný Odehnal omlouvá se pouze tím, že prý již od mládí je povahy pohlavně zvrácené následkem pohlavního používání jistým knězem v Židenicích. Okolnost tato ovšem obviněného trestnosti nezbaví, i kdyby se zakládala na pravdě, což se nedá zjistiti, neboť onen kněz již zemřel.

Rozsudkem zemského trestního soudu v Brně z 26/9 1923 Vr III 1697/23 byl obviněný Odehnal pro zločiny dle § 197, 203, 129^{lb}, 132 tr. z. odsouzen k těžkému žaláři na 2 roky, kterýžto trest si odpykal.

Podaná žaloba jest odůvodněna.

(razítko:) Státní zastupitelství v Brně
dne 19/2 1926

Zasíláme spis obžalovací proti obviněným s návrhem, aby v mezit, řízení opatřeny byly scházející ještě jejich osobní průkazy jakož i spisy Vr III 1697/23 z. tr. soudu v Brně.

Dr. Hich

došlo 19/2
vyhotoveno 20/2
vypraveno 22/2

Denník v trestní věci proti Františku Sommerovi a spol. pro § 129 tr. z., vazba od 30/11 1925 9 h do 4/12 1925 12 h u Frant. Sommera.

číslo řadové	den dojití	předmět	opatření
1.	3/12	spisy Nt XVI 163/25 zde	3/12 vyhl. zde s propušt. obv. Frant. Sommera z vazby. <i>Dr. Hich</i>
2.	18/12	spisy Tk XVI 3945/25 zde	19/2 Obžaloba dle přílohy. <i>Dr. Hich</i>
3.	29/4 1926	spisy Pobyt Frant. Sommera nelze vypátrati a nebyla mu dosud doručena obžaloba	29/4 zpět s návrhem na vydání zatykače na FS, uvalení vyš. vazby dle § 191 tr. ř. jakmile bude přistižen a přeruš. dle § 412 tr. ř. do té doby. <i>Dr. Hich</i>
4.	23/8 1926	Hlavní přelíčení Tk I 3945/25	Oba vinni dle obžaloby I § 265 tr. ř. žádný trest II § 54 liz. 2 měs. těž. žal. půst týdně Vazba započtena jen před zatykačem. P. O. na 3 roky.

přiložený lístek (přípis Zemského soudu pro věci trestní):

O podané žalobě na Ludvíka Odehnala a spol. bude se konati hlavní přelíčení před tímto soudem dne 23/8 1926 o 9 ¼ hod. v jednací síni č. 42.

Z. s. tr. v Brně, odd. I, *Dr. Karel Přerovský*
dne 1/8 1926

MZA, fond C 57, karton 193.

12.6. Návrh stanov Československé ligy pro sexuální reformu

Hlas 2, 1932, č. 1, s. 11–15.

§ 1.

Název, sídlo a obvod působnosti.

Název spolku jest „Československá liga pro sexuální reformu na vědeckém podkladě“.
Oficiální zkratka spolku jest: „Č. L. S. R.“.

Sídlem spolku jest Praha, obvod působnosti vztahuje se na území Československé republiky.

§ 2.

Účel spolku.

Československá liga pro sexuální reformu chce se snažiti, aby prakticky provedeny byly důsledky nového posuzování a nového uspořádání lidského pohlavního života na podkladě výsledků moderního vědeckého bádání.

§ 3.

Úkol spolku.

Úkolu toho snaží se „Č. L. S. R.“ dosáhnouti tím, že:

- 1) podle možností rozšiřuje co nejvíce poznatky moderního vědeckého bádání,
- 2) usiluje o reformu veřejného mínění a řádu, pokud odporuje výsledkům moderního vědeckého bádání na poli sexuálním.

§ 4.

Prostředky k dosažení cíle „Č. L. S. R.“.

Prostředky k dosažení cíle „Č. L. S. R.“ jsou:

- a) podporování a vydávání odborně vědeckých a populárně vědeckých publikací o sexuální reformě, založené na vědeckém podkladě,
- b) pořádání sjezdů, veřejných i členských schůzí, přednášek obecně vzdělávacích i odborných, zřizování knihoven a čítáren, vydávání časopisů, letáků, brožur, knih, periodických zpráv o činnosti spolku a jiných úřady povolených tiskovin,
- c) informování veřejně činných jednotlivců i sborů o výsledcích moderního vědeckého bádání na poli sexuálním za účelem použití těchto poznatků v zákonodárství,
- d) poskytování bezplatné právní i lékařské porady v případech zvláště zřetele hodných,
- e) péče o členy upadnuvší do velké nouze a o nezaměstnané.

§ 5. Prostředky hmotné.

- 1.) Prostředky hmotné k dosažení svých cílů čerpá „Č. L. S. R.“:
 - a) ze zápisného nových členů a z členského příspěvku, stanoveného valnou hromadou,
 - b) z darů, subvencí a odkazů,
 - c) z výnosu přednášek a prodeje publikací.
- 2.) „Č. L. S. R.“ pořádá sbírky, zakládá podle potřeby i vlastní fondy, spravované zvláštními jednacími řády.

§ 6. Členství.

Členem může být každý, kdo schvaluje účel spolku a dosáhl zletilosti.

Členové jsou: 1.) čestní, 2.) zakládající, 3.) činní, 4.) přispívající.

Čestným členem se stane, kdo za zásluhy o program „Č. L. S. R.“ výborem byl navržen a valnou hromadou dvoutřetinovou většinou zvolen. Volba koná se bez rozpravy.

Zakládajícím členem se stane, kdo „Č. L. S. R.“ přispěje jednou pro vždy Kč 1 000,- buď najednou anebo v 10 měsíčních splátkách po Kč 100,-.

Přispívajícími členy mohou se stát osoby fyzické a právnické, které se zavazují platit roční příspěvek, ve výši, určené valnou hromadou.

Činným členem může být každá zletilá osoba bez rozdílu pohlaví.

Členy přijímá výbor na návrh nejméně dvou členů spolku.

Výbor o přijetí rozhoduje dvoutřetinovou většinou a jest oprávněn přijetí odmítnouti bez udání důvodů

§ 7. Práva a povinnosti členů.

Každý člen má právo účastnit se valných i veřejných členských schůzí, při nich podávat návrhy, přání a stížnosti, může se zúčastnit i všech ostatních spolkem pořádaných podniků, řídě se vždy platnými předpisy.

Každý činný člen jest povinen stále být podle svých sil a odborných vědomostí nápomocen při provádění úkolů „Č. L. S. R.“ vytknutých, řídit se stanovami a programem „Č. L. S. R.“ a usneseními valné hromady, svěřené funkce vykonávat podle přijatých jednacích řádů.

Členové přispívající mají práva členů činných, nemohou však volit a nemohou být voleni.

§ 8. Členství přestává.

Členem být přestává:

- 1.) kdo výboru vystoupení řádně ohlásil,
- 2.) kdo výborem byl vyloučen.

Člen může být vyloučen, jestliže:

- a) po jeden rok dluhuje příspěvky,
- b) porušil spolkové povinnosti anebo jednal proti stanovám „Č. L. S. R.“.

O vyloučení rozhoduje výbor dvoutřetinovou většinou.

§ 9. Výbor spolku.

Počet členů určí valná hromada. Výbor musí však mítí nejméně 9 a může mítí nejvýše 21 členů.

Členem výboru může se státí pouze činný člen.

Výbor se volí na jeden rok valnou hromadou a to prostou většinou hlasů.

Výbor obstarává vedení všech spolkových záležitostí, pokud nejsou vyhrazeny valné hromadě.

Výbor jest usnášení schopný, jestliže jest přítomna polovina jeho členů. Usnáší se většinou hlasů.

Výbor skládá se z předsedy, dvou místopředsedů, jednatele, pokladníka a členů bez funkce.

Spolek zastupuje navenek předseda nebo jeden z místopředsedů a to každý z nich společně s jednatelem. Písemnosti spolku musejí býti taktéž předsedou spolku podepsány, neb jedním z místopředsedů a jednatelem. Listiny týkající se záležitostí peněžních spolupodepisuje i pokladník.

§ 10. Valná hromada.

Nejvyšším orgánem „Č. L. S. R.“ jest valná hromada.

Tato koná se každý rok jakož i tehdy, usnese-li se na tom výbor anebo požádá-li o to nejméně jedna třetina členů s udáním předmětů, o nichž má býti jednáno. V tomto případě je nutno svolati valnou hromadu do 14ti dnů.

Valná hromada svolává se dopisy na členy řízenými a vyhláškou v spolkové místnosti a to nejméně 8 dnů předem.

K platnému usnášení valné hromady musí býti přítomna jedna třetina členů. Pakliže by se v ustanovenou hodinu nesešlo dostatečné množství k hlasování oprávněných členů, koná se o půl hodiny později druhá valná hromada, která jest k usnášení způsobilá bez ohledu na počet přítomných. Zastupování plnomocníkem je přípustné, je-li předložena plná moc zastupovaného.

Valná hromada usnáší se většinou hlasů.

K usnášení se o změně stanov a rozpuštění spolku jest nutna dvoutřetinová většina přítomných.

Valné hromadě náleží:

- a) schvalovati výroční a účetní zprávy;
- b) udělovati výboru absolutorium;
- c) voliti výbor;
- d) určovati výši zápisného a příspěvků;
- e) usnáseti se o změně stanov jakož i tyto autenticky vykládati;
- f) usnáseti se o rozchodu spolku.

§ 11. Volby.

Volby konají se lístky. Volba aklamací jest přípustna, neprotestuje-li nikdo z přítomných členů.

§ 12. Smírčí soud.

Spory z poměru spolkového mezi členy spolku vzniklé urovnává smírčí soud, skládající se z pěti členů, Sporné strany zvolí si po dvou zástupcích, výbor jmenuje předsedajícího a rozhodují o sporu většinou hlasů. Nález smírčího soudu provádí výbor a není z něho odvolání. Strana, jež se nepodvolí, může býti vyloučena ze spolku.

§ 13. Jednací řeč.

Jednací řeč je česká a slovenská, vedle těch připuštěny jsou i ostatní řeči.

§ 14. Rozchod spolku.

O rozchodu spolku a jeho jmění rozhoduje valná schůze třemi čtvrtinami hlasů za přítomnosti dvou třetin členů spolku. Návrh ten musí nejméně 14 dní před valnou hromadou každému členu zvlášť býti oznámen. Není-li valnou hromadou usneseno o jmění pro případ rozchodu spolku, případně toto jinému spolku v Č. S. R., který sleduje účel v § 2 uvedený. Kdyby takového spolku nebylo, budiž jmění uloženo podle předpisů o ukládání peněz sirotčích až do doby, kdy spolek takový bude založen.

(pozn.: Tento návrh stanov vrátilo ministerstvo vnitra těsně před koncem roku 1931 k doplnění. Stanovy, které byly ministerstvem povoleny dne 8. dubna 1932, tak byly oproti tomuto znění upraveny. Povolená verze stanov však nebyla zveřejněna.)

12.7. Postupné zpřísnování trestních sazeb a rozšiřování skutkové podstaty v § 335 v důsledku činnosti Josefa Nožičky jako zástupce ministerstva unifikace

Scholzův návrh 1936:

1) Kdo vykoná smilné jednání s osobou téhož pohlaví, bude potrestán, není-li přísněji trestný podle odstavce 2 nebo 3, ***vězením nebo tuhým vězením od osmi dnů do šesti měsíců.***

2) Kdo přiměje osobu téhož pohlaví mladší než osmnáct let, aby s ním vykonala smilné jednání nebo aby na sobě trpěla jeho smilné jednání, nebo kdo ji k tomu svádí, bude potrestán, není-li čin přísněji trestný podle § 4, ***tuhým vězením od tří měsíců do tří let.***

3) Kdo provozuje po živnostensku smilstvo s osobou téhož pohlaví nebo kdo se po živnostensku nabízí ke smilstvu s osobou téhož pohlaví, bude potrestán žalářem od jednoho roku do pěti let.⁶⁵⁸

V návrhu, který vyšel tiskem (duben 1937):

§ 335

1) Kdo vykoná smilné jednání s osobou téhož pohlaví, bude potrestán ***tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.***

2) Kdo však přiměje osobu téhož pohlaví mladší než osmnáct let, aby s ním vykonala smilné jednání nebo aby na sobě trpěla jeho smilné jednání, nebo kdo ji k tomu svádí, bude potrestán ***žalářem do tří let,*** není-li jeho čin trestný přísněji podle § 335.

3) Kdo provozuje po živnostensku smilstvo s osobou téhož pohlaví nebo kdo se po živnostensku nabízí ke smilstvu s osobou téhož pohlaví, bude potrestán žalářem od jednoho roku do pěti let.⁶⁵⁹

Po poradě dne 9. 2. 1938:

§ 335

1) Kdo vykoná smilstvo s osobou téhož pohlaví, bude potrestán tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

2) ***Kdo přiměje nebo svádí osobu mladší než osmnáct let k smilstvu s osobou téhož pohlaví,*** bude potrestán ***žalářem do pěti let,*** není-li jeho čin trestný přísněji podle jiných ustanovení této hlavy.

⁶⁵⁸ NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 163.

⁶⁵⁹ Osnova zákona, kterým se vydává trestní zákon. Praha, Státní tiskárna, 1937, s. 125.

3) Kdo smilstvo s osobou téhož pohlaví provozuje výdělečně nebo se k němu výdělečně nabízí, bude potrestán žalářem od jednoho roku do pěti let.⁶⁶⁰

Vsune se § 335 a) tohoto znění:

Smilstvo se zvířetem.

§ 335 a)

Kdo vykoná smilstvo se zvířetem, bude potrestán tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

⁶⁶⁰ NA, fond Ministerstvo unifikace, karton 163.

13. Prameny a literatura

13.1. Prameny

Archivní prameny

AHMP, fond Kramerovo sanatorium.

AUK, Matrika doktorů V (č. 2002–2409), r. 1922–1924.

AUK, fond Právnická fakulta.

MZA, fond C 57.

MZA, fond B 40 pres.

NA, fond Ministerstvo spravedlnosti, kartony 573–575.

NA, fond Ministerstvo unifikace, kartony 38, 162–165.

Soustavně excerpované časopisy

Hlas. Praha, 1931–1932.

Nový hlas. Praha, 1932–1934.

Hlas sexuální menšiny. Praha, 1938.

(články publikované v těchto časopisech nejsou zařazeny do následujícího seznamu pramenů)

Články, monografie

V. Mezinárodní kongres Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém podkladě. Praktický lékař 12, 1932, s. 513–515.

-A- (Arnošt Procházka): Časopisy. Moderní revue 2, 1895, s. 70–71.

-a: Ke druhému právníckému sjezdu československých právníků v Brně. Právník 63, 1924, s. 541–542.

Bělohradský, Václav: Vzácný případ sexualné perverse. Culilinctus et fellatio. Čas. lék. čes. 32, 1893, s. 621–623, 641–644, 661–664, 684–688, 721–726, 746–749, 763–766, 780–783, 800–804, 826–830, 845–849, 866–869, 887–890, 907–909, 926–929, 946–950, 967–972, 984–989, 1003–1007, 1026–1029.

Bondy, Hugo: František Jelínek: Homosexualita ve světle vědy. Čas. lék. čes. 63, 1924, s. 999.

Bondy, Hugo: K diskusi o chráněné hranici věkové při deliktech proti mravnosti v přípravné osnově k novému trestnímu zákonu. Česká advokacie 12, 1926, s. 82–86.

Bondy, Hugo: K operativní léčbě homosexuality. Čas. lék. čes. 60, 1921, s. 468.

Bondy, Hugo: K trestnosti homosexuality. Příspěvek k reformě § 129 tr. z. Brno, Druhý sjezd československých právníků, 1925, 14 s.

Bondy, Hugo: Kolem nového trestního zákona. Homosexualita a §§ 129–130 trest. zák. rak. a čsl. Československá republika, 13. 10. 1922.

Bondy, Hugo: O zákonech, týkajících se pohlavnosti v přípravné osnově trestního zákona republiky československé. Čas. lék. čes. 55, 1926, s. 1808–1812, 1845–1850, 1887–1891.

Bondy, Hugo: Trestnost homosexuality (7). Praktický lékař 10, 1930, s. 38–40.

Bondy, Hugo: Trestnost homosexuality. (K reformě § 129 I. b. tr. z.). Rev. Neurol. Psychiat. 18, 1921, s. 20–24.

Bouček, St.: IV. in: Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní 9, 1933, s. 75–76.

Bouček, Václav: Prof. dr. Wachenfeld: Homosexualität und Strafgesetz. Právnické rozhledy 3, 1901–1902, s. 173–174, 184–187, 196–198.

-C-: Časopisy. Moderní revue 2, 1895, s. 48.

Čáda, František: Druhý sjezd československých právníků v Brně ve dnech 31. května, 1. a 2. června 1925. Sborník věd právních a státních 26, 1926, s. 253 n.

Čeřovský, František: K otázce trestnosti homosexuality. (Přednáška v Právnické jednotě v Praze 18. XII. 1924). Brno, Druhý sjezd československých právníků, 1925, 26 s.

Čeřovský, František: Neprovedené osvobození. Přítomnost 1, 1924, s. 538–540.

Čeřovský, František: Osnova nového trestního zákona a trestnost homosexuality (§ 129 I b tr. z.). Česká advokacie 21, 1936–1937, s. 158–165.

Čeřovský, František: § 129 I. b. tr. z. Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona. Právník 58, 1919, s. 166–169, 200–202.

Čeřovský, František: Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona (§ 129 I. b. tr. z.). Česká advokacie 10, 1924, s. 124–127.

Čeřovský, František: Soudní lékaři. Přítomnost 1, 1924, s. 605–606.

Československé trestní zákony platné v zemích České a Moravskoslezské. Praha, Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946, 744 s.

Druhý právníký sjezd. Zápis o plenární schůzi dne 7. prosince 1923. Právník 63, 1924, s. 91–96.

Druhý sjezd československých právníků v Brně. Právník 64, 1925, s. 361–364.

Druhý sjezd československých právníků v Brně dne 31. května a 1. června 1925. Referáty a resoluce. Všehrd 6, 1925, s. 281–320.

Freund, Kurt, Pinkava, Václav: K otázce věkové preference u homosexuálních mužů. Československá psychiatrie 55, 1959, s. 362–367.

Hegner, Tomáš: Soudní případ homosexuality. Čas. lék. čes. 62, 1923, s. 448–451.

Henner, Kamil: Za akademikem Pelnářem. Čas. lék. čes. 103, 1964, s. 1322–1323.

Homosexuality poslední dobou.... Právník 47, 1908, s. 686–687.

Hudec, Vojtech: Trestnost' homosexuality. Brno, Druhý sjezd československých právníků, 1925, 9 s.

Hurikán, Bob: Dějiny trampingu. Praha, Novinář, 1990, 253 s.

J.: MUDr. Hugo Bondy. Praktický lékař 19, 1939, s. 204.

Jak jsme oznámili. Čas. lék. čes. 7, 1868, s. 201–202.

Janovský, V.: Profesor dr. Ferd. Pečírka. Čas. lék. čes. 51, 1922, s. 61–62.

Jelínek, František: Homosexualita ve světle vědy. Praha, Obelisk, 1924, 230 s.

Joklík, František: Kritika Přípravných osnov trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. Praha, 1927, 26 s.

-K- (Jiří Karásek ze Lvovic): Časopisy. Moderní revue 2, 1895, s. 71–72.

K. B.: Zpráva o Jahrbuch.... Rev. Neurol. Psychiat. 1, 1904, s. 572–573.

Karásek ze Lvovic, Jiří: Vzpomínky. Praha, Thyrsus, 1994, 280 s.

Kolem reformy trestního práva. Právník 65, 1926, s. 463–464.

Kubista, Jar.: Kolem nového trestního zákona. Homosexualita a §§ 129–130 trest. zák. rak. a čsl. Československá republika, 7. 10. 1922.

Milota, Albert: III. in: Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní 9, 1933, s. 72–75.

Milota, Albert: Je třeba změn v přípravné osnově čs. trestního zákona? In: E. Hexner (ed.): Pocta k šedesiatym narodeninám dr. Karla Laštovku. Bratislava, Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1936, s. 275–283.

Milota, Albert: Reforma trestního zákona v Československu. Bratislava, Právnická jednota na Slovensku a Podkarpatské Rusi, 1934, 214 s.

Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky. Praha, Ministerstvo spravedlnosti, 1928, s. 6.

Miříčka, August: O úkolech trestního zákonodárce. Právník 70, 1931, s. 1–17.

MUDr. Fr. Tlustý zemřel. Rev. Neurol. Psychiat. 14, 1917, s. 296.

Mucha, Klacek (Jiří), Horný, Ivan, Mihule, Jiří: Duše trampa. Praha, Práce intelektů, 1931, 71 s.

Mühlstein, (Gustav): Zpráva o Jahrbuch.... Čas. lék. čes. 43, 1904, s. 389.

-n-: Druhý právní sjezd. Všehrd 6, 1925, s. 82–83.

Nedoma, Karel: Některé poznatky z posuzování sexuálních delikventů z hlediska sexuologa. Československá psychiatrie 54, 1958, s. 164–169.

Novák, Karel: Unifikační sjezd československých právníků v Bratislavě. Časopis pro právní a státní vědu 20, 1937, s. 455–457.

Oscar Wilde. Čas 9, 1895, s. 276–277.

Oscar Wilde. Čas 9, 1895, s. 309.

Osnova zákona, kterým se vydává trestní zákon. Praha, Státní tiskárna, 1937, 431 s.

P.: MUDr. G. Mühlstein. Čas. lék. čes. 63, 1934, s. 767.

Panýrek, Duchoslav: V. mezinárodní sjezd Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém základě. Praktický lékař 12, 1932, s. 629.

Popper, Max: Náleží sexuální úchytky lidí před soud či k lékaři? Sociálně zdravotní revue 2, 1934, s. 60.

Program II. sjezdu českosl. právníků v Brně. Právník 64, 1925, s. 262.

Program II. Sjezdu československých právníků v Brně. Všehrd 6, 1925, s. 238.

Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I. Osnovy. Praha, Ministerstvo spravedlnosti, 1926, 94 s.

Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. II. Odůvodnění osnov. Praha, Ministerstvo spravedlnosti, 1926, 216 s.

Raboch, Jan: K sedmdesátinám prof. MUDr. Josefa Hynieho, DrSc. Čas. lék. čes. 109, 1970, s. 631–632.

(Ráliš, Antonín): Albert Milota. In: Ráliš, Antonín (ed.): Pocta k šedesátým narozeninám Prof. Dr. Alberta Miloty. Bratislava, Právnická fakulta university Komenského, 1937, s. 5–9.

Reinsberg, Josef: Nauka o soudním lékařství. I. O pudu pohlavním a otázkách soudních povstávajících z pudu pohlavního. Praha, 1883, 106 s.

Schauer, Ant(onín): I. in: Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní 9, 1933, s. 65–66.

Schrotz, Karel: Ku problému sjednocení právního řádu. In: Antonín Ráliš (ed.): Pocta k šedesátým narozeninám Prof. Dr. Alberta Miloty. Bratislava, Právnická fakulta University Komenského, 1937, s. 337–344.

Slavík, Vladimír: Soudní lékařství pro mediky a právníky, Praha 1911; 3. vyd., Praha, Bursík a Kohout, 1926, 422 s.

Solnař, Vladimír: II. in: Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní 9, 1933, s. 66–72.

Spencer, Colin: Homosexuality. A History. London, Fourth Estate Limited, 1995. Slovenský překlad Jana Melcerová: Dejiny homosexuality. Bratislava, Slovart, 1999, 296 s.

Storch, František: Prozatímná osnova zákona trestního z měsíce září 1909. Právník 49, 1910, s. 313–327, 353–373.

Sursum (Tomáš Garrigue Masaryk): Rozhledy časopisecké. Naše doba 2, 1894–1895, s. 75–753, 846–847.

Šc: Homosexualita trestnou? Interview s panem JUDrem Václavem Boučkem, advokátem a redaktorem „Právnických Rozhledů“. Samostatnost 3 (17), č. 171, 24. 6. 1913, s. 4.

Šc: Homosexualita trestnou? Interview s profesorem lékařské fakulty české university p. MUDrem Lad. Haškovicem, specialistou pro choroby nervové. Samostatnost 3 (17), č. 169, 22. 6. 1913, s. 2.

Šimerka, Čeněk: Soudní případ obsedantní homosexuality. Rev. Neurol. Psychiat. 20, 1923, s. 227–233.

Tesař, Jaromír: Soudní lékařství pro právníky. Praha, Orbis, 1958, 564 s.

Tichý, (František): Homosexualita a perversita. Rev. Neurol. Psychiat. 6, 1909, s. 454.

Tl(ustý, František): Hardenův proces berlínský. Rev. Neurol. Psychiat. 5, 1908, s. 62.

Tl(ustý, František): Kontrasexualita a říšský sněm. Rev. Neurol. Psychiat. 5, 1908, s. 314.

Tl(ustý, František): Zpráva o Le Troisième sexe. Rev. Neurol. Psychiat. 5, 1908, s. 534–535.

Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1913–1918. Praha, Státní úřad statistický, 1923, 146 s.

Uherský trestní zákoník. Druhé doplněné vydání. Kroměříž, J. Gusek, nakladatelství v Kroměříži, 1921, 136 s.

Ulrichs, Karl Heinrich: Forschungen über das Rätsel mannmmännlichen Liebe. Max Spohr, Lipsko 1898, reprint Arno Press, New York 1975. Kniha 10, s. 84.

Veselá, Jarmila: V. in: Prof. Dr. August Miřička. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní 9, 1933, s. 76–78.

Vítek, J.: Jubileum akademika Kamila Hennera. Čas. lék. čes. 104, 1965, s. 359–360.

Vondráček, Vladimír: Konec vzpomínání. (1938–1945). Praha, Avicenum, 1988, 328 s.

Vondráček, Vladimír: Lékař dále vzpomíná. (1920–1938). Praha, Avicenum, 1978, 484 s.

Vondráček, Vladimír: Lékař vzpomíná. (1895–1920). Praha, Avicenum, 1978, 432 s.

Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920. Čas. lék. čes. 60, 1921, s. 72–75.

Zpráva o ustavující valné hromadě Společnosti Purkyňovy. Čas. lék. čes. 58, 1919, s. 917–920.

Elektronické zdroje

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

URL: <http://www.psp.cz/eknih>

Stránka Společnosti Magnuse Hirschfelda.

URL: <http://www.hirschfeld.in-berlin.de>

13.2. Literatura

Bonnello, Christian: Du médecin légiste à l'aliéniste : l'homosexualité sous le regard de la médecine au XIXe siècle. In: Louis-Georges Tin, Geneviève Pastre (edd.): Homosexualités : expression/répression. Paris, Éditions Stock, 2000.

Cornwall, Mark: Heinrich Rutha and the Unraveling of a Homosexual Scandal in 1930s Czechoslovakia. GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies 8, 2002, č. 3, s. 319–347.

Fanel, Jiří: Gay historie. Praha, Dauphin, 2000, 527 s.

Fernandez, Dominique: Le Rapt de Ganymède. Paris, Grasset, 1989, 348 s.

Hekma, Gert: Aspects socio-historiques des sexualités (překlad do francouzštiny: Frank Arnal). In: Rommel Mendès-Leite (ed.): Sodomites, invertis, homosexuels. Perspectives historiques. Lille, Éditions GKC, 1994.

Hergemöller, Bernd-Ulrich: Einführung in die Historiographie der Homosexualitäten. Tübingen, Edition Diskord, 1999, 194 s.

Kennedy, Hubert: The Third Sex Theory of Karl Heinrich Ulrichs. Journal of Homosexuality 6, č. 1/2, 1981, s. 103–111.

Kol.: Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990). II. zväzok E–J. Martin, Matica slovenská, 1987, 592 s.

Košela, Josef: Homosexualita a její trestnost. Diplomová práce na Právnické fakultě UJEP. Brno, 1981, 102 s.

kol.: Těšínsko. I. Přírodní prostředí, dějiny, obyvatelstvo, nářečí, zaměstnání. Český Těšín, Muzeum Těšínska; Rožnov pod Radhoštěm, Valašské muzeum v přírodě; Šenov u Ostravy, Tilia, 1997, s. 357 s.

Krechler, Vladimír: Politické strany v předmnichovském Československu. Praha, Vysoká škola politická ÚV KSČ, 1968, 118 s.

Leroy-Forgeot, Flora: Histoire juridique de l'homosexualité en Europe. Paris, PUF, 1997, 128 s.

Musial, Petr: Postavení homosexuálů v ČSR v letech 1918–38. Bakalářská práce na Filozofické fakultě UK. Praha, 1999, 64 s.

Navrátil, Michal: Almanach československých právníků. Praha, 1930, 560 s.

Niklíček, Ladislav: Přehled dějin českého lékařství a zdravotnictví. I. díl (do roku 1945). Brno, Institut pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů, 1989, 86 s.

Oosterhuis, Harry: Stepchildren of Nature. Krafft-Ebing, Psychiatry, and the Making of Sexual Identity. Chicago/London, The University of Chicago Press, 2000.

Putna, Martin C.: Veselá věda aneb alternativy uvnitř alternativy. Souvislosti 14, 2003, č. 4, s. 120–159.

Seidl, Jan: Pokus o odrestnění homosexuality za první republiky. Magisterská diplomová práce na Filozofické fakultě MU. Brno, 2006, 105 s.

Seidl, Jan: Sjezd československých právníků v roce 1925 jako platforma diskuse o odrestnění homosexuality, in: Celostátní studentská vědecká konference Historie 2005, (ed. Milan Svoboda), Liberec 2006.

Seidl, Jan: Věznit, léčit, nebo respektovat? Názory na odrestnění homosexuality v letech 1868–1918. Práce k souborné zkoušce z historie na Filozofické fakultě MU. Brno, 2004, 35 s.

Schelle, Karel a kol.: Základy práva /1/. Veřejné právo. 2. vyd., Brno, Masarykova univerzita v Brně – právnická fakulta v nakladatelství Doplněk, 1995, 444 s.

Schindler, Franz: František Čeřovský, otec boje za dekriminlizaci homosexuálů v Československu. Souvislosti 14, 2003, č. 4, s. 70–79.

Schindler, Franz: Jak se stala Masarykova univerzita centrem světového hnutí pro sexuální reformu. Univerzitní noviny, list Masarykovy univerzity a nadace Universitas Masarykiana 8, 2001, č. 3, s. 29–32.

Svobodová, Miluše: Kramerovo sanatorium pro nervové choroby v Praze-Bubenci, 1896–1949. Inventář AHMP, 1961, 6 s.

Tamagne, Florence: Histoire de l'homosexualité en Europe. Paris, Éditions du Seuil, 2000, 702 s.

Vencovský, Evžen: Počátky české psychiatrie XVIII. a XIX. století. Praha, Státní zdravotnické nakladatelství, 1957, 188 s.

Vencovský, Eugen, Dobiáš, Jan: Psychiatrie. Praha, Avicenum, 1976, 390 s.

Vévoda, Rudolf: Sodoma: předtím a potom. Dobový kontext Karáskova vystoupení. In: Sex a tabu v české kultuře 19. století. Academia, Praha 1999.

Vlček, Eduard: Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. Brno, Masarykova univerzita, 1993, 68 s.

Vopravil, Jaroslav: Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře. Praha, SPN, 1973, 1542 s.

Waic, Marek, Kössl, Jiří: Český tramping 1918–1945. Praha, Práh; Liberec, Ruch, 1992, 114 s.

Elektronické zdroje

Gunther, Scott: La Construction de l'identité homosexuelle dans les lois aux États-Unis et en France. Mémoire Principal DEA de Sciences sociales, EHESS, 1995, pod vedením Marie-Elisabeth Handman.

URL: <http://www.france.qrd.org/texts/gunther-ehess1995.html>

Kennedy, Hubert: Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement. e-book, 2002, 308 s.

URL: <http://home.pacbell.net/hubertk/>

Waldijk, Kees: Civil developments: Patterns of reform in the legal position of same-sex partners in Europe. Canadian Journal of Family Law 17, 2000, č. 1.

URL: http://athena.leidenuniv.nl/rechten/meijers/content_docs/Publications%20Kees%20Waldijk/17_canadian_journal_of_family_law_2000__p._62-88.doc

Stránka Společnosti Magnuse Hirschfelda.

URL: <http://www.hirschfeld.in-berlin.de>